

CREFYDD GYMDEITHASOL

*Enoch*

WEDI EI

*Lloyd de hok*

DARLUNIO

MEWN

Hanes o Sefydliad cyntaf Crist'nogaeth,

YN

NINAS CAERLUDD (SEF LLUNDAIN.)

MEWN AMRYW

Y MDDIDDANION.

AGYFIEITHWYD ALLAN O WAITH Y PARCH.  
MATTHIAS MORRIS, GAN B. EVANS.

Canys, er fy mod i yn absennol yn y cnawd, er hynny yr ydwyf  
gyd â chwi yn yr yspryd, yn llawenychu, ac yn gweled eich  
TREFN chwi, a chadernid eich ffydd yng Nghrist, Cól. ii. 5.

Er yr ydym yn gorchymmyn i chwi frodyr, yn enw ein Harglwydd  
Iesu Grist, dynnu o honoch ymaith oddi wrth bob brawd ar  
ffydd yn rhodio yn afreolus (neu allan o DREFN,) ac nid yn  
ol y traddodiad a dderbyniodd gennym ni, 2 Thef. iii. 6.

CAERFYRDDIN:

ARGRAFFHWYD GAN IOAN EVANS, YN HEOL-Y-PRIOR.

1797.



1831  
1684

151



y  
Cy  
na  
yn  
pr  
rh  
ne  
w  
m  
y

---

## *Llythyr at y Darllenydd.*

---

A R ddymuniad amryw o'm brodyr yn y weinidogaeth, mi anturiais i gyfieithu y Llyfr rhagorol hwn, er mantais ysprydol y Cymry, a'u cynnydd mewn deall o ddull a natur eglwys Crist, a'i dwyfol ddisgyblaeth, yn ol ffurf a threfn y Testament newydd a'r prif Grist'nogion. Yr oedd yr Awdwr yn wr rhagorol mewn gwybodaeth ysgrythurol a hanesiol, yn gyftal âg mewn duwioldeb a diwydrwydd gweinidogaethol. Fe'i ganed ym mhlwyf *Llanddewi-welffre*, yn sir *Benfro*, yn y flwyddyn 1684.

Bu'n gweinidogaethu dros ryw amser yn *Henllan-amgoed*, ac wedi hynny yn *Rhyd-y-ceisiaid*, yn sir *Gaersyrddin*. Wedi symmud i *Loegr*, bu'n Weinidog ffyddlon a llwyddianus ymhlith yr Independiaid yn *Rowel*, yn sir *Northampton*, lle y gorphennodd ei yrfa.

Fe ysgrifennodd amryw lyfrau bychain, rhai yn faesonaeg a rhai yn gymraeg, ac a gyfieithodd rhai eraill. Fe ddaliodd ddadl hir a bywiog â Dr. GILL ynghylch dull a deiliaid Bedydd. Ond ei waith pennaf yw'r hyn a gyfieithir yma: gwaith a gymmerodd i fynu lawer o amser, astudrwydd a phrosiad. Er bod yr Enwau personol a arferodd, yn ddychymmygol, y mae'n debyg fod y darluniadau o eglwys

lwys *Caerludd*, yn cyfeirio at bethau a ddigwyddodd dan ei sylw ei hun.

“Gobeithio” (medd Dr. WILLIAMS, yn ei ragymadrodd i’w argraphiad ef o hono) “na  
 “bydd i’w ieuangaf frodyr yn y weinidog-  
 “aeth, i anfoddloni, os galwaf eu sylw caru-  
 “aidd a manwl i gynhwyfiad y gwaith hwn,  
 “gan y dichon roddi iddynt lawer awgrym  
 “fantaifiol tu ag at weini eu fwydd, a chyf-  
 “arwyddyd i’w pobl mewn rhan hanfodol o  
 “wybodaeth Grist’nogol, a esgeulusr yn or-  
 “mod, fef *Disgyblaeth eglwyfig*.”

Nid wyf yn ammeu nad yw y Cyfieithad yn llawn o ammherrffeithiadau. Ond y mae y goreu a allais ei wneuthur, mewn dull rydd, ac mewn iaith ddealladwy gan bawb, heb arferyd geiriau dyfnion a dieithr. Mi ganlynais argraphiad y Dr. WILLIAMS, yn gyffredin, ac a chwanegais rai pethau at gorph y gwaith, o argraphiad arall. Bu’w mor hŷf a thalfyrru mewn rhai mannau, lle yr oeddwn yn meddwl na wnai hynny ddrygu yr ystyr; ac i chwanegu rhai yfgyrthurau i brofi y pyngciau mewn llaw; a hefyd i arferyd y llythyrennau *ai* ac *eu* weithieu yn lle *au*, am fod y diweddas yn fwy priodol i’r rhif luosog nâg i’r unigol.

Gobeithio y derbynnir y gwaith yn garedig, fel ag y mae; ac fel un o’r goruchwylion penaf a all’fwn ei wneuthur er lles i’r *Cymry*; y darllenir e’n aml ac yn ystyriol; ac y bydd i  
 Dduw



Dduw pob grâs i dywallt ei fendith arno yn ffrydiau helaeth, er cynnydd i deyrnas Crist ymhlith dynion, a chyfarwyddyd i'w ddeiliaid yn ei ffyrdd. Oh, am weled ei anwyl deyrnas ef yn ymhelaethu, a'i reolau a'i wirioneddau ef yn cael eu cofleidio gan bawb! yr hyn yw ferchiadol ddymuniad, a gwaftadol weddi, gwasanaethwr pawb yn yr efengyl,

B. EVANS.

---

GAN FOD ENWAU YR YMDDIDD-  
ANWYR MEWN IAITH DDI-  
EITHR I LAWER, RHO,  
DDAF EU HYSTYR  
ISOD;

*Cristophilus*, yw CARWR CRIST,  
*Neophytus*, — CRISTION IEUANGC,  
*Philaletes*, — CARWR Y GWIRIONEDD,  
*Philologus*, — CARWR DYSGEIDIAETH,  
*Syllogisticus*, — YMRESYMWYR,  
*Theophilus*, — CARWR DUW,  
*Epenetus*, — RHODDWR CLOD I DBUW.



# YR EGWYDDOR GYMRAEG.

## *Llythyrennau Rhufeinaidd.*

A B C C H D D D E F F F G N G H I L L L M  
N O P P H R S T T H U W Y.

a b c c h d d d e f f f g n g h i l l m n o p p h r  
s t t h u w y.

## *Llythyrennau Italaidd.*

A B C C H D D D E F F F G N G H I L L L M N O  
P P H R S T T H U W Y.

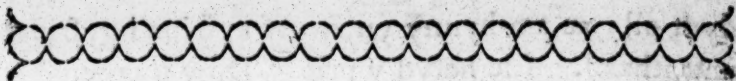
a b c c h d d d e f f f g n g h i l l m n o p p h r s t t h u w y.

## *Y Bogeiliaid.*

â ê î ô û ŵ ŷ.

## *Yr holl Lythyrennau eraill a elwir Cydfeiniaid.*

ab eb ib ob ub wb yb	ba be bi bo bu bw by
ac ec ic oc uc wc yc	ca ce ci co cu cw cy
ad ed id od ud wd yd	da de di do du dw dy
af ef if of uf wf yf	fa fe fi fo fu fw fy
ag eg ig og ug wg yg	ga ge gi go gu gw gy
al el il ol ul wl yl	la le li lo lu lw ly
an en in on un wn yn	na ne ni no nu nw ny
ap ep ip op up wp yp	pa pe pi po pu pw py
ar er ir or ur wr yr	ra re ri ro ru rw ry
as es is os us ws yt	sa se si so su sw sy
at et it ot ut wt ys	ta te ti to tu tw ty



## YMDDIDDANIAD I.

YN CYNNWYS,

Yr Arweiniad i mewn.  
Sylwad ar y *Derwyddion*.  
Rhuthr y *Rhufeiniad* yn  
foddo'r ymward mwyaf.  
Y prif Eglwysydd.  
Math yr Eglwysydd cyn-  
taf ym *Mrydain*.  
*Dewi* ac *Yefan*, dau Wr-  
bonheddig o *Gaerludd*, yn  
cael eu troi at Grist'nog-

aeth yn *Hyfrydle*.  
Y modd y cawfant eu go-  
leddu gan Ostwr duwiol  
ar Swpper.  
Eu hymddiddan â'r Esgob  
*Ffyddlon*.  
Ei roddion a'i gyngor ef  
iddynt.  
Y maent yn ymadael i  
*Gaerludd*.

**N**ID peth anhawdd i feddwl crefyddol, yw dych-  
ymmyg am bentref dymunol a hyfryd, a elwir o  
herwydd hynny, *Pothenia*; lle mae'r Duw tragywydd-  
ol, fel Duw holl natur, wedi trefnu pob peth yn y  
modd mwyaf mantaisiol i feddwl myfyrdodol; ac i ym-  
ddiddanion cymdeithasol ac adeiladol. Yr awyr gylch-  
ynol yn eglur, yn llonedig, ac yn iachus: Y caeau a'r  
gwaigrloddiau, yn wyrdd ac yn hyfryd, wedi eu har-  
ddu a'u cyfoethogi â phob peth buddiol a hoff: Ffyn-  
nonau grisialaidd, ffrydiau soniarus, rhôdfeydd dymunol  
yn yr changder ac yn y cûdd, ymhlith coedwydd isel a  
ffrwythlawn, a rhai uchelfrig a godidog. Y tai, nid yn  
cyffwrdd, ond mewn gweddus bellder, a'u gerddi teg,  
a'u perllannau ffrwythlawn yn eu cylchynu; ac yn y  
dull hyn yn amgylchu gwyrddle hyfryd, oedd gyffredin  
iddynt.



iddynt oll; ac am hynny yn fwyaf cyflëus i gyfrinach cymdeithafol. Lle hefyd y mae y Duw tragywyddol, fel Duw'r grâs, wedi cyrhaedd encidiau'r trigolion â'i yspryd; ac wedi eu dychwelyd atto'i hun, gan eu gwn-euthur yn wir sanctaidd a gostyngedig; gan eu harwain i edrych ar y Gwaredwr yn werthfawr odiaeth; oddi wrth yr hwn y maent yn derbyn pob grâs, rhodd, a rhinwedd. Y cyfryw yw'r *Lle*, ym mhell oddi wrth fôn y byd, a rhwysg a mawredd amser; a chyfryw yw'r trigolion, yn ddieithriaidd i falchder, i foethau, i uchelgais a gormes y lliaws llygredig, ond nid i Grift nag iddynt eu hunain.

ARFER trigolion *Pothenia* oedd hyn: Ar bob dydd yr Arglwydd hwy aent hen ac ieuâingc, yn gyhoeddus i addoli Duw, i gynnulleidfa grift'nogol, yn agos atynt, i ba un yr oeddynt yn perthynu. Yn yr hwyr hwy gyfarfyddent yn eu plith eu hunain i weddio, i ailadrodd yr hyn a glywsant, ac i fynegu yr hyn a brofodd eu heneidiau; ac yna y canent fawl ac y diweddent trwy weddi. Hwyr neillduent un dydd o'r *wythnos* hefyd i weddi ac i gyfeillach crefyddol; yr hwn, er mwyn cyfleustra'r gymmydogaeth, a gadwent o dŷ i dŷ, ac yr oedd pob teulu'n llawenhau pan ddelai eu tro oddi amgylch. Heblaw hyn, yr oedd prydnhawn arall yn yr wythnos, yn cael ei gadw gan wyr pennaf y ddinas, i ymddiddanion gwladol, ond yn wastadol yn cael eu tymheru âg ysbryd a diben crefyddol; ac i chwanegu hyfrydwch y cyfarfod hwn, hwyr ai cadwent yn amdan hen *Dderwen* helaeth-frig, oedd wrth dalcen y gwyrdd-le, dan ba un yr oedd meingciau wedi eu gosod i'r diben; o ba le y gallent weled eu preswylfeydd.

YMA eu hymddiddanion a droi weithieu ar yr hyn oedd

Robert Lloyd

[ 9 ]

Robert Lloyd

oedd yn perthyn iddynt fel llafurwyr; weithieu ar hancfoedd, gyd â sylwadau moesol a chrefyddol; weithieu ar waith y greuadigaeth, doethineb, a dirgeledigaethau rhagluniaeth; weithieu ar berfon, a fwyddau, a gwaith Crist; y perffleithiadau dwyfol; dadleuon yr oes, a doethineb Crist yn eu goddef. Ond eu cyfeillach neillduol, yr wyf yn myned i roddi eu hanes, a berthyn i ddefnydd, i ddull, i drefn a *disgyblaeth* Eglwys yn ol gosodiad Crist. Yr achlysur o hono, cymmerwch fel y canlyn:

RHAI o'r cymmydogion wedi dyfod i'r lle, ar ddiwrnod, erbyn eistedd i lawr, a welent gymmydog defnyddiol arall a elwid THEOPHILUS yn cymmer ei le yn eu plith, gyd âg wyneb-pryd llon yn dywedyd, Fy nghyfeillion a'm cymmydogion, y mae'n dda gennyf eich gweled.

PHILALETHES, un o'r gyfeillach a atebodd, Ac y mae'n dda gennym ninneu eich gweled chwi mor llawen ag y mae eich wynebpryd yn dangos. A gaf fi arferyd fy hyfdra, i ofyn yr achos o hono?

THEOPH. Yr wyf yn meddwl ei fod yn gweddu i mi, y rhai achubwyd trwy rês, i fod yn wastad yn friol; ond i ddweyd i chwi y gwir, nis gall'fwn lai yn presennol nâ gwenu, i feddwl mor debyg i'r *Derwyddon* ymhlith y *Bryttaniaid*, yr ydym yn ymddangos.

PHILA. Mi glywais am danynt; ond os ydwyf yn ofio yn dda, yr oeddynt yn fath o *Feirdd* barbaraid, ac *fferiaid* coelgrefyddol; attolwg ym mha beth y gall ni fod yn debyg iddynt hwy?

THEOPH. Yn ddieu bu agos i chwi anurddo fy nyymmyg! Canys nid oedd dim o hyn gennyf mewn olwg; eithr y mawr serch oedd ganddynt am gelludd a cheed *Derw*, dan ba rai yr hoffent philosophyddio;

ddio; a'r meddwl o'n bod yn eistedd ac yn ymddiddan dan *Dderwen* lydan-frig, a wnaeth i mi ddigrif ddychymmyg ein bod yn *Dderwyddion*.—Pa fodd bynnag, yr oedd ganddynt rai pethau hollol ganmoladwy: yr oeddynt yn credu ac yn dysgu anfarwoldeb yr enaid, ac yn cadw cynnil reolau cyfiawnder; yn wrefog yn eu defosiwn, yr olwg ar ba un a darawodd y milwyr rhufeinig, medd *Tacitus*, y rhai ni welfant erioed y fath beth o'r blaen, a'r cyfryw arfwyd, na all'fant nac ymladd na ffoi.

PHILA. Meddwl hoff a mantaisiol, yn enwedig os dichon un weled ei hun, mewn goleu cywir, y fath *Dderwydd* ag oedd ein tad *Abraham*, yr hwn a wnaeth allor ac a addolodd ym mysg *derw Mamre*. A thybiodd rhai, i'r *Derwyddion* mewn cam ddeall i gymmeryd eu coel-grefydd oddi yno,

CHRISTOPHILUS, un arall o'r gymdeithas, a ddywedodd, yna dilynwyr truenus i *Abraham* oeddynt! Ond nid rhyfedd, pan y darfu i'r rhai a ddaeth o lwynau *Abraham*, i aberthu i eilunod a'r bennau mynyddoedd, a llosgi arogl-darth ar y brynniau, dan y *dderwen*, boplys en a'r llwyfen, am fod yn dda eu cysgod, Hof. iv. 13. Ond gan i greulon goel-grefydd i deyrnasu dros y hên *Fryttaniaid*, er maint eu fêl a'u purdeb, y mae'n weddus i ni i ryfeddu dwyfol rês, yn anfon yr efengyl i'r Ynys hon, ac y gallwn ni dan y *dderwen* hon, feliannu Duw, "yr hwn a'n gwaredodd ni allan o feddiant y tywyllwch, ac a'n fymmudodd i deyrnas eiddig," anwyl Fab."

PHILA. Y mae hyn yn sylwad da; O fy anwyl gymdeithog *Theophilus*, gobeithio y bydd yn ddefnyddiol i'r gymdeithas fychan hon, os gwelwch chwi'n dda i roddi peth hanes o'r modd boreuol a rhyfeddol a gymmerod

Du



Duw'n ei ragluniaeth, i ddwyn ei efengyl i *Frydain*; ddychwelyd pechaduriaid, a chafglu *Eglwys* i'w waf-naeth a'i fawl o fewn y tir.

THEOPH. Yn ddieu nid oedd tiriad y *Rhufeiniaid* yma ond yr uchel-gais, yr anghyfiawnder a'r creulondeb mwyaf: y mae'r hanes o hono, y dydd hwn, yn codi yr anfoddlonrwydd cyfiawnaeth ymhob gwir *Fryttwn*. Ond pan ystyrio Cristion, mai trwy y cyfryw foddion y rhyngodd bodd i Dduw, i drosglwyddo ei efengyl i'r bobl oedd yn eistedd mewn tywyllwch, ac am mro a chysgod angeu, y mae ei galon yn toddi i diolchgarwch i'r Arglwydd am y goresgyniad *rhufeinig*. "Allan o'r bwyttawr y daeth ymborth, ac o'r crŷf y daeth allan felystra." Ynghyd â golud *Brydain*, fe drosglwyddwyd llawer o'r trigolion i *Rufain*, ac amryw o'r pennaethiaid yn eu plith. Ni wyddent hwy i ba ddiben, ond y Duw tragwyddol, meddyliau yr hwn sy' uwch nâ'n meddyliau ni, fel y mae'r nef oedd yn uwch nâ'r ddaear, a wyddei. Yna y cyfarfu Duw âg amryw o'honynt â'i râs, a hwy a gawsant yr hyn ni cheifiasant.—Yr oedd yn *Rhufain*, yn y dydd hynny, eglwys i Grist, yn enwog am ei ffydd, yr hyn oedd "gyhoeddus yn yr holl fyd," Rhuf. i. 8. a phlybu *Brydain* y fain. Yr oedd PAUL yno, ac amryw, yn ddieu o'r *Brytaniaid* a gyfeillachasant âg ef. Y mae yn enwi un wraig fonheddig o'honynt, ag oedd yn merch *Timotheus*, ac yn adnabyddus yn yr eglwys, sef *Claudia* (yn gymraeg, *Gwladus*) 2 Tim. iv. 21. Ni allwn gafglu oddi wrth fod yr Apostol yn ei henwi ar y fath achlysur, ei bod yn grist'noges enwog iawn. Nid Duw'n anhebygol, fod llawer eraill o'i chenedl hi wedi galw trwy râs, yn *Rhufain*; y rhai o wir fêl dros hos y Iachawdwr, a chariad at eu genedigol wlad, a gym-

gymhellent *Paul* ac eraill i'w cynhorthwyo. Ni wyddus yn licr, pwy a ddaeth â'r efengyl gyntaf i *Frydain*: dywed rhai mai *Joseph o Arimathea*, trwy anfoniad *Philip* yr Efangylwr o *Efrainge*; dywaid eraill mai *Simon Scotes*: ac eraill mai *Paul* ei hun. Ond trwy ba foddion bynnag, yma trwy râs y dygwyd yr efengyl, o ddeutu canol y cant cyntaf o oedran Crist. — Yn wir, y Brenin Crist'nogol cyntaf ym *Mrydain*, ac yn y byd, oedd *LLES* ap *COEL*, yr hwn a anfonodd genhadau at *Eleutherius* Esgob *Rhufain*, am hyfforddiadau a rheolau llywodareth; a hwn a anfonodd attebiad, “Gan fod ganddynt ym *Mrydain*, trwy drugaredd Duw, y testament newydd a'r hen, cymmered y Brenin trwy gyngor ei deyrnas, gyfraith oddi yno a rheoled fel “rhaglaw Duw.” Ond yr oedd Crist'nogaeth yma dros gan mlynedd o'i flaen ef, yr efengyl yn cael ei phregethu mewn purdeb, llawer o eneidiau wedi eu dychwelyd, ac eglwyfi yn ddieu wedi eu casglu yn ol pŵr ofodiadau Crist.

**CRIST.** Oh! fy nghalon a wrefogwyd! Fy enaid a lanwyd â diolchgarwch, i Grist i ymweled â'r wlad hon! I *Brydain*, ymhlith yr ynysoedd i ddisgwyl am ei gyfraith ef! Iddo wneud y cwmwl *rhufeinig* yn gerbyd i'w ddwyn ef! Creulondeb *Rhufain* yn llwybr ei drugaredd! Derchafwn ei enw ef o'r cyd!

**PHILA.** Ond attolwg, *Theophilus*, gadewch i ni y pleſer o'ch clywed yn rhoddi rhyw hanes o'r eglwyfi cyntaf yn *Brydain*, os gallwch.

**THEOLOGUS.** Os gallwch chwi roddi hanes, pa fath eglwyfi y gawn ni yn y testament newydd; ac os rhydd ein cymmydog *Philologus*, hanes o'r fath eglwyfi y geir yn yr hynafiaeth boreuaf; ac os arwain ein hynawfaidd gymmydog *Syllogisticus* ni i ddiben Dwyfol ofodiadau;

yna mi allaf yn weddus anturio i ddywedyd pa fath eglwysl oedd y rhai a gasglwyd gyntaf ym *Mrydain*.

PHILA. Mewn perthynas i'r gwaith yr ydych yn fy ngalw iddo, yr wyf yn ei gosleidio yn llawen, ac yn cyhoeddi i fod hanes ein Harglwydd ei hun yn sefydlu y marn i dros fyth, Mat. xviii. 15—20. Nid yw ymrechriadau i gymmylu a dyrufu y testyn, yn syflu mo honof. Y mae'r geiriau yn eglur ddigon, a phā le bynag y mae cymdeithas yn ateb iddynt, y mae yno eglwys i Grift.—“Os pecha dy frawd i'th erbyn, dos ac argywedda ef rhyngot ti ac ef ei hun; os efe a wrendy arnat, ti a ennillaiſt dy frawd; ac os efe ni wrendy, cymmer gyd â thi etto un neu ddau, fel yng enau dau neu dri o dyſtion, y byddo pob gair yn fadwy; ac os efe ni wrendy arnynt hwy, dywaid i'r Eglwys; ac os efe ni wrendy ar yr Eglwys, bydded ef i ti megis yr ethnig a'r publican,” &c. Y ffryw eglwys a fwriadir yma, ni welwn, ag allo ymynnull ynghyd i addoli;—ag fydd yn dyfod i fod yn eglwys trwy gydſyniad a chyttundeb;—ag fy'n rhoddi aelodau, neillduol berthynas enwedigol â hi ac â'u llydd. Am hynny ni ddywedir, mynegwch i eglwys, ad i yr eglwys; ac os pecha dy frawd i'th erbyn. Ie fath eglwys a ddarlunir, ag y dichon brawd tlawd fel dyfodfa'rwydd atti; a'r hon, fel eglwys, fydd i phrefymmu, barnu, a phenderfynu;—a phenderfynau pa un fydd raid bod yn ol gair Crist, fel y b'ol ef fel Arglwydd teyrnas nefoedd i olod ei ſel thynt.

HEFYD, yr oedd yn yr eglwys y darllenwn am dan yn yr ysgrhythrau, eu Gweinidogol weision, y rhai oeddynt i arglwyddiaethu arnynt, ond eu gwasanhu yn yr Arglwydd, ſef *Eſgobion* a *Diaconiaid*, Phil. 1. Y cyntaf, yn ol unig yſtyr y gair groeg (*Episcopoi*.)



*topoi*,) oeddynt *Olygwyr* praid Crist, i'w porthi â phur air y gwirionedd, a gweini ordinhadau appwyntiedig ac mewn geiriau eraill a elwid yn Fugeiliaid, yn Athrawon, ac yn Henuriaid. Gwel Aët.xx. 17, 28. Y lleill, yn ol eu appwyntiad cyntaf, oeddynt i wa anaethu byrddau, Aët. vi. 2.

YR eglwys ysgrythurol ynte, a wnaed i fynu o Seintiau gweledig, Rhuf. i. 7. O feini bywiol, 1 Pedr ii. 3. A sancteiddiwyd yn enw yr Arglwydd Iesu, a thrwy Yspryd ein Duw ni, 1 Cor. vi. 11. A oeddynt y gyfranogion o sanctaidd Yspryd Crist, fel Yspryd ffydd a gweddi, Rhuf. viii. 9, 26. a 2 Cor. iv. 13. Hedyd, yr eglwys a enwir yn y testament newydd, oeddynt amryw yn yr un gymmydogaeth: yr oedd eglwys yn *Judea*, yr hon nid oedd ond talaith fychan, ac yn *Gallilea* a *Samaria*, ag oedd etto'n llai, Aët. ix. 31. A oeddynt yn *Galatia*, Gal. i. 2. Ac yn *Macedonia*, yn wahanol oddi wrth eglwys *Philippi* yn yr un wlad, 2 Cor. viii. 1. Yr oedd eglwys yn *Corinth*, ac un arall yn *Crete*, yn agos i *Corinth*.

RHAID chwanegu, y dywedir yn amlwg am eglwys y testament newydd, fod gan bob un o honynt ei chynulladau o'r holl eglwys, i fwynhau breintiau ac i gyllawni dyledswyddau. Felly yr eglwys yn *Jerusalem*, Aët. v. 11. a vi. 1, 2. Yr eglwys yn *Antiochia*, Aët. xiv. 27. a alwyd y lliaws, Aët. xv. 30. A'r eglwys yn *Corinth*, 1 Cor. xi. 17. 20. Ni chwanegaf yn bennaf; y mae *Philologus* yn ymddangos wrth ei wneud ydychydig, yn barod am ei ran yntef.

PHILOLOGUS. Nid mor barod, eithr yn ewyllus iawn i wrando ar yr hyn oedd gennych yn chwarae i'w draethu. Ond gan nad ydych yn dewis yn bennaf nol i chwanegu, mi gymmeraf gennad i sylwi, 'ei ffordd

amlwg oddi wrth y prif ysgrifenydd, fod aelodau yr eglwys hynny yn ddynion *duwol*, yn adnabyddus o fywyd a grym crefydd; a'u bod trwy nefol gyfeillach, yn dangos eu bod yn *demlau* yr *Yspryd Glân*. *Clemens* o *Rufain*, yn y cant cyntaf o oed Crist, wrth ysgrifenu yn enw'r eglwys oedd ef yn fugail arni, at eglwys *Corinth* ai hanerchodd, "Y rhai a alwyd ac â sancteidd-  
 "wyd trwy ewyllys Duw gan Iesu Grist ein Har-  
 "glwydd." Ac fel y dysgom ymhellach pa fath ddynion oeddynt, y mae e'n sylwi i fod dylanwad *helaeth* o'r *Yspryd Glân* arnynt oll; a'u bod yn arfer taer weddio dros yr holl frawdoliaeth nos a dydd. Nid creaduriaid gwael diweddi, diosal am ogoniant Duw a daioni eu brodyr oeddynt; ond yn wrefog ac yn wastadol geisio wyneb Duw. Y cyfryw rai oedd aelodau y prif eglwys. *Origen* hefyd a ddywaid, ynghylch 150 wedi'n, "Yr  
 "ydym yn gwneud a allom ar fod ein cyn'lleidfaodd  
 "wedi eu ffurfio o ddynion da a doeth." Ni dderbynid ddynion gwag ac anwybodus; rhaid oedd eu gwneud yn ddoeth i iechydwrïaeth yn gyntaf; a phan gynhygent eu hunain i gymmundeb, ni's derbynid yn fyrgowyll, ac ni's esgeulufid, eithr gweision Crist a ymwelent â hwynt, ac a'u haddysgent, medd yr un awdwr. *Tertullian* a ddyweid, ynghylch 200 mlynedd ar ol Crist, "Ni dderbynir ni yn aelodau eglwys, fel y peidiem â phechod, ond o blegid i ni beidio âg ef."  
 "Pethau sanctaidd i ddynion sanctaidd," meddynt.  
 YMHELLACH, yr oedd gan y prif eglwys eu swydd-yr, fel yn nyddiau'r Apostolion, sef *Esgobion* a *Diaconiaid*. Pa le bynnag yr oedd eglwys yn cyfanneddu, ewn trefydd neu bentrefydd, yno yr oedd eu hesgobon a'u diaconiaid yn gweini iddynt. Felly y rhagddyddedig *Clement* a ddywaid am yr Apostolion, "Eu bod yn pregethu y gair trwy fröydd a dinafoedd, ac  
 "yn

“ yn gosod y blaen-firwyth, sef y rhai a ddychwelwyd  
 “ gyntaf, ar ol prawf ysprydol o honynt, i fod yn ef-  
 “ gobion ac yn ddiaconiaid.” Hwyl a gyflwynasant eu  
 hunain i weini’r seintiau eraill, er eu hadeiladaeth mewn  
 flydd, sancteiddrwydd a chysur.

YN nefaf, yr oedd gan y prif eglwys hawl i ddewis  
 eu gweinidogion eu hunain; a hwyl a neilltuid i’r  
 fwydd, gan yr *holl* eglwys neu’r gynullleidfaf. Yn y  
 modd hwn, medd *Clemens*, y gosodwyd y fwyddwyr  
 cyntaf yn yr eglwys trwy gyfarwyddyd yr apostolion;  
 ac felly, yr oedd y peth i ganlyn, *trwy* gydlynad yr  
 holl eglwys.

Hwyl allent ofyn *cyngor* a chynhorthwyl gan eg-  
 lwyf a gweinidogion cym’dogaethol; ond eu gwaith eu  
 hunain ydoedd yn bennaf, yn y dyddiau boreuol hyn  
 o grist’nogaeth. Ac felly y parhaodd hyd ddyddiau  
*Cyprian*, yn 250; yr hwn fel blaenor senedd fy’n can-  
 mol dwy eglwys oedd wedi di-arddel eu hesgobion,  
*Martialis* a *Basilides*, a dewis *Felix* a *Sabinus* yn eu lle  
 hwynt; gan ddywedyd, “ Na’s gwnaethant yn afreol-  
 “ aidd gan hynny; gan fod yr hawl bennaf yn y bobl  
 “ i ddewis esgobion teilwng, felly hefyd i wrthod y  
 “ rhai annheilwng.” Ac y mae *Cyprian* yn addef iddo  
 gael ei ordeinio trwy ddewisiad yr holl bobl.

HEFYD, pob penderfyniad eglwyfig a wnaed trwy  
 gydsyniad *cyffredin*; yr oedd gan yr holl bobl lais yn  
 yr hyn a wneud. Y mae *Clemens* gan hynny, yn cyng-  
 hori i flaenoriaid anghydfod yn *Corinth*, bob un o hon-  
 ynt i ymostwng i’r Henuriad a adferwyd, a dweyd,  
 “ Mi wnaf yr hyn a ordeiniwyd gan y dyrfa.” Par-  
 haodd y drefn hon yn yr eglwys dros amser; canys  
*Cyprian* a ddywaid, 150 o flynyddoedd wedi’n. “ Ei  
 “ fod wedi ymroi o’r cyntaf na wnae ddim heb wybod-  
 “ aeth a chydsyniad ei bobl.” Ac yr ydym yn cael,



pan drofeddai neb yn yr eglwys ar ba un yr oedd ef yn fugail, na fyddai ef ei hun yn farnwr ar yr achos; ond proffesai, y dylent gael eu profi gan yr holl bobl; ac y dylai'r trofeddwyr ddyfod a dadleu eu hachos o flaen yr henuriaid a'r bobl oll. Pan drodd rhai o'u ffyrdd pechadurus, ac yr oedd *Cyprian* yn foddlon i'w derbyn i'r gymdeithas, y mae e'n achwyn mewn llythyr at *Cornelius* o *Rufain*, ar anewyllysgarwch ei bobl i'w derbyn. "O fy anwyl frawd," medd ef, "pe byddech bresen-nol gyd â ni, pan y mae rhai cyndyn yn dychwelyd "o'u rhwygiad, chwi welech y fath boen yr wyf yn "gymmeryd i berfwadio ein brodyr, i fod yn amynedd-us, ac i ganiattau i feddyginiaethu a derbyn y cyf-  
"ryw drueiniaid claf."

FELLY ni welwn, pan dderbynnid aelodau, yr oedd yr holl eglwys yn rhoddi'r caniatad; a phan ddiael-odid neb, gwnaed hynny trwy "awdurdod ddwyfol y "bobl." Pob peth a ymrefymmdd yn *gyffredin* yn eu plith. Ac am addoliad ac actau eglwyfig, yr oeddynt yn cyfarfod yn yr un lle, yr hwn yn aml a elwid tŷ yr eglwys.

FE ganlyn ynte, fod yr eglwyfi, lle llwyddodd Duw ei waith, yn lled aml; a thros 200 mlynedd ar ol Crist, ymha dalaith bynnag y casglwyd cyn'lleidfaoedd, gelwid hwynt yr eglwyfi yn y cyfryw le. Felly *Ireneus*, yng-hylch y flwyddyn 184, a'u galwai yr eglwyfi yn *Germani*, yr eglwyfi yn *Ysfaen*, yn *Efraingc*, yn yr *Aipht*, &c. Yr oedd yr eglwyfi, neu'r cyn'lleidfaoedd, yn aml, a'r efgobion mor aml; canys yr oedd gan bob eglwys ei hesgob neu ei bugail. Dichon fod amryw o honynt yn fychain, a'u hymddangosiad allanol yn wael; ond eu *gwir egoniant* oedd, fod Duw yng Nghrist yn egoniant yn eu canol. Yr oedd *Lydda*, *Jamnia*, a *Jop-*



*pa*, tair *ref* esgobaethol, o fewn pedair milltir i'w gilydd. Yn yr oes honno yr oedd yr esgobion a'u hesgobaethau mewn Pentrefydd tlawd. Yr ydym yn darllain yn hanes *Usher* o grefydd y *Gwyddelod*, hyd yn oed dros 500 mlynedd ar ol Crist, fod yn *Iwerddon* 365 o eglwys, a'r un nifer o esgobion; ond yr oedd eu cyflog mor fach, nad oedd gan rai o honynt ddim ychwaneg na chadwraeth dwy fuwch flith.

At yr hyn a fynegwyd, gallwn chwanegu, fod y prif eglwys yn *gyd-radd*, o ran awdurdod, ac nid yn ymddibennu y naill ar y llall; a chanddynt gyd-gymundeb trwy lythyrau neu genhadau, er adeiliadaeth eu gilydd mewn cariad; pob eglwys, ynghyd â'i fwyddogion, yn gwneud fel y barnent yn oreu, fel rhai oedd i roddi cyfrif i'r Arglwydd yn *unig*. Y darn mwyaf boreuol o hynafiaeth fy gennym, yw y llythyr rhagorol a anfonwyd oddi wrth yr eglwys yn *Rhufain*, at yr eglwys yn *Corinth*, ynghyd â *chenhadau* o'r eglwys, *Megis* ag yr anfonwyd trwy gyffredinol gydsyniad un eglwys, felly y darllenwyd i'r holl frodyr yn y llall. Ac yr oedd ganddynt, naill ai cyfarfodydd Sefydlog, neu *Synodau* achlysurol, fel y tybient yn oreu, i gynnorthwyo'u gilydd mewn anhawfderau. Ond mi gymmerais i fynu ormod o'ch amser eisoes.——

**SYLLOGISTICUS.** Yr wyf yn sicr nad oes neb o honom yn tybied hynny; yr ychydig amser a gymmerasoch, a lanwasoch i ddiben da; canys ni adawsoch ddim i mi i'w wneuthur, ond sylwi, fod yr eglwys cyntaf, yn ol yr hanes a roddasoch eich dau am danynt, ym mhob ffordd wedi'u haddasu i ateb y dibenion o ddwyfol ofodiad: i *ddyrchafu* Crist yn unig, fel deddfwr a brenhin ei eglwys; i *osod allan* ei gariad, ei ofal; a'i dosturi; i *faentumio* ei awdurdod; ac i *ddwyn*

*ymlaen*

*ymlaen* ein ufudd-dod a'n adeiladaeth. Nid oes yma ddim cynnydd i falchder ac uchel-gais dynion; dim fail i fawredd bydol, nac annogaeth i'r cyfrwys i ddyfeisio modd i ormesu ar eraill. Ond ffurf o fansteiddrwydd, gostyngeddwrwydd, cariad, a defnyddioldeb, yn cael ei sefydlu; ac am hynny yn llwyr resymmol. Yn awr, *Theophilus*, attolwg pa fath eglwyfi a gafglwyd ac a blannwyd gyntaf yn y wlad hon?

THEOPH. Yr wyf yn ddiamheuol yn sicrhau eu bod yn hollol *gyn'lleidfaol*; canys ni ddichon yr hanes a roddodd ein caredig frodyr am yr eglwyfi apostolaidd, gyttuno âg un ffurf arall. Pa fath eglwyfi a blannodd ac a ddyfrhâodd yr Apostolion a'r Efangylwyr yn *Judea* a *Groegia*? Yr unrhyw yn ddieu a blannafant ac a ddyfrhafant ym *Mrydain*. Ond cyn'lleidfaol oeddynt yno, a chyn'lleidfaol oeddynt yma.

CRIST. Gallwn ryfeddu tynerwch ein hanwyl Brynwr tu ag at ei eglwyfi babanol ym *Mrydain*; a'r moddion synnedig oedd ganddo i'w hymddiffyn. Canys er fod y genedl yn gyffredin yn baganiaid, a'i llywodraethwyr hefyd; er hynny bu i ruthr gwaftadol y *Rhufeiniaid*, a chyson drwst rhyfel, ymladdfeydd a thywallt gwaed, i'w cadw mewn gwaith, fel na chawfant ddim hamdden i erlid y Crist'nogion. Pe buasai rhagluniaeth yn gweled yn gymmwys i gadw i ni hanes o'r eglwyfi cyn'lleidfaol cyntaf hyn ym *Mrydain*, neu o ryw un o honynt, mi osodafwn fawr werth arni.

PHILA. Cymmorth a gaffom i wneud y defnydd goreu o'r hyn sy' gennym! Ond gan y gwyddom fod yr eglwyfi hyn yn *gyn'lleidfaol*, oni allwn ni gymmeryd y rhyddid diniweid o ffurfio *dull hanesiol* o un o honynt, mewn trefn o ymddiddan; a hynny'n gyson â gwirionedd, gan na thwyllir neb i'w derbyn yn amgen nâ *def-*

*grifiad* o'r hyn a *all'fai* fod, ac ar y cwbl oedd *raid* ei fod. Gobeithio fy mod yn garwr pur o'r *gwirionedd*, ac y derbyniaf ymha wisg neu ddull bynnag y delo; a'r *Gwirionedd* ei hun, yr hwn a roddodd i ni hanes y mab afradlon, ei droion o fywyd, ei dad, ei frawd, a'r wledd; a'r hwn a roddodd i ni hanes y gwr goludog a *Lazarus*, deifyfiadau y goludog, ac attebiadau *Abraham*; ni chondemnia ein hamcan. Am hynny, yn enw y gymdeithas a mi fy hun, yr wyf yn taer ddymuno i chwi ein hanwyl *Epenetus*, ein henafgwr a blaen-ffrwyth *Pothenia*, i gymmeryd y gwaith arnoch.

**EPENETUS.** Yrydych yn rhoddi y gorchwyl i un o ddychymmyg dlawd iawn; ond yn gymmaint a'i fod ymhlith fy nghym'dogion a'm cyfeillion, ag fydd yn meddu deall da a hynawfaidd, ac a allant gynhorthwyo pan f'o achos, ni chaf yn hollol wrthod yr hyn yr ydych yn fy ngalw iddo.—Ond ni chaf yma ystyried yr hyn a ellid ddweyd am *Ynys Afallon*, a alwyd wedi hynny, *Ynys Wydr*, lle y dywedir i'r efengyl gael ei phregethu gyntaf yn y wlad hon, ac am hyn a alwyd, *Tir cyntaf Duw*; na pha un a ddarfu i *Joseph o Arimathea* gasglu eglwys yno, ai nid do. Fy adnabyddiaeth bennaf i fy' am Ddinas a alwyd yn y dyddiau hynny, *Caerludd*; yr wyf yn cymmeryd cennad i fwrw, ei fod fel y canlyn:

**DAU** wr bonheddig o gelfyddyd, ac o ddygiad da i fynu, o'r ddinas honno, yn eu taith, a glywsant bregethiad yr efengyl yn rhagluniaethol, gan un *Ffyddlon*, gwâs cywir i'r Arglwydd. Hwyl aethent i'r cwrdd dan wenu; ond a ddaethant o hono â dagrau yn eu llygaid, yn ofni y naill y llall, ac yn ymdrech trwy lawer modd i guddio'u teimladau. Ni feiddient ynganu gair ynghylch yr hyn a glywsent; ond wedi distawrwydd

anaiferol,



anarferol, tybiodd un o honynt fod yn rhaid iddo ddywedyd rhyw beth, ond bu agos i'w eiriau ei dagu ef, ac fe blygodd ei ben i lawr. Y llall, ymhen amser, trwy fawr drafferth a ofynnodd iddo a oedd yn iach? Yn-  
tef a atebodd yn brin, edrychwch ar ein bod yn unig, a'r drwsau yn ddiogel.

CRIST. Oh! fy anwyl *Epenetus*, chwi a'm cyffwrdd-  
asoch yn y fath fodd, prin y gallaf sefyll dan bwys  
serchiadau! Chwi a'm dodasoch mewn côf o ymweliad  
cyntaf Duw â'm hyspryd. Yr oeddwn yn adyn tru-  
enus, heb ddisgwyl na chwennych un adnabyddiaeth ar  
na grâs na gogoniant; yn myned heb feddwl, i.e. âg  
ynfydrwydd yn fy nghalon yn erbyn yr hwn yn awr,  
yr wy'n gobeithio, fydd werthfawr i mi; ac fe'm syn-  
nwyd yn yr un modd ag y dywedasoch. Ond mi a'ch  
attaliais, egsusodwch fy serchiadau afreolaidd.

EPE. Ar hyn, un o honynt, a'i enw *Yefan*, a ddy-  
wedodd, Oh! fy nghyfaill, pa fodd y mae gyd â chwi,  
ni's gwn; yr wyf fi dan fath ofid meddwl, na theimlais  
erioed o'r blaen; ac ni's gwn i a deimlodd neb arall er-  
ioed y fath fynnedig ddychryn.—Mi glywais am y  
seft hon, ac a'u dirmygais fel haid o fiaradwyr gwag ac  
anwybodus. Yr oeddwn wedi ymroi nad ysgogwn  
fyth yn fy meddwl. Mi aethum i'r lle wedi ymarfogi  
â'r cyfryw ymroadau. Ond fe ddaeth rhyw beth an-  
*orchfygol* i'm calon, pan ddywedodd y pregethwr, "Fod  
" yr holl fyd wedi dyfod yn euog ger bron Duw." Yr  
oedd rhyw beth fel brawdle wedi ofod i fynu yn fy  
nghydwylbod;—yr oeddwn trwy ryw awdurdod yno,  
mwy nâ dynol, yn cael fy nghyhuddo, fy mhrosi yn  
euog, a'm condemnio; ac yn awr yr wyf yn gorwedd  
mewn cadwynau! Yr wyf wedi fy ninystrio! wedi fy  
nistrywio! Y baich ni's gallaf oddef! Ac yr wyf yn

awr yn gweled yn eglur, nad oes un *creadur* a ddichon fy nghynnorthwyo!

Y LLALL, a'i enw *Dewi*, a'i gwrandawodd gyd â dag-rau, ac ym mhen rhyw amser a attebodd: Oh! pa fath daith yw hon! Pa beth a fydd ei diwedd hi! Mi aethum gyd â chwi i'r cyfarfod, dan yr un ymrouadau;—dan fwriad i beidio cymmaint ag ystyried dim a glywn, oddieithr rhyw beth i'w wawdio;—ond fe ddarfu fy ngwawd dros byth! Fe'm lladdwyd! fe'm lladdwyd! Llauer o'r pethau a lefarwyd a llynasant felly ynof, na all holl bwerau natur mo'u hyfsgwyd ymaith.—*Gweithredoedd* drwg fy holl fywyd a osodwyd mewn trefn ger fy mron;—ac ni's gall'fwn lai nâ chydlynio, â'r hyn na chlywfwfwn erioed o'r blaen;—eu bod wedi dylifo o ffynnon lygredig;—o natur wedi ei hollol halogi.—A phan ddywedodd y pregethwr, “Na ddichon un dyn “waredu ei frawd, na rhoddi iawn i Dduw drosto,” fe aeth i mewn i'm calon;—yr wyf yn gorwedd tan glwyfau, na ddichon dwylaw dynol mo'i gwella.—Ni glywfom y bernir ni, a bod y Barnwr o “burach go-“lygon nag y gall ef edrych ar anwiredd.” Iawn y gallwn gwyno'n hunain!—Yr holl amser hyn hwy ochneidient, fel pe torrai eu lwynau, a'u llygaid oedd fel ffynnonau. Pa fwyaf yr edrychent y naill ar y llall, mwya'i gyd eu heffeithid, pob un ai gyflwr truenus ei hun, ac â sefyllfa alarus ei gyfaill. Ni allent feddwl am y neges y daethant oddi cartref arno.

THEOPH. Oh! druain anwyl, yr oedd arnynt eisiau *lladmerydd*, un o fil, a ddywedai air mewn pryd wrth eu heneidiau trwm-lwythog. Ond yma yr oeddynt yn unig, heb ddim gan y naill i gyfeirio y llall atto, ond eu clwyfau a'u trueni. Ond yr wy'n gobeithio i'n Duw tostyriol i ddwad yn brydlon i gyhoeddi rhyddid i'r

caethion

caethion hyn, i agoryd y carchar i'r rhai oedd mor rhwym, ac i roddi iddynt ogoniant yn lle lludw.

EPE. Chwi gewch glywed: Yr holl nos honno ni chawfant orphwysfa; ond *angeu, barn, a dinystr* tra-gywyddol oedd y cwbl a glywent: a fain dychrynlyd ydoedd. *Nos* ydoedd yn wir iddynt hwy; ond fel y dy-waid y gair, “Dros nos yr erys wylofain, ond erbyn y “boreu y bydd llawenydd,” felly mewn rhan y bu iddynt hwy, oblegid ar dorriad y dydd,

DEWI a ofynnodd, a ydych chwi ddim yn cofio i'r pregethwr ddywedyd, “Ni anfonodd Duw ei Fab i'r “byd i ddamnio'r, ond fel yr achubyd y byd trwy- “ddo ef?”

YEFAN. Yr wy'n tybied fy mod; a hefyd,—“Nid “oes iechydwriaeth yn neb arall.”—Yn awr, *Dewi* druan, pwy a wyr beth all fod yn y fath eiriau! Y mae yn amlwg ein bod ni yn golledig; ond y mae'r geiriau hyn yn fôn am Iechydwrriaeth: ac er nad yw yn neb arall, ond yn yr hwn a ddiystyrasom; pwy a wyr na achub efe y fath ddau adyn a chwi a minneu, gan ei fod yn achub pechaduriaid! A chyd â hynny hwy a ddyrchafasant eu llef ac a wylasant, ac ni all'fant ddweyd ychwaneg dros ryw amfer. Yna

DEWI a ddywedodd, Pa beth a wnawn ni i fod yn gadwedig! Mi foddlonwn farw y farwolaeth mwyaf poenus; neu mi roddwn ffrwyth fy nghorph dros bechod fy enaid: y cyfryw aberthau y mae ein *derwydd-ion* yn ofyn: ond, och! nid yw y Duw mawr yn go-fyn nac yn derbyn y cyfryw aberthau. O'm rhan i, ni's gwn pa beth i wneuthur!

YEF. Fy nghyfaill, a'm brawd mewn trallod, y mae dau beth wedi dyfod i'm meddwl, fel y camrau cym-mwylaf a allwn ni eu cymmeryd; Gan fod y Duw



*hwnnw* o flaen pa un yr ydym yn crynu, yn anfeidrol fawr, rhaid iddo fod yn anfeidrol dda, ymdrechwn weddio arno; ac yna ymofynwn am ei wâs hwnnw a glywsom yn pregethu, a ni a ddywedwn ein hachos ac a ddeifyfwn ei gyngor.

DEWI. Yr wyf yn hoffi yr hyn a ddywedafoch; ond ni's gwn pa fodd i weddio ar Dduw, arswyd yr hwn fydd yn fy nychrynu; ac am y pregethwr, y mae fy nghalon yn soddi o'm mewn wrth y meddwl o'i weled; ac os dywaid ef yn arw wrthym, mi a leddir!

YEF. Ond, fel y dywedais o'r blaen, y mae rhai pethau yn fy nghefnogi;—yr hwn fydd anfeidrol fawr, a raid yr wy'n tybied i fod yn anfeidrol rasol. Gall'fai ein distrywio er ys talm; ac yn *awr* nid yw yn ein taro'n farw;—yr wyf yn meddwl fod grâs yn hyn. Ac am y gŵr, gwâs y Duw Goruchaf hwn, y mae fe'n drugarog ac yn dosturiol: y mae ef yn un o blant dynion, a rhaid iddo wybod beth yw bod dan euogrwydd, ac fe all, gan hynny, gyd-ymdeimlo â ni, ac o bosibl y dywed wrthym y modd y cafodd efe ryddhad.

DEWI. Yr wyf yn tybied fod yr hyn yr ydych yn ddywedyd yn bŵr rhesymmol; ond yr wyf fi mewn gwaeth cyflwr nag yr ydych yn dirnad. Gwnewch fel y gweloch yn dda, yn unig gadewch i mi fod gyd â chwi.

AR hyn hwy daslasant eu hunain ar y llawr, a buont gryn amser cyn gallu dywedyd un gair, ond ocheneidio ac wylo a'u geneüau yn y llwch. O'r diwedd dywedodd *Yefan*,—"O Arglwydd Dduw, gwneuthurwr pob peth, a llywodraethwr y byd, i ti y perthyn pob gallu. Yr ydym ni yn ddau bagan, colledig a dinystredig.—Yr ydym yn haeddu marwolaeth a distryw,—"a'th law arbedol yn unig a'n cadwodd yn fyw.—Ti elli mewn moment ein fathru i far-

"wolaeth,

wolaeth, neu ddwyn gogoniant i ti dy hun yn achub-  
iaeth y fath drueiniaid. Yr ydym yn deall i bagan-  
iaid fel nyni i gael eu hachub; er mwyn dy holl ddai-  
oni, a phob modd o'i amlygiad, tro ac achub ni, *Am-  
en.*" Gorweddasant dro ar y llawr, yn wŷlo ac yn  
cwyno eu hunain; ond ymhen amser hwy godasant, a  
alwasant am ddwfr, a yfasant beth o hono, a ymolchaf-  
ant, ac a aethant i ymofyn am y pregethwr.

PHILA. Y mae eu gweddi yn peri i mi feddwl am  
weddi *Dafydd* yn ei gyfyngder: "Gofidiau anghu a'm  
cylchynasant, a gofidiau uffern a'm daliasant; iŵg a  
blinder a gefais. Yna y gelwais ar enw'r Arglwydd;  
"attolwg Arglwydd gwared fy enaid," Salm cxvi. 3,  
4. Ni welwn, na raid i bobl mewn cyfyngder wrth  
furf o weddi; y mae eu galar yn troi'n riddfannau, a'u  
poen yn eu dysgu pa erfynniau i anfon i fynu. Ond  
ewch rhagoch.

EPEN. Mi ddywedais iddynt fyned i ymofyn y pre-  
gethwr; ond hwy a gurasant wrth y drws fel dynion  
g ofn i'w clywed. Gofynnodd y neb a agorodd y  
drws, pa beth oedd eu nheges? Gofynnasant, a oedd  
y pregethwr Crist'nogol yn byw yno, ac a oedd e' gar-  
ref? Yntef a'u hattebodd, nad oedd gartref; ar hyn  
hwy a ymadawsant, ac yntef a gauodd y drws. Prin yr  
oedd eu coefau'n eu cynnal! Hwy safasant yn yr heol  
n edrych ar eu gilydd, yn grynedig ac yn fyn. O'r  
diwedd dywedodd

DEWI, Pa siommedigaeth yw hyn! Y mae ein ha-  
hos yn ymddangos yn fwy fwy tywyll! Fel pe-  
yddai i ni gael ein cau mewn tywyllwch ac iŵg  
ros fyth.

YEF. Y mae'r siommedigaeth yn fawr; er hynny  
hwy a wyr: awn yn ol, i ofyn pa bryd y maent yn ei  
ddisgwyl

ddisgwyl adref; canys ni a anghofiasom *hynny*. Felly dychwelasant i'r drws, a churasant drachefn; ond y gwr wedi sylwi arnynt yn ymddiddan yn ddwys yn yr heol, a feddylodd nad oedd eu diben yn dda, a fu anhawdd ganddo agoryd y drws. Ond ebe *Yefan*, attolwg pa bryd y bydd y gwr bonheddig gartref? Yntef a atebodd oddi fewn, Attolwg foneddigion, pa beth all fod eich neges âg ef? Attebasant â llais gofyingedig, yn rhodd, byddwch mor fwyn ag agor y drws, a ni a fynegwn i chi. Pan agorwyd y drws, *Dewi* druan, â dagrau yn ei lygaid, a ddywedodd, attolwg Syr, a roddwch chi gennad i ni ddyfod o fewn i'ch trothwy? Wedi cael cennad, hwy ddaethant i mewn. Yna ebe *Dewi*, âg wynebpryd dwys, ac â dagrau yn gorddiwes eu gilydd ar ei ruddiau, Syr, a ydych chi yn *Gristion*? Attebodd yntef, ydwyf; a chymmeraf y rhyddid i ofyn, pa beth ydych chi? Ebe *Dewi*, yr Arglwydd a wyr; ac ni's gallodd chwanegu. Ar hyn,

*YEFAN* a ddywedodd, Ganwyd ni yng *Nghaerludd*, a maethwyd ni yno yng nghrefydd ein tadau; ac a fuom fyw, fel y gwelwn yn awr, mewn anwybodaeth ac anghred; ond o glywed pregethwr crist'nogaeth ddoe, yr ydym oddi ar hynny mewn gofid meddwl anrhaethol; ac y mae ein siommedigaeth presennol yn chwanegu'n trallod. Ni a ddaethom i ymddiddan âg ef am ein cyflwr.

*TOSTYRIOL*, canys hynny oedd enw'r gwr, a atebodd, yr wyf yn tostyrio wrthy, ac ni's gallaf yn bresennol eich rhoddi mewn ffordd well, nâ myned i'w glywed ef heddyw yn pregethu, mewn pentref cym'dogol, a mi a af gyd â chi. Cymmerwch ychydig luniaeth, canys os nad wyf yn camfynied y mae arnoch ei eisiau. Hwy a ddiolchasant iddo, a gymmerasant ychydig, ac a gychwynasant yn ebrwydd.



FEL yr oeddynt yn myned, *Toſtyriol* a ddywedai  
 ryw beth am deyrnas nefoedd, am drueni dynol-ryw  
 wrth natur, am ogoniant Crift fel Iachawdwr, am  
 waith yr Yſpryd Glân, ac am ryfeddodau rhagluniaeth  
 Duw yn anfon yr efengyl i bechaduriaid truain, neu'n  
 eu dygid hwy atti heb eu bwriad. I hyn, ac i chwanneg  
 o'r unrhyw, hwy roddent ddyledus sylw, ond a  
 ddywedent ychydig.

CYN eu dyfod i'r lle, yr oedd yr addoliad wedi dechreu,  
 ac fel yr oeddynt yn myned i mewn yr oedd y  
 pregethwr, *Ffyddlon*, yn darllen ei deſtyn, *Ac ef yr ym-*  
*gais y cenhedloedd, a'i orphwysfa fydd yn ogoniant*, Eſa.  
 xi. 10. Ni wyddai ddim am danynt hwy, a bu hynny  
 yn yſtyriaeth gyſurus iddynt yn ol llaw.

FE sylwodd, Mai y *Cenhedloedd* oedd Paganiaid tru-  
 ain, ac ymhlith eraill y *Brytaniaid*; a bod eu 'ſtâd na-  
 turiol yn reſynnus, dan lywodraeth pechod, fel y môr  
 yn dygyfor yr hwn ni all fod yn llonydd; lle y dangos-  
 odd yn gymmwysiadol, drueni dyn wrth natur.—Fe  
 sylwodd mai *Ieſu Crift* oedd y Faner fendigaidd a ofod-  
 wyd i fynu i'r bobl, ac a ddangosodd ei gymhwysder  
 i achub, a chyflawnder ei Iechydwrriaeth.—A sylwodd  
 ar *effeithioldeb* grâs, yn bywhau ac yn tynnu pechadur,  
 fel y deuai y *Cenhedloedd* i'w ei geisio; ac yna syl-  
 wodd ar y modd y caent rafol dderbyniad, ac na feth-  
 ent gael *gorphwysfa* mewn ffydd; ffydd a gyrhaeddai o-  
 goniant yn anffaeledig. Fe ddaliodd yn hir ar ei breg-  
 eth; ond pe buasai yn dal i ymrefymmu fel Paul hyd  
 hanner nos, ni fuafent yng nghyflwr y gwr ieuangc a  
 ſyrthiodd o'r drydydd lloft.

PAN ganniattai eu dagrau, yr oeddynt a'u llygaid ar-  
 no, fel pe buasai eu holl fywyd ym mhob gair a ddy-  
 wedodd; ond weithieu yr oeddynt dan y fath effaith,  
 ac y

ac y plygent eu pennau i lawr, gan ddymuno gallu cuddio'u hunain, a bod o hyd clwyed ei leferydd. Yr oedd amrywiol ferchiadau yn ymddangos yn eu hwyn-ebau : weithieu dyfnder gofid, weithieu llawenydd syn-nedig. I *Dofstyriol*, y gwr a'u dygodd yno, yr oedd yr olwg arnynt dan y fath effaith, yn wledd; ac yr oedd yn beio arno'i hun, am ofyn iddynt gartref mor wguſ, beth oedd eu nheges â'r Pregethwr.

YN ol darfod yr odfa, a'r bobl i ymadael, hwy aethant at y pregethwr, gan arwyddo iddo eu didwyll barch; a chan wybod ei fod yn flinedig gan ei waith, hwy ddeifysafant gennad i ymweled âg ef yn ei letty y boreu nefaf: dywedodd yntef yn y modd mwyaf ferchiadol, y byddai da ganddo eu gweled. Yna ymadawfant, aethant i'w tŷ-ofst, a gorchymmynasant ryw beth i'w swpper; a thra'r oeddid yn ei ddarparu, a hwy'n flinedig, hwy ysfant ychydig *Meth-y-glyn*, tu ag at eu llonni.

AR swpper, gwr y tŷ a ddyrchafodd ei ddwyllaw a'i lygaid tu a'r nefoedd, ac a ddeifysfodd ddwyfol fendith ar ddarpariad rhagluniaeth iddynt, a grâs i wneuthur y defnydd goreu o'u cyfuron yng wasanaeth ac er gogoni-ant Duw, trwy Iesu Grift. Wedi dymuno ar y dieith-riaid i gymmeryd attynt, gwr y tŷ, ai enw *Buddiol*, dyn defnyddiol iawn, a ddywedodd, "Mor haelionus "yw'n Duw ni! Fel y mae e'n rhoddi i ni drugarëdd-  
 "au, ynghyd âg iechyd ac archwaeth i'w mhwynhau!  
 "Cyn bod yr adar hyn yn gywion, yr oeddynt wedi  
 "eu bwriadu yn ymborth i ni; a phob ŷdyn a bigasant  
 "i fynu'n ddi-fwriad, a dyfodd i ni. Y bara hwn a dy-  
 "fodd gyntaf yn eginin, yna'n dywyfen, yna'n gyf-  
 "lawn ŷd yn y dywyfen, yr hwn a dyfodd ac a aedd-  
 "fedodd dan fwyn ddylanwadau'r nefoedd, a fedwyd,  
 "a gynhullwyd, a falwyd, i'n gwafanaeth ni. Y *Meth-*

"*yglyn*

“yglyn hwn, pwy all ddweyd pa fawl gwâs ofododd  
 “ein Duw darparus ar waith, mewn trefn i’w ddwyn  
 “i’n bwrdd ni! pa fawl gwenhynen! mor ddiwyd y  
 “gweithiafant! I ba feufydd yr hedafant, lle y tyfai’r  
 “blodau melusfedd i ni! gyd â pha gywreirwydd y caf-  
 “glwyd ac y diogelwyd y mêl! a’r cyfan i ni,” “O  
 “fôr, ac o fynydd, ac o fil o afonydd, y denfyn Duw  
 “dda i ddedwydd.” “Mor ddiolchgar y dylem fod!  
 “Ond er fod hyn oll yn rhyfeddol, pa beth yw i’r  
 “*Brynedigaeth*! trwy ba un y mae pechadur truan yn  
 “gadwedig oddi wrth y llid a fydd! Ei bechodau yn  
 “cael eu mhaddeu’n gyflawn, yn rhâd, ac yn dragy-  
 “wyddol; ei enaid ei chyfnewid trwy râs, i gredu ym  
 “Mab Duw, a’i bendithio â Bara’r Bywyd, y Manna  
 “cuddiedig! Gelynion wedi’u heddychu! Dicethriaid  
 “wedi eu dwyn adref! Pechaduriaid yn gadwedig! Oh,  
 “ryfedd Râs!”

THEOPH. Oh, *Epenetus*, y fath gymmorth oedd hyn!  
 ac fy’n llonni un yn y pellter hyn o amser! a’r fath da-  
 farnwr oedd hwn! dymunwn fod un o leiaf ym mhob  
 tref marchnad. Ond pwy all draethu’r modd y bydd,  
 pan lanwo gwybodaeth a gogoniant Duw y ddaear, fel  
 y mae’r dyfroedd yn toi’r môr? Ond y mae arnaf eisieu  
 gwybod helynt y ddau wr boneddig.

EPEN. Tra bu ef yn fôn am ragluniaeth, yr oedd eu  
 llygaid mor sefydlog arno, fel prin y meddylient am eu  
 bwyd, ond cymmeryd ambell dammaid ac edrych;—  
 ond pan y soniodd am *Brynedigaeth*, ni’s gallent ed-  
 rych i fynu mwyach. Oh! fe’u toddwyd, a daliafant  
 eu pennau i lawr; yr hyn pan welodd, fe dybiodd mai  
 doeth oedd *tewi*, fel y gallent ymddiwallu. Ar ol fwp-  
 peru, efe a dalodd ddiolch; ac a ddeisyfodd gymmorth  
 grafol yr Yspryd Glân, a’i sancteiddiol weithrediadau,  
 i waf-



i wasanaethu yn ffyddlon, yn yr arferiad goreu o'r cwbl, trwy Iesu Grist.

WEDI swpper, fe ddywedodd, Foneddigion, yr wyf fi yn *Gristion*, ac fel y cyfryw a ddymunwn anrhyddedu Duw, fel Duw holl deuluoedd ei bobl, trwy ei addoli gyd â'm teulu. Mi allaf orchymyn iddynt hwy, ond nid wyf yn arfer peri *dieithriaid*; y mae i chwi roesaw i uno â ni, neu fyned i'ch ystafell. Ebe hwytheu, os gwelwch yn dda, yr ydym yn dewis aros. Darllenwyd y 31 bennod o *Jeremi*; y cyntaf a glywodd y *dieithriaid* erioed; ac ymddangosodd iddynt, fod pob rhan o honi wedi ei lenwi â gogoniant a gallu mwy nâ dynol. Llefarrowd y pen-teulu yn fyrr gynhwysiad y bennod; ac yn ol canu'r 87 Salm, efe a weddiodd mewn modd deallus a serchiadol iawn; ac yn neillduol dros y *dieithriaid*, ar i Dduw i roddi iddynt rasol amlygiad o ogoniant ei Fab, a'u bendithio â ffydd gref, gweddi wrefog, a *sancteiddrwydd* efangylaidd.

PAN ddaeth amser gwely, hwy ddiolchasant o'u calonau i wr y tŷ am ei weddiau drostynt, ac a ddymunasant iddo ef a'r tylwyth nos dda. Dangosodd gwr ieuangc iddynt eu ystafell, ac wrth ymadael â hwynt a ddywedodd, "Trugaredd a gwirionedd fyddo gyd â "chwi." Ond un o honynt a ofynnodd, Attolwg y gwr ieuangc, beth ydych yn feddwl wrth Drugaredd a Gwirionedd? Yntef a atebodd, "Y drugaredd i *Abraham* a'r gwirionedd i *Jacob*, a dyngodd Duw i'n Tad "au gynt." Yna ebe un o honynt, os oeddynt hwy yn *dadau* i chwi, tebygwn eich bod o ran genedigaeth a phobl yn *Iuddew*. Nag wyf wyr boneddigion, ebe fe, Yr oedd fy hynafiaid i yn *Frytaniaid*, a minneu a anwyd yn *Fritwn*; ond trwy râs yr wyf wedi fy aileni, ac yr wyf yn awr yn credu yng *Nghrist*, am hyn-

ny

eu o'r  
r wyf  
rhyd-  
wy ei  
hwy,  
chwi  
hwy-  
aros.  
lyw-  
fod  
mwy  
ysiad  
iodd  
ldu-  
rafol  
ref,  
ca-  
ym-  
gwr  
ynt  
d â  
g y  
d a  
ra-  
d-  
wy  
th  
be  
a  
l-  
n-  
y

ny yr wyf yn hâd *Abraham*, ac yn etifedd yn ol yr  
ddewid. Yna y dywedasant, Y gwr ieuangc yr ydym  
yn dymuno i chwi nos dda.

CRIST. Wele, yn sicr ni welfant y fath ddiwrnod yn  
eu bywyd. Y fath foddion hyfforddiad y gafodd ein  
anwyl Brynwr allan iddynt! Y fath fesurau grâs fydd  
ganddo! Dymunwn wybod pa fodd yr oedd arnynt,  
pan eu gadawyd eu hunain.

EPE. Dros dro hwy a eisteddasant yn fynn, dan bwys  
torf o feddyliau.——O'r diwedd, ebe

YEFAN, Fath ddiwrnod rhyfedd y fu hwn! *Siommed-  
igaethau* trwy'r dydd! Siommwyd ni wrth ymosyn am  
y pregethwr; siommwyd ni ym mwynder annisgwylia-  
wy gwr y tŷ hwnnw; a phan lefarodd y pregethwr am  
bechadurusrwydd a thrueni dyn, ac yr agorwyd fy ar-  
chollion yn doft, heb ddisgwyliaid am gysur, fe'm siom-  
mwyd yn drugarog. Ni ddisgwyliais am grefydd mewn  
Tafarn, ond yn hyn chwi welwch i ni gael ein siommi.

DEWI. Y mae pob peth yn y daith hon yn rhyfedd-  
ol! Pan adawsom *Gaerludd*, nid oeddem yn bwriadu  
myned ym mhellach nâ *Chaerbadon* (Bath;) yna arwein-  
iodd cywreinrwydd ni mor belled a *Chaeroder* (Bristol,)   
ac a'n penderfynodd i fyned oddi yno i *Bencaer* (Exe-  
ter,) i *Gaer-gwent* (Winchester,) ac i *Glawdd-hanton*  
(Southampton,) ac felly i ddychwelyd. Ond ein bwr-  
ladau a ryfedd oruwch-lywodraethwyd, ni gymmera-  
fom y ffordd tu a *Chaerloyw*; a chan alw yn y pentref hwn  
(a allwn o hyn allan byth ei alw *Hyfrydle*) heb un di-  
ben i aros, a chlywed am gwrdd y *Crist'nogion*, a my-  
ned iddo o gywreiniaeth; a moliant i Dduw, fy anwyl  
*Yefan*, moliant i Dduw erioed i ni fyned. Megis y dy-  
wedaso- ch, Siommedigaethau a gawsom, ond i gid yr  
wy'n gobeithio, er y goreu.——Soniodd ein Ostwr  
am

am *ryfeddodau* rhagluniaeth ar swpper, ac ni allwn y wir i ddywedyd, Rhyfeddodau Rhagluniaeth! Pa ddesgrifiodd y pregethwr Grist fel Iachawdwr cymmwys i'r pennaf o bechaduriaid, a dweyd iddo ddyfod i geisio ac i gadw yr hyn a gollafid, fe aeth at fy nghalon: mi dybias y suddai o'm mewn, dan lwyth o obaid aith gyfurus y gwnai fy achub. Mi a wnaed yn foddol i farw, i gael myned at yr hwn a garodd bechaduriaid truain, ac a fu farw drostynt.

YEF. O'm rhan i, pe dywedafwn fy achos wrth y pregethwr ymlaen llaw, meddyliafwn ei fod yn llefaru wrthyf yn fwriadol; ond gan na's gwyddai am danaf yr wy'n gobeithio fod ei ymadrodd wedi ddarparu i mi gan y Duw grafol, yr hwn a wyddai ein heisieu, ac am hynny a gyfarwyddodd ei wâs at y pethau oedd berthynafol i ni. Ac yn awr fy anwyl *Dewi*, gweddiwch ar Dduw, a ni a awn i'r gwely.

Ar hyn hwy addolafant y Duw goruchaf, a diolchafant am drugareddau'r dydd, ac a orchymmynafant eu hunain iddo dros nos, gan gosio yn awr eu teuluoedd gartref:—A'r cwbl gyd â dagrau lawer.

YN y boreu hwy godafant, addolafant Dduw, gweddiasant ill dau, rhoisant eu hunain i'r Arglwydd, ac ymbiliafant ar fod y dydd hwnnw o neillduol fendith iddynt. Ar ol peth ymddiddan ysprydol, brysfiant i ymweled a'r pregethwr, gan ddymuno ar wr y tŷ i fyned gyd â hwynt; yntef a ganniattaodd, ond addoli Duw gyd â'i deulu'n gyntaf. Galwyd y teulu ynghyd, darllenwyd 68 Salm, ar ba un y sylwodd y gwr yn neillduol, *adgyfodiad* Crist, a'i *dderbyniad o roddion i rai cyndyn fel y trigai Duw yn eu plith*; yna gweddiodd yn ddwys, ac yn neillduol am fendith ar eu mynediad i dŷ'r gweinidog.



YNA hwy aethant, ac a ddaethant yn fuan i dŷ *Toft-yriol*, lle'r oedd yr efgob *Ffyddlon* yn llettya, ac a'u cawfant yn barod yn eu disgwyl.—Ar ol cyfarch ac eistedd, *Buddiol* yr Ostwr a ddywedodd wrth ei efgob, Syr, y mae'r gwyr boneddigion hyn dan beth gwangelondid, ac yn anhawdd ganddynt lefaru, yr wyf fi yn symmeryd y rhyddid drostynt.—Yr wyf yn gobeithio eu bod yn caru *Crist'nogaeth*; y maent am ymddiddan a chwi ar bethau mawr a phwyfig crefydd.

FFYDDLON. Wyr boneddigion, y mae i chwi roesaw calon; galwad fy mywyd yw gwafanaethu Crist a'm cyd-bechaduriaid truaïn. Ond fel y byddo'r odfa yn fendithiol, ni geiswn wyneb Duw mewn gweddi. Felly fe weddiodd ar i Yspryd y gwirionedd i dywys meddyliau a geiriau i'w ogoniant, i addysg ac adeiladaeth pawb presennol; ac yn neillduol i'r dieithriaid a ddygodd rhagluniaeth yno, gael eu diwallu o'u heisieu, a'u gwneud yn fendith hyd eu munudau diweddas, ac yna eu derbyn i ogoniant. Ar ol y weddi, dywedodd, yn awr foneddigion llefarwch.

YEF. "Syr, ar ein taith ni a alwasom yn y pentref hwn, ac a roisom i fynu mewn tŷ na anghoswn byth;—a chlywed am gyfarfod Crist'nogion, ein cywreiniaeth a'n harweinodd iddo. Nid oeddym yn gofalu am un dyn, nac yn meddwl am Dduw. Ond, arswydus i'w ddweyd, rhyw bwer mwy na naturiol a asaelodd ynnom; ein pechodau a drefnwyd o'n blaen, a gwellom ein hunain yn golledig ac yn ddinystriol; ond clywsom am Iachawdwr i'r gwaethaf o bechaduriaid." Ac ni allodd chwanegu gan wylo.—Ond *Dewi* a aeth trwy y rhan arall o'r hanes; ac a ddeisyfodd ei farn ef ar eu hachos, a'i gyngor goreu iddynt.

FFYDD. Chwi roisoch i mi beth hanes o waith Duw  
C ar eich

ar eich eneidiau. Craffweh, yr wyf yn ei alw yn *waitth Duw*; ac fel y galloch gydmaru pethau ysprydol a phethau ysprydol, rhoddaf i chwi hanes ferr o'i waitth ef arnaf fi. Ganwyd a magwyd fi yn bagan; ac fel y cynhyddais, bu'm fyw yn y rhan fwyaf o bechodau'r gymmydogaeth, yn *Tref-anrhaith*. Fel yr oeddwn yn cynnyddu mewn drygioni, felly yr oedd cnofeydd cydwybod yn mawr attal fy nghysur. Ymdrechais i fogi'r ofnau ag oedd yn 'speilio fy mhleser, gyd â phob medr, ond byth ni's gallwn yn hollol. Yr oeddwn yn mawr hoffi faethu, a chael canmoliaeth o fod yn faethwr medrus, ac ar un amser, yn canlyn fy mhleser wrth *Coed-mawr*, mi welwn haid o bobl fel cylch, wrth ochr y coed, ac un dyn yn sefyll yn uwch nâ'r lleill, fel pe buasai'n llefaru wrthynt. Mi nesais attynt, ac wele llefaru yr ydoedd, yn serchiaadol ac yn ddifrifol iawn, a'r bobl rhai mewn dagrau, a rhai â llawenydd ar eu gruddiau. Ni roddais i ddim sylw i'r hyn a ddywedodd, ond a ryfeddais i fod y bobl yn ei hoffi. Ymhen yehydig, ebe'r pregethwr (*Joseph*, yn awr gyd â'r gwynfydedigion) Fe ddichon y dyn accw, gan gyfeirio attaf fi, dybied nad oes yma neb yn arfog ond ef ei hun; ond gwybydded i fod: Y mae'r Gwardwr gogoneddus, yr wyf yn bregethu, yn ein mysg, ac y mae efe'n arfog â chyfiawnder ac â thrugaredd; a ehyd â hynny selesodd â llef uchel, "Gwregysa dy gleddyf ar dy glun, "O Gadarn, ac yn dy harddwch marchog yn llwydd-  
 " iannus ar air y gwirionedd, lledneisrwydd a chyfiawn-  
 " der. Dy faethau llymion a lynant yng nghalon gel-  
 " ynion y brenhin."—Ar hyn, se ddangosodd pwy oedd y gelynion, a pheth oedd eu cyflwr. Mi gesais fy hun, yn fuan, yn eu plith; ac fel creadur truan, coll-  
 " edig, mi deimlais y faethau yn fy nghalon. Pob gair a ddywed-

ddywedodd a ddangosodd fy môd i y dyn ag oedd raid  
gorwedd byth dan ddialeddol ergydion cyfiawnder. Yr  
oedd ei eiriau fel cleddyf dau-finiog!—Mi blygais fy  
mhen yn grynedig, ond myned ymaith ni faeddwn; yn  
glwyfedig yn fy enaid, ac yn ddi-yspryd, mi ollyng-  
ais fy mŵa a'm faethau i lawr, ac ni's cyfmerais i fynu  
byth mwy.—Ymhen rhyw amser, fe ddaeth at drugar-  
edd, ac a ddaliodd ar y gair lledneifrwydd (addfwyn-  
der,) ac ar y gair Gwirionedd. A mi welais fod yr hyn  
a draethodd y pryd hyn, yn *berthynol* iawn i bechadur  
truan fel ag yr oeddwn; ond y cŵbl a gyrhaeddais at-  
to y pryd hynny, oedd dymuniad i dderbyn y cyfryw  
newyddion o rās. Mi fernais y dynion yn ddedwydd,  
ac a ddymunais fy hun yn un o honynt, ac etto a  
dybiais fy hunan yn druenus.

Ar ol y cwrdd, amryw o'r bobl a gyd-gerddasant â'r  
pregethwr. Nid oedd yno ond un ag adwaenwn i; a'i  
enw *Cywir*: efe a gymmerodd fylw o honof, ac a'm  
gwahoddodd gyd âg ef y nos honno, a minneu aeth-  
um.—Yr oedd yn ei gym'dogaeth ef gyfarfod dirgel  
o ychydig grist'nogion, i weddio ac i gyfeillachu, a ni  
a aethom iddo. Ar ol gweddio, gofynnodd un i mi, a  
oeddwn i yn *Gristion*, a pha fodd yr oedd gyd âf yn fy  
*enaid*? Ei eiriau a'm hanner *lladdodd*! hwy aethant i'm  
calon! mi ddychrynais, ac a ddywedais na wn pa beth,  
ac ni's gall'fai neb fy neall. *Cywir* a dofturiodd wrthyf,  
fel y gwnaethant oll; ond ni ddywedasant ddim ych-  
waneg, ond dyweyd eu profiadau eu hunain yn fy  
nghlyw, a gweddio drosof. Yr oedd y fath fraw ar fy  
nghalon glwyfus na's gall'fwn wrando ar yr hyn a ddy-  
wedasant: ond hwy a fuant fwynaid wrthyf, ac wrth  
ymadael, un o honynt â dagrau yn eu lygaid a ddywed-  
odd, "Iachawdw'r pechaduriaid a gymmero drugaredd.



“arnat ac a amlygo ei hun i ti.” Ond yr oedd fy llwyth yn fawr.

Y nos honno, fy nghyfaill *Cywir* a gymmerodd lawer o boen wrthyf; weithieu yn fy addysgu yn egwyddorion Crist’nogaeth; weithieu yn darllen i mi air Duw; weithieu yn adrodd ei brofiadau i mi, ac weithieu yn gweddio gyd â mi. Mi ai cyfeiriwn ef yn wastad at fy mhechodau a’m clwyfau; yntef a’m cyfeiriai innu at glwyfau Crist, a gwaed y cyfammod tragywddok. Y diwrnod nefaf pregethodd *Joseph* mewn lle arall, a *Chywir* a aeth â fi yno: y testyn a gymmerodd oedd, *Myfi, myfi yw’r hwn a ddilëa dy gamweddau er fy mwynfy hun, ac ni chofias dy bechodau*, Esay xliii. 45. Efo a agorodd fy holl glefyd, a chyhoeddodd y Meddyg gogoneddus sy’n iachau er ei fwyn ei hun. Atto ef fel pechadur colledig y daethum, ac yr wyf etto’n dyfod; canys *Crist* a ddywedodd, “Y neb a ddel attafi, ni’s bwir ef allan ddim.”

YEF. Syr, yr wyf yn ddiolchgar iawn am yr hanes werthfawr hon; ac yr wyf yn meddwl yn oftyngedig, i fod rhyw beth yn gyffelyb yn fy mhrofiad fy hun. Er na fynnw adeiladu fy ngobaith ar y cyffelybrwydd hyn, ond ar y *Iachawdwr* a ddywedodd, “Yr hwn a ddel attafi, ni’s bwir ef allan ddim.”

DEWR. Yr wyf finneu hefyd yn rhoddi i chwi lawer o ddiolch, a dymunwn fod mor obeithlawn ag yw fy nghyfaill *Yefan*; ond y mae fy mhrofiad i mor anhebyg i’r hyn a adroddasoch, nad wyf yn cael boddlonrwydd ynnof fy hun; oblegid chwi a nerthwyd y diwrnod nefaf i dderbyn Crist, ac i wybod ei fod yntef yn eich derbyn chwithu, ond nid wyf fi etto yn sicr o hynny.

FFYDDLON. Nid yw’n gobaith i’w adeiladu, megis y dywedodd eich cyfaill, ar debygolïaeth rhwng un

gwaith

gwaith grâs ac un arall; canys felly, y mae'r amryw-  
aeth gymmaint mewn gwir grist'nogion, ni byddai fawr  
obaith yn un lle. Y mae cywirdeb y gwaith yn sefyll  
mewn *trôad y galon oddi wrth hunan at Grist*. Pwy  
bynnag a ddygwyd i weled ei hun yn golledig trwy be-  
chod, a'i gyfiawnderau yn frattiau budron, ac fy'n dy-  
muno ei gael yng Nghrist a'i gyfiawnder, y mae ef yn  
ddyn dychweledig, yn gredadyn yn yr Arglwydd, pa  
un a bod ganddo hollol foddlonrwydd ynghylch ei ffydd  
ei hun ai peidio: ac yna, yn yr oriau tywyllaf, ni fyn-  
nwn i neb anghofio geiriau rhag-ddywededig ein han-  
wyl Iachawdwr, "Yr hwn a ddel attafi, ni's bwrir ef  
"allan ddim." Yr un yw ffydd o ran rhyw ym mhawb  
o'r dychweledigion; ond y mae *amrywiaeth* mawr yn  
y moddion a'r dull y mae Duw yn gweithredu ffydd.  
Gelwir eich Oflwr ymaith yn awr, pan fo'n gyflêus,  
ceisiwch ganddo i adrodd ei brofiad ef.

Yn fyr, cadwodd gwâs da Crist hwynt gyd âg ef yr  
holl ddiwrnod hwnnw, ac a'u haddysgodd yn egwydd-  
orion crefydd; a hwytheu'n ddynion o rannau naturiol  
da, o raddau o ddyfgeidiaeth, ac yn awr yn wyr o râs,  
hwy gymmerasant i mewn yn fuan athrawiaethau pennaf  
Crist'nogaeth; ac wedi gweddïau a dagrau drostynt, go-  
fynnodd iddynt ger bron llawer o dystion, os oeddynt  
yn credu gwirionedd y grefydd grist'nogol, ac yn ym-  
wrthod â phob peth ag oedd yn anghyson â hi? Atteb-  
asant, eu bod. Gofynnodd, a oeddynt yn anturio eu  
heneidiau ar Grist am Iechydwriaeth; yn rhoddi eu  
hunain a'u cwbl iddo ef, yn cymmeryd ei iau ef ar-  
nynt, ac yn ymroi trwy ei nerth ef i ufuddhau iddo,  
a'i wasanaethu dros byth? Attebant, eu bod. Ar hyn,  
y dywedoedd, "A all neb luddias dwfr, fel na fedydd-  
"ier y rhai hyn?" Wedi galw am ddwfr, hwy a fed-  
yddiwyd

yddiwyd yn y fan; ac â gweddïau a diolchadau gwref-  
og, efe a'u gorchymmynodd i'r Arglwydd ac i air ei  
râs ef.

WEDI dychwelyd i'w lletty, eu Llettywr a'u han-  
nerchodd â, Foneddigion, pa fodd yr ydych? Attebaf-  
ant, yn iach, yr ydym yn gobeithio; ac yna rhyfeddaf-  
ant ddirgelwch rhagluniaeth yn eu dygiad yno, a rhyf-  
eddodau grâs yn gweithio ar eu heneidiau! Oh, eb efe,  
y mae ffyrdd Duw yn y dyfnder, ond y maent oll yn  
drugaredd ac yn wirionedd. Y gair hwn a ddygodd i'w  
côf y dyn ieuangc a'u goleüodd i'r gwely y nos o'r  
blaen; a dywedafant, attolwg Syr, pa fodd y mae eich  
*Ystafellydd*? Fe ddywedodd air, y buafem ychydig am-  
fer aeth heibio yn ei gyfrif yn nôd ficer o *amhwyllder*:  
dywedodd ei fod trwy râs wedi ei AIL-ENI: attolwg,  
pa beth oedd e'n feddwl wrth hynny?

WYR boneddigion, ebe'r Ostwr, er nad ydych yn  
hyfpys o'r gair, y mae'n ddirgelwch ag yr ydych hefyd  
trwy râs yn ei ddeall; ar hyn fe alwodd ar *Alfred*, canys  
hynny oedd ei enw, ac a ddywedodd, Attolwg mynega  
i'r gwyr boneddigion hyn, beth a feddyliwch wrth eich  
ail-eni trwy râs.

ALFRED. Fe'm ganwyd yn bagan, a mi a dyfais i fy-  
nu yn llangc segur a chrwydraidd; a chan ddyfod i'r  
drws hwn i geisio rhyw beth i dorri fy newyn, fy an-  
wyl Feistr (am yr hwn y bendithiaf Dduw byth) a'm  
galwodd i mewn, ac a ddywedodd fy mod ar y ffordd  
fawr i drueni tragywyddol: i fod yn well i mi sefydlu  
mewn rhyw deulu sofr, ac ymroi i ryw alwad onest.  
Syr, ebe fi, y mae arnaf ofn na chymmer neb fi i'w tŷ.  
Eb efe, a arofwch chwi gyd â mi, a bod yn ffyddlen?  
Dywedais y gwnawn. Ond oh, y boen y gymmerodd  
ef gyd â fi! dysgodd fi i ddarllen; yr oedd ef nos a dydd

yn



yn fy hyfforddi; dywedodd y modd i'm ganwyd mewn  
 pechod a than y felldith, a'm bod trwy fy ngwaftadol  
 bechodau wedi chwanegu llawer at fy euogrwydd. Dy-  
 wedodd, mai *Iesu Grist* oedd yr unig aberth dros bech-  
 od, yr unig Iachawdwr i bechaduriaid, a'i fod yn dra  
 gwerthfawr: Dywedodd, mai gwaith yr Ysryd glân  
 oedd creu calon newydd, dychwelyd yr enaid a'i sanct-  
 eiddio. Byddai yn waftad yn fôn wrthyf am gariad a  
 grâs Crist, yn gweddio trofod, yn fy annog i weddio ar  
 fy mhen fy hun, ac yn dweyd wrthyf yr achos oedd  
 gennyf i'm cwyno fy hun. I fod yn fyr, fy enaid a da-  
 rawyd yn fuan âg argyoeiddiadau, weithieu dan gonfern  
 mawr, weithieu yn esmwyth, ac yna dan ddychryn o  
 herwydd fy mod mor anystyriol ac esmwyth: yna gair  
 a ddywedodd fy meist'r yn fynych a seiniau yn fy  
 nghlustiau, "Oddi eithr geni dyn drachefn, ni ddichon  
 "ef weled teyrnas nefoedd." Yna dan ddychryn syn-  
 nedig y meddylw'n, beth allaf fi ei wnuethur tu ag at y  
 fath waith a hwnnw! Ond ar un amser fel yr oeddwn  
 yn yr ysgubor, dan ofid mawr yn tywallt fy enaid ger  
 bron Duw, mi deimlais y gair hwnnw gyd â phwer  
 gwerthfawr, "O'i wir ewyllys yr ennillodd efe ni trwy  
 "air y gwirionedd." Fy enaid a doddwyd; yr oedd-  
 wn yn ewyllysgar i dderbyn Crist, ac i gael fy achub  
 trwyddo; a chyd â hynny, "Yr hwn a ddel attafi ni's  
 "bwrir ef allan ddim," a gefnogodd fy enaid. Flyn a  
 fwriadais wrth, fy ngeni o newydd.

YEFAN. Yr ydym yn diolch i chwi y gwr ieuangc,  
 ac yn dychwelyd yr hyn a ddymunaf i ni, *trugar-  
 edd a gwirionedd fyddo gyd â chwi.*

WELE, y fath drefniadau rhyfeddol fy gan Dduw, i  
 ddwyn ei eiddo atto'i hun, a than fath amrywiaeth o  
 amgylchiadau! Ond gan fod y gwaith yn cael ei wneud,

bendigedig a fo Duw am dano.—Cynghorodd y pregethwr i ni ofyn, Syr, y modd y galwyd chwi trwy rās.

LLETTYWR. Foneddigion, chwi welwch nad wyf yn hên ddyn, fe'm ganwyd o deulu paganaid, y rhai a ddychwelwyd wrth wrando *Simon Selotes*, ychydig cyn iddo ddioddef merthyrdod dros Grist. Oddi ar pan 'rwyf yn cofio, fy rhieni a fyddent yn sôn wrthyf am fy natur bechadurus, ac am gariad Crist yn marw dros bechaduriaid. A thyfodd ryw ofal am y pethau hyn i fynu gyd â fi; ac yr oedd fy moesau dan reolaeth; ond dan y cwbl, yr oedd llygredd yn gweithio ynof, a gwelais pe'm gddid i mi fy hun, y bauswn gynddrwg a'r gwaethaf. Amryw ysgrythurau a wnaed yn ddefnyddiol i ddangos i mi fy llygredd wrth natur, nad oes yn fy ngnawd i ddim da yn trigo; i'm perfwadio i fod Duw yn gyfiawn, i Grist i gyfiawni pob cyfiawnder, ac nad oes iechydwrjaeth yn neb arall; a'r angenrheidrwydd o sylweddol gyfnewidiad, neu i fod heb ogoniant. Yr wyf yn cael fy mod trwy rās, yn casau pechod; yr wy'n fieddio fy hun; ni fynwn i un cyfiawnder i ymddangos ynddo ger bron Duw, ond eiddo *Crist*. Yr wyf yn mentro'r cwbl arno, yr wy'n ei garu, yr wy'n caru ei wasanaeth, Ymae ei gariad ef yn fy nghymmell. Yr wy'n gobeithio y caf, yn yr yspryd hwn, ei addoli tra f'wyf byw, a disgwyl am ei ogoniant.

Ar swpper, cawsant ymddiddan hyfryd, ac ar ol addoliad teuluaid, dymunasant i'w gilydd orphwysfa dda. *Dewi* ac *Yefan*, yn eu ystafell, a fendithiasant Dduw am y dydd, ac a orchymmynasant eu hunain a'u heiddo i'w rāsef; ac yn y boreu hwy addolasant ac a ymbarattoiasant i'w taith.

AETHANT i ymachai â'r esgob *Ffyddlon*; rhoddodd iddynt amryw lyfrau o'r hen destament a'r newydd, o'i gyf-

ysfeithiad ei hun i'r iaith *Frytanaid*; a fwm o ddiffin-  
ddiaeth o'i gasgliad ei hun, ynghyd â'i brofad ei hun yn  
elaeth. Aeth gyd â hwynt i'r lletty, addolodd Ddaw gyd  
hwynt, dywedodd fod eu dwylaw ar yr aradr, a chefn-  
godd hwynt i fyned ymlaen yn nerth yr Arglwydd. Dan-  
gofasant iddo ddyledus ddiolchgarwch; ac a daer ddym-  
nasant arno i ymweled â hwynt mor fuan ag oedd bosibl  
ac a ddywedasant pa le y cai afael ynddynt. Eb efe, os  
yr Arglwydd a'i myn, yr wyf yn gobeithio ymweled â  
chwi cyn pen dau fis. Ac felly â llawer o ddagrau, a'r  
coffeidiadau mwyaf tyner, hwy ymadawfant, gan ddy-  
muno y naill i gofio'r llall o flaen gorfedd grâs.

THEOPH. O *Epenetus*, fel 'rwy'n hiraethu am gly-  
wed yr hanes hon allan! Pa fodd yr oedd gyd â hwynt  
ar y ffordd? Pa fodd y derbyniwyd hwynt gartref? A  
pha lwyddiant a gawfant?

EPEN. Bu'm yn hwy ar yr hanes hon, o herwydd  
y deunydd mawr a wnaeth Duw o'r dynion yn ol llaw.  
Wynebasant ar *Gaerludd*, fel dynion newydd; a chan-  
ddynt ofnau newydd, llawenydd newydd, amcanion  
newydd, fel mewn byd newydd, pob peth yn new-  
ydd. Ac er yn llestri pridd, rhoddasai Duw ynddynt  
yn awr drysor mwy gwerthfawr nâ'r greadigaeth.

Ac felly tu ag adref yr aethant. Oh, yr oedd eu  
gwragedd a'u teuluoedd yn awr yn gorwedd yn agos  
attynt. Yr oedd ganddynt fil o feddyliau ynghylch eu  
perthynafau, eu cyfeillion, a'u cydnabod. Ar ol taith  
un diwrnod, yr oeddynt yn beio eu hunain yn fawr,  
na chymmellasant y pregethwr i fyned gyd â hwynt, gan  
dybied y buasai o fawr wasanaeth i'w rhai agosaf; ac a  
soniasant am ddychwelyd am dano. Ond gan ei fod  
wedi addaw ymweled â hwynt yn fuan, ymroisant i'w  
ddisgwyl, ac yn y cyfamsfer i wneud eu goreu dros  
Grift.



Grist.——Yr oedd eu calonnau'n llawn o gariad at Grist, a thosturi at eu cyd-bechaduriaid, y rhai 'roedd-ynt yn awyddus i'w gwafanaethu.

Am hynny, y nos honno ar y ffordd, dymunafant ar wr y tŷ i swpperu gyd â hwynt, i gael cyfleustra i gymmeryd rhyw waith mewn llaw dros eu Harglwydd.—*Yefan* a safodd i fynu, ac mewn modd defofionol a ddiolchodd i'r Duw tragywyddol am ei ryfeddol drugareddau iddynt ar eu taith, yn eu tywys i edrych tu ag at Grist am iechydwriaeth i'w heneidiau, yn eu dwyn yn ddiogel hyd yno, yn darparu lluniaeth i lonni eu cyrph; ac a ymbiliodd fendith y nefoedd ar eu darpariaeth, ac i Yspryd yr Arglwydd fendithio eu cyfeillach, a'u nherthu i wafanaethu eu hanwyl Arglwydd yn llawen ac yn ffyddlon. Wedi cymmeryd attynt, hwy ymddiddanasant am haelioni rhagluniaeth, a rhyfeddodau y brynedigaeth; ac a ofynasant i'r ostwr pa feddyliau oedd gyd âg ef am grefydd, a pha flâs oedd ganddo ar y pethau yr oeddynt yn ymddiddan yn eu cylch.

WYR boneddigion, eb efe, a'i enw oedd *Bydol*, nid wyf byth yn blino fy mhen ynghylch crefydd. Am y pethau y soniafych yn eu cylch, nid wyf yn eu deall, ac yr wyf yn gobeithio bod yn happus hebddynt. Yr wyf yn deall eich bod o'r fect newydd yr hon ymhob man a ddywedir yn ei herbyn. Er hynny, wyr boneddigion y mae gennyf fi roesaw i chwi; yr wy'n dafarnwr, a rhaid i mi ymddwyn yn garuaid i bawb.

DEWI. Yr wyf o'm calon yn tostyrio wrth eich cyflwr. Mi fu'm yn ddiweddar, mor anystyriol a chwith-eu; ond pan welodd Duw yn dda i'm argyhoeddi o'i fawredd ef, a'm trueni inneu, mi welais y dylai Crefydd fod yn ofal pennaf fy mywyd, ac na's gallafwn hebddi fwynhau, na gwir hyfrydwch yma, na dedwydd-

wch

wch yn ol hyn. Tofturi at eich eneidiau fel teulu a  
wnaeth i ni ymddiddan, gan obeithio y bendithid rhyw  
air er eich lles tragywyddol; ac yr wyf yn dymuno ar-  
noch i ystyried eich bod yn bechadur, ac nad oes un  
aberth daearol a ddichon foddloni Duw dros bechod  
dyn.

BYDOL. Foneddigion, y mae arnaf rwymau i fod yn  
ddiolchgar am eich tofturi; ond nid wyf yn y fath gyf-  
lwr yr ydych yn tybied; y mae'n ddrwg gennyf eich  
bod yn cymmeryd poen afreidiol, ac yn sicrhau y by-  
ddai eich distawrwydd yn foddol iawn gan eich gost-  
yngedig wafanaethwr. Ar hyn efe a ymadawodd.

THEOPH. Druain anwyl! i gael y fath wthiad yn ol,  
ar ddechreuad eu gwaith! Y fath ddi-galondid oedd  
raid ei fod iddynt! Hwyl gyfeiriant at ei galon, ond  
efe a drodd ei glust ymaith. Oh, ddwfn lygredigaeth  
dyn!

PHIL. Er fod hyn yn anhyfryd, yr oedd yn addysg-  
iadol: cawsant yma weled mwy o elyniaeth y cnawd  
nac o'r blaen, yr hwn er dim a wrth'neba'r diben pen-  
naf; a chymeryd achlysur mwy i foliannu a pharchu  
neillduol rās i'w heneidiau. O bosibl, bu'r brofedig-  
aeth hon yn fantais yn ol llaw. Ond pa fodd y darfu'r  
milwyr ieuaingc ei goddef?

EPE. Hwyl a darawyd yn fyd! a blygasant eu pen-  
nau; gorphenasant eu swpper, cydnabyddasant ddaioni  
Duw, pechadurufwydd dyn, a'u gwendid a'u hanheil-  
yngdod eu hunain; a deifysasant ar Dduw i drugarhau  
wrth bechaduriaid truain, a rhoddi iddynt edifeirwch i  
gydnabod y gwirionedd. Wedi ymneillduo,

DEWI a lefodd, Oh, *Yefan, Yefan*, pa beth yw hyn!  
Onid yw'n ddyled arnom i sôn am enw ein Harglwydd  
wrth ein cyd-bechaduriaid truain? Pa ham na arddel-  
odd

odd ef yr ymgais ag effaith? Tebygid fod y dyn wedi caledu trwy'r hyn a ddywedafom.

YEFAN. Yr wy'n addef fod y peth yn aethus, ac yn annisgwyladwy. Ond ein lle ni y rhai a gawfom drugaredd yw, idd ei ganmol i eraill fy mewn trueni. Os derbyniant, yna enaid a gedwir rhag angeu; ond os gwrthodant, hwy ddangofant lygredigaeth y natur ddirywiedig; a ni allwn ddyfgu y modd rhyfeddol yr ymwelodd gwahaniaethol rās â nyni.

DEWI. Y mae un peth, yn fy llenwi â braw! Y mae gennyf wraig wyf yn garu'n anwyl, ond y mae ei hyspryd yn uchel, heb ei darostwng gan un peth. Mi wn nad oes iechydwriaeth yn neb, ond yng Nghrist; ac os byw fyddaf, rhaid i mi ddweyd am dano ef wrthi hi. Er fy mod yn hiraethu fod gartref, y mae arnaf arfwyd hynny, rhag i'm ymdrechadau gweinïon er ei lles, gael gwrthwynebiad ffyrnig, ac i gysur fy mywyd i ymadael.

YEF. Yr wyf yn tostyrio wrthyich; ond y mae gennyf fi hyn i'm cysuro: y mae fy ngwraig i y creadur mwyna'n fyw; yn wastadol yn astudio fy moddloni; ni chynhyrfir hi âg un rhyw ymserth o'm heiddo, ond hi a ennill fy nghalon yn ddiattreg â'i gwenaau a'i mhwyneidd-dra: ymgynghora â mi ym mhob peth, a'r hyn a ewyllyfiwyf a wna. Ac fel y mae yn ddyledswydd i ofod iechydwriaeth yng Nghrist o'i blaen, nid wyf yn ammeu na dderbyn hi y newydd yn llawen, ac yn ddiattreg addoli ei phrynwr. Yr wyf yn hiraethu i fynegu iddi y cwbl, fel y b'o iddi hi a minneu i gyd-lawenhau yn yr Arglwydd; ac os bydd eich gwraig yn gyndyn, nyni a wnawn ein goreu i'ch cynnorthwyo.

YNA, cyflwynafant eu hanain a'u heiddo i Dduw pob



wedi pob grâs, galarasant eu haflwyddiant, ac ymbyliasant yn  
 neilltuol ar i'w cyfnefâf i dderbyn iechydwrïaeth Duw  
 ar frÿs; ac aethant i orphwys. Cyfodasant yn foreu  
 drannoeth, ymbyliasant am noddod yn eu taith, ac am  
 lwyddiant annogaethol. Ond fel yr oeddynt yn para-  
 toi i ymadael, dyn ieuangc a syrthiodd wrth ei traed, ac  
 a lefodd yn uchel am *drugaredd*; ac ni allodd chwanegu,  
 ond wylo ac ocheneidio fel pe torrai'i galon, a'i ddwylo  
 yng afael â thraed *Dewi*. Y dyn ieuangc, ebe *Dewi*, pa  
 beth a ddarfu i chwi? pa beth? Ym mhen ychydig fe  
 gryfhaodd, a chan godi ei law a ddywedodd, Foneddig-  
 ion, gan i chwi gael trugaredd, trugarhewch wrthyf fin-  
 neu! Yna gofynasant i wr y tŷ, a oedd y llangc yn or-  
 phwyllog? Yntef a attebodd, na welodd e' ddim fel  
 hynny o hono o'r blaen.—Yna, ebe *Yefan*, y dyn ieu-  
 angc, pa beth a fynnwch? Pa beth allwn ni wneud  
 drofoch? Attebodd ynteu, gadewch i mi fyned gyd â  
 chwi, i'r gwasanaeth gwaelaf y gellwch fy ngosod yn-  
 ddo: os gallaf ond golchi traed eich gweision, mi dybiaf  
 fy hun yn ddedwydd. Ebe *Dewi*, â dagrau yn ei lygaid,  
 beth fy'n peri i chwi chewnnych hyn?

EDGAR, canys hynny oedd ei enw, a attebodd, Wyr  
 boneddigion, pan yr oeddych yn ymddiddan neithiwr  
 ar swpper, mi sefais o'r tu ol i'r drws i wrando arnoch;  
 a phan oeddych chwi Syr, yn fôn am gyflwr pechadur-  
 us plant dynion, mi deimlais fy nghalon yn soddi, fel  
 euog; ond pan ddywedafoch fod Duw'n berffaith, yn  
 dân ysol, ac yn burach ei olygon nac y dichon edrych  
 ar anwiredd, aeth rhyw beth fel faeth i'm calon, ac yno  
 y mae'n aros. Oh! Syrs, fe'm dinystriwyd! Yn unig  
 chwi ddywedafoch fod Iachawdwr i bechaduriaid; yr  
 hwn air a'm llanwodd trwy'r nos, â'r dymuniadau taerâf  
 am ei adnabod, ac am gael iachad ganddo. Ni chefais  
 erioed

erioed y fath nolwaith o ddychrynfeydd ac ofnau; ond eich gair am Iachawdwr, a fu'n beth cynnalïaeth i mi pwy all ddweyd na fydd yn Iachawdwr i mi?

YEF. Attolwg, gwr y tŷ, a ydyw e'n berthynas i chwi, a'i ynte'n wâs cyflog?

BYDOL. Nid yw'r un Syr, yn unig fe alwodd y nari misoedd aeth heibio, a cheisiodd gennyf ei gymmeryd i mewn, yr hyn a wnaethum; nid yw yn rhwym i mi, na minneu iddo yntef, ac nid wyf yn gof, n dim ganddo.

YEF. Attolwg, ddyn ieuangc, a ydy'ch rhieni yn fyw? A phwy, a pha le y maent?

EDGAR. Syr, fy nhad a'm mam a ddyfsgâfant arfau dan y frenhines *Buddug*, yn erbyn y *Rhufeiniaid*, ac a fyrthïafant yn y rhyfel; minneu yn blentyn a ddygwyd ymaith gyd â'r gaethglud, a rhoddwyd fi i bennadur a elwid *Flavius* o ail leng *Augusta*, yng Nghaerdyff. Mi ddyfsgais y iaith *Rhufeinig* yn fuan, a'm meistr, wedi ei ddwyn i fynu'n *Athen*, a fu fwyn wrthyf, ac a'm dyfsgodd yn y iaith *Groeg*, i'r hon nid wy'n hollol ddieithr. Ond bu farw fy meistr, minneu a gefais fy rhyddid; a mi'n ddiuedd at arfau a rhyfel, a grwydrais i geisio rhyw wafanaeth onest yn y wlad; ac a wafanaethes fy meistr yma dros ryw amfer. Yr wyf, wyr boneddigion, yn llangc ymddifad o dad a mam a chyfaill; ond pe gallwn obeithio yr achubai'r Iachawdwr y soniasoch am dano fi, oddi wrth fy mhechodau. am gwneud yn ddedwydd yn ei gyfeillach ef, na byddai gwaeth gennyf, pa waelder na helbul yr awn trwyddynt yn y byd. Adnabyddiaeth ar y Iachawdwr hwnnw fy arnaf eisieu; nid oes yma neb yn ei adnadod: yr ydych yn dywedyd iddo rasol ddadguddio ei hun i chwi; am hynny, er ei fwyn ef, cymmerwch fi gyd â chwi—a ffaelodd gan ddagrau i chwanegu.

EBE'R

EBE'R meist'r, gyd â gwawd, Foneddigion chwi ell-  
ch ei gymmeryd. Y ddau wr a effeithiwyd yn fawr,  
and gwnaethant eu goreu i ymatal rhag dagrau. O'r  
dwedd, ebe *Yefan*, nid oes gennym geffyl iddo. Syr,  
ebe'r llangc, nac ymflinwch, trwy nerth o'r nef a'ch  
cennad chwi, yr wy'n gobeithio bod yng *Nghaerludd*,  
heb geffyl, mor gynted a chwitheu; yn unig mynegwch  
a le i gyfarfod â chwi; a hynny wnaethant; a pha le'r  
rosent ar y ffordd y dydd hwnnw, a rhoisant fodd iddo  
iddwyn ei draul.

CRIST. Oh hynod ryfeddodau grâs! Iawn y dyw-  
edir am ein Gwardwr, fod ei ffyrdd yn anolreinauwy.  
Fath droion rhagluniaethol aethant dros y llangc hwn!  
Rhaid oedd i'r gair fyned i'w galon ef, a gyfeiriwyd at  
galon arall. Fath allu pen-arglwyddol, grasol, ac an-  
ffaeledig, a'u cyfeiriodd ac a'i cymhwysfodd.

THEOPH. Mor annogaethol oedd hyn i'r ddau wr,  
a wangalonwyd y nos o'r blaen, wrth dybied fod eu  
holl lafur yn ofer. Rhoddes Duw arwydd yn awr na  
ddychwelai ei air ef yn wâg.

PHIL. Ie, ac addysgiadol yn ol llaw, pa fodd i wei-  
thio dros Dduw, a gadael y cynnydd iddo ef. Chwy-  
thent hwy yn yr udgorn, a Duw a gasgl ei bobl. Ond  
yr ydym wedi lluddias yr hanes.

EPEN. Mi ddywedais iddynt gychwyn, a gwnaeth-  
ant hynny yn llawen; canys meddyliafant fod hyn yn  
ernes o lwyddiant, ac yn flaen-ffrwyth cynhauaf dymun-  
ol. Yr oedd gwaith Duw yn wrefog ar eu calonau, a'u  
gwefusau a roddasant allan ei fawl ef. Pan ddaethant  
i'r lletty, hwy welent *Edgar*, wedi cael y blaen arnynt,  
yr hwn yn ddiolchgar iawn oedd barod i weini iddynt.  
Galwasant ef i'r ystafell-giniaw, a thra buwyd yn par-  
ottoi,

YEFAN



YEFAN a ddywedodd, O *Edgar*! y fath ryfedd a'ch canlynodd, yn y rhagluniaethau aethant heibio ac yn fwy enwedigol yn awr, yn dangos i chwi ei cyflwr trwy bechod, a'ch gosod i ymofyn am Iachawwr. Gwybyddwch ei fod yn Fab Duw, etto wedi eni o wraig; dwy natur wahanol yn un person. Yn ol ei natur *ddwyfol*, yn Dduw tragywyddol; yn ol ei natur *ddynol*, yn hâd y wraig, wedi ei eni o'r *Forwy Fair*. Efe a dorrwyd ymaith, ond nid o'i achos ei hun dioddefodd ddyrnod cyfiawnder Duw, fel y golchai ei waed ef ymaith bechodau ei bobl, ac y cyfrifid ei ufuddod ef hyd anghyfyddwch yn gyfiawnder iddynt; efe a draddodwyd dros eu pechodau hwy; ac a adgyfododd er cyfiawnhâd: efe a esgynnodd i'r nef yng ôlwg ei ddifidgyblion, ac y mae ar ddeheulaw Duw, ac yn eiriol dro y troseddwyd; yn abl achub hyd yr eithaf; yn annog y gwaelaf o bechaduriaid, i anturio'u iecydwriaeth arno ef, gan ddywedyd, "Yr hwn a ddel attaf fi, ni fwrdd" "mo hono allan ddim." Oh! *Edgar*, hwn yw ein hantwylyd, hwn yw ein cyfaill.

EDGAR. Yna, deued bywyd neu anghyfyddwch, fe gaiff ffordd yn anwylyd ac yn gyfaill i minneu; anturiaf fy enaid colledig arno ef yn unig, a dymunaf ymddiried ynddo fy holl iechydwriaeth. Moliant i Dduw am Iachawdwr, a moliant i Dduw am danoch chwi i'll dau, ac am beri i'ch geiriau i gyrhaedd fy nghalon. Oblegid, oni buasai ei effeithiol râs, buafwn fel fy meistr a'r lleill o'i deulu.—Ond ciniaw a ddaeth; addefasant ddaioni Duw, cesiasant fendith ar eu hymborth, a bwyttasant a rhoisant ddiolch. Eisteddasant dro ar ôl ciniaw, ac *Edgar*, heb orphwys y nos o'r blaen, ac wedi cerdded amryw filltiroedd, a gysgodd.

YN y cyfarniadau daeth llanc i'w eu drws, a llefarodd

yn oftyngedig wrthynt gan ddywedyd; Wyr boneddigion, esgusodwch fi, yr wyf yn foddlon gweithio, ond yn ddi-orchwyl yn bresennol, ac yn gwneud mor eon a chynnig fy ngwafanaeth. Gofynnafant pa wafanaeth y fedrai? Attebodd, yn ol fy nerth, un rhyw lafur-waith. Ebe hwytheu, dinaf-wyr ydym ni heb un gofal o'r fath hynny.—Ond pa fodd yr ydych heb wafanaeth? Y mae'n ymddangos nad ydych yn wâs da, onid ê ni byddai arnoch eisieu meist'r. Attebodd, na ofododd ei feistr nag esgeulystra nag anffyddlondeb erioed yn ei erbyn; ac etto o herwydd *un* peth ni chadwai mo hono. Gwnaeth hyn i'r gwyr boneddigion chwynnyn yn fawr i wybod beth ydoedd; a gwnaeth ei lesgedd i ddweyd, hwy yn fwy awyddus. O'r diwedd dywedodd, yr oedd fy meist'r yn ofni fy mod yn *Gristion*. Ac, a ydych chwi yn gristion? ebe hwynt. Attebodd, y mae arnaf *ofn* nad wyf. Gofynnafant am ei rieni. Hwyl a laddwyd, ebe fe, yn y rhyfel. Holafant drachefn, a oedd ganddo frodyr a chwiorydd? Attebodd, na bu iddo ond un brawd, yr hwn oedd e'n gredu a laddwyd hefyd. Gofynnafant ei enw, ac enw ei frawd. Dywedodd mai *Edgar* oedd enw ei frawd, ac mai *Cradog* oedd ei enw yntef.—Yna dihunafant eu dyn ieuangc yn ebrwydd, a gofynnafant a fu iddo frawd? Attebodd, bu, a'i enw'n *Cradog*, ond ei fod yn credu ei ladd ef yn y rhyfel, yr un amser a'u rhieni. Yna, ebe *Dewi*, y gwyr ieuangc, edrychwch ar eich gilydd.

Hwyl adnabufant eu gilydd yn ebrwydd, a bu iddynt lawenhau, ymgosfleidio, ac wylo y naill ar fynwes y llall. Yna, ebe *Yfan*, os ydyw serch naturiol mor gryf, beth fy raid bod tosturi a chariad ein Harglwydd, yr hwn yw y cyntaf-anedig ymhlith brodyr lawer! Wedi iddynt ymattal, yr oeddynt yn edrych y naill ar y llall gyd â'r

D

hyfryd-

hyfrydwch mwyaf, y naill yn dymuno yn ei galon fod y llall yn grifftion. Or diwedd, ebe *Dewi*, Y fath olwg fy yma! Brodyr wedi cyfarfod, ac yn dangos y dyfnder o frawdol gariad, ac etto'n ofni nad ydynt yn frodyr! Pa beth yr ydych yn feddwl, ebe *Yefan*? Nis gwyddant, ebe *Dewi* eu bod yn frodyr mewn Crift'nogaeth. Ar hyn, cyfododd ferchiadau newyddion; dagrau o lawenydd a lifasant, a'r cosleidio mwyaf tyner a ganlynodd. Pa beth! medd y naill a'r llall, fy mrawd yn Grifftion! Yr oedd y cwbl yn effeithiol iawn. Wedi i'r ferch hyn fyned heibio hefyd, ebe *Cradog*, a ydy'r ddau wr boneddig hyn yn Grift'nogion? Ydynt ebe *Edgar*, a'r offerynnau bendithiol o'm cyfnewidiad i grift'nogaeth; ac nid wyf fi ond newydd eni. Ac nid ydym hinneu, ebe *Yefan*, fawr henach; ond attolwg, *Cradog*, a fynegwch chwi mewn ychydig eiriau, y modd y dechreuodd gwaith Duw arnoch chwi.

**CRADOG.** Foneddigion, bu hynny trwy gyd-was, ag oedd yn grifftion. Dechreuodd ar ddiwrnod, fel hyn, wrth aredig, efe'n dal yr aradr, a minneu'n gyrru, yn llawen ac yn ddifyr; eb efe wrthyf, *Cradog*, pe gwypech y cwbl, nid oes gennych ddim achos mawr i fod mor llawen. Pa ham, ebe fi, pa beth a wnaethum na allaf fod yn llawen? Eb efe pa beth *da* a wnaethoch? a phe adwaenoch eich hun, pa beth *drwg* ni wnaethoch? Am hynny, yr wyf yn dweyd eich bod yn ddyn colledig. Aeth pob gair i'm calon; ni ddywedais i ddim, ond darfu fy nghân am y diwrnod hwnnw; tybiodd ef fy mod yn ddig wrtho, am hynny tu a'r hwyr dywedodd wrthyf, na fynnai i mi fod yn ddig wrtho, oblegid mae dweyd a wnaeth ef yn unig o ewyllys da; a'i fod yn mawr ddymuno fod fy enaid tlawd yn dragywyddol ddedwydd. Dywedais wrtho, nad oeddwn yn ddig, ond syl-

wais



wais â llawer o ddagrau, os oedd fy nghyflwr fel y dywedodd efe, fy mod yn golledig. Yna yspysodd i mi i fod Iachawdwr, yr hwn a ddaeth i geisio ac i gadw yr hyn a gollafid, ac y cai y rhai addinystrasant eu hunain, gymmorth ynddo 'fe. Dymunais gael gwybod, pwy ydoedd? Dywedodd mai Iesu Grift oedd, yn yr hwn yr oedd ef yn ymddiried, a'r hwn yr oedd yn addoli nos a dydd. Fe weddiodd gyd â fi, a byddai yn wastadol yn fôn wrthyf am Grift; am ogoniant ei bersôn, rhyfeddodau ei gariad, effaith ei râs, &c. er, medd ef, na wyddai ond ychydig. Pan welodd ein meist'r mor ddiwid yr oedd i droi eraill i grist'nogaeth, fe'i trodd ef ymaith; ac, ymhen amser, am na wnawn ymwrthod â Iesu Grift, fe'm trodd innu ymaith hefyd. *Gwrandawodd* y gwyr boneddigion ef â llawer o bleſer, a'i frawd â llawer o ddagrau. Ond ebe *Yefan*, gadewch i ni fyned, canys yr wyf yn hiraethu fod gartref; y gwr ieuangc, eb efe wrth *Cradog*, gellwch ddyfod gyd â'ch brawd, deuwch ill dau i'm tŷ i, hyd oni threfnom eich preswylfa; yr hyn a wnaeth i'r ddau langc ymgrymmu i'r ddaear, rhyfeddu rhagluniaeth drugarog Duw, a chydabod fod arnynt eifieu geiriau i ddatgan eu diolchgarwch i'r ddau wr boneddig.

CRIST. Pa ryfeddol amrywiaeth fydd yn yr un gwaith grâs! Ond, i bawb sy'n credu, y mae Crist yn werthfawr. Yn awr y maent yn tynnu'n agos adref, y mae arnaf eifieu gwybod pa fath dderbynniad a gawfant, ac yn enwedig pa fodd yr ymdrawodd *Dewi* druan, yr hwn oedd mor ofnog. Ond, ein anwyl *Epenetus*, er y gallwn wrando arnoch hyd hanner nos, y mae'r amser wedi myned heibio a dyledswyddau eraill yn galw, yr ydym yn mawr ddiolch i chwi am yr hyn yr aethoch trwyddo; ac yn gobeithio bod yma'n fwy cynnarol y

tro nefaf, i glywed yr hanes allan. Frodyr a chym' dogion, y goreu o fendithion a'ch corono.



## YMDDIDDANIAD, II.

oooooooooooo

*Dewi ac Yefan, ac Edgar a Cradog yn cyrraedd Caerludd.*

Gwraig a gwasanaethwyr *Dewi* yn troi yn fuan i'r ffydd.

Mawr brofiad *Yefan* yn ei wraig.

Ei fawr ymdrech a'i lwyddiant.

*Efyddlon* yn dyfod i *Gaerludd*: yn bedyddio amryw: yn eu gosod mewn cymdeithas eglwyfig: yn aros gyd â hwynt i bregethu dros ryw amfer.

### CRISTOPHILUS.

**G**AN i ragluniaeth roddi i ni gyfleustra arall, yr ydym yn attolwg i chwi ein hanwyl *Epenetus*, i fyned ymlaen â'r hanes. Chwi adawfoch y ddau wr boneddig, a llawer iawn o'n disgwyliad ninneu ar y ffordd, gobeithio y dygwch hwy a ninneu ymlaen i *Gaerludd*.

**Epen.** Aethant oll i'r dref yn brydlawn; ac wrth ymadael, amlygasant fil o ddymuniadau o lwyddiant i'w gilydd yng ngwaith mawr teyrnas y Gwaredwr. Ac am *Dewi*, fe aeth i'w dŷ gyd â llawenydd a dychryn, a'i galon, ei ddwylaw, a'i lygaid, yn ddyrchafedig tu a'r nefoedd. Ei wraig a'i groesawodd yn y modd mwyaf

af tyner;

af tyner; ei wafanaethwyr a ymostyngafant, a'i blant  
bychain a ddaethant atto'n ferchiadol : ac ar ol arwydd-  
ion ferchiadol o gariad i'w wraig a'i blant, fe ddywed-  
odd gyd â'r difrifwch mwyaf, anfon lwyddiant yn awr,  
O Arglwydd!

Ei wraig, a'i henw *Gweddus*, dan beth syndod, a le-  
fodd allan, Fy anwylyd, pa beth yw'r matter gennych?  
A ydych ddim yn iach, neu a gawsoch chwi ddim taith  
lwyddiannus?

DEWI. Fy anwylyd, ni chefais yn fy mywyd un daith  
mor llwyddianus; a gobeithio y gallaf trwy râs ddweyd,  
na bu'm erioed mor iach. Mi aethum allan yn dlawd,  
daethum adre'n gyfoethog; mi aethum allan yn gyfoeth-  
og, daethum adre'n dlawd; mi aethum allan yn fyw,  
daethum adre'n farw; mi aethum allan yn farw, daeth-  
um adre'n fyw; a byw fyddaf byth.

GWEDDUS. Fy anwylyd, yr wyf wedi dychrynu;  
yr ydych yn wallgofus; yr wyf wedi niftrywio, a'ch  
plant hefyd. Oh! mynegwch y modd y mae.

DEWI. Fy anwylyd, na ddychrynwch, y mae gen-  
nyf arferiad hollol o'm synhwyrâu a'm rhewm, ac a le-  
ferais yn llyn er mwyn parottoi eich astudrwydd i'r hyn  
a fynegaf ymhellach; yn yr hyn y cewch bob rhan o'r  
hyn a ddywedais yn fanol wirionedd. Mi aethum allan  
yn gyfoethog yn fy marn fy hun; ond mi gyfarfum ar  
lled â'r hyn a'm llwyr argyoddodd, na wrhaethum un  
weithred berffaith dda yn fy mywyd, ac felly daeth-  
um adre'n dlawd. Mi aethum oddi cartref yn wir  
dlawd, yn resynus ac yn noeth; a daethum adref wedi  
ngwisgo â chyfiawnder Gwardwr gogoneddus, yn yr  
hwn y mae pob peth yn eiddo fi; oblegid ynddo ef, y  
mac'r Duw trag'wyddol yn rhan i mi. Mi aethum allan  
yn fyw, gan dybied fod gennyf hawl i fywyd tragi-  
wyddol; ond lladdwyd y gobaith hwnnw, ac yr wy'n



farw i'r ddeddf honno. Mi aethum allan yn farw mewn pechodau; ond rhyngodd bodd i'r Duw tragywyddol i'm bywhau, mi glywais lais Duw, a mi gaf fyw. Ac yn awr, fy anwylyd, gyd â'r dymuniadau mwyaf gwr-efog i chwi fwynhau yr un gwynfyd, mi fynegaf i chwi y modd y bu hyn.

Ac yna fe adroddodd hanes ei gyfnewydiad yn *Hryfrydle*, yr îng enaid yr aeth trwyddo, &c. Ond ymhell cyn iddo orphen yr hanes, fe welai y modd yr oedd ar ei wraig druan: yn gyntaf, fe wele ei sylw yn bywhau, yna ei gruddiau'n amlywio, a dagrau yn fyrthio; o'r diwedd llefodd allan, A oes gobaith i'r fath un a fi? A wna'r Achubwr bendigedig hwnnw fy achub i? Y gwafanaeth-ddynion hefyd, y rhai trwy arch ei mheistr oeddynt yno, a lefasant, Pa beth a wnawn i fod yn gadwedig? Mawr oedd eu llef dan drallod, ac aml oedd ei ddagrau yntef gan lawenydd. Fe lefarodd yn gyfyrus wrthynt, ac yn awr dan fawr annogaeth, dywedodd, Deuwch a gwafanaethwn y gwir Dduw, yn y Gwaredwr gogoneddus; ar hynny fe weddiodd, ac yr oedd Yfpryd Duw yn fawr gyd âg ef. A'i wraig a'i wafanaeth-ddynion a gredasant.

GWEDDUS, Fy anwylyd, y fath ryfeddol râs yw hyn! Bendigedig fyddo Duw i dragywyddoldeb, am y daith hon a'i ffrwythau. Yr wyf yn ymwrthod â phob gwag hyder, ac yn ffoi at y Gwaredwr gwerthfawr hwn, ac yn bwrw fy enaid tlawd colledig arno ef.

Hwr a gyd-lawenasant yn Nuw; a phan arlwywyd y bwrdd, *Dewi*, mewn modd efangylaidd iawn a fendithiodd Dduw, ac a ymbiliodd ei fendith ar yr ymborth a ddarparodd ei ragluniaeth ef iddynt. Yr oedd hyn hefyd yn beth newydd i'r wraig a'r teulu, ond yn awr yn beth cyfaddas iawn ganddynt. Prin y gallasant  
fwytta

fwytta gan lawenydd: Crist oedd holl destyn eu hym-  
drodd; arno ef yr ymborthent; mwynder eu ieuenc-  
yd ydoedd. Ar ol bwyttu, *Dewi* a dalodd ddiolch; ac  
yna, gan nad oedd yn hwyr iawn, dymunodd ar ei  
wraig i rodio gyd âg ef i ymweled â'i anwyl gyfaill  
*Yefan*. Ond tra yr oeddynt yn ymddiddan ynghylch  
hyn, pwy ddaeth i mewn ond *Yefan*, nid yn firiol iawn  
ei wynebpryd. Ebe

DEWI. Gwelwch frawd, yr hyn a wnaeth Duw! Fy  
ngwraig a'm gwafanaeth-ddynion a dderbyniafant Grist,  
a buom yn ei addoli ef ynghyd: nis gallaf fyth fod yn  
ddigon diolchgar.—Pa fodd y mae gartref gyd â  
chwi?

YEF. Ah, fy anwyl gyfaill, yr wyf dan brofedigaeth  
newydd, yr hon mae arnaf ofn am canlyn hyd ddiwedd  
fy nyddiau. Mi gefais fy ngwraig, trwy drugaredd yn  
iach, a chefais dderbyniad llawen a mwynaid. Ar  
hynny, gyd â firioldeb, mi fynegais fod hon y daith  
oreu a gefais yn fy mywyd; o herwydd i mi gael perl  
uchel-bris, mwy gwerthfawr nâ'r holl fyd; ddarvod  
gwneud i mi gredu yn *Iesu Grist*, Iachawdwr pechadur-  
iaid. Ac a ydych gan hynny'n Gristion, ebe hi? Dy-  
wedais fy mod, trwy râs Duw. Yna'r atebodd, fod ei  
holl gyfur hi byth wedi dibennu; ac y dymunasai fil o  
weithieu nad aethwn erioed oddi cartref. Yna, yn y  
modd tirionaf, ymbiliais arni i wrando ar fy mhrosiad i  
o waith Duw, fel i'm argyoddwyd o'm cyflwr truen-  
us, &c. Attebodd âg wyneb-pryd yn amlygu'r digllon-  
edd mwyaf, "Na wnaf. Ni wrandawaf ar ddim o'ch  
*tôn*; Oh, wraig annedwydd! Oh, blant truain, anned-  
wydd!" Ac ar hynny hi neulltuodd, ac yr wyf yn  
meddwl iddi gau arni yn yr ystafell. Ni welais ddim o'r  
fath yn ei thymmer yn fy mywyd: ac am y ddau

langciau druain, y maent wedi dyfod yma, ac yn eistedd yn y gegin, yn flinedig, ac yn athrist oblegid ein haffonyddwch presennol. Tad y trugareddau a gymmero drugaredd arnaf fi a'm heiddo!—

DEWI. Fy anwyl *Yefan*, nag ymollyngwch, chwi wyddoch fwy am bethau Duw nâ myfi; ond mi wn fod gallu a thrugaredd yn perthyn iddo. Y mae Duw yn profi eich ffydd; fe wyddai fod fy un i yn rhy wan i oddef y fath brawf, am hynny y bu'n dyner iawn o honof; ond gobeithio fod pethau mor fawr ynghadw i chwithau ganddo, a'i fod yn cymmeryd y ffordd hon i wneud pethau'n felyfach pan ddelont. Os gwelwch yn dda, ni alwn y ddau langc i mewn.

Hwyl a alwyd; darllenwyd y 53 pennod o *Efay*, a gweddiodd *Dewi* ac *Yefan*; y cyntaf a ehangwyd mewn diolchgarwch, a'r llall mewn dwys ymdrech gyd â Duw. Ac yna dymunafant nos dda i'w gilydd.

THEOPH. Fel y mae Duw yn siommi meddyliau dynion! yn enwedig pan hyderont yn y cnawd. *Yefan* a roddodd air da iawn i'w wraig, a hwyrach ei bod yn ei haeddu; ond dysgwyd ef yn fuan, i fod tymmer dda a mwynaid, mor groes i wir Grist'nogaeth, ar dymmer mwyaf gerwyn a ferth. Nid oes dim yn y careiddiaf yn tueddu at ffydd; rhodd Duw ydyw. Ond ewch rhagoch.

EPE. Y boreu nefaf, ar ol addoli Duw, *Dewi* a'i wraig a ymwelfant âg *Yefan*, i'w gynnorthwyo dan ei ofid presennol. Mynegwyd i *Araf*, gwraig *Yefan*, fod gwraig fonheddig islaw yn chwennych fiarad â hi. Pan ddaeth i lawr, rhyfeddodd i weled *Dewi*, ond fel gwraig fonheddig hi a'i groesawodd yn hardd, a lefarodd yn fwynaid wrth ei wraig, ac a ddymunodd arnynt i eistedd. Pan eisteddasant, dywedodd *Gweddus*; Madam,

bu



bu hon yn daith ryfedd i'ch priod, ac i'r eiddo finneu ; a rhaid i mi addef rhyfeddol rās, yn fy nwyn i anturio iechydwriaeth fy enaid ar *Iesu Grist* ; a daeth fy mhriod a minneu i weini arnoch, i roddi peth hanes o waith Duw arnom ; gan obeithio y bydd er eich mantais preffennol a thragywyddol.

**ARAF.** Madam, yr wyf yn fawr rwymedig i chwi am eich cynnig mwynaid ; ond yn dymuno na chymmerwch yn ddrwg, fy mod yn bresennol yn gwrthod eich cymmorth. Od oes gan fy mhriod un peth i'w ddweyd, pan fo'n gyflëus, yr wyf yn bwriadu ei wrando yn fwy amyneddus nac y gwnaethum neithiwr.

Ar hyn, hwy gymmerafant ychydig amser i ymddiddan am bethau cyffredin, ac a ymadawfant ; ond wedi iddynt ymadael, *Araf* a'i rhoddodd ei hun yn ffordd ei gwr, fel y cymmerai y cyfleustra os mynnai, yr hyn a wnaeth ; eisteddafant, ac efe a ddechreuodd : F'anwylyd, yr wyf yn ei gymmeryd yn ffafr eich bod yn ewyllysgar i wrando arnaf. Mi aethum o gywreinrwydd i wrando pregethwr crist'nogaeth, gan ymroi nid yn unig i wrthod, ond i wawdio yr hyn a glywn : ond yn ddiattreg, rhyw allu mwy nâ dynol a afaelodd yn fy nghalon, ac——*Onid yma hi a'i rhwyfirodd*, gan ddweyd, Fy anwylyd, esgusodwch fi, yr wy'n dymuno na flinloch fi â dim a *deimlasoch* neu a *feddyl'soch* ; os oes gennych un peth y gallwch yn *rhesymmol* ei gynnig yn erbyn eich hên grefydd, a thros y newydd, gadewch i mi ei glywed.

**YEF.** Yna, F'anwylyd, sylwch, fy hên grefydd a'm cauodd i fynu oddi wrth y wybodaeth o'r gwir Dduw ; a hyd yn oed yn *Athen*, y mae allor i'r Duw *nid adwaenir* ; ond y mae Crist'nogaeth yn fy nghyfarwyddo yn y wybodaeth o hono ef a'i berffeithiadau, a pha fodd i'w addoli gyd â derbyniad ; cadwodd fy hên grefydd fi  
oddi

oeddi wrth adnabyddiaeth arnaf fy hun, ond yng oleuni Crist'nogaeth yr wy'n gweled beth ydwyf. Nid oedd yn fy hên grefydd ond rhyw holiadau dyryfelyd am y daioni pennaf; ond yng Nghrist'nogaeth yr wyf yn ei weled ac yn ei fwynhau. Yr oedd fy hên grefydd yn fy mrawychu ac yn fy mhetrysu ynghylch trosglwyddiad eneidiau; ond yng Nghrist'nogaeth 'rwy'n gweled fod eneidiau dedwydd yn myned yn union-gyrch at Grist, i ogoniant nefol; ac y cânt mewn amser cyfaddas eu cyrph eu hunain drachefn. Yr oedd fy hên grefydd yn fy arwain at aberthau gwael neu greulon, na all'fai y Duw tragywyddol byth eu derbyn fel iawn am bechodau dynion; ond y mae Crist'nogaeth yn dadguddio'r aberth a drefnodd Duw ei hun, ac yn yr hwn y mae fy enaid yn cael gorphwysfa.

ARAF. Os gallwch wneuthur yn dda ond y rhan benaf o'r hyn a ddywedafoch, yr wy'n addaw nad caledwaith fydd fy ngwneud i yn Gristion. Yna *Yefan* a ddechreuodd ar wybodaeth o'r gwir Dduw; ac fel yr oedd yn dyfod ymlaen, hi ddaflai'n gyson rhyw wrthddadl yn ei ffordd, ac ynteu a'i fymmydai yn y modd goreu a fedrai; ond parhaodd y ddadl mwy nâg un diwrnod, eithr ni channiatta diben fy hanes i mi adrodd y cwbl; yn unig rhaid sylwi i'r hir brofiad hyn fod o ddeunydd da i *Yefan*. Yn y diwedd, hi ofynnodd, a gyttunwch chwi i ymddiddan â'm tâd, a'm brodyr, a chyfeillion eraill, ar y pethau hyn, yn ein ystafell-giniaw ni? Attebodd *Yefan*, gwnaf fy anwylyd, enwch eich diwrnod a cheisiwch eich dynion.

SYLLOGISTICUS. Nis gallaf lai na chanmol grâs Duw, hyd yn oed mewn profiadau dyrys a siommedigaethau! Y fath ddiben gogoneddus fy'n rhedeg trwy ac yn ymddangos ar ragluniaeth! Gwnaeth yr astudio caled a

barodd

barodd ei wraig iddo, o bosibl, gymmaint mantais, a phe buasai'n ymresymmu yn yr ysgolion.

THEOPH. Ond gan fod addoliad teuluaidd yn werthfawr iawn i gredadyn, rhaid bod ei galon am addoli Duw teuluoedd Israel; attolwg pa fodd y gwnaeth?

EPE. Yr ail nos, fe ymrodd i hynny, a chan fod *Cradog* wedi ei sefydlu yn ei dŷ a'i wafanaeth, ni esgeulusodd un rhan o addoliad Duw; a geisiodd fendith ac a ddiolchodd yn gyhoeddus wrth y bwrdd; ac ar ol swpper, galwodd ei dylwyth ynghyd a dywedodd, yr wyf yn cyfrif yn ddyledswydd arnaf i arddel y Duw tragywyddol fy Mhrynwr; efe ai gwnaeth yn ddyledswydd arnaf, fel meistr yn fy rheulu, i orchymmyn fy mhlant am gwafanaethwyr i uno gyd â mi mewn addoliad teuluaidd. Gan hynny mi af o'ch blaen mewn darllen rhan o'i air ef, a galw ar ei enw: ar hynny ei wraig a neulltuodd; yr hyn aeth at ei galon, ac efe anfonodd *ochenaid* tu a'r nefoedd. Yn y modd hyn, y cadwodd addoliad teuluaidd nos a boreu, er maint y digalondid. Ond yr oedd *Cradog* o wafanaeth mawr; cafodd ei feistr yr hyfrydwch yn fuan o weled dychweliad ei holl wafanaeth-ddynion.

NESAODD y dydd pennodol; a *Dewi* ac *Yefan* a dreiliasant y dydd o'r blaen mewn ymryd a gweddi yn nhŷ *Dewi*, ac *Edgar* a *Chradog*, a theulu *Dewi*, gyd â hwynt. Anfonasant lawer gweddi daer a dagrau i fynu y dydd hwnnw. Ond tybiodd gwraig *Yefan* eu bod yn hel rhesymmau i'w harferyd dros eu ha'chos; ond eu nheges hwy oedd gyd â Duw.

DAETH yr amser, ei thâd a'i brodyr, ac amryw eraill o'u cyfeillion oeddynt bresennol, fel ac yr oedd yr ystafell yn llawn. Gweddiodd y Crist'nogion cyn eu dyfod yno; ac *Yefan*, â bibl agored yn ei law a safodd i fynu



i fynu ac a ddywedodd, “Y gair hwn a anfonodd Duw  
 “i blant *Israel*, gan bregethu tangnefedd trwy *Iesu*  
 “*Grist*; efe yw Arglwydd pawb oll. Y modd yr en-  
 “einiodd Duw *Iesu* o *Nazareth* â'r Yspryd Glân ac â  
 “nerth; yr hwn a gerddodd o amgylch gan wneuthur  
 “daioni, ac iachau pawb ar oedd wedi eu gorthrymmu  
 “gan ddiafol: oblegid yr oedd Duw gyd âg ef. Yr  
 “hwn a laddodd yr Iuddewon, ac a groeshoeliasant ar  
 “bren: hwn a gyfododd Duw y trydydd dydd, ac a'i  
 “rhoddes i'w wneuthur yn amlwg; nid i'r holl bobl,  
 “eithr i'r tyftion etholedig o'r blaen gan Dduw, y rhai  
 “a fwyttasant ac a yfasant gyd âg ef, wedi ei adgyfodi  
 “ef o feirw. Y rhai a orchymmynodd i bregethu i'r  
 “bobl, a thyftiolaethu mai efe yw'r hwn a ordeiniwyd  
 “gan Dduw yn farnwr byw a meirw. I'r hwn y mae  
 “yr holl brophwydi yn dwyn tyftiolaeth, y derbyn  
 “pawb a gredo ynddo ef faddeuant pechodau, trwy ei  
 “enw ef,” Act. x. 36—43.

HA wŷr, frodyr, a thadau, ebe *Yefan*, yr oeddwn yn  
 ddiweddar iawn o rifedi y rhai sy'n diystyru y Gwared-  
 wr bendigedig hwn, ac a aethum i wrando y pregeth-  
 iad o hono gyd â diben i wawdio; ond y Duw tragy-  
 wyddol, o drugaredd arnaf, a barodd i'w air i asaelu yn  
 fy nghalon, ac yn awr mi gymmeraf y rhyddid i roddi i  
 chwi hanes gywir o'r gwaith grafol hwnnw. *Yr hyn a*  
*wnaeth yn neillduol.*

OND cyn iddo fynegu'r hanner, fe welodd sylw mawr  
 a llawer o ddagrau ar y bobl, yr hyn a chwannegodd  
 rym i'w lais a gwroldeb i'w galon: a phan orphennodd,  
 fe ddymunodd ar *Dewi* i dyftiolaethu yr hyn a wyddai  
 am Dduw a'i waith.

YR hên wr, tad-ynghyfraith *Yefan*, a'i enw *Di-*  
*dwyll*, a safodd i fynu yn ddiattreg, ac a ddywedodd,

Fy

Fy m  
 yma g  
 iau; c  
 y Gw  
 di'm l  
 llyfr,  
 cyffel  
 aeth g  
 eu cly  
 cyffel  
 adur t  
 unig a  
 pagan  
 Yr  
*Yefan*  
*Hofan*  
 y gon  
 hyn a  
 oedd  
 —I a  
 dagra  
 rds,  
 bosib  
 C  
 lled a  
 yn if  
 y bry  
 hane  
 ond  
 rhag  
 i dd  
 Duw  
 ydd.

Fy mhlant, fy mrodyr a'm cyfeillion, mi ddaethum yma gyd â diben i ddadleu, ac i wthio geiriau â geiriau; ond yn awr rhaid i mi addef Iechydwriaeth *Iesu* y Gwardwr, yn ymgrymmu, ac addoli. Yr wyf wedi'm llwyr argyhoeddi, fod y geiriau a adroddwyd o'r llyfr, yn eiriau y Duw Goruchaf. Ni chlywais ddim cyffelyb yn fy mywyd; y maent yn dwyn eu tyftiol-aeth gyd â hwynt. Bendigedig fyddo Duw, i mi erioed eu clywed; yr wyf yn gweled mae fy nyledfswydd yw cyffesu *Iesu Grist*; yr wy'n credu â'm calon. Fel pechadur tlawd colledig, yr wyf yn bwrw fy hun arno ef yn unig am heddwch a maddeuant; dros byth yn gwrthod paganiaeth, wreiddyn a changen.

Yr oedd gogoniant y dydd hwn mor bwyfig ar enaid *Yefan*, fel ag y llefodd allan, *Hofanna! i Fab Dafydd, Hofanna! yn y goruwchafon*. Prin y safodd i fynu dan y gorfoledd; dymunodd ar *Dewi* i fyned i weddi, yr hyn a wnaeth gyd â mawr helaethrwydd enaid. Mawr oedd y dydd hwn, ac ni's gwyddent pa fodd i ymadael. —I adrodd pa fodd yr ydoedd ar wraig *Yefan*, yn un dagrau'n galaru ei *hanghrediniaeth*, yn rhyfeddu *Dwyfol ras*, ac yn amlygu ei *dymuniad am ran yng Nghrist*, o bosibl a dybid yn rhy gyffrös.

CRIST. Yr wyf yr credu fod y cyfryw amserau yn lled aml yn nyddiau boreuol Crist'nogaeth, ac er eu bod yn isel yn bresennol, y mae amserau mwy yn dyfod, pan y bryfia plant *Sion* ac yr hedant fel cwmml. Yn eich hanes, y mae gwraig *Yefan* yn ymddangos yn alaethus, ond yr oedd achos gan ei gwr i fawr ryfeddu doethineb rhagluniaeth, yn goruwch-reoli ei *hanghrediniaeth* hi, i ddwyn oddi amgylch y fath gysleustra. Tynnodd Duw ymaith ei fach-liain, a gwregysodd ef â llawenydd.

EPE.

**EPE.** Gwir; a chafodd ei wraig achos i lawenhau hefyd, canys cyrhaeddodd Duw hi â'i rās; ond ni's gall'fai lawen gasglu hynny. Yr oedd mawredd ei hanghrediniaeth yn brathu ei chalon. Ei chyn-wrthwynebiad i *Grist'nogaeth*, ei gwaith yn gofidio ei phriod, a'i phall i uno mewn addoliad teuluaid, yn awr a chwanegodd ei baich. Yn fyr, yr ydoedd yn ofni ei bod yn ormod pechadur i gael ei hachub; o'r lleiaf a amheuoedd y gwnai *Iesu Grist* ei hachub. Felly ca'dd *Yefan* waith newydd, i symmud ei hammeuon a'i hofnau, ac i gefnogi ei ffydd. Ond trodd hyn allan er mantais yn ganlynol.

Ond mi ddylaswn ddweyd, i fod y bobl yn chwenych gwybod beth a wnaent *hwy*. Dywedodd *Dewi* fod disgwyliad am *Ffyddlon* yn fuan, ac y caent ymofyn âg ef yn fwy neillduol; yn y cyfamser dymunodd arnynt i gyfarfod yn yr unrhyw ystafell y dydd cyntaf, nesaf, o'r wythnos; canys, eb efe, *dydd yr Arglwydd* ydyw, fel yr addolent ef yn gyttun. Felly *hwy* gyfarfuant; Gweddiodd *Dewi* ac *Yefan*, darllenasant yr yfgrhythur, ac yn ol eu dawn rhoisant yr ystyr; ac amryw a argyhoeddwyd trwy rās. Cadwasant gyfarfodydd wythnosol hefyd, a llawer a ymgynnullasant attynt; a mawr oedd y llwyddiant; fel ag mewn ychydig amser amryw ugeiniau a chwanegwyd attynt: mor gadarn y cynhyddodd gair yr Arglwydd, ac y cryf hâodd.

**NEOPHYTUS.** Yr ydych yn dweyd iddynt ddarllen y gair, a rhoddi'r ystyr, yr hyn fy fath o *bregethu*: attolwg, trwy ba awdurdod y gwnaethant hyn?

**EPE.** Pan yr oedd erledigaeth ar yr eglwys yn Jerusalema, gwasgarwyd pawb ond yr apostolion; a'r rhai a wasgarwyd, a aethant i bob man gan bregethu'r gair; a thrwy'r un awdurdod y gwnaethant *hwy* hyn. Dyf-

godd



godd *Apolos* yn ddiwyd y pethau a berthynent i'r Arglwydd, heb wybod dim ond bedydd *Ioan*; ac ni wnaeth *Acwila* a *Phriscila*, y rhai a agorasant iddo ffordd Duw yn fanylach, nag ychwaith yr opostolion pan glywasant, i feio arno o eilieu awdurdod: trwy'r un awdurdod y dysgasant hwytheu. "Yr hwn y mae ganddo "fy nghair, llefared fy nghair mewn gwirionedd," Jer. xxiii. 28. "Os llefaru a wna neb, gwnaed megis geir- "iau Duw," 1 Pedr iv. 10, 11. A welaf fi ddyn yn gyfyrgolledig, ac a oes gennyf un alwad oddi wrth Dduw i wneud a allwyf i'w achub? Y dyn y mae Duw wedi rhoddi doniau a galluoedd iddo i wneud daioni, yn sicr mae ganddo alwad oddi wrth Dduw i wneud hynny.

NEOPHYTUS. Eithronid yw hyn yn distrywio trefn yr efengyl, ac yn agor drws i un rhyw ddyn gwag i gymmeryd arno'r gorchwyl sanctaidd, heb un alwad iddo?

EPE. Nag ydyw oll; yr oedd y gwaith yn *angenrheidiol*, er nad oedd etto un eglwys i'w galw iddo. Duw sy'n galw i'r gwaith, ac yn rhoddi galluoedd iddo; ni all yr eglwys wneud dim ynddo, ond cydnabod galwad Duw, a'i ganlyn ef. Ond am berfonau gwag yn cymmeryd y gwaith arnynt, heb eu cymwysu iddo, eu pechod hwy ydyw.

THEOPH. Fy anwyl *Neophytus*, Duw sy'n rhoddi y medr a'r awdurdod i bregethu, ac yn tueddu'r galon i chwennych y gwaith da; nid yw eglwys Crist ond cydnabed yr hyn a wnaethpwyd eisioes, wrth anfon rhai i'r gwaith. Ni all un eglwys yn y byd *effeithio* un rhan o hono. Y mae galwad eglwys rheolaidd, lle gellir ei gael, yn gwneud y cwbl yn drefnus ac yn hardd, ac yn cyflwyno'r person i'r gwasanaeth ac i dderbyniad; ond rhaid bod yr awdurdod oddi uchod: os amgen, y Duw rag'wyddol a ddywaid wrtho, Beth fy fynnot ti a fyngech ar fy neddfau? Esgus'wch ni, anwyl *Epenetus*, ac ewch rhagoch.

EPE.

**EPE.** Daeth *Ffyddlon* yn gynt i'r dref nac oeddid yn disgwyl, er nid cynt na dymunol, a chyd âg ef *Tostyrion* ei lettŷwr, a *Byddiol* y tafarnwr duwiol, a'i wâs *Alfred*. Hwyl dderbyniwyd gyd â'r parch a'r ferch mwyaf; (yn oedd Crist'nogion yn anwyl iawn gan eu gilydd y dyddiau hynny) ac ar ol ychydig eismwythâd, addolasant Dduw ynghyd yn nhŷ *Yefan*, a *Dewi* a'i deulu oeddyn yno. Cyffesodd gwraig *Dewi* yn llôn ei ffydd yn y Gwardwr; a gwraig *Yefan*, gyd â dagrau lawer, a gyhoeddodd ei bod yn anturio'r cwbl ar Grist, gan gredunanad oedd iechydwriaeth yn neb arall: ar hynny, hwyl a fedyddiwyd a'u heiddo oll yn y fan. Eu gwasanaeth-ddynion ynghyd ag *Edgar* a *Chradog*, gan gyffesu eu ffydd yn yr *Arglwydd Iesu*, a fedyddiwyd yn ddioed; a diweddiwyd eu cyfarfod bychan trwy weddi a mawl, a chan ei fod yn awr yn hwyr, parotoisant i orphwys; ac anfonasant wâs i fynegu i'r holl Grist'nogion, i fod *Ffyddlon* wedi dyfod, a'i fod i bregethu'n y 'stafell honno ar awr bennodol y dydd canlynol.

**NEOPH.** Yn ol yr hanes hyn, bedyddiwyd babanod y duwiolion o ddechreuad Crist'nogaeth!

**PHILA.** Yn ddiamheuol; felly *Lydia* a'i theulu, Aët. xvi. 15. *Ceidwad* y carchar a'i eiddo oll yn y fan, adn. 33. a theulu *Stephanas*. 1 Cor. i. 16.

**PHILO.** Ac nid diyfystyredig yw, fod y cyfieithad *Syr-iacg*, yr hwn yw'r hynaf oll, yn dweyd i *Lydia* a *phlant* ei thŷ, a *Cheidwad* y carchar a *phlant* ei dŷ, gael eu bedyddio.

**NEOPH.** Byddai'n dda gennyf glywed yn fyr, rhai o'r rhesymmau ar ba rai yr oedd y Seintiau cyntaf yn bedyddio eu babanod.

**SYLLO.** Y mae y cyfryw resymmau yn llawer, yn gryf, ac yn ganlyniadol: ond fel na attaliwyf yr hanes

ni ch  
cyfar  
cyfar  
adde  
droiv  
noga  
honoc  
38,  
ystyr  
Gen.  
plant  
syllte  
hwn  
grŷf  
iodd  
o'r eg  
eglwy  
Dduw  
od y  
thynn  
ei fod

\* H  
hên de  
dan y  
weifion  
(yn y  
cynt.  
mron  
uwchw  
chwi a  
Ac  
profi ei

ni chaf enwi ond un o honynt.—Hawl i addewid y cyfammod grâs, a rydd hawl i fedydd, fel arwydd y cyfammod; ond y mae gan fabanod y crediniol hawl i'r addewid, am hynny mae ganddynt hawl i fedydd. Pan droiwyd dynion o iuddewaeth neu baganiaeth, i grist'nogaeth, llais Duw wrthynt oedd, *Bedyddier pob un o honoch, canys i chwi mae'r addewid ac i'ch plant*, Aët. ii. 38, 39. Y mae'r geiriau, *I chwi ac i'ch plant*, o'r un ystyr â'r ymadrodd wrth *Abraham*, *I ti ac i'th hâd*, Gen. vii. 17. Y mae'r naill fel y llall yn addewid i'r plant yn gyftal ac i'r rhieni; ac y mae'r naill yn gyfylltedig âg ordinhad, fel y llall. Y mae y rheswm hwn ei hun yn abl cynnal yr achos byth: Y mae'r grŷf ac yn eglur yn y geiriau. Oblegid fe appwyntiodd Duw fabanod, yn foreu iawn, i fod yn aelodau o'r eglwys weledig, a'u derbyniad iddi trwy ordinhad eglwyfig: rhaid addef hyn, neu wadu fod eglwys gan Dduw yn y byd dros yr holl amser, oblegid yn fabanod yr enwaedwyd hwynt dros oesoedd. A chan na thynnwyd hynny yn ol yn un lle gan Dduw, oni raid i fod yn aros? \*

E

NEOPH.

---

\* HEFYD. Y mae amryw Brophwydoliaethau yn yr hên destament, yn arwyddo parhad babanod yn yr eglwys dan y testament newydd: megis *Salm cii. 28*. Plant dy weision a barhant (*yn yr eglwys*) a'u hâd a sicrheir (*yn y cyfammod eglwyfig*) ger dy fron di, y *Messiah*, fel dynt. Ac *Esay lxi. 22*. Canys megis y saif ger fy mron y nefoedd newydd, a'r ddaear newydd, (*sef goruwchwyliâeth y testament newydd*) felly y saif eich hâd chwi a'ch enw chwi.

Ac y mae lliaws o destynau yn y testament newydd, yn profi eu parhad: megis *Mat. xxi. 43*. Dygir teyrnas Dduw



NEOPH. Rhaid i mi yn wir i addef gyd â'r Apostol, i Grist i ddyfod i gadarnhau'r addewidion a wnaethpwyd â'r tadau; a bod y rheswm hwn yn ddigonol i gynnal bedydd babanod. Ond yr wyf yn tybied i'n hanwyl *Epenetus* roddi'r hanes, fel pe buafent wedi eu bedyddio y pryd hynny yn yr ystafell, yr hyn oedd raid fod trwy gymmwysu dwfr attynt, neu ei daenellu arnynt.

PHILA. Diammeu, nid oedd un dull arall o fedyddio yn y dyddiau hynny. *Paul*, mewn cyflwr tost o ran corph ac enaid, heb fwyta nac yfed dros dri diwrnod, a fedyddiwyd yn y fan, yn nhŷ *Judas*, yn *Namascus*; ac yna fe a gymmerodd fwyd ac a gryfhâodd, Aët. ix. 9, 18, 19. A *Phaul* wedi hynny, pan olchodd Ceidwad y carchar ei friwiau, yr awr honno o'r nos, a'i bedyddiodd ef a'i eiddo oll yn y man, Aët. xvi. 33.

NEOPH. Ond y mae rhai yn sôn am rhyw ddullau o ymad-

Dduw oddi arnoch chwi, a roddir hi i genedl a ddygo ei ffrwythau. Wrth deyrnas Dduw yma, mae i ni ddeall ystâd eglwysig yr Iuddewon, oblegid hynny a gymmerwyd oddi arnynt. Ei rhoddi hi i'r Cenhedloedd, oedd gosod i fynu ystâd eglwysig yn eu plith. Ac y mae rhoddi yr hyn a gymmerwyd ymaith, yn dangos fod yr un rhyw ystâd eglwysig yn awr gennym ni'r Cenhedloedd, ac y fu gynt gan yr Iuddewon; sef rhieni a babanod. Canys nid yw dygid ymaith, a rhoddi un peth, yn arwyddo cyfnewidiad yn y peth hwnnw, ond y gwrthwyneb. — Os dywedir fod hyn yn gosod i fynu Ordinadau'r eglwys iuddewig yn yr un gristnogol; Yr wyf yn ateb, nad yw; oblegid nad yw ordinhadau yn perthyn i hanfod yr eglwys, eithr yn foddion o râs iddi; mwy nag y mae rhyw wisgoedd neu ymborth yn perthyn i hanfod dyn: gellir

newid

o ymadrodd; megis, yn y Iorddonen, i'r dwfr, o'r dwfr, claddu yn y bedydd, ac Ioan yn bedyddio yn Enon am fod yno ddyfroedd lawer.

PHILA. Ar cwbl yn meddwl dim mwy nag wrth y Iorddonen, at y dwfr, oddi wrth y dwfr, gyd â, ac yng Nghrist ym medydd ei ddioddefadau, a Ioan yn dewis pregethu mewn gwlad lle gallai y tyrfaeodd a'u hanifeiliaid gael eu difychedu. Pe buasai claddu trwy fedydd i farwolaeth, yn ddarluniad o ddull bedyddio'r corph mewn dwfr, rhaid fuaſai ei foddi; a pha beth gwed'yn ddaethai o hono?

NEOPH. Ond hwy ddywedant i fod y gair *Baptizo*, yn arwyddo *trochi* neu *fuddo* yn unig.

PHILO. Y mae yn amlwg fod y gair yn cael ei arfer mewn amryw fannau yn y testament newydd, lle mae yn rhaid deall *tywallt* neu *deanellu* wrtho; ac nad oes un lle yn yr ysgrhythur, yn gofyn o angenrheidrwydd

E 2

i'w

*newid y rhai'n, a bod hanfod y dyn yn aros yr un.*—  
Os dywedir ymhellach, fod gwahaniaeth rhwng y ddwy eglwys, fod y menywod yn ddeiliaid o ordinhad yn y naill, yr hyn nid oeddynt yn y llall. Atteb; nid yw chwanegiad at un rhyw gyfraith, yn cynnwys cyfnewidiad arni, ond yn hytrach yn gadarnhad o honi.

MARC x. 36. Luc ix. 47, 48. “Ac eſe a gymmerth fachgennyn, ac a'i gosododd ef yn eu canol hwynt; ac “wedi iddo ei gymmeryd ef yn ei freichiau, eſe a ddywed- “odd wrthynt, Pwy bynnag a dderbynio un o'r cyfryw “fechgyn yn fy enw i, fydd yn fy nerbyn i; a phwy byn- “nag a'm derbyn i, nid myfi y mae yn ei dderbyn, ond yr “hwn a'm hanfonodd i; canys yr hwn fydd leiaf yn eich “plith chwari oll, hwnnw a fydd mawr.” Yma sylwch, fod y bachgennyn neu'r plentyn hwn mor lleied, ac y cym-  
merodd

i'w ddeall yn arwyddo trochi neu foddí. Yn Heb. ix. 10, 13. y gwelwn *amryw olchiadau*, yn y iaith wreiddol *amryw fedyddiadau*; rhaid gan hynny fod mwy nac un rhyw; ac un o'r rhywiau yw *taenellu*, adn. 13. Yn 1 Cor. x. 1, 2. y dywedir i holl Israel gael eu bedyddio i Moses yn y cwmmwl, ac yn y môr; a chan na ellid eu trochi yn y cwmmwl, nac ar *dir-fŷch* wrth fyned trwy'r môr, eglur yw iddynt gael eu bedyddio heb eu trochi. Yn Mat. iii. 11. y dywedir y bedyddiai Crist â'r Ysryd Glân ac â than; ac yn Act. ii. 3, 4. y cawn hanes y bedydd hwnnw; yr hwn a gyflawnwyd, medd *Pedr* trwy *dywalltiad*. A dywed *Ioan* ei fod ef yn bedyddio *â dwfr*, Mat. iii. 11. nid yn *trochi* mewn dwfr.—*Golchiadau*, neu *fedyddiadau*, yr *Iuddewon*, a gyflawnid trwy *daenelliad* neu *dywalltiad*, mewn ffordd o bured-igaeth, Num. xix. 19. Felly, pob rhyw fedydd ysgrythyrol, a gyflawnwyd trwy *dywallt* neu *daenellu*.

NEOPH.

*merodd Crist ef yn ei freichiau*, Fod derbynniad o hono yn enw Crist, yn dderbynniad o un yn perthyn i Crist, fel aelod o'r eglwys a ba un y mae Crist yn ben; fod hyn yn dderbynniad o Crist y pen; a hynny'n dderbynniad o'r hwn a'i hanfonodd, fel yn yr amfer gynt wedi appwyntio babanod i fod yn aelodau o'i eglwys. Ac na's gall y lleiaf, yma, ddim meddwl rhai mewn oedran, oblegid sôn y mae Crist am dderbyn y cyfryw fachgennyn neu blentyn, ag oedd yn ei freichiau.

RHUF. xi. 17, 23, 24. Yma, y mae'r Olewydden yn arwyddo ystâd eglwys weledig, o ba un y torrwyd ymaith ganghennau. Y mae'r olewydden yn aros heb ei symmud ymaith, er torri ymaith rhai o'r canghennau; am hynny ni symmudwyd aelodaeth babanod o'r eglwys. Y mae yn eglur, mai i'r olewydden honno yr impiwyd y Cenhedloedd

i mewn,



NEORI. Y mae'n beth blin, i fod cynifer o'r duw-  
iolion, na chredant yr hyn a 'sgrifenwyd yn y bibl, ac y  
treuliant gymmaint o fêl dros yr hyn ni cheir ynddo.  
Ond, esgysodwch fi *Epenetus*, yr wyf wedi'm cwbl  
foddloni.

EPE. Y mae i chwi reoso i ymholi un peth ar y  
ffordd.—Ar yr awr appwyntiedig y dydd nefaf,  
daeth amryw ynghyd; a thestyn *Ffyddlon*, oedd *Esay*  
lvi. 8, “Medd yr Arglwydd Dduw, yr hwn a gasgl  
“wasgaredigion Israel, Etto mi a gasglaf eraill atto ef,  
“gyd â'r rhai fy' wedi eu casglu atto.” Ac yn y pryd-  
hawn, Ioan vi. 37. “Yr hyn oll y mae'r Tad yn ei  
“roddi i mi, a ddaw attaf fi; a'r hwn a ddel attaf fi,  
ni's bwrir ef allan ddim.” A Duw a fawr arddelodd  
air ei rās: yr oedd y dychweledigion, mewn ystyr, ar  
y mynydd trwy'r dydd, a llawer a dröwyd at yr Ar-  
glwydd. A'r Crist'nogion a ddaethant gyd â *Ffyddlon*,  
a wnaeth-

i mewn, ac nid i ystâd eglwysig newydd: impiwyd hwy i  
blich yr Iuddewon credinol, i'w gwneuthur yn gyfranno-  
gion o wreiddyn a brasder yr olewydden. Am hynny y  
mae babanod yn parhau yn yr un ystâd o aelodaeth eg-  
wysig, ag oeddynt ynddi o'r blaen.

ODDI wrth y cwbl, y mae'n eglur, i fod aelodaeth eg-  
lwyysig babanod wedi adael yn ddi-gyffro gan chwanegiad  
y Cenhedloedd, a chweddi ddwyn ymlaen yn yr eglwys gen-  
hedlig. Nid oes un ddeddf yn y testament newydd, yn gosod  
heibio prif hawl babanod i aelodaeth eglwysig. A chan y  
dylid derbyn pawb yn aelodau, ag fydd a hawl ganddynt;  
rhaid yw eu derbyn naill ai trwy fedydd, neu heb fed-  
ydd: yn sicr, nid heb fedydd; yna rhaid eu bedyddio.

YN y ddadl ynghylch bedydd, nid yw o un purpas i hel  
adnodau i brofi bedydd y credinol, yn nechreuad Crist'nog-  
aeth,

a wnaethpwyd mor llawen gan waith yr Arglwydd, ag y llefasant, *Bendigedig fyddo gogoniant yr Arglwydd o'i le.* Y diwrnod nefaf pregethodd *Ffyddlon* oddi wrth Hag. ii. 4. "Ymgryfhewch, a gweithiwch, canys yr "ydwyf fi gyd â chwi, medd yr Arglwydd." Lle y cyfarwyddodd, ac y gosododd hwynt mewn cymdeithas eglwyfig; a phan ddibennodd, y bobl a ddeisyfiant ychwaneg o gyfarwyddiadau.

CRIST. Mi ewyllyfiwn wybod beth oedd y cyfarwyddiadau hyn, a pha fodd eu canlynwyd.

EPE. Wedi sylwi iddynt y modd yr addolwyd Duw gan y *Patriarchiaid*, ac ar ol hynny gan eglwys *Israel*, dan gyfraith *Moses*; dangosodd iddynt yr angenrheidrwydd, a'r newidiad yr offeiriadaeth, i newid y gyfraith hefyd, Heb. vii 12. Eglurodd iddynt ddeddf y Gwaredwr ynghylch ei eglwys, o ran ei deunydd, ei dull, a'i threfn; a deisyfodd arnynt i bennu ar bawb ag oedd.

*aeth, pan yr oedd pawb yn Iuddewon neu yn Baganiaid; oblegid nid am ddynion mewn oedran, ac oedd neu y fydd yn ddi-fedydd y mae'r ddadl, eithr am fabanod y bedyddiedig. I'r holiad, "A ydyw baban yn ddeilad cymmwys o fedydd?" Fe ettyb Baptist, Nag ydyw. Pa ham? Oblegid fod y 'Sgrythur yn dweyd, Edifarhewch a bedyddier chwi; ac Os wyt ti yn credu fe ellir dy fedyddio. Ond, beth yw hyn i'r pwngc? Yr holiad yw, A ydyw baban yn ddeilad bedydd? A'r attebiad yw, fod yr edifeiriol ar crediniol felly. Ond nid yw'r holiad yn gofyn dim am danynt hwy; am hynny nid yw'r attebiad yn berthynasol. Pe holid, A ydyw baban o rywogaeth rhesymol; ni byddai yn gymmwys i ateb, i fod dynion mewn oedran felly.*

Fe ddywaid Baptist, ei fod ef wrth ddal bedydd y crediniol

ag oeddynt yn farnu yn wir dduwiol, fel defnyddiau cymmwys i'r adeiliad ysprydol.

NEOPH. Y mae'r dechreuad hyn yn ymddangos yn orchwyl caled; pa fodd y gallent farnu pŵy oedd yn wir dduwiol?

THEOPH. Yn eu hymofyniad am wir dduwioldeb, dylai eglwys ddeisyf ar y Mawredd i'w cyfarwyddo, a gwneud yr hyn a allont yn ffyddlon.

CRIST. Eifieu ffyddlondeb a gofal yn hyn, a ddygodd ddifrodaeth a dinystr ar lawer o eglwys: y mae ychydig lefain yn lefeinio'r holl does; a gwreiddyn chwerwedd yn tyfu i fynu, a lygra lawer. Pan geisiodd Saul ymwafgu â'r disgyblion, yr oeddynt yn ofni ei dderbyn, hyd oni chawsant foddlonrwydd am ei droedigaeth, Heb. xii. 15. Act. ix. 26, 27.

NEOPH. Et nad wyf ond ieuangc, mi welais er fy ngofid, lawer o aelodau eglwys, a'u hymarweddiad yn dangos

crediniol, yn dal peth fydd yn eglur wedi ddadguddio yn y bibl. Ond, yn hyn nid yw Bedyddiwr babanod yn gwanhaniaethu dim oddi wrtho.——Os dywaid ef, Y mae'n gam i feddyddio babanod! Gofynaf, pa fodd y profa efe hynny? Trwy'r geiriau, Os ydwynt yn credu, &c. Yr wyf yn ateb, Chwi brofasoch fod bedydd y Crediniol yn iawn; ond nid hynny a ofynnwyd, eithr pa fodd y profwch fedydd babanod yn gamweddus. Fe ddyward, Oni raid fod bedydd babanod yn gamweddus, pan y mae bedydd y crediniol yn iawn? Yr wyf yn ateb, na raid, mwy nag y byddai bedydd y crediniol yn gamweddus, trwy fod bedydd babanod yn iawn. Na mwy nac y gwna profi cadwedigaeth y crediniol, i brofi colledigaeth babanod.

NID oes mewn gwirionedd, ond dau reswm yn cael eu harferyd yn erbyn bedydd babanod: y mae pob peth arall a ddywedir, yn gynnwysedig ynddynt.



dangos ond ychydig neu ddim o wir dduwioldeb : a rhaid i'r annuwiol i feddwl, wrth lawer peth a welant, eu bod yr un rhyw â'u hunain, er eu proffes.

THEOPH. Y cyfryw ddynion vdynt, naill a'i'n dwyllwyr, wedi ymlysgo i'r eglwys trwy wisgo rhith o grefydd, oblegid nid oes un eglwys yn *anffaeledig* ; neu rhai wedi eu gorchfygu gan demptasiwnau satan a llygredd, a'u dwyn yn gaeth gan bechod. Ond ni wna eglwys i Grist, yn rhodio yn ol ei reol ef, i oddef y cyfryw yn hir yn ei pherthynas, i ddi-anrhydedd Brenin Sion, a niwaid ei ddi-strifol ddeiliaid.

NEOPH. Diammeu fod rhodiad anfoesol, ymhâ un y mae annuwioldeb yn ymddangos, yn ddi-anrhyddus ac yn niweidiol : ond dywedodd un wrthyf yn ddiweddar, ei fod yn feius i sefyll ar *enedigaeth newydd*, a ffydd, a gwir dduwioldeb ; oblegid wrth hynny, e fydd i lithriad yn y rhai fo'n ei broffesu yn fwy *hynod*, ac i dynnu mwy

YN gyntaf, Fod yn rhaid i'r rhai fydd a hawl ganddynt i ordinhad bendant, gael eu henwi'n bennodol, gair yng air ; ond nad yw plant yn cael eu henwi felly, am hynny nad ydynt i'w bedyddio.

Ond gan nad yw'r 'sgrythur yn dweyd hynny, y mae y rheswm hwn yn rhyfygus, am ei fod yn hyfforddi Duw pa fodd i ddywedyd. Y mae hefyd yn dalfyrrol ; am ei fod yn dybiad, na's gallwn ddeall y Mawredd, ond pan y llefarw mewn rhyw un modd neu ddull. Ac y mae yn anghywir ; oblegid y mae menywod yn ddeiliaid o swpper yr Arglwydd, heb gael eu henwi felly. Os dywedir, Y mae menywod yn abl cael mantais crefyddol, &c. Y mae hynny yn wir ; ond y mae yn distrywio y rheswm uchod ar yr un waith, am eu bod felly yn ganniattaol mewn ffordd o gasgliad a thebygoliad. Gan fod y rheswm hwn, gymmaint yn

nu mwydd

lwyfifig

CR

iddo,

rhedad

gymha

deimla

chawd

a lloni

"Da y

llall y

"wyf

ydynt

agos ?

NEO

sefydlu

oedd e

erbyn b

ddus,

hanner

myned.

YR

feirwc

y rhai

mwys.

Atte

rhaid c

f'o heb

fabanoc

beth ga

anwire

rheswm

nu mwy o gabl; ac am hynny fe dybiodd i fod *oneftrwydd moesol* yn ddigon i'w ofyn oddi wrth aelodau eglwyfig.

CRIST. Pan weloch ef nesaf, attolwg gofynwch iddo, Pa ran fydd i *gredadyn* yng Nghrist, gyd âg *angrhedadyn* moesol esmwyth? A ellir eu iauo hwy'n gymharus? A ydynt yn gyfaddas i *alaru* ynghyd dan deimlad o ddrwg pechod? I *lawenhau* ynghyd yn y lachawdwr? I *weddio* ynghyd am lewyrch wyneb Duw, a lloniad ei bresennoldeb? Fe ddyweid un yn ei galon, "Da yw i mi nesau at Dduw, ei wyneb ef a geisaf;" y llall yn ei galon a ddyweid, "Cilia oddi wrthyf, nid wyf yn chwynych gwybodaeth o'th ffyrdd." A ydynt yn gymmwys i'r cymmundeb a'r gyfeillach mwyaf agos? A allant hwy nerthu dwylo'u gilydd yn Nuw?

NEOPH. Dywedwyd i *Ffyddlon* ddeisyf arnynt, i sefydlu ar y rhai a farnent hwy yn wir dduwiol; onid oedd *efe* yn fwy abl i farnu?

F

EPE.

erbyn bedydd babanod; naill ai, y mae'r ddau yn gamweddus, neu y mae'r rheswm yn anghywir. Ac felly, y mae hanner grym y *Baptist* yn erbyn bedydd babanod, wedi myned.

YR ail yw, Fod yr ysgrhythur yn gofyn ffydd ac edfeirwch fel yn angenrheidiol i fedydd; ond gan nad yw y rhai hyn gan fabanod, nid ydynt yn ddeiliaid cymmwys.

Atteb. Y mae bedyddwyr babanod yn cyd-ddal, fod yn rhaid cael y cymhwysfadau hyn mewn dynion o oedran, ag f'o heb eu bedyddio. Ond beth yw hyn mewn perthynas i fabanod; y rhai nid yw'r ysgrhythur yn gofyn dim fath beth ganddynt yn un achos?—Pob Rheswm a gynnalio anwiredd, fydd reswm drwg. Wrth y rheol hon, y mae y rheswm hwn yn ffugiol: egwydder pa un yw, fod babanod yn

**EPE.** Felly y mynnent iddo wneuthur; ond efe a ddywedodd mai eu gorchwyl priodol hwy oedd i foddioni eu hunain, am ffydd, profiad, ac ymddygiad eu gilydd: y byddai adroddiad, ac ymosyniad i adnabyddiaeth y naill a'r llall a gwaith grâs Duw, yn gosod sail barhaus i'r gyfeillach mwyaf agos dan iau Crist.

**THEOPH.** Y mae rhai yn y byd, yn ddiofal am hyn, yn gadael y cwbl gyd â'r *Pregethwr*; ond y mae eglwyfi *crist'nogol*, am gymmundeb crist'nogol, yr hyn nis gellir ei faentumio heb adnabyddiaeth ar ffydd eu gilydd, profiad o râs Duw.—Ond attolwg, pa gyfarwyddiadau ymhellach a roddodd *Ffyddlon* iddynt?

**EPE.** A chanddynt lawn foddlondeb yn nuwioledeb eu gilydd, a'u tueddiadau mabaid i ganlyn yr Arglwydd yn ei holl bûr ofodiadau, cynghorodd hwynt i neillduo diwrnod o ympryd a gweddi; fel, ar ol difrifol geisio Duw, y gallent yn ol ei ewyllys, gyflwyno eu hunain

*yn anghymmaws i fedydd, am fod rhyw beth yn cael ei ddweyd am fedydd fydd yn anghyttunol â babanod. Ond y mae hyn yn anghyttuno,*

**AG ENWAEDIAD babanod.** Yr oedd enwaediad yn rhwymo dyn, neu ei wneuthur yn ddyledwr i gadw'r holl ddeddf, ag oedd enwaediad yn perthyn iddi, *Gal. v. 3.* Yr oedd babanod felly, yn cael eu gwneud yn ddyledwyr heb ofyn eu caniattad; yn ddyledwyr o'u babanod i gadw'r holl ddeddf. Yn sicr nid yw edifeirwch a ffydd yn anghyttuno â ystâd baban, yn fwy na chymmyrd dyled arno i gadw'r holl ddeddf. Felly y mae y rheswm hwn yn anghywir.—Y mae yn anghyttuno â bedyddiad **IESU CRIST.** Ni's gallai feddiannu edifeirwch, na ffydd gadwedigol pechadur. Yna, naill ai'r oedd bedyddiad Crist yn gamweddus, neu y mae y rheswm hwn yn anwireddus. Ob-

*legid,*

hunain  
mewn  
odd l  
CR  
EP  
Y dyo  
yno  
mwy  
Yefan  
afant,  
rwyd  
rhyfe  
NE  
ant, a  
aned  
EP  
afant

legid,  
neu g  
os ga  
edir,  
ni eny  
mae'n  
a gre  
Os rh  
credu  
du?  
igaeth  
edig &  
HAL  
Argl  
tir a



hunain a'u heiddo yn gyhoeddus i'w hanwyl Brynwr, mewn ystâd eglwyfig. Cyfarwyddodd a chynhorthwydd hwynt hefyd, mewn rhai pethau *parattoiol* i hynny.

CRIST. Attolwg, pa bethau oeddynt?

EPE. Chwi gewch y sylwedd o honynt yn y mân. Y dydd pennodol a ddaeth, a'r duwiolion oll oeddynt yno mewn pryd; edrychasant arno fel y diwrnod mwyaf o'u bywyd,—dydd eu dyweddiad cyhoeddus. Yfan a ddechreuodd, ar lleill mewn trefn a ganlynasant, i gyhoeddus gydnabod eu pechod a'u heuogrywyd: galarasant, wylasant, ffeiddiasant eu hunain, a rhyfeddasant amynedd Duw tu ag attynt.

NEOPH. Yr oedd hyn yn edrych at yr hwn a wanasant, ac yn alaru am dano fel un yn galaru am ei uniganedig.

EPE. Yr ydoedd felly: ond ar ol rhyw amser, addefasant yn y modd tyneraf, ryfeddodau grâs, yn gwneud

F 2

y gair

*legid, rhaid bod ffydd ac edifeirwch yn ofynol gan bawb, neu gan rai: os gan bawb, nid oedd bedydd Crist yn iawn; os gan rai yn unig, y mae y rheswm yn ddirym. Os dywedir, i fedyddio Crist i roi ensampl i ni; yna y mae gennym ni ensampl am fedyddio un heb ffydd ac edifeirwch.—Y mae'n anghyttuno â IECHYDWRIAETH babanod. Y neb a gredo a fydd cadwedig, y neb ni chredo a ddemnir. Os rhaid peidio bedyddio babanod o herwydd nad ydynt yn credu; oni raid eu damnio hefyd, am nad ydynt yn credu? A chan fod bedyddio yn cael ei ofod o flaen cadwedigaeth, oni raid, yn ol y rheswm hwn, iddynt fod yn gollwedig?—Y mae eu rheswm hwn yn anghyttuno â CHYNHALIAETH natturiol babanod hefyd. Oblegid, medd yr Arglwydd, Os byddwch ewyllysgar ac ufudd, daioni'r tir a fwyttawch, Esay i. 19. A'r neb ni weithio, na fwy.*

y gair yn effeithiol i'w galw o dywyllwch i oleuni, ac o feddiant fatan at Dduw ;—ac yn hyn yr oeddynt yn neillduol ac yn serchiadol iawn.

NEOPH. Fel hyn y cyhoeddasant ei weithredoedd nerthol, a datganasant goffadwriaeth ei fawr ddaioni.

EPE. Ie; a chan ymddangos ynghyflawnder a harddwch eu sanctaidd broffes, canasant am ei gyfiawnder, a dagrau gorfoledd. A'r hen *Ddidwyll* a lefarodd yn uchel:—"Gan lawenychu y llawenychaf yn yr Arglwydd, fy enaid a orfoledda yn fy Nuw; canys "gwifgodd fi â gwifgoedd iechydwriaeth, gwifgodd fi â "mantell cyfiawnder; megis y mae priod-fab yn ym- "wisgo â harddwisg, ac fel yr ymdrwfia priod-ferch â'i "thlyfau."

NEOPH. Fel hyn *Jehofa* oedd eu nerth a'u cân, wedi dyfod yn iechydwriaeth iddynt.

EPE. Gwir; ac yn y lle nefaf addefasant dîben mawr y diwrnod, a bendithiasant Dduw am erioed eu geni i'w ei weled, ac am eu bod oll yno'n bresennol i wneuthur ymroddiad cyhoeddus o'u hunain i'r Arglwydd. Cyttunwyd i *Yefan* i fyned o'u blaen yngwaith y dydd: yntef a safodd i fynu, ac â llais croyw a ddarllenodd y gyffes o ffydd, ag oedd yn cynnwys y pyngciau pennaf o ddifinyddiaeth;—yn gyffredin yr unrhyw â chyffesiadau y *Gymmanfa* a'r *Savoy*.

NEOPH,

---

fwyttaed chwaith, 2 *Thef.* iii. 10. *Ond ni all babanod ufuddhau na gweithio; am hynny, yn ol rheswm y Baptist, ni ddylent gael bwytta chwaith. Ymha olwg bynnag y cymmerir y rheswm hwn o'u heiddo, y mae'n milwrio yn erbyn y gwirionedd. Felly, mae eu dau reswm pennaf, sy'n cynnwys pob un arall, yn llwyr ddi-rym.*

NEOPH. Yna y mae'r athrawiaeth a elwir *Calfnyddiaeth*, yn llawer henach nâ *Chalfin*.

EPE. Ydyw yn sicr; oblegid efe a'i cymmerodd allan o'r bibl, ac felly gwnaeth y rhai hyn. Ond *Yefan*, wedi ei ddarllain yn wahanredol trwyddo, a ddywedodd wrth y bobl,——Os ydych yn credu fel hyn â'r galon,——ac os ydych yn barod bob amser i'w gyffesu â'r genau,——sefwch i fynu ac arwyddwch hynny trwy godi'ch llaw:——*Yr hyn a wnaethant yn unfryd.*

YNA *Yefan* a ddarllenodd y *cyfammod*, a'r bobl oll yn eistedd; ac a ddywedodd wrthynt, hwn yw'r ymrwymiad yr ydych yn myned iddo ger bron yr Arglwydd; ac wedi ei ddarllain iddynt, dywedodd y darllenai ef *drostynt* hwy ac ef ei hun, a deisyfodd arnynt i sefyll i fynu â'u llaw ddeheu yn ddyrchafedig tu a'r nefoedd; ac ar y diwedd glo hwy oll a ddywedasant, *Amen*. Ac wedi iddynt eistedd, *Yefan* a ddywedodd,——  
 “Eithr Crist fel mab ar ei dŷ ei hun; tŷ yr hwn yd-  
 “ym ni, os nyni a geidw ein hyfder, a gorfoledd ein  
 “gobaith yn sicr hyd y diwedd: tŷ Dduw, eglwys  
 “y Duw byw; nid mwyach yn ddieithriaid a dyfod-  
 “iaid, ond yn gyd-ddinasyddion â'r saint, ac yn deulu  
 “Duw; wedi eich goruwch adeiladu ar sail yr apos-  
 “tolion a'r prophwydi, ac Iesu Crist ei hun yn ben  
 “conglfaen, yn yr hwn y mae'r holl adeilad wedi  
 “chymmwys gyd-gysylltu yn cynnyddu yn deml  
 “sanctaidd yn yr Arglwydd, yn yr hwn y'ch cyd-  
 “adeiladwyd chwithau, yn breswylfod i Dduw trwy  
 “yr Yspryd.”

Hwy ganasant y 12fed bennod o *Eſay*; ac *Yefan* a orphennodd trwy weddi.——Yna *Ffyddlon* a ddywedodd,——Frodyr, ni wyddai eglwys Crist, ar ba un yr ydwyf yn fugail, ddim am y mawr waith Duw hwn,  
 pan



pan ddaethom oddi cartref, pe amgen anfonfïd nï yn genhadau i weled eich ffydd a'ch trefn chwi; a thrwy gael boddlonrwydd yn y ddau, rhoddasem i chwi ddeheulaw cymdeithas, yn enw yr *eglwys*; ond moliant i Dduw pob grâs, y mae hyn tu hwnt i'n disgwiliad; fel *crist'nogion neillduol* yr ydym yn eich arddel yn werthfawr eglwys i Grïst.—Yna *Yefan* a ddeifyfodd arno i roddi iddynt air o gyngor; yr hyn a wnaeth â mawr ferch, a'r cyfarfod a ddibenwyd trwy weddi a mawl.

NEOPH. Wele, mawr ydoedd fath ddydd-gwaith; —ond chwi a'm boddlonwch â chrynodeb, yr hyn lleiaf, o'r *cyfammod*.

EPE. Yr ydoedd fel hyn: “Nyni bechaduriaid trua, ain, wedi distrywio ein hunain, ond wedi ein dwyn “i edrych at yr hwn y mae ein cymmorth wedi ofod “arno, dan deimlad o'n tra-phechadurusrwydd, ydym “yn edifarhau at yn galaru ger bron Duw: ac ydym “yma yn gyhoeddus ac yn ddilyfiant, yn ymroddi ein “hunain a'n heiddo yn hollol i Grïst, y cyflawn Iach- “awdwr pechaduriaid, mewn cyfeillach a chymmun- “deb eglwyfig;—yn ymroddi ac yn addunedu, trwy “ei allu ef, i gredu ei *addewidion*, i fyw trwy ffydd “ynddo, i ufuddhau i'w *orchymmynion*, i wrando ar “lais ei *ragluniaeth*, i'w wafanaethu ef ar naill y llall “yn ol cyfreithiau, deddfau, ac ordinhadau ei dŷ;— “yn cymmeryd ei air 'sgrifenedig ein rheol; gan am- “canu ym mhob peth at *ogoniant* Duw ein Iachawdwr, “ein Prophwyd, ein Offeiriad, a'n Brenhin,—ac at “adeiladaeth ein gilydd, cynnydd teyrnas Crïst, a dai- “oni dynol-ryw, dan neillduol gyfarwyddyd a chyn- “northwy Yspryd yr Arglwydd.”

FEL hyn y mae gennych hanes eglur o'r eglwys gyn-  
taf

taf y  
hwy  
i fod  
taido  
yn e  
T  
er o  
wyf  
blae  
iawn  
wr y  
gwa  
N  
ny,  
cyfa  
fod  
S  
yngl  
nebu  
wrt  
nid  
mev  
mae  
nir  
amh  
mae  
chy  
hun  
riol  
aith  
rha  
M  
fod

taf yng *Nghaerludd*, ei defnydd a'i dull.—Yn gyntaf, hwy a gyfnewidiwyd trwy rês, ac felly a *gymmwyswyd* i fod yn dŷ ysprydol; ac yna dan yr ymrwymiad sanctaidd hwn ymgynnullasant, a daethant i fod mewn *ffurf* yn eglwys i Grift.

THEOPH. Ein hanwyl *Epenetus*, y mae arnom lawer o rwymau i chwi am yr hyn a fynegafoch; ond yr wyf yn meddwl fod gennych etto lawer o waith o'ch blaen. Wele yna eglwys yn wir, wedi hadeiladu ar iawn sail, ond heb ei hiawn *drefnu*: nid oes un *swyddwr* ynddi. Gobeithio y rhoddwch i ni ryw hanes o'u gwaith yn dewis ac yn urddo henuriaid.

NEOPH. Ond, gyd âg ymostyngiad, cyn adrodd hynny, yr wyf yn deisyf cael ychwaneg o gopinod am y *cyfammod*, pa un a'i fod yn hollol angenrheidiol i *hanfod* eglwys?

SYLLO. Dieu ei fod: Canys *pa fodd y rhodia dau ynghyd heb fod yn gyttun?* Amos ii. 3. Pan droer wynebau dynion tu a Sion, dywedant, *Deuwch a glynwn wrth yr Arglwydd, trwy gyfammod tragywyddol, yr hwn nid anghofr*, Jer. l. 5. Y mae aelodau eglwyfi yn sefyll mewn *perthynas* weledig neillduol y naill i'r llall, ac y mae'r berthynas hon yn *wir-foddol*; am hynny derbyn-nir a gwrthodir personau trwy *gyttundeb*, yr hyn sydd amhosibl heb gyfammod. — Ymhellach, mewn eglwys, mae'n rhaid gwilio dros ddynion, eu rhybuddio, a'u gor-chymmyn i beidio ag esgeuluso eu cyd-gynnulliad eu hunain, &c. ac os chwanegant gyndynrwydd anedifeiriol at drosedd, y mae yr eglwys yn rhwym i fwrw ymaith y cyfryw o'u mysg; yr hyn bethau sydd o angenrhaidd yn gofyn *cyfammod* neu *gyttundeb*.

NEOPH. Ond a ydy'n anghenraid i'r cyfammod i fod yn yr un geiriau a roddodd *Epenetus* i ni?

SYLLO-

SYLLO. Nag ydyw: gellir arferyd geiriau eraill, fwy neu lai, fel y tybir yn fwyaf addas; ond i gyd yn ol amcan yr efengyl.

NEOPH. Esgufwch fi: a ydy'n angenrheidiol ei fod yn gyfammod 'sgrifennedig?

SYLLO. Nid yn anhepgorol, er hynny yn llestol; oblegid goreu pa mor *amlwg* y byddo.

NEOPH. Dywedodd iddynt yn y cyfammod roddi eu hunain a'u *heiddo* i'r Arglwydd, wrth yr hyn y meddylir eu plant: A ydy' plant aelodau eglwysig yn perthyn i'r eglwys y mae eu rhieni ynddi, fel *aelodau* o honi?

SYLLO. Ynddiammeu; canys dywedir yn bennodol am eglwyfi'r testament newydd, *Eu meibion hefyd fydd megis cynt*, Jer. xxx. 20. Y maent fel cynt yn ganghennau o'r *olewydden*, Rhuf. xi. 17.

NEOPH. Ond i ba *freintiau* eglwysig y mae gan blant hawl?

SYLLO. Y maent dan *neillduol olygiad* a gofal yr eglwys,—y mae iddynt ran yn ei gweddiau,—a'phan dyfont i fynu, dylent gael eu galw at bob *dyledswydd*, a phan farner hwynt yn *gymmwys* eu canniattau i gyfrannogi o fwpper yr Arglwydd. Ni ddarllenais am un o gyfammodau Duw a'i eglwys, neu o'i addewidion iddi, heb fod y plant yn gynnwysedig.

NEOPH. Ac attolwg, a ydynt i fod dan gerydd yr eglwys, os parhant yn gyndyn yn ffyrdd pechod?

SYLLO. Diammeu: y mae natur y peth yn gofyn hynny; a gellir disgwyl bendith ar y iawn weinyddiad o hynny.

NEOPH. Ond os bydd y plant yn rhodio'n foefol, ac yn hoffi addoliad Duw a moddion grâs, er hynny yn ol llaw i broffesu eu ffydd yn iechydwriaeth Crist, pa beth a wna'r eglwys?

SYLLO.



**SYLLO.** Parhau yn eu gwafanaeth da iddynt, eu gweddïau drostynt, eu cariad attynt, a disgwyl wrthynt.

**NEOPH.** Boed i'r holl eglwyfi i flodeuo a llewyrchu yn y ddyledswydd a'r fraint hon!—Os bu'm yn amherth'nafol yn neb o'r holiadau hyn, gobeithio yr esgufodir fi; ac yn awr fy nhad *Epenetus*, a welwch chwi'n dda i fyn'd rhagoch, a mynegu i ni pa fwyddwyr a ddewifasant, a pha fodd yr urddasant hwynt.

**EPE.** Yn deimladwy fod arnynt eifieu bugail, hwy ddymunasant a'r *Ffyddlon* i fymmud attynt.

**FFYDDLON** a atebodd, "Fy mrodyr, gobeithio y rhydd yr Arglwydd i chwi fugail wrth fodd ei galon, yr hwn a'ch portha â gwybodaeth ac â deall; ond am danaf fi, yr wyf yn sefyll yn y berthynas o fugail i eglwys yn y wlad. Yr wyf yn eu caru hwy, a hwythau'n fy ngharu inneu, ac nid oes arnaf eifieu dim fy' angenrheidiol. Y mae gennyf foddlonrwydd i Dduw fy nghalw i lafurio yno; ac nid oes dim ond llwyr foddlonrwydd fod Duw'n fy ngalw ymaith, a gaiff byth fy fymmud."

**YEF.** Yna attolwg, Syr, pa beth a wnawn ni?

**FFYDDLON.** Yn eich plith eich hunain y mae i chwi gael person neu berfonau cymmwys i'r gwaith; ac er mwyn iawn gyf'rwyddyd, yn fy marn i, buddiol os nid angenrheidiol yw, i chwi gadw dydd gweddi fel Eglwys.

**YEF.** Chwi ddywedafoch Berfon neu Berfonau; a raid fod mwy nac un o honynt?

**FFYDD.** Ymhlith y fwyddwyr cyffredin, heblaw Henuriaid llywodraethol a Diaconiaid, yr ydym yn darllen am Fugeiliaid ac Athrawon.

**YEF.** Gobeithio yr arosfych gyd â ni dros encyd o amser, i'n cyfarwyddo yn hyn oll, canys ni wyddom pa fodd i fyn'd ymlaen.

**Ffyddlon.** Hynny nis gallaf, ond dychwelaf yn fuan i'r eglwys yr wyf yn perthyn iddi; ond os anfonant fi fel cennad, yr hyn ar eich cais chwi yn ddieu a wnant, mi a ddeuaf os yr Arglwydd a'i myn, ac a'ch cynhorthwyaſ ymhob peth a allwyf. Yn y cyfamfer, da y gwnaech i gyfarfod fel eglwys i weddio, ac ar ol gweddio, i ddeifyf ar yr eglwys i enwi rhyw berſon neu berſonau i'ch blaenori ar ddyddiau'r Arglwydd, mewn gweddi a chyngor.

**Felly,** hwy ddaethant ynghyd, ac ar ol gweddio a ſefydlafant ar *Yſan* a *Dewi* i'w blaenori yn yr addoliad ſabbothol; a chyttunafant i anfon llythyr at yr eglwys ar ba un yr oedd *Ffyddlon* yn fugail, i ddeifyf arnynt anfon eu Cennadau i'w cynnorthwyo, ac i weled eu trefn yn newifiad a neillduad ſwyddwyr cymmwys, i ddwyn ymlaen waith Durw yn rheolaidd yn ei dŷ. Aroſodd *Ffyddlon* gyd â hwynt dalm o amſer, nerthodd eu dwylaw yn yr Arglwydd, llafuriodd gyd â llwyddiant, a gwelodd ddychweliad a chwanegiad llawer beunydd at yr eglwys; lle y derbynwyd hwynt, ar gyffes eu ffydd, adroddiad eu profiadau eſangylaidd, a thyſtiolaeth o'u ſanctaidd ymarweddiad.

**Theoph.** Mor hardd yw trefn eglwyſi cyn'lleidfaol! Mor gyfattebol i'r portreiad yn y mynydd, rheol ſendigedig y gair. Yn llwyr gyfaddas i adeiladaeth, i oſod priodol ddyledſwydd ar bob aelod, i annog y diwydrwydd mwyaf, ac i dywys i'r goſtyngeiddrwydd iſelaſ; ac o bob ffurf o lywodraeth a threfn eglwys a ddadleir droſtynt yn y byd, y mae yr unig un yn gyfaddas tu ag at hanfodi a blaguro dan erledigaeth, pan fyddo pob ffurf arall yn treulio ac yn diſlannu; ac ar y cyfrif hyn, ac amryw eraill, y mae'n ymddangos yr *unig* un ſy' o oſodiad dwyfol,

. CRIST.

CRIST. Bendigedig fyddo Duw am un adnabydd-  
iaeth arni, ac am galon i'w chosfleidio. Ond y mae ar-  
naf eifieu eu gweled wedi eu chyflawn-drefnu, y dew-  
iſiad, ordeiniad, a gwaith y fwyddwyr, ynghyd âc am-  
gylchiadau perthynol.

EPE. Gobeithio, pan fyddo gyfleus, i foddloni fy  
hoff gym'dogion â hyn; ond yn bresennol, y mae am-  
ſer yn pallu, a dyledswyddau eraill yn ein galw. Pob  
gwir ddiddanwch a defnyddioldeb fo'n gweini arnoch  
oll.

CRIST. A boed i chwi a ninnau gael ein bendith-  
io â golygiadau llonedig ar y prydferthwch hwn o  
eiddo'r Arglwydd ar yr holl eglwys; "dangoſer ei  
waith i'w weifion, a'i ogoniant i'w plant hwy."

G 2

YMDDIDD.



# YMDDIDDANIAD III.

*Ffyddlon* yn parottoi i ym-  
adael.

Gadael *Alfred* yng *Nghaer-  
ludd*.

Rhoddi diolch cyhoeddus  
i *Ffyddlon*.

Ei ymadawiad.

Eu defnyddioldeb yn y  
llettŷ, a'r llettŷwr yn  
gwrthgilio.

Llythyr i *Hyfrydle* am gen-

hadau.

Galwad mwy cyhoedd i  
Swyddwyr.

Bugeiliaid, Athrawon, He-  
nuriaid llywodraethol, a  
Diaconiaid.

*Dewi* a dau ddiakon yn my-  
ned i *Hyfrydle*; ac yn  
dychwelyd gyd â'r cen-  
hadon.

Ordeiniad y Swyddwyr.

## THEOPHILUS.

**Y** Mae ein anwyl *Neophytus* yma'n disgwyl; yn ddieu  
ei awydd i glywed yr hanes foddol am ffurfiad yr  
hên *Frytaniaid* yn eglwys, i wasanaeth eu Prynwr, a'i  
dygodd yma cyn gynted; ac y mae'n ddrwg gennyf  
orfod iddo aros wrthym cyhyd, ond mi wn y gall ef  
ddefnyddio ei oriau unig i ddiben da iawn.

NEOPH. Fy anwyl gymmydogion! mae'n dda gennyf  
weled cynnifer o honoch wedi dyfod: rhaid i mi addef  
fy mod yn awyddus i glywed yr hanes, a'ch sylwiadau  
buddiol

buddiol chwithau arni ; ac nad wyf foddlon i golli unrhan o honi. Fy meddyliau a weithiasant ar rai pethau yn ein cyfeillach ddiweddaf, yr hyn, gyd âg ymostyngiad, gan nad yw ein hoff *Epenetus* wedi dyfod, a gymmeraf ryddid i'w mynegu. Meddyliais, gan fod y Bibl yn unig ac yn ddigonol reol ffydd ac ymarferiad, pa raid oedd wrth gyffes o ffydd a chyfammod eglwys ? Pa ham nad yw cyffesu neu roi llaw wrth y Bibl yn ddigon ?

THEOPH. Yr oedd yn y prif eglwyfi grynodedb o'r hyn a alwent, *Egwyddorion ymadroddion Duw*, ac, *Y ffurff o ymadrodd iachus*, y rhai a berthynent i ffydd a chariad.

PHILA. Dichon dynion, mewn modd *cyffredinol*, addef y bibl, heb gredu'r hyn y mae yn gynnwys, fel y *Saduceaid* gynt am lyfrau Moses, a'r *Hereticiad* ymhob oes, ynghyd â'r *Papistiaid*. Y mae crynodeb o egwyddorion dechreuad ymadroddion Duw o ddefnydd mawr i'r duwiolion, er gweled ar un olwg yr hyn y maent yn gredu ; ac er profi yr hyn a glywont. A chan fod cymmaint o dywyllwch a chyfeiliornad yn y byd, heb ryw gyffes o ffydd, ni all fod gennym ddim gwybodaeth.

NEOPH. Onid oes rhyddid gan *bawb*, i gasglu o'r ysgrythur yr hyn a farnont yn egwyddorion y ffydd ?

PHILA. Oes yn ddieu ; nid oes dim anfodd na gormes yn y peth. Y mae *gwrthod* adrodd ein cred, yn gymmaint o ymosodiad ag yw yr adroddiad o honi.

NEOPH. Yr wyf yn gweled wrth y rhesymmau a roddasoch, i fod cyffes o ffydd yn fantaisiol ac yn angenrheidiol. Esguswch fy annoethineb.—Ond dymma ein anwyl *Epenetus*, ac y mae ein hoff *Gristophitus* gerllaw.

THEOPH.

THEOPH. Groesaw, groesaw, eill dau ; meddyliafom eich bod yn hir ; ond fe ddichon *Epenetus* fyn'd â'i hanes ymlaen yn fwy calonnog, wrth ein gweled mor foreu yn ei ddisgwyl. Gwelsom yr eglwys grist'nogol gyntaf wedi chafglu a'i ffurfio yng *Nghaerludd* ; yn awr yr ydym yn gobeithio ei gweled wedi ei darparu â fwyddwyr perthynol a doniol, ac â phrydferthwch yr Arglwydd eu Duw arnynt.

EPE. *Ffyddlon*, wedi llafurio'n llwyddiannus yn eu plith, ac enwi dydd ei ymadawiad, a ddeisyfodd arnynt ymgysfardod y diwrnod o'r blaen, fel y gallai addoli Crist un waith yn chwanneg gyd â hwy, cyn ymadael. Wedi ymgynnull, efe a weddiodd yn ysprydol ac yn ferchiadol iawn gyd â hwynt a throstynt : yna cymmerodd yn destyn, Mat. xvi. 18. *Ar y graig hon yr adeiladaf fy eglwys, a phyrth uffern nis gorchfygant hi.* Efe brofodd mai *Crist* mab Duw oedd y *Graig*, mai ei eiddo ef yw'r eglwys, mai efe yw'r adeiladwr ; ac y bydd i allu a chyfrwystra uffern i'w gwrthwynebu, ond na lwyddent. Ymhelaethodd ar bob un o'r pethau hyn, a bu'n helaeth iawn mewn addysg a chyngor ; a gorphenodd trwy fawl a gweddi ; ac ymddangosodd y ferchiadau tyneraf drwy'r amser yn yr holl gyn'lleidfa : aeth y meddwl o ymadael yn agos iawn attynt ! Wedi'n gweddiodd *Buddiol*, â chalon ehang a dagrau lawer ; ac ar ei ol ef, gweddiodd *Tostyriol* mewn yspryd efangylaidd iawn : aethant eill dau dros lawer o'r pethau neillduol a wellant o'r dechreuad, a'r rhai a wellant yno, gan ryfeddu golud grâs yn y cwbl, fel y llyngcwyd hwynt oll yn llawenydd y nêf, ac ymddangosodd gogoniant ar eu dagrau oll.

CRIST. Yr ydych yn peri i mi ddymuno fy mod yn

un o

un o  
aeth,  
werth  
lwch  
ac na  
grefy  
eu pr  
fuddo  
gyfei  
EPE  
uro ;  
wynel  
fred,  
ydlu  
ddefr  
yn d  
flaen  
Pryn  
O  
soch  
iddyn  
an, i  
canly  
“  
“ edi  
“ i C  
“ mv  
“ dic  
“ Yr  
“ yn  
“ am  
“ ion  
“ thy



un o honynt! Oh, y mae gwir ogoniant ar grist'nog-  
aeth, ac nid oes y fath gyfur â'r hwn a fwynheir dan  
werthfawr awelon yr Yspryd! Oh, na fymmydid holl  
lwch amfer, na ddeolid ffurfioldeb a gorferw dros byth,  
ac na adferyd y fymlrwydd dechreuol, a gogoniant y  
grefydd grist'nogol! Ond, druain anwyl, hwy gawfant  
eu profedigaethau hefyd; ac y mae nghalon yn awr ar  
suddo drostynt! Rhaid oedd ymadael â *Ffyddlon* a'i  
gyfeillion!

EPE. Gwir; ond yr oedd ganddynt hyn i'w cyf-  
uro; ni ddywedodd wrthynt fel *Paul*, *Ni welwch fy*  
*wyneb i mwy!* Heblaw hynny, hwy gawfant gan *Al-*  
*fred*, trwy ganniattad ei feistr *Buddiol*, i aros ac i sef-  
ydlu yn eu plith. Yr oedd yn wr ieuangc duwiol, o  
ddefnydd mawr ymhlith y bobl ieuangc, yn deall canu  
yn dda, a ddyfsgodd eraill, a gynnorthwyodd ac a  
flaenorodd mewn canu *Salmau* i ogoniant a mawl eu  
Prynwr.

OND yr oeddwn yn myn'd i adrodd, ond fel y gwel-  
soch yn dda i roddi mewn eich sylwiad buddiol, ar ol  
iddynt ill dau weddio, i *Didwyll*, tad-yngghyfraithi *Yef-*  
*an*, i godi a dywedyd wrth *Ffyddlon* a'i gyfeillion, fel y  
canlyn:

"EIN brodyr a'n cyfeillion anwyl iawn a pharch-  
"edig,—fe'm gorchymynwyd gan yr eglwys hon  
"i *Grist*, i roddi i chwi ddiolch am eich ymweliad  
"mwyn a buddiol. Nis gallwn fyth fod yn ddigon  
"diolchgar i'n Prynwr, yr hwn a'ch anfonodd yma.  
"Yr ydym yn gobeithio nas anghosiwn byth eich llafur  
"yn ein plith, eich gweddiau gyd â'm a throfom, yr  
"amryw addysgiadau a roisoch o'n blaen, a'r cynghor-  
"ion dyblygol a roddasoch i ni, yn y cariad anwylaf a  
"thyneraf. Chwi fuoch addfwyn yn ein plith, fel  
"mam~~maeth~~acth

“mammaeth yn meithrin ei phlant; gwelfsom ynoch  
 “chwi garedigrwydd Duw. Y mae galar wrth ymad-  
 “ael yn gweddu i ni, ond dylai llawenydd calon,  
 “mewn golygiadau o drag’wyddol gyd-oesi gyd â Chrifft  
 “fry, ar yr un pryd i’n llenwi. Yr ydym yn oftyng-  
 “edig ddiolchgar i’r Arglwydd, fod gennych y new-  
 “ydd i ddwyn adref, fod eglwys i *Grist* yng *Nghaer-*  
 “*ludd*; rhifedi o drueiniaid, ag oeddynt ychydig fis-  
 “oedd yn ol, yn nyfnder paganiaeth, wedi eu dwyn i  
 “gofleido’r Gwaredwr ac ymoftwng i’w iau ef; ac yr  
 “ydym yn tyftio ein bod yn ei phrofi’n ysgafn. Yr  
 “ydym yn addef eich caredig gynhorthwy, yn ein  
 “dyfgu pa fodd, yn ol gosodiad Crist, i gymmeryd ei  
 “iau arnom, ac i ddyfod yn eglwys weledig iddo; ac  
 “yr ydym yn gobeithio, y cawn ein cynnorthwyo ym-  
 “hellach i ganlyn eich addysgiadau, yn newisiad neill-  
 “duad Bugail, Athraw, Henuriaid, a Chynhorthwy-  
 “wyr eraill, angenrheidiol i’n adeiladaeth, ein cadarn-  
 “had, a’n cyfur. Yr ydym yn deisyf parhad eich  
 “gweddiau a’ch cyfarwyddid; ac yn gobeithio y  
 “cawn, ar yr amser pennodol i’r fath orchwyl dwys,  
 “eich gweled a’ch derbyn fel *cennadau* eglwys *Crist* yr  
 “ydych yn perthyn iddi. Boed i’r trag’wyddol Dduw  
 “i’ch gwaftadol ddiogelu, a’ch bendithio â’i gymmun-  
 “deb a’r cyfur o hono; a boed pob llwyddiant i achos  
 “ein Prynwr.”

YNA canafant y 67 Salm, a gollyngwyd yr eglwys  
 dros yr amser hynny. Yr oedd yr holl eglwys mewn  
 dagrau, wrth feddwl am ymadael, oblegid yr oeddynt  
 yn edrych a’r *Ffyddlon* fel eu Hefgob, ac yn awr yn  
 edrych arnynt eu hunain fel defaid heb fugail; o a efe  
 a ddywedodd yn gyfurus wrthynt oll, dan bob rhyw  
 arwyddion o dynerwch a chariad, ac a ymbylodd arn-  
 ynt

ynt i  
 iau.  
 iacha  
 yr un  
 oedd  
 ddyg  
 hynn  
 mwy  
 rhyfe

T  
 mai  
 byd  
 mew  
 neb  
 yn a  
 pert  
 nag  
 bynn  
 hania  
 wrth  
 yn y  
 no  
 fod  
 yno.  
 dyde  
 ac o  
 gwre  
 E  
 hyn  
 ryw  
 yng  
 gorc  
 tafel

ynt i edrych i fynu at fugail ac esgob mawr eu heneidiau. Hwyl ymiachaisant âg ef, ac etto ni allent ymiachai âg ef; hwyl aent ac a ddychwelent i wneud etto yr un peth; a'r rhai a ymadawfant âg ef dros y nos, oeddynt yno drachefn yn y boreu: ymhob peth ymddygasant fel rhai yn anewyllysgar i ymadael byth; ond hynny oedd raid, ac wrth ymadael, yr arwyddion mwyaf tyner o gariad a ymhelaethodd o bob tu, nes rhyfeddodd llawer o'r paganiaid a'u gwelfant.

THEOPH. Dywedodd ein Harglwydd wrth ei bobl, mai trwy eu *cariad* y naill i'r llall, y gwybyddai y byd eu bod yn ddisgyblion iddo ef. Y mae rhyw beth mewn cariad Crist'nogol ag fydd o natur unigol: y neb sy'n aros ynddo, y mae yn aros yn Nuw, a Duw yn aros ynddo ynteu. Y mae pob peth dymunol yn perthynu iddo, ac y mae'n parhau byth; pa beth bynnag sy'n erbyn Duw, y mae'n erbyn hwn; a pha beth bynnag sy'n erbyn hwn, y mae yn erbyn Duw: gwanhaniaethol arwydd-nod cristion, fel yn anwahanol oddi wrth ffydd. Ein gogoniant presennol; a lle nad yw yn ymddangos ymhlith proffeswyr, galweh y fan honno *Ichabod*; a lle y mae yn llewyrchu, dywedwch, fod Yspryd Duw ac Yspryd y gogoniant yn gorphwys yno. Yr oedd y cariad hwn ymhlith proffeswyr y dyddiau hynny; dychwelwyd llawer wrth ei weled; ac o bosibl yr oedd y cyfryw ffrwyth yn canlyn gwresog gariad y *Brytaniaid* crist'nogol hyn.

EPE. Chwi gewch ysgatfydd glywed rhyw beth am hyn. Ymadael a wnaethant, fel y dywedais; ond amryw o'r dinasyddion a aethant gyd â hwynt i *lettis* ynghylch pymtheg milltir o'r dref, lle yr anfonwyd gorchymmyn i barattoi ciniaw iddynt. Dewisafant ystafell helaeth, a phan ddygwyd rhai disgleidiau i mewn,

H

Ffyddlon,



*Ffyddlon*, mewn modd ysprydol a serchiadol iawn, a ymbiliodd fendith y nefoedd ar yr ymborth, ac i Dduw trwy ei Yspryd i dywys a bendithio eu cyfrinach tra byddent gyd â'u gilydd; ac ar iddynt fod yn fendith yno a pha le bynnag yr elent.

CRIST. Yn awr y mae fy nghalon yn dechreu curo, gan ddisgwyl clywed am wneud ryw waith dros Dduw yno.

EPE. Gan eu bod yn llawer, yr oedd y gan mwyaf o'r teulu yno i wasanaethu arnynt; ond a synnwyd wrth weled eu hymarweddiad. Yr oedd eu cyfeillaeth yn fymly etto'n llawen; gwythien werthfawr o grefydd yn rhedeg trwy'r cwbl. Ymddiddanasant am ragluniaeth dyner Duw yn arlwyad eu bwrdd, a than sanctaidd dderchasiadau enaid a soniasant am y trag'wyddol ddarpariad yng Nghrist, a rhyfeddodau grâs yn dwyn y fath drueiniaid i adnabyddiaeth o fara'r bywyd, fy'n dyfod i lawr o'r nefoedd. Yr oedd cariad a hyfrydwch yn eistedd ar eu hwyneb, eu pleffer crefyddol oedd fawr, a *gwrandawriad* y teulu yn neillduol iawn. O'r diwedd, ebe'r llettŷwr, *Foneddigion*, maddeuwch i mi, ni bu'm yn fy mywyd mor anfoesawl; ac nis gwelais fy nhylwyth yn ymddwyn yn y fath fodd: nis gwn pa fodd i feio arnynt hwy, yr wyf mewn bai fy hun; yr ydym yn ymddangos yn *glystfeinwyr*, ond foneddigion, maddeuwch i ni; yr wyf wedi ymderfysgu, nis gwn pa beth yr wyf yn ddweyd, na pha beth i wneuthur. Oh! fy nghalon! Oh! bara'r bywyd! a chyd â hynny, efe a'i deulu a dorrasant allan i amledd o ddagrau.

PHILA. Y fath drugaredd oedd yma! Y fath dystiolaeth ddygodd yr Arglwydd i air ei râs! Yn fynych y bô'r fath westŷr yn holl dafarn-dai *Brydain*. Oh! y mae'n archolliad i glywed tafarnwyr, yn dweyd gyd â gwawd

â gwawd  
" Ha  
" mac  
" beir  
Ond

EP  
glwyd  
waith  
oll,  
yng N  
afant  
a'i wa  
orddi  
nogol  
rau, ac  
nâ'r l

YM  
rhai i  
ddynt  
edryc  
fywyd

CR  
teulu

EP  
sent,  
neu d  
iddyn  
hwyn  
fant â  
nos, i  
ai.—  
trodd  
yr oed

“*gwawd* am rai cymdeithasau yn eu teiau a’u gerddi,  
 “Ha! dymma rai o’n Seintiau a’n credinwyr ni! Y  
 “maent yn perthynu i——; deuwch, os ydynt, go-  
 “beithio y gallwn ni yn ddidramgwydd ganlyn.”——  
 Ond attolwg ewch rhagoch.

EPE. Ar ol ciniaw *Ffyddlon* a ddiolchodd i’r Ar-  
 glwydd am eu hymborth, ac am yr hyn a welfant o’i  
 waith yn y lle hwnnw; a deifyfodd fendith y nef arnynt  
 oll, dychweliad pechaduriaid, adeiladaeth credinwyr  
 yng Nghrist, a helaethiad teyrnas y Gwardwr. Eistedd-  
 afant dro, ymddiddanasant yn grefyddol â’r llettŷwr,  
 a’i wraig, a’i wafanaethwyr; ac ymdrechasant i’w hyff-  
 orddi yn rhai o egwyddorion *pennaf* y grefydd grist’-  
 nogol; a hwy oll a wrandawfant gyd â llawer o ddag-  
 rau, ac yr oedd gofal y llettŷwr yn ymddangos yn fwy  
 nâ’r lleill.

YMHEN ychydig, hwy ymadawfant, rhai i’r wlad, a  
 rhai i *Gaerludd*; a darfu’r mawr serch a welwyd yn-  
 ddynt oll, sicrhau argyoeddiad a gofal yng nghalonau’r  
 edrychwyr: ni welfant erioed y *fath* gariad yn eu holl  
 fywyd.

CRIST. Y mae arnaf eisieu gwybod hanes crefydd y  
 teulu hwn.

EPE. Arosodd Crist’nogion *Caerludd* cyd ag y gall-  
 sent, i feithrin ac i annog y gwaith newydd; aeth un  
 neu ddau o honynt i weddi, a chyn ymadael rhoiant  
 iddynt bob cyngor da a fedrent, a gorchymmynasant  
 hwynt i Dduw ac i air ei rās. Ar ol hynny, ymwel-  
 fant â hwy dros amser, un waith neu ddau yn yr wyth-  
 nos, i annog y gwaith, ac i weled pa fodd y llwydd-  
 ai.——I wneud yr hanes yn fyr; ar ol rhai misoedd,  
 trodd y llettŷwr ei gefn arnynt, ac ni fynnai eu gweled:  
 yr oeddid yn gobeithio fod yn ei wraig ef ryw beth da

tu ag at Arglwydd Dduw Israel; ond dan gaethiwed ganddo ef, ac yn y fath dŷ, hi arweiniodd fywyd athrist ei holl ddyddiau wedi'n; etto nid heb beth gobaith. Symmudodd y gwafanaeth-ddynion, pan ddarfu eu hamfer, i *Gaerludd*, i deuluoedd crist'nogol, a buont grist'nogion enwog dros eu holl ddyddiau.

NEOPH. Gyd âg ymoftyngiad, y mae arnaf eisieu canlyn yr esgob *Ffyddlon*, adref i'w eglwys; oblegid yr oedd ganddo lythyr i'w ddarllain, ac yr oedd cenhadau i'w hanfon; attolwg pa fodd y bu hyn oll?

EPE. Mewn cyflawn gyfarfod eglwys, *Ffyddlon* a fynegodd i'r gyn'lleidfa, fod ganddo lythyr i'w ddarllain oddi wrth eglwys i Grist, newydd ei chynnull, yng *Nghaerludd*; a rhoddodd iddynt hanes ferr o'u ffydd a'u trefn, yr hyn a wrandawfant gyd â llawer o ddagrau gorfoledd; ac yna darllenodd fel y canlyn:

“ *Eglwys Crist yn ymdeithio yng Nghaerludd, at e glwys*  
 “ *Crist yn ymdeithio yn Hyfrydle a'r pentrefydd*  
 “ *cyssylltiedig, pob grâs a heddwch oddi wrth Dduw*  
 “ *ein Tad, a'r Arglwydd Iesu Grist ein Pryntwr.*

“ ANWYLYD YN YR ARGWLWYDD,

“ NID oes nemawr oddi ar pan eisteddasom ym mro  
 “ a chysgod angeu, heb ddim chwerŷychiad ar ol gwy-  
 “ bodaeth o Dduw; yn ddieithriaid i ammodau yr add-  
 “ ewid, a heb Dduw yn y byd: Ond cawsom yr hwn  
 “ ni cheifiasom, ac amlygwyd ef i ni er nas ymosynaf-  
 “ om am dano. Llenwer y nefoedd dros fyth â chlod-  
 “ ydd i Dduw am ei iechedwriaeth! Yr ydym yn  
 “ galw arnoch chwi, a holl bobl Dduw, i fod yn ddi-  
 “ olchgar i Dad y goleuni ar ein rhan. Cafwyd ein  
 “ blaen-ffrwyth yn eich cymmanfaoedd chwi; a Duw a  
 “ fawr

“ faw  
 “ dru  
 “ egl  
 “ yn  
 “ Y  
 “ ein  
 “ uni  
 “ dar  
 “ eila  
 “ edi  
 “ nog  
 “ mae  
 “ eru  
 “ ym  
 “ per  
 “ i'w  
 “ wa  
 “ om  
 “ tref  
 “ Fu  
 “ ei  
 “ dd

YR  
 mawr  
 fonen  
 ol eu  
 niol,  
 wedi  
 eu bu  
 pentr



“fawr helaethodd y fendith.—Yr ydym, Oh ryfedd  
 “drugaredd, y gallwn ddweyd hynny! Yr ydym yn  
 “eglwys i Grist; ac yr ydym gyd â’r rhyddid mwyaf  
 “yn proffessu ei fod yn anwylyd ac yn gyfaill i ni.  
 “Y mae efe’n werthfawr i ni, ac yn ein nerthu i gredu  
 “ein bod ninnau’n werthfawr iddo yntef; a’n dym-  
 “uniad yw ei ganlyn yn hollol. Nid y’m etto wedi’n  
 “darparu â swyddwyr priodol i’w wafanaeth ef a’n ad-  
 “eiladaeth ninnau; ond y mae ein Harglwydd efgyn-  
 “edig, yr hwn sy’n rhoi rhoddion i ddynion, yn ein cef-  
 “nogi i obeithio fod gennym yn ein plith y cyfryw ag  
 “mae efe’n fwriadu i wafanaeth; ac yr ydym yn hyd-  
 “eru y cyfarwydda ef ein dewisiad. Yr ydym, gyd âg  
 “ymostyngiad i oruwch-lywodraeth ein Prynwr, wedi  
 “pennu ar yr 8fed ar 9fed dydd o’r feithfed mis nefaf,  
 “i’w nheillduo trwy ordeiniad cyhoedd i’w priodol  
 “waith. Yr ydym yn taer ymbil eich gweddiau dros-  
 “om, ac ar i chwi anfon eich cennadau i weled ein  
 “trefn ac i nerthu ein dwylaw. Bu eich parchedig  
 “Fugail o fawr ddefnydd eisioes yn ein plith, a bydd  
 “ei ddychweliad attom gyd â chennadau eraill yn  
 “dderbyniol iawn gan,

“*Eich brodyr yn y rhwymau goreu.*”

Yr eglwys a wrandawodd ar y darlleniad, gyd â  
 mawr sylw a llawenydd; ac wedi gofyn iddynt, a an-  
 fonent hwy gennadau at yr eglwys yng Nghaerludd, yn  
 ol eu cais? Hwyl a arwyddasant yn *fuan ac yn gydsyn-  
 niol*, y gwnaent, trwy dderchafu eu dwylaw.—Yna  
 wedi ymgynghori, gwellsant yn gymmwys i *Ffyddlon*  
 eu bugail a *Chywir* eu hathro, ac oedd yn byw mewn  
 pentref pellenig, a *Buddiol* a *Tostyriol*, y rhai a fuont  
 yno o’r

yno o'r blaen, i fod eu cennadau; a gofynnwyd iddynt, a oeddynt yn foddlon i fyned ar y cyfryw wasanaeth, ar anfoniad yr eglwys? Dywedasant eu bod. Yna galwyd ar un i weddio ar i Dduw i rasol fendithio y diben.

AR ol gweddio, cododd frawd ferchiadol i fynu, ac a annogodd i bennu diwrnod o ddiolchgarwch i'r Arglwydd am fod ei drugaredd wedi myned i mewn i ddinas fawr *Caerludd*, a bod teyrngadair y Gwardwr wedi ei gosod yno. Cyttunodd pawb, ar dydd a ben-nodwyd, ac a gadwyd gyd â dwys glodforedd.

THEOPH. Yr ydych wedi ateb deifyfiad *Neophytus* yn garedig. Yn awr y mae arnaf eisieu canlyn y crist'nogion ieuaingc i *Gaerludd*, a chlywed pa fesurau a gymmerasant: dieu, rhoddodd *Ffyddlon* iddynt y cyfarwyddyd goreu a allodd, cyn ymadael â hwynt; yn unig, mor belled ag y gweloch yn dda, chwennychwn gael copinod o'r pethau neillduol.

EPE. Tra bu *Ffyddlon* gyd â hwynt, deifyfodd yn aml arnynt i alw *Yefan* a *Dewi* i arferyd y doniau oedd ganddynt, a'r eglwys yn wastad a gydsynniasant â'i gyngor ef; ac *Yefan* a *Dewi* gyd â symlrwydd ac ifelder mawr a gydsynniasant â galwad yr eglwys. Arferent ddarllen rhan o'r ysgrhythur, a rhoi'r ystyr; i gydmaru pethau ysprydol â'u gilydd, a chaelglu yr hyn a farnent "yn fuddiol i athrawiaethu, i argoeddi, i geryddu, i hyfforddi mewn cyfiawnder." Sylwodd *Ffyddlon*, y gallai'r eglwys ystyried ymha ddawn yr oedd y naill ar llall o honynt yn rhagori, ac yn y dewifiad, i ganlyn yr Arglwydd, yn ol hynny.

THEOPH. Frodyr a chyfeillion, yr oedd prydferthwch yr Arglwydd ein Duw arnynt! Oh! pa bryd y gwel yn dda i roddi i bawb *fugeiliaid* fel ar y cyntaf, ac *athrawon* fel yn y dechreuad!

EPE.

E  
achly  
yn a  
ddiw  
ymp  
dywy  
ogon  
cadw  
ant g  
yr h  
lwys  
ill da  
ant.  
"eglw  
"gob  
"yw  
"bor  
"i do  
"ath  
"i ad  
"ein  
"i fo  
"anw  
"ewy  
"i'r  
Po  
wedaf  
Y ch  
asant  
aru yr  
beth o  
syfai a  
reuad.

EPE. Megis y dywedais, hwy a'u gwrandawfant yn achlysurol, tra yr oedd *Ffyddlon* etto gyd â hwynt; ac yn awr wedi eu clywed ddau Sabbath, heblaw amryw ddiwrnodau eraill, yr eglwys a bennafant ddiwrnod o ymryd a gweddi ger bron yr Arglwydd, ar iddo ef i dywys eu meddyliau, a sefydlu eu dewifiad, yn fwyaf i'w ogoniant ef a'u hadeiladaeth hwythau. Yn ganlynol cadwasant y dydd, ymrydiafant, ymbiliafant, ac ŵylafant ger bron yr Arglwydd.—O'r diwedd, *Didwyll*, yr hwn a ddewifwyd dros yr amser i fod yn enau yr eglwys, a ddywedodd wrth *Yfan* a *Dewi*, deifyfir arnoch ill dau i neillduo dros ychydig amser; yr hyn a wnaethant. Yna ebe *Didwyll*, "Frodyr, yr ydym trwy râs yn eglwys i Grift, ond nid oes gennym *esgobion*, ond *Esgob mawr* ein eneidiau, yn y nefoedd. Ei ewyllys yw, fod goruwchwylwyr ar y praid, îs-fugeiliaid i borthi ei ddefaid a'i ŵyn. Y mae e'n rhoi rhoddion, i ddynion, fel y byddo rhai yn *fugeiliaid*, a rhai yn *athrawon*, i berffeithio y faint, i waith y weinidogaeth, i adeiliad corph Crist. Tybiodd amryw o honom fod ein brawd *Dewi* wedi ei fwriadu gan ein bugail mawr i fod yn *fugail* i ni, a'n brawd *Yfan*, ein *hathro*. Fy anwyl frodyr, arferwch bob rhyddid, ac ystyriwch ai ewyllys ein Arglwydd Iesu yw, i ni eu galw hwynt i'r fwyddau anrhydeddus hyn?"

POB brawd a ddywedodd ei feddwl yn rhydd, a dywedafant oll eu bod yn credu mae ewyllys *Crist* ydoedd. Y *chwiriorydd* hefyd, trwy ei distawrwydd, a arwyddafant yr un peth: oblegid ni channiatteir i wraig lefaru yn yr eglwys; ond os tybiai un fod ganddi ryw beth o bwys i'w gynnig, hi alwai frawd allan ac a ddeisyfai arno ef wneud hynny: fel hyn yr oedd o'r dechreuad. Ond yma, yr oedd pawb o un fryd; ac wedi galw



galw *Yefan* a *Dewi* i mewn, *Didwyll* a ddywedodd wrth yr eglwys, “Frodyr, os ydychi yn rhoddi galwad i’r “brawd *Dewi* i fod eich *bugall*, ac i’r brawd *Yefan* i “fod eich *henuriad athrawol*, arwyddwch hynny trwy “godi eich dwylaw :” yr hyn a wnaethant yn gyttunol.—Yna ebe *Didwyll*, “Y brodyr, *Dewi* ac *Yefan*, “chwi welwch fel y mae calonnau eich brodyr wedi “penderfynu, a chwi a glywch eu galwad; yr wyf yn “ostyngedig obeithio, y meddylwch ei fod yn alwad “Crist i chwi trwyddynt hwy; yn ei enw ef a hwy- “thau, yr wyf yn deisyf eich ateb.”—Attebasant ill dau, fod Crist yn werthfawr ganddynt, a’r eglwys yn werthfawr hefyd, ac mae gwasanaeth Crist a’r eglwys oedd eu hyfrydwch; eu bod yn ewyllysgar, er yn wan, i dynnu dan iau eu meistr hydangeu. Deisyfasant wedd- iau’r eglwys am ddoniau, grym, a llwyddiant oddi uchod; ar fod eu neillduad i swydd yn yr eglwys, yn ol iawn drefn; a bod *henuriaid llywodraethol* a *diaconiaid* yn cael eu henwi hefyd, i’w cynnorthwyo yng waith ac achosion teyrnas y Gwaredwr. Ar hyn, gofynwyd iddynt, pwy oeddynt hwy’n olygu’n berfonaau cymmwys i’r cyfryw waith? Attebasant, os gwelai yr eglwys yn gymmwys, yr hoffent yn fawr i gael y brodyr, *Didwyll* a *Diwyd* yn *henuriaid llywodraethol*; a’r brodyr *Dyfal*, *Llawen*; *Tirion*, a *Haelionus*, yn *ddiaconiaid*. Heb ychwaneg o ymdrin, gofynwyd yn ddioed i’r eglwys, a oeddynt yn boddloni i’r brodyr a enwyd i’r cyfryw swyddau, ac yn eu galw iddynt? Attebasant eu bod; a’r brodyr, wedi galw am eu hattebiad, a ddywedasant eu bod yn ymostwng i Grifft a’r eglwys, ac yn taer ddeisyf eu gweddiau am gymmwysiaid i’w gwaith a’u gwasanaeth: ar hyn canwyd rhan o’r 68 Salm, a dibenwyd y cyfarfod trwy weddi.

NEOPH.

NEOPH. Cyn y delom at eu ordeiniad, caniadhewch i mi beth addysg am y fwyddau hyn.

SYLLO. Swyddwyr yr eglwys, mewn golwg gyffredinol, yw *esgobion* a *diaconiaid*, Phil. i. 1. A'u gwaith yw *prophwydo* a *gweinidogaethu*, Rhuf. xii. 6, 7. Yr *esgobion* yw naill a'i rhai sy'n *dysgu* ac yn *llywodraethu*, neu y rhai sy'n *llywodraethu* yn *unig*. Y fath gyntaf a elwir yn *fugeiliaid* ac yn *athrawon*; ond yr wyf yn attolwg i'm cyfeillion i ddweyd am y lleill.

PHILO. Yn itaf, Y mae'r enw *BUGAIL* yn ffigur-aidd, ac yn cynnwys pob dyledswydd a ofynnir gan y cyfryw wâs i Grift; fel pan y meddylia am ei enw, y gallo gymmeryd golwg ar ei waith mawr o *borthi* y praidd a roddwyd dan ei ofal.—Y mae i ofal *Bugail*, ddwy ran; *addysg*, a *rheolaeth* neu *ddisgyblaeth*, 1 Ped. v. 2. Ac i'r cyfryw waith, angenrheidiol yw mesur addas o ddoniau a rhannau, tosturi a chariad at y praidd, gwaftadol wiliadwriaeth drostynt, a fêl dros Dduw a sancteiddrwydd cyffredinol.

PHILA. Yn wir fe addawodd Duw i rod-di i'w eglwys, "*Fugeiliaid* wrth fodd ei galon ei hun, y rhai "a'u porthent â gwybodaeth ac â deall," Jer. iii. 15. a hyn fy' raid iddynt wneuthur trwy "rod-di eu hun-  
"ain yn hollol i weddi a gweinidogaeth y gair, a thrwy "boeni yn y gair a'r athrawiaeth," Act. vi. 11. a 2 Tim. v. 17. Ac i hyn yn ddieu, angenrheidiol yw *doethineb ysprydol*, a deall yn nirgeledigaethau'r efengyl; gwir brofiad tufewnl o bwer y gwirionedd; medr i iawn gyfrannu gair y gwirionedd, i rod-di i bob un gyf-luniaeth mewn pryd, 2 Tim. ii. 15. a Luc xii. 42. ad-nabyddiaeth o ystâd y praidd, a thyner dosturi at en-  
cidiau dynion.

THEOPH. Trwy y cyfryw gynnysgaeddiadau, cym-  
I mwyfir

mwyfir hwy mewn mesur mawr i'w neges *d'r* praidd; ond y mae'n gorphwys arnynt i negeseua â gorfedd grâs dros y praidd. Rhaid iddynt fod yn WEDDIWYR, yn gyflon ymdrechu mewn ymbiliau dros y rhai fydd yn neillduol dan eu gofal; am fawr lwyddiant ar y gair o râs, a beunyddiol adeiladaeth yr eglwys mewn ffydd, cariad a sancteiddrwydd, &c. Ac i hyn, y mae adnabyddiaeth neillduol ac amgylchiadau a diffygion y praidd, yn angenrheidiol.

PHILA. A rhaid sylwi, mai dyledswydd y *bugail* yw, nid yn unig *pregethu'r* gwir, ond hefyd ei ymddiffyn yn erbyn pob gwrthwynebiad. Rhaid i'r *bugailiaid* ymdrech ym mhlaidd y ffydd a rodded un waith i'r faint; i wilio arnynt eu hunain ac ar eu athrawiaeth, ac ymhob mân i wrthwynebu cyfeiliornad. Ac fel y mae yn amhosibl i ddynion ymddiffyn un rhyw wirionedd y b'ont yn anwybodus o hono, angenrhaid yw i *fugeiliaid* fod yn ddynion o *wybodaeth* eghur a chynnwysfawr o athrawiaethu'r efengyl, yn llawn o *gariad* attynt, a chafineb at farnau newydd a thybiau ëon: a buddiol yw eu bod yn wyr o ddysg ac o bweroedd, i ganfod a gwrth-brofi cyfeiliornad, ac i amddiffyn a chadarnhau yr efengyl, Phil. i 17.

THEOPH. Gwir; ac y mae gweini Swpper yr Arglwydd yn rhan o'u gwaith; ac y maent i ystyriaid yr holl amgylchiadau perthynol i hynny, o ran amser, lle, mynychdra, a threfn:—i gadw at gosodiad Crist, ac i ofalu fod pethau sanctaidd yn unig i ddynion sanctaidd; a hynny, *pan ddelont ynghyd i'r un lle*, 1 Cor. xi. 20, 23.

CRIST. At yr hyn a grybwyllwyd am waith *bugailiaid*, yr wy'n cymmeryd y rhyddid i chwanegu, eu bod i gymmeryd yr holl ofal a allont am y *tlodion*, i ymweled



ymweled â'r *clâf*, i ddangos bob tynerwch a chariad i'r *trallodedig*; a hefyd i ddwyn y rhan bennaf yn llywodraeth yr eglwys.

NEOPH. Oddi wrth yr hanes a roddasoch am Fugail a'i waith, tebygid nad oes dim lle i un Swyddwr arall ond efe ei hun.

CRIST. A pha ham, anwyl *Neophytus*, na allfech yn gyftal i gasglu, gan fod ei waith mor fawr, fod yn angenrheidiol appwyntio *cynnorthwyr* iddo, i'w gyffur a'i annogaeth ef, ac i adeiladaeth yr eglwys.

NEOPH. Yr wy'n addef fod eich casgliad chwi yn fwy naturiol. Ond, mor fawr rhaid fod y gwaith! Oh! *Fugeiliaid! Fugeiliaid!* y mae eu gwaith yn dda, ond yn fawr iawn. Fel y geilw, am weddi drostynt! ac fel y mae yn gofyn, pob parch a thosturi crist'nogol! "Pwy fydd ddigonol i'r cyfryw bethau?"

CRIST. Nid oes dim fel *cariad* i ofod dynion ar weithredoedd o wasanaeth. "*Simon* fab *Ioan*, a wyt ti "yn fy ngharu i? Portha fy nefaid, portha fy ŵyn." Beth yw'r annogiad fy' gan gannoedd a gymmerodd y gwaith arnynt, nid yw i ni ystyriaid; ond pwy bynnag ni chymmellir iddo gan *gariad Crist*, y mae'n ddieithr i'r hyn oll a wir fwriedir wrtho.

NEOPH. Ond crybwyllwyd am *Athraw*, ac attolwg beth yw ef?

PHILO. Yr ail, Swyddwr, yr hwn fy'n awr i'w ystyriaid, yw yr *ATHRAW*, fwydd a phriodol waith pa un, i'r hyn ei neillduwyd, yw dysgu: esponio yr Yf-grythurau; sefyll llawer ar athrawiaethau mawr y bibl, a'u hagog hwynt; eu ymddiffyn yn erbyn holl ddaliadau cyfeiliornus, yn enwedig y rhai mwyaf niweidiol; holi ac egwyddori pawb dan ei ofal: "Gan ddysgu pob dyn, i'w cyflwyno yn berffaith yng Nhrifi Iesu."

PHILA. Y mae yn eglur iawn yn y Testament newydd, i Grist i ofod yn ei eglwys, nid yn unig *Fugeiliaid*, ond *Athrawon* hefyd, Eph. iv. 11. Yr oedd yn eglwys *Antiochia*, *Brophwydi*, hynny yw, *bugeiliaid*, ac *athrawon* hefyd, Aët. xiii. 1. Felly Crist a ofododd yn ei eglwys, yn *gyntaf* Apostolion, yn *ail* Prophwydi, yn *drydydd* Athrawon, 1 Cor. xii. 28.—

NEOPH O bosibl, mai enwau gwahanol ydynt ar yr un swydd; canys y mae *Bugail* yn sicr yn *Athraw*.

SYLLO. Lle mae'r Apostol yn rhifo'n wahanol holl ddyfsgawdwyr yr eglwys, y mae ef yn gwneuthur gwahaniaeth rhyngddynt. Y mae gwahaniaeth rhwng Apostolion ac Efangylwyr, er bod y ddau yn anghyffredinol; felly yn sicr rhaid bod rhwng bugeiliaid ac athrawon, a enwir yn yr un lle. Oblegid nid yw yn dweyd bugeiliaid neu athrawon; eithr bugeiliaid ac athrawon. Nid oes un esampl, fod yr un Swyddwr ar yr un amser, yn cael ei ofod allan dan amrywiol enwau: er mae yr unrhyw swyddwyr y feddylir wrth yr enwau *Bugeiliaid*, *Esgobion*, *Henuriaid* neu *Bresbyteriaid*, nid ydym yn un lle yn darllen am esgob a phresbyter; oblegid bod y swydd yr unrhyw.

NEOPH. Oddi ar yr hyn a ddywedafoch, dymunwn wybod ymha beth mae *bugail* ac *athraw* yn gwahaniaethu?

PHILA. "Y mae amryw ddoniau, eithr yr un Yfpryd; ac y mae amryw weinidogaethau, eithr yr un Arglwydd.—Canys i un trwy yr Yfpryd y rhoddir ymadrodd *doethineb*; ac i arall, ymadrodd *gwybodaeth* "trwy'r un Yfpryd."—Y mae ein dyrchafedig Arglwydd yn rhannu i bob un o'r neilldu, trwy ei Yfpryd, megis y mae yn ewyllysio. Y mae rhai yn rhagori yn y naill ddawn, ac eraill mewn dawn arall, ond  
nid

nid oes un yn rhagori ynddynt *oll*: rhai gyd â *doethineb* a agorant, a esponent, ac a annogant, ein holl ddyledswyddau efangylaidd; a rhai âg helaethlawn *wybodaeth* a esponent fawrion athrawiaethau ffydd. Dylai eglwys Crist yn eu dewifiad, sylwi'r modd y mae eu Harglwydd yn myn'd o'u *blaen*, ac yn nodi iddynt y personau a'u doniau; a cheisio'n *fugail* arnynt yr hwn sy'n helaeth mewn pregethiad dyledswyddau iddynt yn *efangylaidd*, ac yn *athraw* yr hwn a egyr athrawiaethau'r efengyl yn *ymarferol*; ac yna disgwyl iddynt lafurio, *heb gaethiwed*, fel y derbyniont gymmorth oddi wrth Dduw.

NEOPH. Rhaid i mi addef fod rhyw ogoniant yn ymddangos ar hyn: ond pa ham na ddewis yr eglwys fugeiliaid ac athrawon, fel yn y dechreuad?

THEOPH. Fe weddai i'r eglwys eu hunain i ystyried hynny.

NEOPH. Ond, beth os na bydd yr eglwys ond bychan, oni bydd bugail yn *unig* yn ddigonol iddi?

THEOPH. Rhaid i bob eglwys ystyriaid hynny; ond er fod llawer o eglwys yn rhyw wneuthur heb y cyfryw swyddwr, gallant fod ymhob ffordd yn *dlottach* o hynny.

CRIST. Y mae gogoniant cyn'lleidfa grist'nogol yn fawr, sy'n addoli ei Phrynwr yn ol y symlrwydd a'r purdeb cyntaf; sy'n gwrando ar hyfryd lais yr hwn sydd yn *cyngori*, ar hwn sydd yn *athrawiaethu*, yn ol cyssondeb y ffydd. Yno y mae gofal a thynnerwch Crist, fel Tywysog y *bugeiliaid*, yn weledig yng nghariad a llafur y bugail ffyddlon; a'i ddoethineb a'i docturi fel *Athraw* anfonedig oddi wrth Dduw, tra'r esponir yr ysgrythurau, ac yr eglurir ei mawrion athrawiaethau, gan *Henuriaid athrawol*, doeth a medrus. Y  
maent



maent eill *dau* yn porthi'r praidd â llaeth neu fwyd cryf, fel byddo'r achos: rhaid iddynt fod o'r defnydd mwyaf i'w gilydd yn yr Arglwydd; ond "gwae yr "unig pan fyrthio, trwy dreialon a siommedigaethau, "canys nid oes arall i'w gyfodi."

NEOPH. Wele, byw a wnelom i weled y prif ogoniant hyn ar eglwyfi Crist! Ond soniwyd am HENURIAID LLYWODRAETHOL hefyd; attolwg rhoddwch i mi ryw hanes am danynt.

THEOPH. Rhaid i ni sylwi ynte fod yn gydd, yn eglwys Crist *reolaeth* neu *lywodraeth*. Nid yw'r Gwardwr yn awdwr cymmysgedd, ond o drefn. Yr ydym yn darllen am rai yn *llywodraethu'n dda*, 1 Tim. v. 17. A'r hwn fy'n *llywodraethu*, gorchymmynnir iddo i wneud *mewn diwydrwydd*, Rhuf. xii. 8. A gorchymmynnir i'r lleill i *ufuddhau* i'w blaenoriaid ac i *ymddarostwng*, Heb. xiii. 17.

CRIST. Gyd âg ymostyngiad enaid, a chyffur, yr wyf yn wastadol yn ystyriaid Crist yn Frenhin Sion, yn Ddeddfwr ac yn Farnwr. Y mae'r *llywodraeth* ar ei ysgwydd ef; ac er bod yn ei eglwys rai a elwir yn flaenoriaid a llywodraethwyr, nid ydynt ond ei *weision* ef. Pa awdurdod bynnag fy ganddynt, nid yw ond un *weinidogaethol*; os gwnant ddirmygu neu esgeulufo'r awdurdod a roddodd ef iddynt, neu ei adael heb briodol arferiad, y maent yn *pechu*; ac os cymmerant awdurdod nad yw ef yn rod-di, hwy draws-feddiannant yr hyn nid yw eiddynt; ac y mae'r cyfryw actiadau nid yn unig yn ddirym, ond yn bechadurus.

PHILA. Gyd â diolchgarwch efangylaidd, gobeithio, yn fy nghalon, yr wyf yn aml yn meddwl am yr anrhydedd mae Crist yn rod-di ar eglwys gynlleidfaol, wrth ei gwneud yn eisteddfa awdurdod a rheolaeth. Y

mae a  
tlodion  
netus y  
i dder  
o hon  
ordein  
yna i  
dderby

NE  
hunain

PH  
lwys,

a llyw

yw,—

hono,

arfery

hunain

durdod

ddynt

awdure

hawdu

eu Bre

THE  
eglwys  
yr eglw  
i'r swy

CR  
Flaenon  
Crist y

PH  
lwys.  
Bugeili  
perthyn

mae awdurdod gan rifedi o bechaduriaid dychweledig tlodion i *ymgorpholi*, fel y dywedodd ein hanwyl *Epenetus* y gwnaethant yng *Nghaerludd*; i agoryd ei phyrth i dderbyn aelodau; i *gau allan* yr afreolus; i *alw* rhai o honynt eu hunain i ystâd o brofiad o'u doniau; i'w *ordeinio* i arfer eu doniau mewn priodol fwydd; ac yna i orchymmyn iddynt i edrych at y weinidogaeth a dderbyniasant.

NEOPH. Pa ham ynte na allant wneuthur y cwbl eu hunain, heb Swyddwyr?

PHILA. Oblegid na roddodd Crist, unig ben yr eglwys, y cyfryw awdurdod iddynt. Y mae blaenoriaeth a llywodraeth yn yr eglwys, fel y sylwyd; eiddo Crist yw,——efe sy'n gwneuthur yr eglwys yn *eisteddfod* o hono, ac yn awdurdodi i ddewis swyddwyr priodol i'w arferyd.——Ond er bod ganddynt awdurdod i roi eu hunain mewn trefn eglwyfig, nid oes ganddynt *un awdurdod* i aros mewn ystâd o annhrefn: ac er fod ganddynt awdurdod i ddewis swyddwyr, nid oes ganddynt awdurdod i'w *troi heibio* heb *achos* cyfiawn: Y mae eu hawdurdod wedi ei *derfynu* gan *ewylllys* dadguddiedig eu Brenhin, ac felly y mae awdurdod eu swyddwyr.

THEOPH. Cymmwys iawn; ac am hynny nid yw'r eglwys yn gadair *diammodol* o allu ac awdurdod; ac nid yr eglwys, yn briodol, sy'n rhoi yr awdurdod a fynno i'r swyddwr hwn neu arall, ond *Crist* trwy yr eglwys.

CRIST. Yna, y mae y swyddwyr hyn, er eu bod yn *Flaenoriaid*, etto yn *weifon*. Cyflawniad o awdurdod Crist yn yr eglwys, a ymddiriedir i'r *Henuriaid*.

PHILO. Nid oes neb ond *Henuriaid* i reoli mewn eglwys. Gelwir rhai o honynt ar gyfrifon eraill, *Esgobion*, *Bugeiliaid*, *Athrawon*, *Gweinidogion*, &c. ond yr hyn sy'n perthynu iddynt mewn *rheolasth*, sy ganddynt yn unig fel

fel *Henuriaid*. Anfonodd *Paul* am henuriaid yr eglwys, ac a ddywedodd, “Edrychwch arnoch eich hun-  
“ain, ac ar yr holl braidd, *ar* yr hwn y gosododd yr  
“Ysryd Glân chwi yn *olygwyr*,” Act. xx. 18, 28.—  
Felly dan yr hên destament, *rheolwyr* yr eglwys yn waf-  
tadol a elwid yn *Henuriaid*.

NEOPH. Yr wyf yn oftyngedig ddymuno cael hyff-  
orddiad, pa waith y mae Crist y Brenin yn ofyn oddi  
wrth *henuriaid*, yn ol eu galwad i *lywodraethu*?

THEOPH. Nid ydynt yn y mesur lleiaf, i *arglwydd-  
iaethu* ar etifeddiaeth Dduw; canys, nid ydynt yn ar-  
glwyddi ar ffydd y bobl, ond *cynhorthwyr* eu llawen-  
ydd; ac nid yw'r awdurdod fydd ganddynt er dinystr,  
ond er adeiladaeth. Oblegid, fel *llywodraethwyr*, y  
maent i ddiwyd *wilio* dros ffyrdd, rhodiad ac ymddygi-  
iad holl aelodau yr eglwys: i *weled* eu bod yn ym-  
ddwyn yn ddifai, ac yn llewyrchu mewn bywyd, fel  
goleuadau yn y byd. Ac ar bob sylwad a wnelont yn  
y gofal hwn dros y praid, i *gynghori*, *annog*, *ceryddu*,  
a *rhybuddio*, fel y bo'r achos yn gofyn.

CRIST. A chan fod amryw lygredigaethau yn aros  
yn y dynion duwiolaf, ag sy'n tueddu i rwystro diben  
gorchymmyn ein Arglwydd, i'w ddisgyblion i *garu  
eu gilydd yn anwyl*, ac i wneud eu hunain yn adnabydd-  
us i'r byd wrth hynny; yn sicr rhan o waith yr henur-  
iaid hyn, yw gwilied yn erbyn pob ymddangosiad o *ang-  
hydfod* ac *ymraniad* ymhlith y bobl dan eu gofal. Di-  
chon *Cariad* oeri yn fuan ac yn ansynniol, ond nis en-  
nynir mor fuan. Y mae ei ddefnyddioldeb yn anrhaeth-  
adwy; a phan yr ymedy â phobl, eiff y cwbl gyd âg ef;  
ac ni wna dim arall y golled i fynu. Am hynny, yn fy  
marn i, y mae llywodraeth yr eglwys yn gynnwysedig  
yn *bennaf*, mewn manwl gadwriaeth o gyfraith *Cariad*,  
a rhag-attaliad o bob peth sy'n groes iddi.

SYLLO.

Sy  
gofyn  
yr egl  
amryw  
llenw  
ddawn

TH  
ar gyff  
Ymho  
“iad e  
Crist,  
yn faw  
iad o h  
rhag i  
thrwy  
chod, I  
ac yna  
arall, h

CHR  
trallode  
“wed  
na anfo  
eu fwy  
ethur p  
“Bu'm  
“och a

PHIL  
iymgyn  
ynt yng  
ion, ac i  
ei rod di  
eu cyngo  
a fwriada



**SYLLO.** Y mae *rhewm* yn gyftal a dadguddiad, yn gofyn i'r llywodraethwyr hyn i *gynhyrfu* holl aelodau yr eglwys i ddyledswyddau *neillduol*, yn ol eu *talentau* amrywiol: i edrych ar fod pob *perthynas* yn cael ei llenwi â'r dyledswyddau priodol, a phob ysprydol ddawn yn ei briodol arferiad.

**THEOPH.** Y mae *trefn* eglwys yn gorphwys yn fawr ar *gyffon* gynnulliad yr aelodau i *addoliad cyhoeddus*. Ymhob oes, arfer rhai yw "esgeuluso eu cyd-gynhulliad eu hunain;" a hynny yn wastad er di-anrhydedd *Crist*, a'u hanfantais eu hunain. Dioddefodd eglwyfi yn fawr wrth hyn; tarddodd ymraniadau a methiant cariad o hono; am hynny dylai *henuriaid* wilio'n *ddiuid*, rhag i'r cyfryw wreiddin chwerwedd i dyfu fynu, a thrwy hynny llygru llawer, a'u caledu trwy dwyll pechod, Heb. xii. 15. Dichon un esgeuluso yn gyntaf, ac yna un *arall*; yn gyntaf i un *gradd*, wedi'n i un arall, hyd oni lygrir yr holl gorph.

**CHRIST.** Ond pa beth a feddyliwch am y clâf a'r trallodedig? "A oes neb yn eich plith yn glâf? galwed atto henuriaid yr eglwys," Iago v. 14. Ac os na anfonir attynt, eu dyledswydd yw myned. Y mae eu fwydd, trwy ddwyfol ofodiad yn eu rhwymo i wnethur pob gwasanaeth a allont i aelodau *cystuddiol*. "Bu'm *glâf*, ac ymwelfoch â mi, *yngharchar* a daethoch attaf," Mat. xxv. 36.

**PHILA.** A rhaid i mi sylwi, i fod yn perthynu iddynt i ymgynghori â'r *Diaconiaid*, a rhoddi cyfarwyddid iddynt ynghylch darpariad i'r tlawd. Ac os amlha y tlodion, ac i eglwyfi eraill anfon cymmorth iddynt, rhaid ei roddi yn nwyllaw yr *henuriaid*, i'w gyfrannu yn ol eu cyngor. "Yna y disgyblion, pob un yn ol ei allu, a fwriadasant anfon cymmorth i'r brodyr oedd ynpr es-

wyllig yn *Judea*; yr hyn beth hefyd a wnaethant, gan ddanfon at yr *Henuriaid*, trwy law *Barnabas* a *Saul*," Aët. xi. 29, 30.

THEOPH. Ac mi gaf chwanegu, mae eu dyledswydd yw parattoi pob peth a ddygir i'r eglwysac a ofodir ger bron yno; fel na ddygir dim yn amharod ac yn anrhefnus, ac a baro ofer-siarad, ond fod pob peth yn weddus ac mewn trefn; y maent i *resymmu* yn addas i'w fwydd, ac yna i *weithredu* gyd â *chydffynniad* yr eglwys.

SYLLO. Ac yn awr mi gymmeraf y rhyddid i sylwi, yn gymmaint a bod *Bugeiliaid* ac *Athrawon* yn rhwym i roddi eu hunain i weinidogaeth y gair a gweddi,—pwy faedda ddweyd fod y Bugail yn *unig* yn ddigonol i'r holl waith a soniwyd? Pa le mae yreglwys yn y testament newydd nad oedd ganddi ond *un* Henuriad? Anfonodd Paul am yr *henuriaid* o eglwys *Ephesus*, Aët. xx. 17. Ordeiniwyd *henuriaid* ym mhob eglwys, Aët. xiv. 23. A lle y mae Bugail ac Athraw mewn eglwys, yn rhoddi eu hunain fel y dylent i weinidogaeth y gair, ac i wybodaeth o ystâd ysprydol yr eglwys, onid yw yn angenrheidiol i'w cynhorthwyo yn y rhan *lywodraethol* gan *fwyddwyr* priodol, y rhai ni alwyd i bregethu?

NEO. Yn wir, yn ol yr hanes hwn o'r gwaith, yr wyf yn tybied hynny hefyd; ond byddai yn dda genyf gael clywed prawf ysgrythurol, fod *henuriaid* *lywodraethol*, heb fod yn rhwym i bregethu o ofodiad Dwyfol, heblaw eu bod yn angenrheidiol.

PHILA. Byddwch sicr i *Grist* appwyntio y cyfryw Swyddwyr; oblegid beth bynnag fydd *angenrheidiol*, y mae ef yn ddiu wedi ganiattau i'w eglwys a'i weision: ond sylwch ar yr hyn a ysgrifennwyd, Rhuf. xii. 6, 8. "A chan fod i ni amryw ddoniau, yn ol y grâs a roddi,"

"wyd

“wyd i ni, pa un bynnag ai prophwydoliaeth, proph-  
 “wydwn yn ol cyffondeb y ffydd; ai gweinidogaeth,  
 “byddwn ddyfal yn y weinidogaeth; neu'r hwn sy'n  
 “athrawiaethu, yn yr athrwiaeth; neu'r hwn sy'n cyng-  
 “hori, yn y cyngor; yr hwn sy'n cyfrannu, gwnaed  
 “mewn fymrwydd; yr hwn sy'n llywodraethu, mewn  
 “diwydrwydd; a'r hwn sy'n trugarhau, mewn llaw-  
 “enydd.”

YMA sonir yn eglur am, a gwahaniaethir yn deg, y gwahanol fwyddwyr a'u gwahanol waith; i gyd yn fwyddwyr cyffredinol, oblegid gorchymmynir i'r rhai a brophwydant i brophwydo yn ol *cyffondeb* yr ysgrythur; ac wrth yr hwn sy'n *llywodraethu*, deallir *Henuriaid llywodraethol*, fwydd a gwaith yr hwn yn unig yw *llywodraethu*, a hynny gyd â *diwidrwydd*.

SYLLO. Y mae'r ystyr dosparthiadol fydd raid ei rôddi i'r lle, yn gofyn hyn; oblegid, yn flaenaf ac yn gyffredinol, y mae holl waith fwyddol ac awdurdod yr eglwys yn cael ei rhannu i *brophwydo* a *gweinidogaethu*; yna rhannir y *cyntaf* yn fwy neillduol i *athrawiaethu* a *chynghori*; a'r *olaf* i *lywodraethu*; ac i *drugarhau*, yr hyn yw priodol waith *diaconiaid*. Rhifiad amlwg o'r holl fwyddwyr, ag oedd i fod yn yr eglwys hyd ddyfodiad *Crist*.

PHILO. Y mae yn amlwg iawn fod yn ofynnol yn un o honynt, *lywodraethu* gyd â *diwidrwydd*. Rhaid i'w *lywodraethiad* fod yn weithred o fwydd; a rhaid ei wahaniaethu oddi wrth yr hwn sy'n *athrawiaethu*, ac oddi wrth yr hwn sy'n *cynggori*, oblegid gwahaniaethir hwynt yma mor amlwg ag y dichon geiriau; heblaw hynny, *llywodraethu* yw y priodol waith fydd raid iddo wneud gyd â *diwidrwydd*; pan y mae'n rhaid i'r *bugail* a'r *athraw* i ymroddi i weinidogaeth y gair a gweddi gyd â *diwidrwydd*.



PHILA. Ac felly y mae yn 1 Cor. xii. 28. "A rhai  
 " yn wir a ofododd Duw yn yr eglwys, yn gyntaf apof-  
 " tolion, yn ail prophwydi, yn drydydd athrawon,  
 " yna gwyrthiau, wedi hynny doniau i iachau, cyn-  
 " northwyau, *llywodraethau*, a rhywogaethau tafodau."  
 Wrth *gynnorthwyau* y meddylir *Diaconiaid*, canys dyna  
 eu gwaith yn y gosodiad cyntaf, Aet. v. 1, 4. Ac wrth  
*lywodraethau* y mae yn rhaid deall *Henuriaid llywod-*  
*raethol*, y rhai ofododd yr Yspryd glân i gynnorthwyo  
 yn rheolaeth teyrnas *Crist*.

SYLLO. Ac mi allaf roddi i chwi destyn arall, 1 Tim.  
 v. 17. "Cyfrifer yr henuriaid sy'n llywodraethu yn  
 " yn dda, yn deilwng o barch dau-ddyblyg; yn en-  
 " wedig y rhai sy'n poeni yn y gair a'r athrawiaeth."  
 Yma y gwelir dau fath o *henuriaid*; sef, *henuriaid* fydd  
 a'u gwaith *pennaf* i lasurio yn y gair a'r athrawiaeth; a  
*henuriaid*, *priodol* waith parai yw *llywodraethu*, a'u dy-  
 ledswydd i lywodraethu yn dda. Ni ddichon fod he-  
 nuriaid sy'n pregethu, yn deilwng o barch dau-ddyb-  
 lyg er llywodraethu yn dda, os na lasuriant yn y gair;  
 ond y mae *henuriaid* ag sy'n deilwng o barch dau-ddyb-  
 lyg, heb lasurio yn y gair; am hynny y mae *henuriaid*  
 nad oes arnynt rwymau i hynny, ond yn unig i *lywod-*  
*raethu*.

THEOPH. Yr ydwyf wedi'm llwyr foddloni, y dylai  
 fod *Presbytery* neu rif digonol o *Henuriaid* ym mhob  
 eglwys. Nid oedd y fath beth yn y dechreuad, ag eg-  
 lwys wrth un *henuriad*; ac yr wyf yn credu pan ad-  
 ferir y prif ogoniant, y bydd gan yr eglwyfi eu *henur-*  
*iaith* fel yn y dechreuad. Oh, mor hardd yw gweled  
*Bugail* duwiol a *Henuriaid athrawol* galluog, yn nerthu  
 dwylaw eu gilydd, yn llasurio yn y gair a'r athrawiaeth;  
 yn cael eu cynnorthwyo yn y *rhan lywodraethol*, sy'n  
 gofyn

gofyn ma  
 rus a ffyde  
 Ac os na  
 amfer ang  
 mae cynh  
 ant yn dda  
 " gau safn

CHRIS  
*Grist*, we  
 a'r gogon  
 hardd dre  
 hynny yn  
 ar eglwys  
*henuriaid*  
 eu canol,  
 ef! Nid e

THEOP  
 cyfryw o  
 dithio Du  
 ynddynt.  
 ganddynt  
 a gaffo eu  
 ynt; i wi  
 gan ochel  
 u a rhyb

\* OND,  
 ichon hen  
 awrion,  
 ol mor lle  
 ae rhai  
 ydd yn  
 ll yn y f

gofyn mawr ddiwidrwydd, a henuriaid llywodraethol medrus a ffyddlon, yn wastadol lynu wrth eu priodol waith! Ac os na âd eu hamgylchiadau bydol iddynt hebgor yr amfer angenrheidiol at y gwaith, heb gynhorthwy, yna y mae cynhorthwy yn ddyledus iddynt, os llywodraethant yn dda, hyd yn barch dau-ddyblyg; canys "ni chei "gau safn yr ŷch fydd yn dyrnu yr ŷd." \*

CHRIST. Dylai pawb sy'n caru yr Arglwydd *Iesu Grist*, weddio'n daer am ddychweliad y prif symrlwydd a'r gogoniant hyn. Anrhydeddir Crist yn fawr yn hardd *drefn* ei dy, ac â chydffurfiad â'i ofodiadau *ef*: a hynny yn *unig* fydd hardd. Mor *hawddgar* yw'r olwg ar eglwys Crist, yn gynnulledig yn ei bresennoldeb, a'u *henuriaid* yn eu plith, a'u llygaid oll at eu Brenhin yn eu canol, ac yn gwneud pob peth mewn ufudd-dod iddo *ef*! Nid oes un olwg mor ogoneddus ar y ddaear!

THEOPH. Tra bo'm yn anadlu am ddychweliad y cyfryw ogoniant i'r eglwys, cymmorth y gaffom i fendithio Duw am fod gennym *fugeiliaid* duwiol a doniol mddynt. A chan fod eu gwaith mor fawr, ac nad oes ganddynt *gyd-henuriaid* i'w cynhorthwyo,—cymmorth y gaffo eu praid perthynafol i *weddio'n ddi-baid* droftwnt; i wneud eu gwaith mor esmwyth ag yw bosibl, gan ochelyd pob achlysur o ofid a digalondid; i ddyfyn a rhybuddio'u gilydd mewn *cariad*, gan gosio fod

---

\* OND, er hyn a ddywedwyd, ac er pa mor ddymunol y hychon henuriaid llywodraethol i fod mewn cynlleidfaoedd hawrion,—rhaid atdef fod rhai cymdeithasau Crist'nol mor lleied, a'u gwneud yn llai angenrheidiol: ac y mae rhai eglwys, heb bersonau digon medrus i lenwi'r wydd yn anrhydeddus ac yn wasanaethgar; ac i ofod erll yn y fwydd, ni atebai y diben.

yn rhaid

yn rhaid i'r *bugail* roddi ei hun i'r gair a gweddi. Y dyn di-feddwl sy'n gwneud yn ysgafn i ofidio, dirmygu, a di-galonni ei fugail, ni wŷr beth y mae'n wneuthur. "Gwell fyddai iddo pe rhoddid maen melin o amgylch "ei wddf, a'i daflu i'r môr," beth bynnag y meddylia ef am dano ei hun, Luc xvii. 2 Yr Yspryd tragwyddol fo'n gymmorth ac yn gyffur i *fugeiliaid* ac *eglwys*!

NEOPH. Fy anwyl dadau, frodyr, a chyfeillion, yr wyf yn uno â chwi o'm calon, mewn anadliad ar ol y gogoniant a ddywedafloch; a gobeithio fy mod yn taer ddymuno yn y cyfamser, i'r holl *fugeiliaid duwiol* gael eu mawr gefnogi a'u bendithio; a'u pobl eu llenwi â doethineb, sancteiddrwydd, tangnefedd, cariad pŵr at eu gilydd, gwaftadol weddi dros eu bugail, a dyledus a christ'nogol barch ac ymoftyniad iddo yn yr Arglwydd. Yn awr, os gwelwch yn dda, ychydig eiriau ynghylch **DIACONIAID**, er nad wyf ymhell ar goll mewn perthynas iddynt.

THEOPH. I'r 4ydd, Swyddwyr, sef y *Diaconiaid*, y perthyn gofalu am dlodion yr eglwys, ac i rannu haelioni yr eglwys rhyngddynt. Dan yr oruchwyliaeth bresennol, e fydd yr eglwys ei "*thlodion* yn wastad gyd â "hi;" ac yn ol cyfraith Crist, ei dyledfwydd a'i bendith yw eu *cynnorthwyo*: ac y mae'r *diaconiaid* i annog a chyfarwyddo aelodau'r eglwys i hynny, i dderbyn eu rhoddion, a'u *cyfrannu*'n flyddlon i'r tlawd, yn ol eu hachos. Y mae y rhwymau hyn ar yr henuriaid hefyd, ond y mae y *diaconiaid* yn *cynnorthwyr* iddynt.

PHILA. Y mae eu cynnyfsgaeddiadau ar lawr yn i Tim. iii. 8—13. Y mae gofal a challineb yn angenrheidiol yn y dewisiad o honynt, a dylid eu hannog i ffyddlondeb a diwydrwydd: trwy hyn gosodir ynddynt ymddiried mawr, a hwy a ennilliant radd mawr o ryddid.

CHRIST.



CHRIST. Amlygodd ein hanwyl Brynwr ei ofal am, a'i gariad at *dlodion y praid*, trwy amryw fyrdd. Fel na's digalonid, wele yma nid yn unig rhwymau ar fugeiliaid, athrawon, a henuriaid, i ofalu am danynt, ond fwydd wedi gosod yn fwriadol er eu lles: a dieu, dylai y *diaconiaid* edrych arno fel rhan enwedigol o'u *gogoniant*, eu bod wedi eu galw i bresennoli a gosod allan ofal, cariad, tynerwch a thosturi Crist.

SYLLO. Am hynny dylent wneuthur eu hunain yn hyfys o amgylchiadau y tlodion; hyfysu i'r eglwys eu hangenrheidiau; cymmell yr aelodau i wneuthur casgliad rhydd, *fel y byddo Duw wedi eu llwyddo*; ceryddu yr esgeulus, ac os parhant yn eu hesgeulusdra o'u dyledfwydd, i fynegu i'r henuriaid ac ymgynghori â hwynt; a bod yn barod yn wastadol i roddi cyfrif am yr hyn y maent yn dderbyn ac yn rhoi allan.

NEOPH. Ond y mae y *diaconiaid* yn gyffredin, yn ofalu hefyd am fwrdd yr Arglwydd, ac am gynhaliad y weinidogaeth.

PHILA. Eu gwaith hwynt ydyw, oblegid eu priodol alwad yw *gwafanaethu byrddau*: am hynny at fwrdd y tlawd, y cyfiawn chwanegwyd bwrdd yr Arglwydd, a bwrdd y *gweinidog*.

NEOPH. Ni chaf yn bresennol i holi ychwaneg: yr wyf yn diolch i'm cyfeillion oll a lefarafant, am eu llafur, ac i chwithau, dad *Epenetus*, am eich amynedd.

EPE. Amynedd! bu'n blefer i mi. Mynegais pa berfonaau a enwafant yng *Nghaerludd* yn fwyddwyr iddynt, ac yr oeddwn yn myned i ddywedyd, i *Dewi* yn fuan ar ol hynny, i deimlo tueddiad cryf i ymweled â *Hyfrydle*, lle ei enedigaeth ysprydol; ac ar ei waith yn mynegu hyn, dau o'r rhai a enwyd yn *ddiaconiaid* a gynnnygiasant fyned gyd âg ef. Cychwynafant ynghyd,  
a der-

a derbyniwyd hwy yn *Hyfrydle*, gyd â'r prawf mwyaf o lawenydd crist'nogol. Llanwyd tŷ *Buddiol* (y tafarnwr grafol) yn fuan; y gyfeillach a'r astudrwydd oedd neillduol iawn, a gweithrediadau y serchiadau yn gryfion. Crist'nogaeth oedd eu *gogoniant*, ac yr oedd pob peth yn gymmesurol. Ar swpper *Dewi* a adgofiodd y llettŷwr y wledd a gawsant pan swpperafant yno ynghyd o'r blaen; yr hyn a adnewyddodd ymddiddan o'r unrhyw, ym mha un *Ffyddlon* a ddygodd ei ran gyd â helaethrwydd a serch mawr. Ar ol swpper, darllenwyd, agorwyd, a chanwyd y 133 Salm, a gweddiodd *Ffyddlon*;—cymmerodd ei gennad oddi wrth ei gyfeillion yn y cariad tyneraf,—dymunodd iddynt nos dda, —a dywedodd ei fod yn gobeithio y caent weled a chlywed ei hoff frawd *Cywir* yr Athraw y dydd nesaf.

THEOPH. Yna yr wy'n barnu fod y dydd nesaf yn *ddydd yr Arglwydd*, pan gyfarfyddai yr eglwys er addoliad cyhoeddus.

EPE. Ydoedd. Ac Oh! mor llawen yr oedd *Cywir*, i weled rhai o grist'nogion *Caerludd*, am ba rai y clywfai gymmaint. Efe a'u cosleiddodd, a gall'fai gyfanu y ddaear ba un y safasant; ac â wynebpryd yn amlygu cariad anrhaethol yn ei galon, a dagrau o lawenydd, a'u cefnogodd yn yr Arglwydd. A llawen anrhaethol oeddynt hwythau i weled pregethwr arall i'r Arglwydd; ac yn fwy felly, oblegid iddynt feddwl, wrth ei enw, mai efe oedd y person, a gefnogodd ac a gynnorthwyodd *Ffyddlon* yn ei droedigaeth gyntaf. Gofynasant i *Ffyddlon* ai efe oedd y gwr? Attebodd yntef, i; ac, eb efe, ni wnaethom y fath gyfeillach y pryd hynny, i ni ymroi os byddai bosibl, i nerthu dwylaw ein gilydd yng Nghrist ac yn ei waith, hyd angu.

YN y boreu pregethodd *Cywir* oddi wrth Salm lxxii.

16. "Bydd dyrnaid o ŷd ar y ddaear ym mhen y myn-  
 "yddoedd, ei firwythau a ysgwyd fel Libanus, a phobl  
 "yddinas a flodeuant fel gwellt y ddaear."—Amcan  
 mawr ei bregeth oedd dangos rhyfeddodau grâs a gallu  
 dwyfol, yn plannu ac yn cadarnhau teyrnas y Prynwyr,  
 yn y wlad ac yn y ddinas. Daliodd yn fawr ar ddwfn  
 amcanion cariad, ac effeithiol weithrediadau yr Yspryd  
 trag'wyddol, gyd â'r addewid o gynnydd dirfawr o  
 ddechreuadau bychain. Llanwyd *Dewi* a'i frodyr, wrth  
 wrando, â llawenydd. Ac felly hefyd yn y pryd-  
 hawn, pan bregethodd *Ffyddlon* oddi wrth Eph. v. 1.  
 "Byddwch gan hynny yn ddilynwyr Duw fel plant  
 "anwyl." Yn yr hwyr yr oedd cyfarfod gweddi, ac  
 wedi i frawd neu ddau weddio, deifyfwyd ar *Dewi* i ro'i  
 peth hanes o ystâd eglwys Crist yng *Nghaerludd*; yr  
 hyn a wnaeth, gan ddechreu ar y *fan* honno, lle dech-  
 reuodd Duw ar *Yefan* ac yntef, mor neillduol ag y gallai  
 yn gyfleus.—Ond fe effeithid dyn, yn unig wrth  
 feddwl y modd y gwrandawfant ef. Y fath ddagrau llaw-  
 enydd ordd yno! Pwys llawenydd, prin y goddefafant!  
 Hyd yn oed y *plant* ag oedd bresennol a fynnywyd, ac  
 amryw o honynt a ddychwelwyd; a thros lawer o flyn-  
 yddoedd wedi'n, gallent adrodd yr hyfryd hanes i'w  
 plant *hwy*, ac i blant eu plant.—Canafant *Salm*, a  
 deifyfwyd ar *Dewi* i orphen trwy weddi; yr hyn a  
 wnaeth â chalon ehang.

CHRIST. Oh! y fath ddyddiau gwerthfawr y gall  
 yr Arglwydd beri i'w blant i weled! Y mae fy enaid  
 yn hiraethu am weled y fath amserau gwresogaidd!  
 Wele, mae gweddill yr Yspryd gyd âg ef: gall beri i'n  
 phiol i reddeg drosodd. Esguswch fi.

EEE. Arosafant yno yr holl wythnos, mewn gwaf-  
 tadol ymarferiad a difyrwch yn yr hyn a berthyn i deyrnas



Crist a'i addoliad. Yr oedd *Cywir* gyd â hwynt gan mwyaf o'r amser; a chan fod oedfa yr wythnos honno yn y pentref lle yr oedd ef yn preswyllo, hwy aethant yno hefyd. Ar y Sabboth canlynol, pregethodd yr *athraw*; a'r *bugail*, yn y prydnhawn, a weinodd *Swpper yr Arglwydd*. *Dewi* â'i ddau gyfaill a wahoddwyd i gyfrannogi gyd â hwynt, yr hyn a wnaethant; ac yr oedd *cariad* Oen Duw, ynghanol yr orfedd-faingc, yn weithfawr rhagorol iddynt. Hwyr gawfant eu mawr adeiladu a'u nerthu; ac yn hwyr y dydd, y duwiolion a orchymmynasant *Dewi* a'i gyfeillion i râs Duw, â llawer o weddiau a dagrau; a hefyd eu *cenhadon* eu hunain, ag oedd yn awri fyned gyd â hwynt i'r ddinas; canys nesaodd yr amser *pennodol*.

NEOPH. Yn awr, anwyl *Epenetus*, yr wyf yn hir-aethu i gael hanes neillduol o'r *Ordinasiwn*.

EPE. Byddwch sicr, *Neophytus*, nad oedd mewn *prif ordinasiwn*, ddim rhodrefgar nagwael; yr oedd pob peth yr amser hynny yn cyfatted i fymrlrwydd a phwer yr efengyl.——Cychwynasant ynghyd tu a *Chaerludd*, cawfant daith gyfurus, a groesaw mawr pan ddaethant. Y crist'nogion a'u cylchynasant, ac addolasant Dduw ynghyd: a *Chywir* yn yr hwyr a bregethodd oddi wrth Aët. xviii. 10. "Y mae i mi bobl lawer yn y ddinas hon." Canwyd y 72 Salm, a'r bobl a ollyngwyd. Eu calonnau a lanwyd o lawenydd;—gwnaeth Duw hwynt yn llon trwy ei waith.

YEFAN a lawenychodd yn ddirfawr, a'i wraig druan a nerthwyd mewn mesur da, i ysgwyd ymaith ei chadwyn drom, a'i chamrau a ehangwyd. *Cywir* a lettŷodd gyd â hwynt, a *Ffyddlon* gyd â *Dewi*, a'r cenhadau eraill gyd â gwahanol deuluoedd: ni oeddefent i ddau o hon-ynt fod yn yr un tŷ; dymunent fod ychwaneg a hon-ynt,

ynt, fel y gallent gael pob o un. Yr oeddent bawb yn eu chwenych, ac a lwyddasant i gael ganddynt weithiau i newid eu lletty; ond ni all y rhai a brofasant *gariad crist'nogol*, feio arnynt.

THEOPH. Dywedafoch fod yr amser a bennodwyd i'r ordinafiwn gerllaw; attolwg pa fodd y gorchwyliafant yn y cyfamser?

EPE. Nid oedd ganddynt ond un diwrnod; a hwnnw a dreiliwyd mewn gweddi, cyfeillach, a chyingor; —a phethau *rhag-barotoiol* a bennwyd, fel y gallent fyned ymlaen mewn *iawn drefn* y dydd canlynol.

CYFARFU yr eglwys mewn pryd; ac ar ol gweddio i'r Prynwyr esgynedig i'w harwain yn eu gwaith pwysfawr, a llenwi'r dydd â'i *bresennoldeb*, a'i wneud yn fendith i'r hiliogaeth i ddyfod; —dewisafant frawd duwiol a deallus, a'i enw *Diffuant*, i fod yn enau i lefaru drostynt yr hyn oedd angenrheidiol yn eu difrifol waith. Cafodd y cenhadau o *Hyfrydle* eisteddfa iddynt eu hunain; —a sefodd *Ffyddlon* i fynu a dywedodd, —  
“ Anwyl frodyr, ar eich dymuniad ni ddaethom fel cenhadau oddi wrth eglwys Crist yn *Hyfrydle*, anwyl gariad a thyner ferch pa un yr ydym yn draddodi i chwi, ynghyd â'r *llythyr* hwn; yr ydym yn dymuno i *Diffuant* ei ddarllen.”

Efe a'i cymmerodd ac a ddarllenodd fel y canlyn:

“ *Eglwys Crist yn ymdeithio yn Hyfrydle, at eglwys Crist yn ymdeithio yng Nghaerludd, yn dymuno pob grâs a heddwch.*

“ FRODYR ANWYL A HOFF,

“ Y mae'n amhosibl i ni i fynegu, gyd â pha lawenydd y darllenwyd ac y clywyd eich *llythyr*, yn ein

“ plith! Yr ydym wedi bendithio ein Duw drosoch,  
 “ ac yn barhaus yn gweddio, ar i chwi’n feunyddiol gael  
 “ clywed, a deall yn oleu, a mawr orfoleddu yn yr  
 “ *hyfryd lais*;—ar i’ch *ffydd* yng Nghrist—y *ffydd*  
 “ sy’n gweithio trwy gariad, ac ufudd-dod da yn ei chan-  
 “ lyn—i lewyrchu yn odidog;—ar i gariad brawdol  
 “ fod yn ddiysgog ac yn wrefog;—ar fod eich cynnydd  
 “ yn fawr, fel y tarddo llawer o eglwysî efangylaidd  
 “ oddi wrthyh! *Molianned* y bobl dydi, O Arglwydd!  
 “ *Molianned* yr holl bobl dydi!

“ Yn ol eich gofyniad, ni anfonasom ein *Cennadau*,  
 “ ein parchedig a’n hanwyl esgobion, *Ffyddlon* a *Chy-*  
 “ *wir*; a’n hanwyl frodyr, *Buddiol* a *Thofstyriol*. Der-  
 “ byniwch hwynt yn yr Arglwydd. Pob grâs a hedd-  
 “ wch fo gyd â chwi;—dymuniad cywir a gwref-  
 “ og eich serchiadol frodyr yn yr Arglwydd.—  
 “ Gorchymynwyd yn ein cyfarfod eglwys, &c.”

DIFFUANT. “ Dadau a brodyr, yr wyf yn enw yr  
 “ eglwys hon i Grist, yn ddiolchgar gydnabod tyner ga-  
 “ riad a sylw yr eglwys yn *Hyfrydle*, a chyd â’r serch-  
 “ iadau a’r llawenydd cywiraf yn eich derbyn fel ei  
 “ *chennadau*; ac yn gobeithio yr edrychwn yn waf-  
 “ tadol ar Genhadau yr eglwysî fel gogoniant Crist,”  
 (2 Cor. viii. 23.)

CHRIST. Yn wir y mae’r dechreuad hwn yn ymddang-  
 os yn hawddgar, ac y mae arno fwy o *ardderchawgrwydd*,  
 nac ar holl rwyfsg a mawredd dychymmygol dynion.

EPE. Yna *Diffuant* â llais croyw, a ddarlennodd yn  
 wahanredol eu *cyffes* o *ffydd*, a’u *cyfammod*, yr eglwys  
 yr holl amfer yn sefyll. Ar y diwedd-glo, hwy godaf-  
 ant eu dwylaw deheu tu a’r nefoedd—eu fêl a’u  
 eymhellodd i hynny (heb ei ofyn)—ac felly eistedd-  
 afant.—Yna eu cynnyrchiolaidd frawd a lefarodd  
 wrthynt fel y canlyn:

DIFFUANT.



DIFFUANT. "Frodyr, yr ydym trwy synnedig rās yn  
 " eglwys i Grist, er i ni mor ddiweddar i grwydro  
 " mewn tywyllwch paganaidd. O'r Arglwydd y daeth  
 " hyn, a rhyfedd yw yn ein galw ni. Yr ydym dan  
 " ofal yr Iachawdwr esgynedig, y Bugail mawr, fel ei  
 " braidd, ac nid yw yn diystyru casglu ein ŵyn yn ei  
 " freichiau. Gwelodd yn dda i gyfrannu doniau i ein  
 " *Blaen-ffrwyth*, ac yr y'm wedi helaeth brofi eu mawr  
 " ddefnyddioldeb. Rhoddodd awdurdod i ni i ddewis  
 " yn ei enw, y rhai yr ydym yn barnu ei fod ef wedi  
 " eu cymhwyso i borthi ei braidd, i borthi ei ŵyn.  
 " Yr ydym fel eglwys, ym mhresennoldeb Crist Esgob  
 " mawr ein heneidiau, wedi enwi a galw ein hanwyl  
 " frodyr, *Dewi* ac *Yefan*, i fod yn Olygwyr drosom yn  
 " yr Arglwydd. Yr oedd eu hattebiad yn oftyngedig  
 " ac yn annogaethol.——Yn awr frodyr, (i gym-  
 " meryd y naill a'r llall o honynt ar wahan) os ydych  
 " fel eglwys i Grist, yn adnewyddu eich galwad i ein  
 " anwyl a'n parchedig *Dewi* i fod yn *fugail* i chwi, i  
 " gyflawni holl ddyledswyddau a llafur y cyfryw  
 " swydd, yn ol *cyfreithiau* ein *Harglwydd*;——ac os  
 " ydych, ar ei gydsynniad ef â'ch galwad, a'i weith-  
 " redol neillduad i'r gwaith da, yn addo iddo bob *cariad*  
 " *crist'nogol*, parch ac ufudd-dod yn yr Arglwydd,—  
 " arwyddwch hynny trwy godi eich dwylaw."——  
*Yr hyn a wnaethant yn unfryd.*

YNA, gan droi at *Dewi*, efe a ddywedodd, " Ein  
 " hanwyl frawd, chwi welwch fod, mewn ymostyng-  
 " iad i'r Arglwydd, llygaid yr eglwys arnoch, ac yn  
 " *unfryd* yn eich galw i gymmeryd eu gofal *bugeiliaidd*,  
 " ——ac ar eich cydsynniad â'r alwad yn bwriadu  
 " myned rhagddynt i'ch *ordeinio*: anwyl Syr, nid yd-  
 " ym ond disgwyl am eich attebiad."

DEWI. " Eiddo yr Arglwydd ydwyf; ac eiddo i  
 " chwi-

“ chwithau : a pha ddoniau bynnag fy’ gennyf, eiddo  
 “ i chwi ydynt. Mi wn fy mod yn annigonol ; ond  
 “ trwy rās, mae gennyf beth gwybodaeth am y *Bugail*  
 “ mawr, yn yr hwn y mae pob cyflawnder yn trigo.  
 “ Gan fwrw fy hun wrth draed yr hwn a ddywedodd,  
 “ *Digon i ti fy ngrās i, am nerth i a berffeithir mewn*  
 “ *gwendid ;*——yr wyf yn derbyn eich galwad, ac  
 “ yn nerth yr Arglwydd a roddaf fy hun i’m gwaith,  
 “ pan i’m neillduer iddo ; ond yn difrifol ymbil eich  
 “ gweddïau gwaistadol a gwresog drofod.”

Ar hyn yr holl eglwys a blygasant eu pennau, a  
 dagrau o lawenydd ; a dywedodd *Diffuant*, “ Frodyr os  
 “ ydych fel eglwys i Grist, ac yn ei enw, yr awr hon  
 “ yn neillduo ac yn ordeinio yn weithredol, ein han-  
 “ wyl frawd *Dewi* i waith a swydd *bugail*, arwyddwch  
 “ hynny trwy godiad dwylaw ;” *Yr hyn a wnaethant yn*  
*unfryd.* Ar hyn dywedodd *Dewi*, â llawer o ddagrau,  
*Anfon yn awr lwyddiant, O Arglwydd !*

YNA dywedodd *Diffuant* wrth yr eglwys, “ Frodyr,  
 “ ein Harglwydd Iesu yw ein *Bugail* a’n *Hathraw*  
 “ mawr, nid oes neb yn dysgu fel efe : Efe a eglurodd  
 “ enw ei Dad i ni, ac a’i eglurhaiff. Mawr yw dirgel-  
 “ oedd ei gariad a’i rās ! Oh, ddyfnder yr addewidion !  
 “ Rhyw ran a wellsom, a phethau mawrion yr ydym yn  
 “ gobeithio a dderbyniwn etto.——Bu llafur ein  
 “ hanwyl frawd *Yefan*, a’r athrawiaethau mawrion *Ca-*  
 “ *riad* tragywyddol Duw, *Person* Crist, y cyfammoa  
 “ grās, *Cyfaawnhâd* trwy Grist, ac ynddo ef *sancteid-*  
 “ *iad*, *parhâd*, a *gogoniant*,——yn werthfawr i ni.  
 “ Yr ydym wedi ei gyfrif yn *athraw* *diffuant* a ferch-  
 “ iadol ; yr ydym yn bendithio Duw am dano, ac yn  
 “ addef ein bod mewn eifieu mawr o’i lafur : am hynny,  
 “ frodyr, os y’ch yr awr hon yn adnewyddu y galwadi’n  
 “ hanwyl

“hanwyl frawd *Yefan*, yn sefydlog i esponi athraw-  
 “iaethau mawrion yr efengyl i chwi, er ffydd ac ymar-  
 “feriad, yn y fwydd o *Henuriad athrawol*; —ac os  
 “ydych ar gydfynniad â’ch galwad a neillduad i’w  
 “waith, yn addaw iddo bob crist’nogol barch ac *ym-*  
 “*ostyngiad* yn yr Arglwydd, —yna arwyddwch hyn-  
 “ny hwy godiad dwylaw:” —*Yr hyn a wnaethant yn*  
 “*unfryd*.

YNA, gan droi at *Yefan*, dywedodd, “Ein hanwyl  
 “frawd, chwi welwch y modd, mewn ymostyngiad  
 “i’w Prophwyd mawr, y mae’r eglwys yn unfryd yn  
 “eich galw i fod yn *athraw* iddi — i esponio yr yf-  
 “grythurau, i agor athrawiaethau mawrion iechydwr-  
 “iaeth, a’u hyfforddi er eu cyfur a’u sancteiddrwydd;  
 “—a chyd â eu newydd ddewis *fugail*, i gymmeryd ei  
 “golygiaeth yn yr Arglwydd: anwyl Syr, dymunir  
 “eich attebiad.

YEFAN. “Yr wyf yn sefyll mewn mawr eisieu add-  
 “ysg; ond pa ddeall bynnag a roddwyd, neu a roddir  
 “i mi, yr wyf yn ewyllysgar iawn i’w arferyd yn eich  
 “plith, er anrhydedd Crist a mantais ein gilydd. Yr  
 “wyf yn deisyf eich gweddiau drosof.”

AR hynny yr holl eglwys a blygafant eu pennau fel  
 o’r blaen; a dywedodd *Diffuant*, “Frodyr, os ydych  
 “fel eglwys i Grist, ac yn ei enw ef, yr awrhon yn  
 “weithredol neillduo ac yn *ordeinio* ein hanwyl frawd  
 “*Yefan*, i fwydd a gwaith *Henuriad athrawol*, gan  
 “addo yn nerth Crist bob tyner barch ac ymostyngiad  
 “iddo yn yr Arglwydd; arwyddwch hyany trwy godi  
 “eich dwylaw:” —*Yr hyn a wnaethant yn unfryd*.

AR hyn, *Yefan*, yn y modd mwyaf serchiadol, a  
 chyd â llawer o ddagrau, a ddywedodd, *Cynnal fi,*  
*O Arglwydd! a’th hael Yspryd; yna y dysgaf dy ffyrdd*  
*i rai anwir, a phechaduriaid a droi’r attat!*

YNA



YNA *Diffuant* a ddarllenodd y 23 Salm, a'r holl gyn'-lleidfaa'i canafant dan sanctaidd ehengiad, â llais uchel; canys gwnaethai Duw hwynt yn lla wen.—Yna *Diffuant* a weddiodd â mawr serch, yn berthynol i'r achos; a chyd â wyneb-pryd firiol, a lefarodd wrth yr eglwys: —“ Frodyr, Duw a rasol roddodd i ni *fugail* yn ol “ ei galon ei hun, ac y mae ein llygaid yn gweled ein “ *hathraw*: y Duw trag'wyddol a fyddo gyd â hwy “ a ninnau!” Ar hyn fy blygodd ei ben, a daeth i lawr i'r faingc isaf.

YNA *Cywir*, un o'r cenhadau, a safodd i fynu ac a ddywedodd, —“ Frodyr, yr ydym yn addef fod “ eich *ffydd* yn flydd Crist, a'ch *trefn* yn drefn yr esen- “ gyl; ni wnawn, os canniatta yr Arglwydd, roddi “ hanes y ddau i'r eglwys yr ydym yn perthyn iddi; “ ac yn awr, fel ei chennadau, ac yn ei henw, yr ydym “ yn dymuno i chwi lawer o lwyddiant a chysur, ac yn “ rhoddi i chwi ddeheulaw cymdeithas,” A'r *bugail* a'r *athraw* newydd ordeinio, a dderbynniasant yr arwydd crist'nogol hynny o gymmundeb, yn y modd mwyaf caredig.

YNA *Ffyddlon* a weddiodd, ac wedi hynny a bregeth-odd oddi wrth Aët. xx. 28. “ Edrychwch gan hynny “ arnoch eich hunain, ac ar yr holl braidd, ar yr hwn “ y gosododd yr Yspryd glân chwi yn olygwyr, i fu- “ geilio eglwys Dduw, yr hon a bwrcafodd efe â'i briod “ waed.” —Ar ei ol ef, gweddiodd *Cywir*; a pre- gethodd oddi wrth 1 Thes. v. 12, 13. “ Ac yr ydym “ yn attolwg i chwi, frodyr, adnabod y rhai fy yn lla- “ furio yn eich mysg, ac yn eich llywodraethu chwi yn “ yr Arglwydd, ac yn eich rhybuddio; a gwneuthur cy- “ frif mawr o honynt mewn cariad er mwyn eu gwaith; “ a byddwch dangnosedus yn eich plith eich hunain.”

—Yna

—Yna canwyd yr 87 Salm, a *Dewi* a orphennodd waith cyhoeddus y dydd trwy weddi.

THEOPH. Yr ydym yn diolch i chwi, anwyl *Epenetus*, am hanes y gwaith hardd-wych hwn. Boed i ni gael gweled y gogoniant hyn ar yr holl eglwyfi!

NEOPH. Yr wyf yn cyfaddef fod llawer o *ddifrifoldeb* crist'nogol ar y gwaith; ond onid oedd *arddodiad dwylaw* yn eifieu? Gosodwyd dwylaw ar *Paul* a *Barnabas*, Aët. xiii. 3.

THEOPH. Iawn: Swyddwyr *anghyffredinol* eifioes, —yn cael eu hanfon yn awr ar neges *anghyffredinol*, —ac i dderbyn doniau *anghyffredinol* iddo.

NEOPH. Ond gosodwyd dwylaw'r *henuriaid* ar *Timothy*, 1 Tim. iv. 14.

THEOPH. Gwir; *Henuriaith anghyffredinol* (canys yr oedd *Paul* yn un o honynt;) a *Thimotheus*. fel *Efangelwr*, yn derbyn doniau *anghyffredinol* trwy hynny.

NEOPH. Ond dywedodd *Paul* wrth *Timotheus*, *Naddod ddwylaw* yn ebrwydd ar neb, 1 Tim. v. 22.

THEOPH. Yn y dechreuad, yr oedd doniau *anghyffredinol* yn cael eu stoſi ar lawer, trwy *arddodiad dwylaw*. Gall'ſai rhai ofod eu dwylaw yn rhy ebrwydd, ar wrth'rychau anghymmwys, ac ni chanlynodd y doniau; am hynny rhybyddir *Timotheus* na wnai felly.

NEOPH. Pa fodd yr ordeinid swyddwyr *cyffredinol* yn yr eglwyfi cyntaf, i bregethu a llywodraethu?

THEOPH. Trwy *godi eu dwylaw*, yr ordainwyd *henuriaid* ymhob eglwys, fel y mae'r gair *gŵreiddiol* yn gyffredin yn arwyddo, Aët. xiv. 23. Sef, *gosod henuriaid trwy ddewifiad y bobl*; yr hwn *ddewifiad* a arwyddocaaent trwy *godi eu dwylaw*.

NEOPH. Esguswch fi, anwyl *Epenetus*, ac ewch rhagoch, at waith y dydd canlynol.

M

EPE.

**EPE.** Y dydd nefaf, cyfarfu yr eglwys yn brydlon, bendithiasant Dduw am waith y dydd o'r blaen, taer ddeifyfiasant arno i gyflawn fendithio y *bugail* a'r *athiraw*, ac ymbiliasant ei bresennoldeb y dydd hwnnw. Yna *Dewi* a lefarodd wrth yr eglwys (canys nid oedd yn awr ddim eifieu *cynnyrchiolwr* neillduol i lefaru) "Frodyr, yr ydym yn deimladwy fod yr holl waith o " wilio dros y praid, yn fawr iawn, fel y clywsom " yn fanwl y dydd ddoe *o'r pulpit*;—ni wyddom ein " bod yn wan ac yn annigonol iddo; ond y mae gen- " nym achos i fod yn ddiolchgar, fod ein Harglwydd " wedi appwyntio i'w eglwyfi rai, wrth eu *fwydd bri-* " *odol* i lywodraethu yn dda ac mewn *diwidrwydd*. Yr " ydym eifioes, fel eglwys, wedi pennu ar y brodyr " *Didwyll* a *Diwyd*, fel personau cymmwys i'r *fwydd* " honno; wedi rhoi galwad difrifol iddynt iddi, ac yr " oedd eu hatteb yn ol ein dymuniad: ac yn awr fro- " dyr, os ydych fel eglwys yn *weithredol* yn adnew- " yddu eich galwad iddynt fel *henuriaid llywodraethol*, " gan addo iddynt bob parch Crist'nogol ac *ymostyng-* " *iad yn yr Arglwydd*, arwyddwch hynny trwy godi " cich dwylaw." Yr hyn hyn a wnaethant yn unfryd.

YNA ebe *Dewi* wrth *Didwyll* a *Diwyd*, " Chwi wel- " wech y modd y mae yr eglwys, trwy drugaredd, yn " foddlon i'w rheoli a'u llywodraethu yn ol *cyfreithiau* " *Crist*. Y maent wedi cymmeryd ei iau arnynt, ac â'u " llygaid arno ef, y maent yn taer ddeifyf arnoch ill " dau, i fod yn *henuriaid llywodraethol* iddynt; dymu- " nir eich attebiad." Codasant ill dau, ac attebasant i'r " perwyl hyn; Eu bod yn *ewyllysgar*, yn ol eu gallu i " wafanaethu Crist a'i achos yn yr eglwys: ac er fod y " gwaith yn bwysfawr iawn, mewn ymostyngiad i Crist " a galwad ei eglwys, ni wrthodent y gwaith, gan eu bod " yn eu neillduo iddo.

Ac



Ac ebe *Didwyl*, “Frodyr, gweddiwch drosom.—Y  
 “mae y llywodraeth ar ysgwydd y Prynwr, am hynny  
 “yn ei nerth ef yr ydym yn ewyllysgar i ymrwymoi’r  
 “gorchwyl.”—A *Dewi*, yn serchiadol iawn a ddy-  
 wedodd, “Fy nghalon fydd tu ag at ddeda’wyr *Israel*,  
 “y rhai fu ewyllysgar ym mhlith y bobl; bendithiweh  
 “yr Arglwydd,” Barn. v. 9.

YNA safodd *Yefan* i fynu, a llefarodd wrth yr eglwys  
 yn llyn; “Frodyr, y mae tosturiaethau ein Prynwr yn  
 “fawr iawn; pregethir yr efengyl i’r *tlodion*, a dywaid  
 “wrthym y gâd ef yn ein mysg bobl *druain a thlodion*,  
 “y rhai y mae ei eglwys yn neillduol rwym i’w cyn-  
 “horthwyo.” Y mae *Diaconiaid* yn fwyddwyr yn yr  
 eglwys, a’u *gofal priodol* yw eu cymmorth. Yr ydych  
 fel eglwys i Grift, wedi galw y brodyr, *Dyfal*, *Llawen*,  
*Tirion*, a *Haelionus*, i fod yn *ddiaconiaid* i chwi; ac os  
 ydych yn awr yn adnewyddu eich galwad, ac yn weith-  
 redol yn eu neillduo i’r fwydd, gan addo dyladwy barch  
 a christ’nogol fri iddynt fel y cyfryw, arwyddwch hynny  
 trwy godiad dwylaw: *Yr hyn a wnaethant yn unfryd*.  
 —Yna deisyfodd ar y brodyr hyn, i roddi eu hatteb.  
 Dywedasant eu bod yn ewyllysgar i wafanaethu Crist,  
 yr eglwys, a’r *tlodion*, yn y fwydd y galwad iddi. A  
 dymunasant ran yn eu gweddiau, fel y cyflawnent yn  
 ffyddlon yr ymddiriaid a roddwyd ynddynt.

YNA canasant y 146 Salm; ac *Yefan* a weddiodd yn  
 synhwyrol iawn ac yn serchiadol; a *Chywir* a bregeth-  
 odd oddi wrth 1 Tim. v. 17. *Cyfrifer yr henuriaid sy’n*  
*llywodraethu yn dda, yn deilwng o barch daudddyblyg*.  
 Soniodd lawer am ddyledfwydd henuriaid a phobl.—  
 Yna gweddiodd *Ffyddlon*, a phregethodd oddi wrth  
 Rhuf. xii. 7, 8. *Ai gweinidogaeth, byddwn ddyfal yn y*  
*weinidogaeth;—yr hwn sy’n cyfranuu, gwnaed mewn syml-*  
*rwydd;—*

*trwydd*;—*yr hwn sy'n trugarhau, mewn llawenydd*. Canwyd y 26 Salm, ac *Yefan* a ddibennodd trwy weddi. Mawr oedd llawenydd yr eglwys, a grâs mawr oedd arnynt oll.

CHRIST. Fel hyn y gwelwn y trefnwyd yr eglwys grist'nogol gyntaf yng *Nghaerludd*; a mawr oedd ei harddwch.—Gadewch i ni glywed, y modd yr aethant ymlaen.

EPE. Hynny a gewch mewn amser cyfaddas, ond yn bresennol y mae ar ein teuluoedd ein heusieu, ac y mae addoliad Duw yno yn galw am danom; a boed ei werthfawr gymdeithas gyd â ni.

YMDDIDD-

A  
y dyv  
mae'r  
myne  
ymadu  
y llo  
nygia  
ellod



## YMDDIDDANIAD IV.



Y modd y derbynid ael-  
odau.

Bedyddiad credadyn.

Bedyddiad baban.

*Pagan* dychweledig yn al-  
rodd ei brofiad.

*Iuddew* dychweledig hefyd

Derbyniad y ddau.

Gweinyddiad Swpper yr  
Arglwydd.

Y Cenhadau yn ymadael.

Darpariad i'r esgobion yng  
*Nghaerludd*.

Gofod i fynu ysgol grist'-

nogol.

*Edgar* yr ysgol-feistr yn  
cael ei ordeinio yn hol-  
ydd.

Cyttuno ar gyfarfodydd  
neillduol.

Rhyfedi y credinwyr yn  
fawr.

Cynnygiad i rannu yn am-  
ryw eglwyfi, yn cael ei  
wrthod.

Ond mewn ffordd arall yn  
cymmeryd lle.

Y drefn o hynny.

---

### THEOPHILUS.

**A**NWYL *Christophilus*, y fath nifer o athrawon a  
dysgawdwyr sy'n wastadol weini arnom! Iawn  
y dywedir, na adawodd Duw ei hun yn ddi-dyst. Y  
mae'r nefoedd yn dadgan ei ogoniant, a'r ffurfafen yn  
mynegu gwaith ei ddwyllaw: dydd i ddydd a draetha  
ymadrodd, a nôs i nôs a ddengys wybodaeth. Yr haul,  
y lloer a'r fêr, y rhai a ordeiniodd yr Arglwydd, a gyn-  
nygiant addysg; *Arcturus*, *Orion* a *Phleides*, ac ystaf-  
ellodd y deheu, a gyhoeddant ei fawredd.

CHRIST.



CHRIST. Nid yn unig y nefoedd fy'n datgan ei ryfeddodau; ond y mae ein athrawon yn dyfod at ein drysau; gofyn yn awr i'r anifeiliaid a hwy a'th ddyfsgant; a chediaid yr awyr, a hwy a fynegant i ti; neu dywed wrth y ddaear, a hi a'th ddyfsg di, a physgod y môr a fynegant i ti. Y maen o'r mŵr a lefara, a'r trawst o'r gwaith coed a ettyb. Nid oes un blodeuyn, hoff nac anhoff, nad yw yn pregethu gallu a doethineb ddwyfol; a phob glafwelltyn a faif i fynu dros ei wneuthurwr, yn gyftal ac uchel gedrwydd *Libanus*. Nid oes un groyn nad yw'n alluog ddadleu dros Dduw.

THEOPH. Ein gellu a'n derwen llydan-frig a'n cynnyfgeiddant â meddyliau gofyingeiddiol. A glywch chwi ganiad yr adar? Er nad yw eu rhan ond bychan, etto yn eu ffordd, molianant yr hwn a'u ffurfiodd ac fy'n eu perthi. Er fod ein Duw yn rhoddi i ni bob peth yn gyfoethog i'w mhwynhau, mor llefsg y mae ein calonnau i'w feliannu!—Ond dymma *Epenetus* a *Neophytus*, gobcithio y pâr yr hyfryd hanes i'n calonnau lofgi etto.

NEOPH. Felly, gyfeillion, eich awydd i glywed yr hanes, a'ch dygodd yma yn brydlon.

THEOPH. Yr oeddem yn sylwi y modd y mae ein dyfsgawdwyr bychain, fy'n lleifio yn y canghennau, yn fennu ein llefgedd i feliannu ein Prynwyr.—Yn awr, *Epenetus*; am yr hyfryd hanes.

EPE. Y dydd nefaf ar ol ordainio'r henuriaid a'r diaconiaid, oedd yn ddydd yr Arglwydd; ac oblegid i Ffyddlon a Chywir i bregethu dau ddiwrnod yn ddilynol eifioes, *Yefan* a *Dewi* a gymmerasant arnynt y rhan bennaf o waith y dydd hwn. Pregethodd *Yefan* y boreu, oddi wrth Eph. iii. 8. *I mi y llai nâ'r lleiaf o'r holl saint, y rhoddwyd y grâs hyn, i efangylu ym mysg y cenhedloedd*

*cenhedloedd anchwiliadwy olud Crist. A Dewi a bregeth-*  
odd yn y prydnhawn oddi wrth 2 Cor. iv. 5. *Canys*  
*nid ydym yn ein pregethu ein hunain, ond Crist Iesu yr*  
*Arglwydd, a ninnau yn weision i chwi er mwyn Iesu. Yr*  
oedd Duw yn fawr gyd â hwy ill dau, a chyd â'r holl  
eglwys, a thrwy ei Yspryd fe wnaeth i'w phiol redeg  
drofodd. Y Cenhadau hefyd a lanwyd o lawenydd;  
a chynnygiodd *Ffyddlon* i bregethu yn yr hwyr. Da  
oedd ganddynt glywed hynny, canys yr oedd yr efen-  
gyl yn fwy gwerthfawr ganddynt nâ'u hymborth ang-  
entheidol; ac felly fe bregethodd yn rhagorol oddi  
wrth Act. viii. 8. *Ac yr oedd llawenydd mawr yn y ddi-*  
*nas honno.*

NEOPH. Mi dybiais, *Theophilus*, oddi wrth yr hyn a  
ddywedafoch, y caem glywed am ganiad yr adar,—sef,  
adar *paradwys*. Gwnaeth Duw erddynt bethau mawr-  
ion, am hynny yr oeddynt yn llawen: dymunwn fod  
*Brydain* wedi ei llenwi â'r fath felusgerdd! — Ond mi  
a'ch attaliais.

EPE. Y Sabboth canlynol yr oedd yr eglwys i gyf-  
rannogi o Swpper yr Arglwydd; a sefydlwyd y pum-  
med dydd o'r wythnos honno, i ddifrifol weddi, ar i  
Dduw i rasol barottoi eu calonnau, i ddisgwyl yn ef-  
angylaidd wrtho yn yr ordinhad werthfawr honno.—Yr  
oedd hefyd rhai a gynnygiwd o'r blaen i gymmundeb,  
i roddi cyfrif o'u ffydd a'u profiadau; ac yr oedd rhai  
yn sefyll yn barod i fedydd.

THEOPH. Yna mi welaf mai hên arfériad yn yr eg-  
lwys, yw cynnygiad blaenorol mewn trefn i gymdei-  
thas.

EPE. Ie, yn ficer, a mawr oedd gofal y prif-églwysfi  
yn hyn. Arferent ocheliad mawr, ac yn aml byddai  
rhai personau dros hir amser mewn ystaf o holiad: a'r  
eglwys

eglwys ieuangc hon a arferodd bwyll, ac a fynnododd gym-  
maint o adnabyddiaeth ag oedd bosibl o'r rhai a gynnyg-  
ient eu hunain i'w chymdeithas.

CHRIST. Attolwg, pa gamrau o ocheliad a gymmer-  
asant, tu ag at gadw eu hunain yn bûr?

EPE. Gallent amrywio, fel y byddai yr achos ; ond yn  
gyffredinol, hyn ydoedd : y neb a gynnygiai ei hun, a  
holid gan yr *henuriaid* ; ac os gwelent annogaeth, hwy  
roddent hyfpyfiad i'r eglwys fod y cyfryw berfon yn  
chwenych cymmundeb gyd â hwynt, fel aelod : yna  
yr eglwys a anfonai un neu chwaneg yn ei henw, i ym-  
ddiddan â'r cyfryw, am ei wybodaeth, ei grediniaeth,  
a'i brofiad ; i weddio gyd âg ef, ei ddyfsgu, a'i annog, fel  
y gwelent yr angen ; i ymholi ynghylch ei ymarwedd-  
iad, yn enwedig oddi ar amser ei ofal cyntaf ynghylch ei  
enaid ; a mynegent y cwbl i'r eglwys.

THEOPH. Da fyddai gennyf pe rhoech esampl o'r  
modd y derbynnyasant aelodau i'r eglwys.

NEOPH. Mynegodd *Epenetus* am rai oedd yn barod  
i fedydd ; a gawn ni ffafr o esampl neu ddau yn gyntaf,  
er ein hadeiladaeth, yn yr hyn a berthyn i'r ordinhad  
honno?

EPE. Y dydd nefaf ar ol i *Yefan* a *Dewi* bregethu,  
daeth dyn a'i enw *Credadyn*, i dŷ *Yefan*, gan ostyng-  
edig ofyn am dano, a dywedyd wrtho gyd â dagrau,—  
“ Bu'm yn ddamweiniol yn eich gwranddo ddoe, ac aeth  
“ yr hyn a lefarasoch i'm calon ; ac er bod fy nyfod-  
“ iad yn unig i foddioni meddwl gwâg-gywrain, y Duw  
“ mawr, yr wyf yn gwir gredu, a agorodd fy nghalon.  
“ Pan lefarasoch am anchwiliadwy olud grâs i'r pennaf  
“ o bechaduriaid, gobeithio i mi weled fy nghlwyf a'm  
“ cynnorthwy.”

YEF. Nid llawer sydd, oddi ar pan gyfarfyddais i â'r  
un



un drugaredd, ac y mae'n dda gennyf weled yr un grâs yn gafaelu yn eraill; dymunwn hefyd fod yn ddiolchgar am i Dduw pob grâs weled yn dda i arddel fy ngweinidogaeth wael er daioni i un o'm cyd-bechaduriaid; a'i fod eisioes yn eich arwain chwi i obeithio.

CREDADYN. Yr wyf yn deimladwy iawn i mi fod heb obaith, ac yn ddiofal; ond y mae arnaf gywilydd a gofid i feddwl am hynny; nid oeddwn yn adnabod nac yn chwennych Gwardwr.

YEF. A ydych yn meddwl eich bod yn ei adnabod ac yn ei chwennych yr awr hon?

CREDADYN. Gobeithio fy mod; ni ddichon yr holl ddinas, na'r holl fyd fy achub; ond y mae un fy'n fwy na'r byd, fy uwchlaw pawb, ac a ddichon achub hyd yr eithaf; wrth ei draed ef yr wyf yn bwrw fy hun; yr wyf yn credu nad oes iechedwriaeth yn neb arall.

YEFAN. A pha beth fy'n peri i chwi gredu ei fod ynddo ef?

CREDADYN. Y mae y dwyfol allu yn fy nerthu i'w gredu, trwy rod-di i mi weled fod Crist yn lachawdwr cymmwys i'r fath ag ydwyf; a thrwy fy ngwneuthur yn ewyllysgar i fwrw fy enaid arno.

YEF. A pha beth a fynnwch i mi wneud eroch?

CREDADYN. Yr wyf yn gwrthod paganiaeth, yn proffesu fy hun yn Gristion, ac yn deisyf cael fy meddydio.

Ar hyn, *Yefan* a orchymmynnodd ddwfr, a weddiodd yn ferchiadol ac yn berthynafol, ac a fylwiodd i'r cyfeillion oedd bresennol, — ryfeddoldeb grâs yn ymweled â'r cenhedloedd truaïn, y rhai trwy hynny oedd-ynt yn cynniwair at Iesu, yn proffesu eu ffydd ynddo, ac yn deisyf eu bedyddio yn ei enw. Sylwiodd hefyd, i fod hyn yn gyflawniad o rasol addewidion; yn neill-

duol o honno yn Esay lii. 15. *Felly y taenella efe genhedloedd lawer*;—yr hon, eb efe, y cyfeiriodd Crist yn union-gyrch, yn Mat. xxviii. 19. *Ewch a dysgwch yr holl genhedloedd, gan eu bedyddio, &c.* Yna cymmerodd ddwfr a *thaenelloedd* ef ar ei wyneb, gan ddywedyd, “*Credadyn yr wyf yn dy feddyddio yn enw y Tad a’r Mab a’r Yspryd Glân.*”—Dibennodd trwy weddi, ar i fendith y nefoedd i ganlyn yr ordinhad; ar i Dduw i roddi helaeth adnabyddiaeth o’i addewid o daenellu dwfr glân arnynt, gan eu bedyddio â’r Yspryd Glân; ar iddo eu dwyn ymlaen mewn graddau mwy o sancteiddrwydd i’r Arglwydd, a chadernid yn y ffydd; ac yn neillduol ar i’r newydd fedyddiedig gael ei nerthu dros ei holl fywyd, i rodio yn addas i’w broffes, ac i’r enw bendigedig i’r hwn ei bedyddiwyd. Yna annogodd a chyfarwyddodd ef i ddilyn yr Arglwydd yn gyflawn.

NEOPH. A fedyddiwyd neb y pryd hynny, ond y rhai a’i dymunodd?

EPE. Bedyddiwyd baban i un *Graflawn* ar yr un diwrnod, gwr a fedyddiodd *Ffyddlen* pan fu yno o’r blaen; efe a aeth at *Dewi*, ei fugail, ac a ddeisyfodd arno ddyfod i’w dŷ i’w fedyddio. A *Dewi* a aeth, a rhai cyfeillion gyd âg ef, a alwodd am ddwfr, ac aeth i weddi; a rhoddodd i’w ychydig wrandawyr ymadrodd byr a melus, oddi wrth Jer. xxx. 20. *Eu meibion hefyd fyddant megis cynt.* A phan orphennodd, efe a drodd at dâd y plentyn ac a ddywedodd, “Yr wyf yn gob-  
“ eithio frawd, yr edrychwch yn wastadol arnoch eich  
“ hunan dan y rhwymau mwyaf i ddygid eich plentyn  
“ i fynu (os byw a fydd) yn addysg ac athrawiaeth yr  
“ Arglwydd, i bledio â Duw *drosto ef*, ac i bledio âg ef  
“ dros Dduw.

GRASLAWN. Yn nerth Crist, yr wy’n addaw hynny.

DEWI.

DEWI. Pa beth yw enw eich plentyn?

GRASLAWN. Ei enw yw *Nathanael*.

DEWI. Y plentyn hwn a enwyd *Nathanael*, yr wyf yn fedyddio yn enw y Tad, a'r Mab, a'r Yspryd Glan; ac wrth lefaru'r geiriau, *tywalltodd* ddwfr ar ei wyneb; yna rhoddodd y plentyn i'w dad, a *gweddiodd* ar i'r Tywysog fy'n sefyll i fynu dros blant ei bobl, i raslawn fendithio y plentyn, a'i feithrin iddo'i hun, fel yr ymddangofai ei fod yn *rhodd Duw* yn wir; ar i'r rhieni gael eu nerthu i gyflawni bob dyledswydd tu ag at eu plentyn; ac iddynt hwy a'r eglwys gael cyffur boreuol oddi wrtho. Yna diolchodd am dyner drugareddau i'r rhieni, ac a daer ddeisyfodd ar Dduw teuluoedd *Israel* i breswyllo yn wastadol yn eu plith.

NEOPH. Y mae llawer o ogoniant yn ymddangos i mi ar hyn: Cyfammod Duw yn cael ei gadarnhau, ei bobl yn cael eu cyffuro mewn cyfammod trag'wyddol wedi ei luniaethu ym mhob peth ac yn sicr, yn cynnwys eu holl iechydwriaeth a'u holl ddymuniadau, a'u plant beb eu gwrthod. Y mae yr hên Olewydden etto yn sefyll; ac er torri ymaith rhai o'r canghennau *Iuddewig*, gobeithio fy mod yn ddiolchgar ein bod ni y cenhedloedd truain wedi ein impio ym mhlith y cangennau, ac mae yr un yw'r olewydden etto. A'r un rheol a faif byth, *Os sanctaidd y gwreiddyn, felly y canghennau*, Rhuf. xi. 16, 17.

THEOPH. Gobeithio na chaiff neb o drigolion *Poth-eina* eu gadael, i gyfyngu y cyfammod grâs, nag i gymmeryd ymaith y *gogoniant* oddi wrth eu plant.—Ond ym mha fodd y derbyniasant aelodau i'r eglwys?

EPE. Cyfarfu yr eglwys y pummed dydd fel y fon-iwyd, a gweddiodd amryw o'r brodyr gyd â mawr ferch, gostyngaidrwydd, a diolchgarwch. Yna *Cywir* a bre-



gethodd oddi wrth Salm xlv. 4. “ Y mae afon, a’i  
 “ ffrydiau a lawenhant ddinas Duw, cyfsegr preswyl-  
 “ feydd y Goruchaf.” A thra yr oedd yn pregethu,  
 yr holl eglwys a brofiadol ddeallasant y testyn: hwy a  
 wnaethpwyd yn llawen, yn wir. Ar ol y bregeth ca-  
 nasant y 46 Salm; ac yna galwasant y rhai a roisent  
 eu henwau i mewn, i roddi cyfrif am eu ffydd a’u pro-  
 fiadau. Y cyntaf a alwyd oedd un *Uniawn* (a fuasai  
 yn ddiweddar yn *bagan*) a chyfarwyddwyd ef i fan lle  
 y clywid ef gan bawb. A llefarodd *Dewi* wrtho fel y  
 canlyn:

DEWI. Gelwir chwi yn awr i’r anrhydedd mwyaf,  
 nefaf i *ferthyrddod*;—i gyffesu Crist ynghanol ei eglwys.  
 Ein dinas fy gadarn, iechydwriaeth yw ei mhuriau, ac  
 y mae’r pyrth yn agored i bawb i ddyfod i mewn a  
*geidw y gwirionedd*: yr ydym yn gobeithio eich bod  
 yn adnabod grâs Duw mewn gwirionedd; hanes pa un  
 yr ydym fel eglwys, yn awr yn chwennych gael.

UNIAWN. Cyffesu Crist, yn wir, fy fwy o anrhyd-  
 edd nac unrhyw fawredd bydol; ac yr wyf yn chwen-  
 nych ei gyffesu yn oftyngedig, yma, ynghynlleidfa ei  
 Saint, lle mae ef i’w fawr ofni. Gobeithio i’w dwyn  
 i’w addoli a’i ofni gyd â rhyw fefur o ffydd; ac yr wyf  
 i fynegu i chwi, pa fodd y dechreuwyd y gwaith, ac y  
 dygwyd ymlaen hyd yn hyn.—Ar yr amser yr oedd  
 eich parchedig athraw, *Yefan*, yn mynegu, yn ei dŷ ei  
 hun, ger bron llawer o dystion, yr hyn a wnaeth Duw  
 i’w enaid,—yr oedd fy mrawd *Cyfiawn* yn bresennol,  
 a’r pryd hynny a ymwelwyd trwy râs; yr hwn ar ol  
 hynny a ddaeth i gymdeithas eglwys gyd â chwi. Mi  
 glywais yn fuan am ei gyfnewidiad i grist’nogaeth, ac a  
 wnaethum y sylw manylaf ar ei rodiad a’i ymddygiad;  
 ac er i mi geisio achlysur i waradwyddo, ni chefais

ddim

ddim ond yr hyn yr oeddwn yn fawr hoffi; cymmaint o fwynder a chariad, cymmaint o gasineb at bechod, ac o fêl at ddyledfwydd, fel ac y dechreuais dŷbied i fod rhyw beth o *wir* yn yr hyn yr oedd yn broffesu. Ymroais un prydnhawn i aros yn ei dŷ ef, nes cyflawnai weddi deuluaidd. Darllenodd yr 16 pennod o *Ioan*, lle dywedir yr *argyoeddai* yr Ysryd Glân *y byd o bechod, am nad ydynt yn credu yng Nghrist*. Tarawodd fi hyd at fy enaid; a phrin y galleis glywed un peth arall a ddarllenwyd. Fy mrawd a weddiodd ac a alarodd lawer ger bron yr Arglwydd; ond fy nghalon a'm tarawodd, ac a ddywedodd wrthyf, fod llawer mwy o achos genyfi i alaru nâc efe: felly, dan olygiadau o berygl ac anheilyngdod, mi dorrais allan i ddagrau; yr hyn a sylwodd fy anwyl frawd, ac a anfonodd lefau cryf i'r nefoedd ar fy rhan. Pan ddiweddodd, cymmerodd fi erbyn fy llaw, minneu a blygais fy mhen, ond ni allai un o honom ddweyd gair. Yr hyn a fu yn hwyr y *feithfed* dydd. Y boreu nesaf mi ddaethum drachefn, ac a ddywedais fod arnaf chwant i fyned gyd âg ef i gymmanfa'r crist'nogion: fe ddywedodd fod yn dda ganddo hynny; ac mewn gweddi deuluaidd, crybwyllodd yn neillduol iawn am danaf, ar i Dduw pob grâs *ymweled* â mi y dydd hwnnw. Yr oedd fy ngofal yn fawr; a phan ddaethum i'r gymmanfa, dechreuais feddwl, pa beth oedd i Dduw pob grâs *ymweled* â mi; a thros ryw amfer disgwyliais am hynny: ond yn rhyw fodd fy nifgwyliad a beidiodd; a thra yr oeddwn yn y fwrthni hynny, dywedodd eich presennol anrhydeddus fugail, a llef uchel, "Gwrandewch arnaf fi, y rhai cedyrn galon, y rhai pell oddi wrth gyfiawnder; neseais fy nghyfiawnder, ni bydd bell, a'm hiechydwrîaeth nid "erys," Eſay xlii. 12, 13. Aeth y geiriau i'm calon!

Syrthiais

Syrthiais o flaen eu hawdurdod : addefais fy mod ymhell oddi wrth gyfiawnder, ac er hynny mor ffol a bod yn gadarn-galon. Gwnaed fi i ffeiddio fy hun, ac yn deimladwy nad oedd dim yn y byd a'm cynhorthwyai. Ond pan ddaeth i lefaru am yr Arglwydd yn dwyn ei gyfiawnder yn agor, hyd yn oed at y rhai oedd yn rhy gadarn i fyned atto ; ac na arosai iechedwriaeth Duw, mi a arweiniwyd i obeithio y byddai y *Messiah* yn Iachawdwr i mi. Mi gefais fy enaid tlawd yn ewyllysgar i anturioy cwbl arno ef, gwnaed â mi yr hyn fyddai da yn ei olwg. Mi aethum adref gyd â fy mrawd, a mynegais iddo fel y bu arnaf ; a gofynais, ai hynny y feddyl-iodd wrth Dduw yn ymweled â mi ? Dywedodd, ie. Yna ebe fi, frawd, fe attebodd Duw eich gweddi, ac ymwelodd â mi â'i iechedwriaeth.—Yn y prydnhawn mi glywais eich parchedig *athraw* : ac yn ei ymddiddan fe soniodd am dynherwch Crist, fel bugail, at y gwannaf yn y praid ; a dywedodd fod gennym y rheswm cryfaf i fod yn hyderus, “ y bydd i'r hwn a ddechreuodd yn neb y gwaith da, ei orphen.” Hyn am hannogodd yn fawr : aethum adref, cauais fy hun mewn ystafell, a cheisiais dywallt fy enaid ger bron Duw, yr hyn a wnaethum mewn modd torredig iawn : ond y gair a glywais,—*Nid yw efe yn diystyru gweddi y tlawd*, a fu yn gefnogrwydd mawr i mi. Oddi ar hynny, mi ymdrechais ganlyn yr Arglwydd yn ei holl ofodiadau ;—a chan gredu i fod cymdeithas eglwys yn un o honynt, yr wyf yn chwennych ei ganlyn yn hynny hefyd.

Dewi. Chwi ddywedafoch eich bod yn gobeithio y byddai y *Messiah* yn Iachawdwr i chwi ; pwy ydych yn ddirnad yw y *Messiah* ?

UNIAWN. *Iesu*, Mab Duw, a Mab y Wryf ; Dawdyn, mewn dwy natur wahanol, ond un Person ; a creiniwyd i achub pechaduriaid.

DEWI.



DEWI. Rhag pa beth y meddylwch y mae ef ym eich achub?

UNIAWN. Oddi wrth fy mhechodau, melltith y gyfraith, a'r llid a fydd.

DEWI. A oes gennych ynte ddim pechod yn awr, gan ei fod ef yn Iachawdwr i chwi?

UNIAWN. Oes, ddrygau heb rif yn glynw wrth fy natur, a than deimlad o honynt yr wyf beunydd yn galaru o flaen yr Arglwydd,—Duw'r pardynau; er hynny nis cyfrifir hwynt i mi.

DEWI. Beth ynte fy'n dŷfod o honynt?

UNIAWN. Cyfrifwyd hwynt oll i Grist; efe a'u dygodd yn ei gorph ei hun ar y pren, 1 Ped. ii. 24.

DEWI. Pwy a gyfrifodd eich pechodau i Grist?

UNIAWN. "Yr Arglwydd a osododd arno ein han-wireddau ni i gyd," Esay liii. 6.

DEWI. Eithr onid yw Duw yn disgwyl i chwi fyw'n gyfiawn?

UNIAWN. Ydyw; ac yr wyf, trwy rās, yn profi dymuniad taer i'm cael ym mhob dyledswydd; ond nid un rhan o hyn yw fy nghyfiawnder cyfiawnhaol.

DEWI. Beth yw rheol eich dyledswydd?

UNIAWN. Tra'gwyddol gyfraith foefol Duw, yr hon y mae athrawiaeth ffydd yn Mab Duw yn gadarnhau.

DEWI. Pa feddyliau fydd gennych am Grist, fel *Mab Duw*?

UNIAWN. Y mae ef ym mhob ystyr uwchlaw fy meddyliau. Yr wyf yn cael fy nerthu i'w gostwngi'r hyn a ddatguddir am dano;—ei fod ef yr anfeidrol â'r tragwyddol Dduw,—yr un mewn natur â'r Tad a'r Yspryd Glân, ond yn wahanol yn ei berson. Y mae yn y Duwdod dri o Bersonau, y *Tad*, y *Gair*, a'r *Ys-  
pryd Glân*, a'r tri hyn un ydynt, 1 Ioan v. 7.

DEWI

DEWI. Pa fodd y daeth y Gair trag'wyddol i fod ynddynt?

UNIAWN. Trwy gymmeryd *nattur* ddynol (nid *person* dynol) i undeb personol âg ef ei hun; ac felly y mae ym mhob ystyr yn Arch-offeiriad cymmwys i ni.

DEWI. Ond y mae'n rhaid i chwi oddef blinfyd, wrth gyffessu y *Messiah* gogoneddus hwn a'i wafanaethu, a pha fodd yr ydych yn disgwyl myned trwy hynny?

UNIAWN. Yn unig yn nerth yr Yspryd Glân, Diddanydd a Sancteidddydd yr eglwys.

DEWI. Frodyr, os oes gennych un rhyw beth arall ar eich meddyliau, i ofyn i'n cyfaill, cyn iddo neillduo, yr wyfyn deisyf arnoch i arferyd rhyddid.—Ond, gan nad oedd dim yn cael ei ofyn, dymunwyd arno ymneillduo. Ar hynny deisyfodd *Dewi* ar y brodyr, a fuafent yn ymddiddan o'r blaen âg ef, ac yn ymofyn ynghylch ei ymddygiad, i ddweyd yr hyn a wyddent am dano, wrth yr eglwys. Attebasant, iddo fynegu yr un pethau a glywsent, a rhai pethau eraill o bwys, iddynt hwy, iddynt weddio gyd âg ef, a chael gyd âg yntef weddio gyd â hwy mewn modd isel a chymmwys; ac na chawfant wrth ddiwyd ymholi, gael dim yn ei rodiad ond yr hyn oedd addas i'w broffes: ond meddynt, y mae ei frawd *Cyfiawn* yn bresennol, os mynnwch ofyn dimiddo. Yna ebe *Dewi*, y brawd *Cyfiawn*, dymunir arnoch i rododi i'r eglwys eich meddyliau am ei ymddygiad. Attebodd yntef, nas gwyddai, oddi ar pan ddechreuodd *Duw* i weithio arno, ddim ond yr hyn oedd gyfaddas i'r gwaith hwnnw.

AR hyn, ebe *Dewi* wrth yr eglwys, Frodyr, os ydych oddi wrth yr hyn a glywsoch am ffydd, profiad, ac ymddygiad *Uniawn*, yn barnu fel eglwys i. Grist, ei fod yn wir gredadyn, ac mae eich presennol ddyled-  
fwydd

fwydd yw ei dderbyn i gymdeithas fel aelod eglwys, arwyddwch hynny trwy godi eich dwylo:—*Yr hyn a wnaethant yn unfryd.*

YNA galwyd ef i mewn, a dywedodd *Dewi* wrtho,  
 “ Y mae yr eglwys hon i Grist wedi ystyriaid y cyfrif  
 “ a roddasoch am waith Duw ar eich enaid, ar hanes a  
 “ roddwyd am eich ymddygiad; ac yr ydym yn barnu  
 “ mae ein dyledswydd yw tyftio ein cariad attoch yn  
 “ yr Arglwydd, a’ch derbyn i gymdeithas gyd â ni.  
 “ Gan hynny, os ydych yn y gymmanfa hon, yn ddi-  
 “ frifol roddi eich hunan i’r Duw trag’wyddol yng  
 “ Nghrist, fel eich Duw; yn derbyn Crist yn Broph-  
 “ wyd, yn Offeiriaid ac yn Frenhin i chwi; ac yn  
 “ rhoddi eich hun i ni fel eglwys, gan addo yn nerth  
 “ yr Arglwydd i rodio gyd â ni yng nghyflawniad pob  
 “ dyledswydd rwymedig ar aelod eglwys,—arwydd-  
 “ wch hynny trwy godi eich llaw:”—*Yr hyn a wnaeth,*  
 —Yna, ebe *Dewi*, “ Yr ydym ninnau hefyd, fel eglwys  
 “ i Grist, yn addo, yn yr unrhyw nerth, i gyflawni pob  
 “ dyledswydd berthynafol tu ag attoch chwi fel aelod o  
 “ honom: ac felly yn enw yr eglwys hon i Grist, yr  
 “ wyf yn eich derbyn, ac yn rhoddi i chwi ddeheulaw  
 “ cymdeithas: a boed i’ch dyfodiad hyn i weledig deyr-  
 “ nas nef, yn y byd hwn, gael ei ganlyn â galluog fen-  
 “ dith! *Amen.*”

PHILA. Yr oedd ei brofiad o’r iawn ryw: ond oh, y fath bethau gwerthfawr a dynnodd yr holiadau o hono!

THEOPH. Attolwg *Epenetus* ewch ymlaen at y lleill.

EPE. Y nesaf a alwyd oedd un *Jonathan Ben-Israel*, wrth ei enedigaeth yn *Iuddew*. Dymunwyd arno i sefyll fel y gwnaeth y llall, a rhoddi cyfrif o waith Duw ar ei enaid.



JONATHAN. Yr wy'n fynnu wrth ryfeddodau rhag-  
luniaeth, a mwy wrth ryfeddodau grâs! Fe'm ganed yn  
*Bethania*, ddwy filltir o *Jerusalem*. (Oh na allwn ddy-  
wedyd, y *Jerusalem* fy'n awr!) Yr oedd fy nhad, *Israel*  
*Ben-Joseph*, yn *Jerusalem* pan groefhoeliwyd yr *Iesu*;  
ac am a wn i, yn un o'r rhai a gydsynnialant â'i farwol-  
aeth. Pa fodd bynnag, pan oeddwn yn llanc, mi a'i  
clywais yn fynych yn sôn am dano gyd â dirmyg; gan  
ddweyd iddo weled y *Messiah* hwnnw yng nghrog ar  
bren. Cefais fy meithrin mewn mawr ragfarn yn erbyn  
*Iesu o Nazareth*; a thybias, a'r lawer o gyfrifon, mai  
amhosibl oedd ei fod ef y *Messiah*; yn neillduol, fel y  
clywais yn fynych, ei fod yn un gwael, yn saer, yn ddir-  
mygedig a gwrthodedig gan ddynion, yn wâs llywod-  
raethwyr; yn hollol analluog i achub ein cenedl o gaeth-  
wafanaeth y *Rhufeiniad*, mwy o lawer i wneuthur *Je-  
rusalem* yn ben moliant yr holl ddacar. A chryfhawyd  
y rhagfarn hon yn fawr ynnofoddi wrth ddwy o ystyr-  
iaethau: yn gyntaf, ein bod yn gwybod o ba le y daeth  
yr *Iesu*; ac yna, dysgwyd fi i gredu, pan ddeuai y *Mes-  
siah*, yr arolai dros byth, ac y gwnai ein cenedl yn  
ben ar bawb, yr hyn a dybiais na wnaeth yr *Iesu*.  
Felly, rhaid i mi yn awr addef i'm mawr gywilydd, fy  
mod yn *Iuddew cyndyn*. Ond, trwy fod y trueni a rag-  
ddywedodd yr *Iesu* bendigedig, yn trymhau ar ein cen-  
hedl, a heb wybod pa mor gynted y syrthiai y ddinas  
*Jerusalem* i ddwylaw creulondeb y *Rhufeiniad*; ac  
ynnof hefyd dueddiad i weled rhyw ran arall o'r byd,  
—mi dramwyais drwy *Asia* leiaf i *Ewrop*: a chlywed  
am glod *Brydain*, fy nghywreinrwydd a'm harweinodd  
i ymweld â'r brif ddinas, *Caerludd*: lle yr wyf wedi  
aros er ys rhagor nâ thair blynedd.—Ynghylch dau fis  
yn ol, wrth fyned heibio i'r lle hwn, mi welais amryw

bobl

bobl y  
gyd â  
ychyd  
ei gyf  
presen  
Luc x  
" i gr  
" On  
" ned  
fy ng  
y rhe  
yr Ie  
byn e  
cyfry  
odedi  
fod y  
tryw  
ar ei  
ac y  
hyn e  
cyfry  
gyd â  
Ddu  
o'r M  
oniar  
A g  
fford  
fod  
ebrw  
fys a  
ngha  
phw  
gyffo

bobl yn myned i mewn, ac a aethum yn ddigon difwrw  
 gyd â hwynt, heb wybod i ba le, nac i ba beth.—Mewn  
 ychydig amser, mi ddeallais pa beth yr oedd y dyrfa yn  
 ei gylch, ac a ymroais i'w weled allan.—*Yefan*, eich  
 presennol barchedig *Athraw*, a gymmerodd yn destyn,  
 Luc xxiv. 25, 26. “O ynfydion, a hwyrfrydig o galon  
 “i gredu'r holl bethau a ddywedodd y prophwydi!  
 “Onid oedd raid i Grist ddioddef y pethau hyn, a my-  
 “ned i mewn i'w ogoniant?” Gafaelodd y geiriau yn  
 fy nghalon, ac a'i trywanasant. Gwelais yn fuan, fod  
 y rhesyddau o herwydd pa rai yr oeddwn yn gwrthod  
 yr *Iesu*, yn rhesyddau cryf pa ham y dylaswn ei dder-  
 byn ef. Mi welais fod yn rhaid i'r gwir *Messiah* fod y  
 cyfryw ag oedd yr *Iesu*;—sef yn ddirmygedig a gwrth-  
 odedig gan ddynion; yn ŵr gofidus a chynnesin â dolur;  
 fod yn rhaid ei gyfrif gyd â'r trofeddwyr; fod yn rhaid  
 trywanu ei ddwyllaw a'i draed, a bwrw coel-brennau  
 ar ei wilg; fod yn rhaid iddo yfed o'r afon ar y ffordd,  
 ac yna derchafu ei ben. Ni themlais ddim cyffelyb i  
 hyn erioed o'r blaen; ac nid oeddwn yn chwenych y  
 cyfryw argyoeddiad, pan daethum i'r lle. Fe ddaeth  
 gyd â'r fath awdurdod ag ai eglurodd ei hun, ei fod o  
 Dduw.—Yna meddyliais fod y datguddiad cyntaf  
 o'r *Messiah* yn datgan ei ddioddefaint, fel ei ffordd i og-  
 oniant, yn gymmaint ag y *figid ei sawdl* ef, Gen. iii. 15.  
 A gwelais mai rhaid oedd i'r *Messiah* ddyfod yn y  
 ffordd honno, a dioddef y cyfryw bethau, neu nas gallai  
 fod y *Messiah* a addawodd Duw. Mi ddychwelais yn  
 ebrwydd i'm lletty, ac aethum i'm ystafell, a chan ddei-  
 syf ar y Duw trag'wyddol i'm tywys, mi adawais fy  
 nghalon gyd âg ef. Mi gymmerais y gyfraith a'r pro-  
 phwydi, ac a ddarllenais ac a ystyriais; gan edrych yn  
 gysion at Dduw'r gwirionedd, fel na'm twyllid. Mi

gefais fod y deyrn-wialen wedi ymado o *Judah*, a'r deddfwr o rhwng ei draed, ac am hynny rhaid oedd fod *Shiloh*, y *Messiah*, wedi dyfod yn sicr. Mi gefais fod y *Messiah*, dymuniant yr holl genhedloedd, i ddyfod i'r ail deml, ag fydd yn awr wedi ei dinystrio gan y *Rhufeiniaid*; am hynny rhaid ei fod wedi dyfod, neu ni all byth fyned i'r deml honno. A'r hyn a ofododd y peth tu hwnt i bob amheuaeth i mi, oedd yr hyn a gefais yn *Daniel ix. 26.* *Ac wedi dwy wythnos a thrugain y lleddir y Messiah*: hynny yw 434 o flynyddoedd, neu dwy wythnos a thrugain o flynyddau, ar ol gorphen ail-adeiladu'r deml. A'r modd a'r rheswm pa ham y lleddid ef, mi gefais yn fwy helaeth, yn *Salm xxii*, ac *Efay liii*. Yna gwnaed i mi edrych ar yr hwn a wnaais, gyd â galar a chwerder. Ar fyr amfer mi welais, mai fel hyn y gweithiwyd fy iechydwriaeth, ac mai fel hyn y darparwyd yn effeithiol iechydwriaeth *Israel*. Arweiniwyd fi i anturio fy enaid ar yr *Iesu*, am faddeuant a heddwch. Y mae ef yn *JEHOFAH* fy nghyfiawnder: felly y derbyniais i ef, ac felly yr wy'n gobeithio y rhodiaf ynddo. Ac er pan y nerthodd Duw fi i dderbyn ei Fab *Iesu*, fy Iachawdwr, mi a lonnwyd yn fawr yn eich cymmanfaoedd, yn addoliad cyhoeddus ein Prynwyr.—Gobeithio i'm cynnorthwyir i fawrygu doethineb grâs a rhagluniaeth, yn fy nwyn i *Frydain* i gael fy nychwelyd; ac yma gyd â chwi, yr wyf yn chwenych i wasanaethu yr Arglwydd *Iesu Grist*, fel *aelod eglwys*, yn ei holl ofodiadau efangylaidd.

**YEFAN.** A fuasech chwi erioed mewn cymmanfaoedd gristianogol, cyn yr amfer a ddywedafoch?

**JONATHAN.** Naddo; a phe gwybaswn i fod hon yn un o honynt, y mae'n ddigon tebyg nad aethwn iddi oblegid mi dybiais yn wastadol eu bod yn addoli i'n nad oedd y Duw tragywyddol.

**YEFAN**



YEFAN. Yna yr oeddych yn tybied fod y *Messiah* yn dragwyddol Dduw.

JONATHAN. Oeddwn, oeddwn :—*Dy orfedd-faingc di o Dduw fydd yn oes oesoedd.*—Rhaid fod Tywysog heddlwch, y *Duw cadarn*.

YEFAN. Yna yr ydych yn awr wedi cael boddlonrwydd, i fod pob dwyfol addoliad yr ddyledus i'r *Iesu*, er fod ei ymddangosiad un waith mor wael.

JONATHAN. Ydwyf yn wir; a gobeithio y gallaf ddweyd wrtho ef gyd â *Thomas*, “Fy Arglwydd a'm “*Duw.*”

YEFAN. Gan hynny, nid yw y cyflwr gwael yr ymddangosodd unwaith ynddo, ddim yn dramgwydd i chwi yn awr.

JONATHAN. Nag ydyw; yr wyf yn gweled angenrheidrwydd o'r gwaelder a'r darostyngiad hynny, i'w hyd angu; oblegid heb hynny ni all'fai fod y gwir *Fessiah*.

YEFAN. Pa feddyliau fy gennych yn awr ar ddeddf *Moses*?

JONATHAN. Meddyliau anrhydeddus: y ddeddf *foesol* yw fy rheol barhaus: y ddeddf *seremoniol*, efengyl ein tadau mewn mesur mawr, oedd gysgod daionus bethau i ddyfod; ac o'r cwbl *Iesu* yw y swm.

YEFAN. Pa olwg fy gennych ar eich ystâd naturiol?

JONATHAN. Ystâd o bechod a digofaint; mewn anwiredd i'm lluniwyd, ac mewn pechod y beichiogodd fy mam arnaf. Bu'm fyw mewn pechod, yn bennaf y pechod o *anghrediniaeth*, fy holl ddyddiau: ac er fod Duw yn ddiweddar wedi rhoi i mi flydd, yr wyf yn gael fod pechod yn glynu etto wrth yr hyn oll a wneudwyf.

YEFAN. Yr oedd gan yr hên *Iuddewon*, eu haberthau a'u

a'u cymmmodau dros bechod;—pa drefn yr ydych chiw i yn gymmeryd dan y teimladau o bechod a soniafoch?

JONATHAN. Yr ydwyf yn ffoi trwy ffydd at yr hwn a ddibennodd gamwedd, a wnaeth i aberthau dros bechodau beidio; a thrwy offrymmu ei hun unwaith a berffeithiodd yn dragywydd y rhai a sancteiddiwyd.

YEFAN. A pheth yr ydych yn brofi yw tuedd y cyfryw flydd?

JONATHAN. Y mae yn gweithio trwy gariad, yn peri i mi rodio yn oftyngedig gyd â Duw, yn fy nhueddu at bob dyledfwydd, ac yn peri i mi daer chwennychu cymmundeâ â Duw ac â'i bobl.

EPE. Gofynnwyd rhai pethau eraill, a channiatawyd rhyddid i ofyn ychwaneg; a derbynwyd ef i'r gymdeithas yn yr un drefn a nodwyd o'r blaen. Holwyd tri eraill, ac un o honynt a dderbynwyd, a'r ddau arall a annogwyd ac a barhauwyd dan addysg, er mwyn ychwaneg o foddlonrwydd: a gorphennodd Yefan y diwrnod trwy weddi. \*

THEOPH. A diwrnod da hefyd! Gwnaed y Duw

\* ER mae amlwg yw, fod yn gymmwys ac yn fuddiol i bob un a gynnygio ei hun yn aelod eglwys, i roddi rhyw gyfrif o'i gymmwysfadau i hynny; etto ni ellir gosod un rheol benderfynol i hynny, o herwydd gwahanol fanteision a chyrhaeddiadau dynion. A chan nad yw yr ysgrythur yn cynnwys rheolau neillduol am y dull o hono, rhaid cymmeryd y cyfryw reolau cyffredinol a hyn;—Gwnewch bob peth er gogoniant i Dduw;—gwneleu pob peth yn weddus ac mewn trefn, ac er adeiladaeth. Yn hyn, fel ym mhob peth arall, y mae doethineb yn dda i gyfarwyddo.——

trag-

trag'wyddol y cyfryw bethau mawrion i'w holl eglwys, a gwnaed hwy yn llawen.

**SYLLO.** Yr wyf yn oftyngedig yn meddwl y dylai ein hanwyl *Epenetus*, roddi i ni beth hanes o'u diwrnod o dorri bara, gan ei Tod yn agos.

**EPE.** Ar foreu dydd yr Arglwydd, pregethodd *Yefan* oddi wrth Ioan i. 29. *Wele Oen Duw, yr hwn fydd yn tynnu ymaith bechodau'r byd.* Ac yn y prydnhawn, *Dewi* yr hwn a welsai drefn yr eglwys yn *Hyfrydle*,—wedi dymuno ar y *Cenhadon* gymimeryd eu lleoedd, a chyfrannogi gyd â'r eglwys,—mewn gweddi fer a ymbiliodd ar Dduw pob grâs, am ei bresennoldeb gyd â hwynt; ar iddo lenwi eu calonnau â ffydd a chariad, ac egluro ei hun iddynt ar eu torriad hwn o'r bara; ar iddynt allu ymarfer â'r fath ordinhad barchus mewn yspryd addas, a derbyn nerth oddi wrtho trwy hynny.—Yna cymmerodd y testyn hwnnw, Dat. v. 6. “Ac mi a edrychais, “ac wele, ynghanol yr orfedd-faingc, a'r pedwar peth “byw, ac ynghanol yr henuriaid, yr oedd *Oen* yn sefyll, “megis wedie'i ladd, a chanddo faith gorn, a faith lygad, “y rhai ydyw faith Yspryd Duw, wedi eu danfon allan “i'r holl ddaear.” Fe ddarllenodd y geiriau gyd â mawr ferch, ac a sylwiodd yn gyntaf, i fod tlodion blant Duw yn aml yn cyfarfod â hyfryd synnedigaeth: *Mi a edrychais, ac wele Oen.* Clywfai Ioan am *Lew*, ac a edrychodd, ac wele *Oen* ydoedd. Rhai, wedi llettya golygiadau dychrynlyd am Grist, a gant weled, ar wir wybodaeth o hono, mai *Oen* ydyw, addfwyn a gostyngedig o galon.—Yr oedd hyn yn werthfawr i tlodion, newydd eu tynnu allan o'u cyfyngder. Yna sylwiodd iddynt, anrhydedd eglwys Crist: sef ei *Orfedd-faingc*, y *pethau byw*, a'r *henuriaid*. Yn y lle nesaf, yr hyn sy'n eu gweneuthur yn wir ogoneddus; sef yr *Oen* yn eu canol.



*anol.* Dymunodd arnynt i ystyriaid ei agwedd, yn *sefyll* yn barod i'w derbyn; ac i gymmeryd golwg oftyngciddiol a thoddedig arno, megis wedi ei *ladd*. Daliodd yn fawr ar hyn; yr achos a chanlyniadau ei farwol-aeth; a pha ham y mae yn rhaid bod coffadwriaeth gwaftadol o hyn ynghanol yr eglwys. Ac yn ddiweddaf, er eu mawr galonddid, sylwiodd i fod yr Oen yn *hollalluog*, a chanddo *faith gorn*; yn *hollwybodol*, a chanddo *faith o lygaid*; ac yn *hollbrefennol*, yn yr *holl ddaear*.—Yr eglwys a glywfant hyn oll, â ferchiadau tyner a chariad tododedig, a chawfant eu hunain yn nheyrnas nefoedd.

NEOPH. Ond, a oedd hyn oll yn *hanfodol* i'r ordinhad; ac onid ê yn beth a farnodd y gweinidog yn fuddiol!

EPE. Yr olaf yn sicr: gan fod amfer yn rhoi, meddyliodd mai nad gweddus oedd bryfio ar y fath achos.

CHRIST. Yr wyf yn hollol o'r meddwl, na ddylai eglwyfi wneud y gwaith sanctaidd hwn gyd â *brys*: ac mai gwell fyddai gadael heibio rhan o'r bregeth, na dyfod â natur flinedig i'r wledd arbennig hon.

EPE. Wedi i *Dewi* orphen ei ymadrodd ar y testyn rhag-ddywodedig, fe gymmerodd y bara, ag oedd yn barod ar y bwrdd, yn ei law, ac a ddarllenodd i Cor. xi. 23. “Canys mi a dderbynniais gan yr Arglwydd, “yr hyn hefyd a draddodais i chwi, bod i'r Arglwydd “Iesu, y nos y bradychwyd ef gymmeryd bara.” Esponiodd y geiriau'n fyr, a chynnorthwyodd eu myfyrdodau arnynt, a dywedodd,—Yn enw yr Arglwydd Iesu, ac yn ol ei esampl ef, cymmeraf y bara hwn ac a ddiolchaf.

Ar hyn efe a weddiodd yn ferchiadol, ar Dduw i *sendithio* y bara i'r diben bwriadol; ar iddynt allu iawn  
farnu

*farnu* corph yr Arglwydd, a thrwy flydd i *ymborthi* ar fara'r bywyd; ac ar iddynt deilwng i gyfrannogi o'r wledd, i'w gwir fantais a'u cynnydd mewn grâs;—*diolchodd* am ryfeddol ddarpariad Duw yng Nghrist iddynt, ac am yr ordinhad;—a deisfyfodd gymmorth i ddisgwyl ar eu hanwyl Arglwydd ynddi gyd â sanctaidd lawenydd.

YNA darllenodd yr adnod nefaf: “Ac wedi iddo ddi-  
“olch efe a'i torrodd ac a ddywedodd, cymmerwch,  
“bwyttewch; hwn yw fy nghorph, yr hwn a dorrix  
“trosoch; gwnewch hyn er coffa am danaf.” Wedi  
agor y geiriau, i gynnorthwyo'u myfyrdodau a sylwiad-  
au perthynafol, efe a ddywedodd, Yn enw ac yn ol ef-  
ampl ein hanwyl Arglwydd, yr wyf yn torri y bara  
hwn, yn goffadwriaeth am ei sanctaidd gorph, yr hwn a  
ddrylliwyd dros ein pechodau. Ac ar ol torri y bara,  
dywedodd, cymmerwch, bwyttewch, hwn yw corph  
yr Arglwydd, yr hwn a dorrwyd drosoch: yr hyn a  
wnaethant; a thrwy yr holl amser ymddangosodd y  
ferchiadau tyneraf o gariad a hyfrydwch arnynt oll.

YNA Dewi a ddarllenodd ymlaen: *Yr un modd efe a*  
*gymmerodd y cwppan.*—Ac, â chwppanaid o wîn o'i  
flaen, dywedodd, Yn enw ac yn ol efampl Iesu ein  
Prynwr, yr wyf yn cymmeryd y cwppan hwn, ac yn  
rhoddi diolch. Yr hyn a wnaeth, gan sawrygu rhyf-  
eddodau dwyfol râs, cyfiawnder, a doethineb, yng  
*ngwaed* yr Oen;—gwaed y cyfammod tragywyddol,  
fy'n glanhau oddi wrth bob pechod, ac yn llefaru peth-  
au gwell na'r eiddo *Abel*;—efe a ddymunodd ar Dduw  
i fendithio'r cwppan, a'i wneud yn gwppan y fendith  
yn wir, yn gymmun gwaed Crist; ac ar iddynt gael eu  
cynnorthwyo trwy flydd, i yfed o wîn y deyrnas, trwy  
yr hyn y gallent fawr lawenhau yn yr Arglwydd, fel  
rhaf a'u phiol yn rhedeg drofodd.

YNA dywedodd, *Y cweppan hwn yw'r testament newydd yn fy ngwaed; gwnewch hyn, cynnifer gwaith bynnag yr yfocher coffa am danaf fi.* Yfasant bawb o hono, yn ddiolchgar.

YNA gweddiodd am fendith y nefoedd arnynt; a chanasant ran o'r 23 Salm, a diweddwyd.

NEOPH. Fy anwyl gyfeillion, goddefwch etto gen-nyf; onid yw y geiriau, "Yr hwn fy'n bwytta o'r "bara hwn, neu a yfo o gwppan yr Arglwydd yn an- "heilwng, euog fydd o gorph a gwaed yr Arglwydd; "canys yr hwn fy'n bwytta ac yn yfed yn anheilwng, "fy'n bwytta ac yn yfed barnedigaeth iddo ei hun, am "nad yw yn iawn-farnu corph yr Arglwydd." Onid yw y geiriau hyn meddaf, yn *ddychrynllud* i feddyliau rhai? 1 Cor. xi. 27, 29.

EPE. Yr wyf yn addef hynny, anwyl *Neophytus*; ac yr wyf yn dymuno i'm cyfeillion yma, i rod-di i chwi foddlonrwydd mewn perthynas iddynt.

PHILO. Nid yw y gair *barnedigaeth* yn y lle hwn, yn cynnwys colledigaeth dragywyddol, mwy nac mewn rhai testynau eraill. Dywedir am y gwagedd gwedd-won a roi i fynu y gofal a ymddiriedwyd iddynt gan yr eglwys, eu bod yn cael *barnedigaeth* am ymadael â'r cyfryw ffydd neu ymddiried, 1 Tim. v. 9, 12. Wrth *farnedigaeth* yma y deallir *dirmyg* oddi wrth yr eglwys, a *cholled*. Felly yr ydym yn darllen am ddynion yn pe-truso ynghylch bwydydd, os bwytant eu bod dan *gon-demniad*, Rhuf. xiv. 23. hynny yw, hwy gollant heddwcheu cydwybodau wrth hynny. Ac felly yma, nid yw'r gair *barnedigaeth* yn meddwl dim ond *Cerydd* yr Arglwydd, neu anfan tais enaid.

SYLLO. Sicr; canys y mae'r Apostol yn gwahan-iaethu rhwng y *cerydd* hwn â *darnedigaeth*, adn 32.

PHILA.



PHILA. Y bwytta a'r yfed *anheilwng hwn* yw bwytta ac yfed mewn *modd* anheilwng neu anaddas, megis y meddwon, yn adn 21. Neu i *ddiben* anheilwng o borthi'r corph, neu edrych arno fel ymborth cyffredin, adn. 22. Ac felly, nid oeddynt yn iawn farnu corph yr Arglwydd, a arwyddir yn yr ordinhad; am hynny yr oeddynt dan anfoddlonrwydd Duw, a thrwy hynny yn *weiniaid*.

NEOPH. Diolch i chwi, anwyl gyfeillion, mi gefais lawn foddlonrwydd.

EPE. Yr oeddwn yn myned i ddweyd i chwi, fod cyfarfod yn y prydnhawn, a *Ffyddlon*, wedi ei effeithio yn fawr â throedigaeth yr *Iuddew*, a bregethodd oddi wrth Rhuf. xi. 26, 27. *Ac felly holl Israel a fydd cadwedig, &c.* Ar y trydydd dydd o'r wythnos honno, cyfarfu yr eglwys; a *'Ffyddlon a Chywir*, a weddialant, ac mewn byr, ond melus ymddiddan, a gymmerasant eu cennad, a chyd â'r ferch tyneraf a'u gorchymmynasant i Dduw ac i air ei rās ef. A gweddiodd *Dewi* ac *Yefan* gyd â llawer o ddagrau, gan orchymmyn i Dduw y *Cenhadon*, yr eglwys y perthynent iddi, a holl achos yr anwyl Waredwr. Yn foreu drannoeth, y Cenhadau a ymadawfant, ac ymhlith arwyddion eraill o gariad a diolchgarwch, cawfant lythyr at yr eglwys yn *Hyfrydle*, yr hwn a ddarllenwyd mewn llawn gyfarfod. Mynegasant yr hyn a welfant o waith grâs Duw, a'r eglwys a lawenhaodd, a ganodd fawl i Dduw, ac a roddodd iddo ogoniant.

CHRIST. O ffydd, cariad, sêl, a fymrlwydd y prif grist'nogion hyn! Wele, y mae grâs Crist etto yr un, ac ni chyfyngwyd ei Yspryd ef. Gobeithio y pâr yr hanes hyn i mi weddio'n fwy taer, tra b'wyf byw, ar i Dduw pob grâs i'm dwyn i a'i holl blant tlodion, i adnabyddiaeth mwy â'r cyfryw ogoniant.

THEOPH. Yn awr, *Epenetus*, pa gamrau a gymmerafant ymhellach yng Nghaerludd, i'w hadeiladu eu hunain ar y sancteiddiaf ffydd?

EPE. Arferafant holl gyffredinol foddion grâs, gweddio, pregethu, gwranddo, moliannu, cyfeillachu, &c.—Ond, er mwyn nerthu dwylo eu *Bugail* a'u *H aithraw*, ac i'w cefnogi yng waith yr Arglwydd, hwy gyfarfuant heb wybod iddynt; ac ar ol gweddi, *Haelionus*, un o'r diaconiaid, a lefarodd fel y canlyn:

FRODYR, “ Rhyfeddol râs Duw yw ein bod yr hyn  
 “ ydym. Yn ddiweddar yn baganiaid, yn awr yn eg-  
 “ lwys Crist! Rhyngodd bodd i'r Iachawdwr derch-  
 “ afedig, *Bugail* ac *Esgob* mawr ein heneidau, i godi yn  
 “ ein plith berfonau godidawg o alluoedd i waith y  
 “ weinidogaeth. Gwnaethpwyd hwy yn offerynnol i  
 “ droedigaeth y rhan fwyaf o honom, ac i'n hadeilad-  
 “ aeth oll;—hwy gymmerafant ein golygiaeth yn *ewyll*-  
 “ *yfgar*, o gariad at Crist;—y prawf o'honynt ni wydd-  
 “ om;—rhoddafant eu hunain i weinidogaeth y gair ac i  
 “ weddi;—y maent yn gwafanaethu'r Arglwydd, yn ein  
 “ gwafanaethu ni. Ond, er na chymmerafant y gwaith,  
 “ oddi ar olygiadau bydol, ni a fyddwn y dynion mwy-  
 “ af *anniolchgar* yn fyw, os na ystyriwn hwynt. Nid  
 “ oes le iddynt ymrwystro â negesau y bywyd hwn, y  
 “ maent wedi ymrwymo i roddi eu hunain yn gwbl i  
 “ wafanaeth yr Arglwydd. Y maent yn abl o fyfyrdod  
 “ caled, ac o gynnydd mawr, na *rwystro* hwynt; na  
 “ wnawn *gam* â ni ein hunain. Y maent yn hau i ni  
 “ bethau ysprydol; a hwy ddylent gael medi o'n peth-  
 “ au tymhorol ninnau. Gobeithio na ddywedir byth,  
 “ fod un o'honynt, na'u heiddo, yn dioddef y mesur  
 “ lleiaf, wrth eu *diwydrwydd* yng waith yr Arglwydd  
 “ yn ein plith. Nid oes le cau safn yr ŷch fy'n dyr-  
 “ nu'r

“ nu'r ŷd; y mae ganddynt awdurdod i fwytta ac yfed,  
 “ y maent yn *deilwng o barch dau-ddyblyg*: ac er fod  
 “ ganddynt ran dda o olud y byd hwn, y maent er ein  
 “ mwyn ni wedi rhoi eu hunain allan o'r ffordd i'w  
 “ gynhyddu: a dywed *Deddfwr* mawr yr eglwys, y dy-  
 “ lai y rhai sy'n pregethu'r efengyl, gael *byw wrth yr*  
 “ *efengyl*. Am hynny, frodyr, yr wyf yn oftyngedig  
 “ yn cyffroi, am bresennol arwydd o'n *dyledswydd* tu  
 “ ag attynt, ac am ysgrifeniad dros yr amser i ddyfod.”

DIWYD, un o'r *henuriaid*, a ddywedodd, “ Y mae'r  
 “ hyn a gyffrodd ein brawd am dano, yn ymddangos  
 “ yn y goleu cryfaf yn *ddyledswydd*; ac mi chwanegaf,  
 “ gan fod rhai o honom wedi ein *bendithio* â chryn  
 “ eiddo, ni ddylem ddangos trwy gasgliad *llawen* fod  
 “ ein meddiannau yn *fendith* i ni, O'm rhan fy hun yr  
 “ wyf yn rhoddi—ac a ysgrifennaf ychwaneg: ac yr  
 “ wyf yn awr yn enw Crist, yn ol fy swydd yn eich  
 “ plith, yn galw ar *bob un* at y *ddyledswydd* hon yn ol  
 “ fel y llwyddodd Duw ef.”

Ar hyn gwnaethpwyd casgliad mawr, ac ysgrifeni-  
 niad calonnog. Yr hyn a gasglwyd, a ranwyd gan y  
*diaconiaid*, ac a roddwyd i'r *Bugail* a'r *Athraw*; a hwy  
 a addefasant gariad yr eglwys ac eraill nad oeddynt etto  
 yn aelodau, yn yr hyn a wnaethant.

THEOPH. Prydferth hollol! Cariad at Grist a'i  
 deyrnas, a'u cymhellodd hwy at eu dyledswydd; a'r  
 un cariad a gymhellodd y bobl i'w dyledswydd hwy-  
 thau; ac yr oedd yn *arogl peraid*, yn *aberth cymmer-*  
*adwy*, *boddlon gan Dduw*, Phil. iv. 18. Felly yr ordein-  
 odd yr *Arglwydd*, 1 Cor. ix. 14.—Yn awr, anwyl *Ep-*  
*netus*, rhoddwch glywed, pa fessurau a gymmerasant  
 i'w hynellach, i gadarnhau ac i helaethu achos y Prynwr?

EFE. Yr oedd eu cariad at, a'u gofal am *blant* yr  
 eglwys,



eglwys, yn fawr iawn, y rhai a ystyriasant fel yn sefyll  
mewn *perthynas neillduol* iddynt; a chyfrifasant eu  
hunain dan *rwymau neillduol* i ofalu am eu hyfforddiad.  
Am hynny ymroisant i gadw *ysgol grist'nogol*, ynghyd &  
modd i'w chynnal, hyd eithaf eu gallu.

CHRIST. Gwych iawn! ond ym mha le y cawsant  
feistri?

EPE. Nid yw Duw byth ar goiled pa fodd i lwyddo  
yr amcanion da, mae e'n roddi yng nghalonau ei bobl.  
Yr ydych yn cofio i mi ddweyd am un *Edgar*, a gyf-  
newydiwyd trwy râs mewn tafarn-dŷ, pan yr oedd  
*Dewi* ac *Yefan* yn dychwelyd o *Hyfrydle*. Y gwr ieu-  
ainge hwn, fel y clywsoch, oedd yn deall y iaith *Rhu-*  
*seinig* yn dda, ac mewn rhan fawr y iaith *Groeg*. Pan  
yr oedd yn llw y *Rhufeiniaid*, yr oedd Duw yn ei bar-  
ottoi i ddefnyddioldeb mewn eglwys *grist'nogol*. Mo-  
gynted ac y sefydlodd yng *Nghaerludd*, yn nêsaf at gra-  
fydd, llyfrau a dysgedigaeth oedd gofal pennaf ei fyw-  
yd; ac ni arbedodd ei gymmwynafwyr caredig un dra-  
i roddi iddo bob cymmorth a chwennychai. Y dy-  
ieuange hwn, ac oedd enwog mewn crefydd, yn iad-  
yn y ffydd, ac yn ysgolhaig cynnyddfawr, a sefydl-  
ant arno i fod yn feistr. Ei frawd *Cradog*, ac *Alfr-*  
y rhai a gynnyddasant yn rhyfedd mewn *ysgrifennu*,  
mewn amryw ganghennau o'r *Celfyddydau*, a sefydlw-  
yn gynhorthwywyr iddo; yr oeddynt hefyd yn  
dduwiol.

CHRIST. Y mae rhyfeddodau rhagluniaeth o'r fat-  
bod addoliant crediniol yn wastad yn ddyledswydd  
an-ymddiried yn bechod ac yn warth. Ond pa fodd  
gwnaethant?

EPE. Pwyntiasant ddiwrnod o ymryd a gwed-  
daer ddeifys bendith y nesoedd ar eu bwriadau, gan

bil ar i'w hâd allu gwafanaethu yr Arglwydd, a chael eu cyfrif iddo'n genhedlaeth. Yna llefarodd

YEFAN. “ Frodyr, ewyllys y Tad nefol yw, i ni ar-  
 “ fer pob moddion yn ein gallu, i ddwyn i fynu ein  
 “ plant yng wybodaeth ac ofn yr Arglwydd: ei etif-  
 “ eddiaeth *ef*, ei blant *ef* ydynt, fel ein Duw ni a  
 “ hwythau. Ein Prynwr esgynedig, ag fydd yn rhoi  
 “ rhoddion i ddynion, a welodd yn dda i gymmwysu  
 “ rhai yn ein plith i fod yn ddysgawdwyr plant a ieu-  
 “ engtyd. I beidio arferyd y cyfryw roddion, fydd i  
 “ ddirmygu haelioni ein Cymmwynafwr nefol. Yr yd-  
 “ ym yn meddwl y byddai y cyfryw berfonau yn ddef-  
 “ nyddiol iawn yn ein plith; ac y mae gennym achos  
 “ profiadol i gredu, fod y brawd *Edgar* wedi ei gym-  
 “ mwysu mewn mesur helaeth i'r gwaith, heblaw ei allu  
 “ i ddysgu'r ieithoedd: Gan hynny, os ydych, fel eg-  
 “ lwys i Grist, yn galw ein brawd *Edgar* i'r fwydd o  
 “ *Holydd*, a dysgawdwr egwyddorion crefydd yn yr yf-  
 “ gol, ac yn achlysurol yn yr eglwys, arwyddwch hyn-  
 “ ny trwy godiad dwylaw:” — *Yr hyn a wnaethant*  
*yn unfryd.*

YEFAN. “ Chwi welwch, frawd *Edgar*, y lle a rodd-  
 “ odd Duw i chwi yng nghymmeriaid a serchiadau yr  
 “ eglwys. Yr ydym am rod-di yn eich gofal, dan  
 “ Dduw, ein trysorau mwyaf anwyl a gwerthfawr ar y  
 “ ddaear, ein plant,—i'w holi a'u dysgu, yn egwydd-  
 “ orion ein sancteiddiaf ffydd. A ydych chwi yn ew-  
 “ yllysgar i gymmeryd y gwaith arnoch?

EDGAR. “ Yr ydwyf yn annigonol iawn ymhob yf-  
 “ tyr; ond yr wyf yn gobeithio fy mod, trwy râs, yn  
 “ wâs i'r Arglwydd; ac yr wyf yn ewyllysgar hyd ei-  
 “ thaf fy ngallu, i wasanaethu'r *eglwys* a'i *phlant*, yn yr  
 “ hyn y mae yn fy ngalw iddo. Ond yr wyf yn dūm-

“uno eich gweddïau, canys yr wyf fy hun yn blen-  
“tyn.”

YNA *Dewi* a weddiodd, ar i Dduw pob grâs i rasol fendithio yr amcan hwn;—ar iddo gael ei lenwi â bendithion i'r hiliogaeth i ddyfod;—ar iddo i fawr nerthu ei wâs i'r gorchwyl i ba un yr oeddent yn ei neillduo;—ar i eraill, a fwriadwyd i fod yn gynhorthwywyriddo, gael eu bendithio a gwneud yn ddefnyddiol;—ac ar i'r ysgol honno gael ei gwneud yn hâdle dysgeidiaeth, a duwioldeb godidog. Yna canasant y 127 Salm, a dibenwyd trwy ysgrifen i'r amcan clodfawr, yn yr hyn rhoddodd *Dewi* ac *Yefan* esampl haelionus.

THEOPH. Mi ddymuwn yn wastadol i barchu ysgolion o ddisgeidiaeth grist'nogol: mewn îs-drefniad i râs Duw, y maent yn ddefnyddiol iawn. Yr oedd gan yr eglwys *Iuddewig*, ei hyfsgolion dysg, o ba rai, yn aml, y galwodd yr Arglwydd ei brophwydi. Heb ddysg, ni ellid *cyfeithu* yr ysgrythurau; na defnyddio llawer o eiriau ac ymadroddion cynhwysfawr a grymmus yn y ieithoedd *gwreiddiol*. Y rhai a'i diystyrant, ni wyddant beth y maent yn ei wneuthur.

CHRIST. Y mae gennym achos mawr i fod yn ddiolchgar i Dad y goleuni, oddi wrth yr hwn y mae pob rhodd ddaionus yn dyfod, am roddi yng ngelonnau cynnifer o *dduwiolion*, yn ac oddi amgylch prif ddinas *Brydain*, yn ein *dyddiau ni*, i ffurfio eu hunain i *gymdeithas*, er cynnydd dysgeidiaeth yn yr eglwys. *Haelioni* teilwng o ddynion ac o grist'nogion; ac amcan gwir glodfawr a chrefyddol! Y maent yn chwennych llenwi'r eglwys â gweinidogion *duwiol* a *dysgedig*. Pob annogaeth a llwyddiant iddynt.—Pa fodd y dechreuodd *Edgar* er ei waith?

EPE. Yn wir, gyd â mawr ofn, a theimlad o anallu;



er hynny efe a gefnogwyd trwy yr addewid ogoneddus honno,—“ Digon i ti fyngŕas i, a'm nerth i a berſteithir “ mewn gwendid,” 2 Cor. xii. 9. Dymunodd ar *Henuriaid* yr eglwys i ddyfod ac agor yr ysgol trwy weddi, fel y byddai *dechreuad* ſanſteiddiol ar yr amcan mawr; yr hyn a wnaethant â ſerch a helaethrwydd mawr: ac yna dywedafant wrtho,—“ Dos yn *nerth* yr Arglwydd “ dy Dduw, gan ſôn am ei *gyfawnder* ef, a hwnnw yn “ unig.” Hyn 'a'i cefnogodd ef;—ond mwy o lawer y cefnogwyd, trwy bſennoldeb Duw ar ei enaid, a'i lwyddiant hynod yn ei waith: canys mewn byr amſer, llewyrchodd *dysgeidiaeth* a *duwioldeb* boreuol yn yr ysgol, yn y fath fodd, ag y cadwodd yr eglwys gyfarfod o lawen ddiolchgarwch ar yr achos.

NEOPH. Pa un ai fel dyſgawdwr ieithoedd, neu fel dyſgawdwr egwyddorion Crefydd, y darfu i'r eglwys ordeinio eu hyſgol-feiſtr?

PHILA. Yr olaf, yn unig, yn ddieu. Crefydd oedd ſail y bwriad; a'r *ieithoedd*, &c. i fod yn wafanaethgar i hynny.

NEOPH. Ond pa gynnydd bynnag oedd yn rhai o'i yſgolheigion mewn *dysg*, a pha ſerch bynnag all'ſai fod ganddynt at ddifnyddiaeth, mae'n debyg na fedrai ef eu dyſgu ymbellach nâ'r iaith *groeg*, y *wreiddiol* o'r teſtament *newydd* yn unig. Trueni fod y *fath* yſgol grift'nogol mor ddiffygiol.

EPE. Gwnaed y diffyg hyn i fynu, yn fuan: mi ddywedais i chwi am droedigaeth *Jonathan Ben-Israel*, yr *Iuddew*. Yr oedd ef yn deall y iaith *Hebraeg* yn dda, ac mewn rhan y *Galdeaeg*, a chanddo ddau neu dri o fiblau. *Dewi* ac *Yſan* a'u cymmerafant i'w teiau i'w dyſgu, bob yn ail wythnos; ac *Edgar* a ddyſgodd ganddo i ddiben rhagorol.—Ac ar ol rhyw amſer, fel y chwenychodd

ychodd amryw o'r disgyblion ieuaingc i ddysgu *Hebraeg*, a chan fod y gwaith yn drwm ar *Edgar* ei hun, *Jonathan* a dderchafwyd i fod yn *Broffeswr Hebraeg*, yn yr Ysgol Grist'nogol gyntaf ac enwog honno yng *Nghaer-budd*. Ac o amser i amser, atebodd yr Ysgol hon ei prif-ddiben yn hynod, i gadarnhau a helaethu teyrnas y Gwaredwr.

NEOPH. Dymunwn gael peth hanes o reolau yr ysgol?

EPE. Dieu, fod rheolau addysg wedi eu diwigio oddi ar hynny. Ni chaf sylwi, ond, mai *Crefydd* oedd diben *pennaf* yr ysgol;—iddynt addysgu yn y modd goreu y medrent;—eu bod yn ymgais at gynnydd crefyddol, ddwy waith bob dydd;—eu bod yn cadw yn fanol at eu horiau;—a'u bod yn wastad yn dechreu ac yn dibennu y dydd trwy ddifrifol weddi.

THEOPH. Diammeu, i Dduw ddwyn allan o'r ysgol hon, lawer o weision enwog, i bledio ei achos yn llwyddiannus, ac i gyhoeddi ei efengyl.—Ond pa fefurau *eraill* a gymmerafant fel eglwys, er hymelaethu?

EPE. Fel ag oedd yr eglwys y pryd hynny yn byw yn wasgaredig; cyttunwyd i'w dosparthu yn *rhannau*, ac i bob rhan i gael ei cyfarfodydd wythnosol; a rhag iddynt alaru ar eu hamlder, cyttunwyd eu hamrywio, ar rhyw ran o'r 'sgrythur, ar rhyw ben o ddifinyddiaeth, ac ar brofiad crist'nogol. Yn y cyfryw gyfarfodydd, dewisent rhyw un i flaenori, yn fisol; a'r pethau a drinient a ddygid i gyfarfod cyffredinol misol yr eglwys, lle y byddai weithiau y *Bugail*, weithiau yr *Athraw*, yn blaenori.

NEOPH. Soniasoch eu bod yn ymdrin â rhannau o'r ysgrythur; ond pa fodd y gwnaethant am *Fiblau*?

EPE. Yn wir yr oedd hynny yn *anhawstra*. Ond fe

wna

wna  
broff  
ham  
*Alfre*  
mew  
hefy  
at yr  
igaet  
Rha  
aill;  
dded  
ei h  
oedd  
ydd  
ant  
ame  
nife  
law  
*Deu*  
*raeg*  
T  
fod  
F  
mew  
nab  
Ac  
bod  
act  
hw  
by  
ysg

wna eu diwydraydd hwy, lym gondemnio genhedlaeth broffesedig am ei fwrthni a'i diogi, sy'n ofer dreulio eu hamser, yng wlad Biblau.—Mi soniais am *Cradog* ac *Alfred*, yr îs-feistriaid yn yr ylgol, ac am eu cynnydd mewn ysgrifennu;—hwy yn fuan a ddysgafant eraill hefyd. Heblaw hynny, llawer o'r rhai a chwanegwyd at yr eglwys, a fedrent ysgrifennu'n dda, cyn eu troedigaeth: ac yn awr yr oedd llawn waith iddynt oll. Rhai a goppient allan un rhan o'r bibl, a rhai rannau eraill;—a llawer un tlawd galon, a'i tybiai ei hun yn ddedwydd os gallai fenthycca un rhan, i'w goppio iddo ei hun, ac a weithiau wrtho ddydd a nos, canys yr oedd ei eifieu ar arall. Yn y modd hyn, ar ol rhai blynyddoedd, yr oeddent yn o gyforog. Y rhai a ddysgafant yr icith oedd yn dda dan *Edgar*, a goppiafant destamentau Groeg. Pwrcasafant hefyd oddi ar lled gynifer o goppiau a allasent. A *Jonathan* a dreuliodd lawer o'i amser i goppio'r gyfraith a'r prophwydi; a *Dewi* ac *Yefan*, wedi dyfod yn hyddysg iawn â'r *Hebraeg*, a fanol chwiliafant a chydmarafant y coppiau.

**THEOPH.** Yr wyf yn barod i feddwl, fod eu cyfarfodydd o gyfeillach o ddefnydd mawr iddynt.

**EPE.** Mawr iawn yn wir! Yr oeddent eu hunain mewn ymarferiad crefyddol; a llawer o'u plant a'u cydnabod, wrth fod yn bresennol, a ddychwelwyd yno. Ac yr oeddent yn fantaisiol iawn i'w esgobion, er adnabod *yftâd* y praid, o ran eu cynnydd mewn gwybod-aeth a ffydd, ac o ran eu temtasiwnau a'u hofnau; a hwy eu hunain yn fynych a lonwyd.

**NEOPH.** Mor llawen y fyddwn i weled rhai nodau byr o'r cyfarfodydd hyn—y modd yr esponent yr ysgrythurau, &c.

**EPE.** Ni channiatta amcan fy hanes i mi fod yn neillduol.



duol.—Wrth geisio esponio un rhan o'r ysgrythur, hwy ystyrient *amcan* y geiriau amgylchiadol, ystyr y *geiriau* eu hunain, pa oleuni a roddai ysgrythurau *eraill* arnynt, pa *fylwiadau* a ellid wneud, a thynnasant yn wastad gafgliadau ymarferol.—Wrth ymdrin â phwngc o ddifinyddiaeth, cadwasant yn gynnill at *gyffondeb* y ffydd. Ac wrth adrodd eu profiadau, glynasant wrth burdeb a gwirionedd.

THEOPH. Mawr oedd eu *gogoniant*, a da gan fy enaid glywed am danynt. Ond gan eu bod yn awr yn lluosog iawn, attolwg pa fefurau a gymmerasant at gadw yr harddwch o drefn?

EPE. Deisfodd yr *Henuriaid llywodraethol* i ddewis ychwaneg at eu rhif. Ar hynny dewiswyd dau eraill, *Gryffydd* ac *Addfwyn*, a neillduwyd hwynt fel o'r blaen.

THEOPH. Ond gan fod eu llwyddiant mor fawr, onid oedd arnynt eisieu ychwaneg o *leoedd* o addoliad hefyd?

EPE. Ydoedd; am hynny cyttunodd yr henuriaid i ofod hynny o flaen yr eglwys: ac ar ddiwrnod pennodol, ar ol gweddio, *Dewi* a lefarodd fel y canlyn:—

“FRODYR; ym mro cysgod angeu, cyfododd goleu-  
 “ni, a ni y rhai a fuom gynt yn dywyllwch, ydym yn  
 “awr yn oleuni yn yr Arglwydd! Lle y dywedwyd,  
 “Nid fy mhobl i ydych, y dywedirtyn awr, Chwi yd-  
 “ych feibion y Duw byw. Nis gallwn fyth yn ddig-  
 “onol fawrygu a pharchu rhyfeddol rās. A bychan  
 “beth oedd hyn yng olwg yr Arglwydd Dduw; efe  
 “a'n chwanegodd, fel nad ydym yn ychydig; efe a'n  
 “hanrhydeddodd, ac nid ydym fychan. Rh yngodd bodd  
 “i Dduw, nid yn unig i roddi ei air, ei ddeddfau, a'i  
 “ordinhadau i ni; ond i'w bendithio yn fawr i he-  
 “laethiad

“laethiad ei deyrnas. Chwanegodd ni o ddynion fanc-  
 “taidd, fel praidd; ac yn ein cymmanfaoedd mintaiog,  
 “tebygid eu bod yn dweyd wrthym, Rhoddwch i ni  
 “le fel y preswylion. Tybiafom, ar ol gweddio adwys  
 “ystyriaid, y dylem yn awr ymrannu yn amryw eg-  
 “lwyfi *neillduol*: etto yn aros mewn gwrefog gariad, a  
 “chymmundeb crist’nogol; a barnafom y mawr du-  
 “edduau hynny i’n hadeiladaeth, i danniad yr efengyl,  
 “ac i gadarnhad achos ein hanwyl Waredwr. Fel hyn  
 “y barnodd eich henuriaid, yn y serch anwylaf attoch  
 “oll, ac yn awr y mae’n meddyliau o’ch blaen.”

CHRIST. Druain anwyl, ym mha fodd y derbynias-  
 ant hyn?

EPE. Distawrwydd hollol a’u llanwodd dros ryw  
 amfer; plygasant eu pennau, a wylasant; a’r henuriaid  
 eu hunain ni all’fant ymattal. O’r diwedd, dywedodd  
 aelod, a’i enw *Serchol*, yn oftyngedig iawn, “A rydd  
 “ein henuriaid parchedig gennad i mi lefaru ychydig  
 “eiriau?” Wedi cael cennad efe a lefarodd fel y can-  
 lyn:

SERCHOL. “Anwyl a pharchedig henuriaid, yr  
 “wyf yn meddwl ein bod oll mewn fyndod mawr!  
 Dan eich gweinidogaeth ein ganwyd ac ein meithrin-  
 wyd; yn oftyngedig y caffo’i ddweyd, y mae cariad  
 a *gofal* yn ddyledus arnoch i ni, ac y mae cariad a *dy-*  
*ledswydd* yn ddyledus arnom ni i chwithau. Ni roif-  
 om ein hunain i Dduw, a’r naill i’r llall yn ol ei ew-  
 yllys ef, am hynny’r ydym yn *perthyn* y naill i’r llall  
 yn y rhwymau sancteiddaf.—Fe fydd i’r hyn a gyn-  
 nygiasoch i’n gwahanu, lawer o honom, oddi wrth-  
 ych chwi ein Golygwyr yn yr Arglwydd, ac oddi  
 wrth ein gilydd. Aeth llawer o honom, gyd â llaw-  
 enydd, dan ŵg ein rhieni a’n ceraint, er mwyn Crist:

“ie,

“ie gwnaed ni yn foddlon i *oddef colled o bob peth* er ei  
 “fwyn ef, ac er mwyn cymmundeb â’n gilydd.—  
 “Ac a raid ein gwahanu ni yn awr oddi wrth ein han-  
 “wyl *frodyr*, a’n *tadau* ysprydol sy’n torri i ni fara’r  
 “bywyd?” A chyd â hynny fe dderchafodd ei lêf ac  
 a wylodd! A’r holl eglwys (heb ofyn iddynt) a go-  
 dasant eu dwylaw o blaid yr hyn a cdywedodd, gyd  
 â dagrau.

CHRIST. Oh, *Epenetus*, pa fodd y gwrthafodd yr he-  
 nuriaid hyn?

EPE. Yn wir, ei wrthsefyll ni’s gall’ant: Ond gyd  
 â dagrau lawer, a dystiasant eu hanwyl gariad at yr holl  
 eglwys, a gollyngasant y dyrfa; ac nid oedd dim ond  
 dagrau, ocheneidiau, ac arwyddion gofid arnynt oll.

THEOPH. Fel yr amlyga cariad ei hun!

EPE. Y mae’n amhosibl i draethu cariad a serchiadau  
 y diwrnod hwnnw.—Ni allasai rhai o honynt lefaru  
 gair, ond yn unig bwrw’r fath *olwg*ar yr henuriaid, a  
 oedd yn arwyddo mil o bethau; rhai, gan wylo, yn  
 mron syrthio wrth eu traed; eraill yn bryfio i’w teia  
 i dywallt eu heneidiau ger bron Duw.

NEOPH. Yn sicr ni fudodd yr henuriaid mo hyn  
 byth mwy!

EPE. Chwi gewch glywed. Wedi i ffrwft y nwy  
 au fyned heibio, cyfarfu yr henuriaid drachefn, a g  
 arasant am ddull annoeth eu cynnygiad o’r hyn yr oed  
 ynt etto’n farnu yn angenrheidiol. Ymbiliasant gyf  
 wyddyd Dwyfol; a galwasant yr eglwys i gadw dy  
 ymryd a gweddi, gan sicrhau iddynt, yn nerth yr  
 glwydd, y safent wrthynt hwy ac achos Crist,  
 angeu. Pan ddaeth y dydd, *Yfan* a lefarodd fel hy

“*Anwyl garedig frodyr*,

“Yr ydym yn pryfio eich cariad chwi, a’n dy



“ fwydd ninnau. Yr ydym yn gweled yn eglur, eich  
 “ bod wedi eich dysgu gan Dduw i *garu’ch gilydd*, ac  
 “ yn ddiolchgar gyfaddef fod eich cariad yn helaeth tu  
 “ ag attom ni. Ni wellom, trwy râs, gynnydd ar deyr-  
 “ nas Crist; ac y mae ar ein calonnau i’w gweled yn  
 “ cynhyddu fwy fwy. I’r diben hyn, gan fod ein cym-  
 “ manfaeold yn helaeth ac yn lluosog, tybiafom mai lle-  
 “ siol fyddai ar dri sabbath yn y mis, i ofod i fynu *ddau*  
 “ le o addoliad ymhlith ein cyfeillion, ym mannau pell-  
 “ ennig y dref. Chwi welwch fod Duw wedi’n ben-  
 “ dithio â rhai brodyr doniol i ddysgu;—hwy gânt  
 “ gymmeryd eu cylch yn y lleoedd hynny, a *Dewi* a  
 “ minneu a gylchynwn hefyd. Caiff pob mis barhau i  
 “ fod yn gwrdd eglwys, i addoliad a disgyblaeth fel ar-  
 “ ferol, a dydd yr Arglwydd canlynol i dorri bara, patu  
 “ na chaiff fod un cyfarfod yn y boreu yn y teiau hyn-  
 “ ny. Yr ydym yn oftyngedig yn meddwl y bydd i’r  
 “ drefn hon, fel y mae yn cadw’r eglwys yn un, i du-  
 “ eddu i ledur’r achos; a rhoi cyfleustra gwerthfawr i’n  
 “ brodyr athrawaidd i weithio dros yr Arglwydd.”—  
 Yna, yn gweled esmwythder a boddlonrwydd yn eu  
 gwedd, efe a ddywedodd,—“ Os ydych fel eglwys i  
 “ Grist, yn cyttuno â’r drefn hon, arwyddwch hynny  
 “ trwy godiad dwylo:” *Yr hyn a wnaethant yn unfryd.*  
 Yna canasant y 87 Salm yn llawen, a dibenasant.

NEOPH. Wele, tra gwynfydedig oedd hwn;—ond  
 pwy oedd y brodyr athrawaidd hyn?

EPE. *Edgar*, ei frawd *Cradog*, ac *Alfred*; dynion  
 duwiol a doniol. Ac erbyn hyn, yr oedd rhai dyn-  
 ion ieuangc duwiol wedi eu dwyn i fynu yn yr ys-  
 gol, i ryw radd o ardderchawgrwydd, ac ymddangos-  
 fant yn brennau cyfiawnder o blaniad yr Arglwydd.

THEOPH. A pha fodd yr aethant ymlaen?

EPE.

EPE. Hwyl barottoisiant ddau le o addoliad yn fuan; y cyntaf a agorwyd gan *Dewi*, a'r llall gan *Yefan*. Cafodd pob un o honynt liaws mawr o wrandawyr; a bendithiwyd hwyl ill dau â llwyddiant, yn nhroedigaeth amryw o'r paganiaid, a daethant yno o gywreinerwydd. Felly y dygodd Duw dystiolaeth i air ei rās.

CHRIST. Er iddynt fyned allan ar y cyntaf ar yr amcan hyn, dan wylo; dygasant hād gwerthfawr, a gwnaethpwyd hwynt yn fuan i lawenhau, gan glydo eu ysgubau. Ond yr wy'n tybiaid fod gan Dduw gynhauaf mawr iawn o'i flaen; pa fodd yr aethant rhagddynt?

EPE. Aethant bawb ar gylch, fel y bwriadwyd; a'r Arglwydd a wēnodd yn fawr ar eu llafur, a chwanegwyd llawer attynt beunydd.

NEOPH. Yna yn ddiu, yr henuriaid fudasant yn fuan drachefn ar iddynt ymrannu yn eglwys gwahanol.

EPE. Ni frysiant; ond hwyl wellant bob peth yn tueddu at hynny, ac yn llawen a'u gadawsant i gymmeryd eu helynt.—Derbyniwyd y pregethwyr ieuaingc fwy fwy i serchiadau a chymmeriad y duwiolion. Yr oedd eu pregethau yn iachus a serchiadol, eu cyfeillach yn ysprydol, yn aroglus, ac yn adeiladol, a'u ymweliadau yn fuddiol. A bendithiodd Duw eu gweinidogaeth a troedigaeth llawer, y rhai oedd yn eu huchel werthfawrogi fel *tadau* yng Nghrist.—Ym mhen amser, bu ganddynt ymgynghoriad yn un or teiau newydd hyn, yng hylch myned yn eglwys wahanol.

NEOPH. Gan i'r henuriaid i fudo hynny o'r blaen, nid oedd dim eisieu hir ymgynghoriaid.

EPE. Yr ydych yn camfynnaiid; yr oedd arnynt ofn cymmaint a'i grybwyll, rhag i'r eglwys a'r henuriaid i ammeu eu cariad a'u dyledfwydd.

NEOPH.

NEOPH. Pa fodd yr aethant dros hyn?

EFE. Yr henuriaid, yn gwybod eu bwriaid, a ddeisyfiasant ar frawd henuriad i roi ei hun yn y ffordd mwyaf tebygol i'w dynnu oddi wrthynt; yr hyn a wnaeth. Ond wrth amlygu eu dymuniad, deisyfiasant na edrychid ar hynny fel yn tarddu oddi ar y diffyg lleiaf o ferch neu barch; ond ei fod ar eu calon i gynnyg helaethu teyrnas y Prynwr; etto gyd â'r ymostyngiad mwyaf i'r eglwys a'r henuriaid.—Efe a'u cyngor hordd i fynegu eu dymuniad i'r eglwys mewn llythyr, yr hwn, os byddai yr henuriaid yn ei gymmeradwyo, a ellid ei ddarllen yn gyhoeddus mewn cyfarfod eglwyfig. Felly ysgrifennasant fel y canlyn:—

*“ At anwyl eglwys Crist, o'r hon yr ydym ni, sydd a'n*

*“ henwau ifod, yn aelodau, ac at ein parchedig hen-*

*“ uriaid a gymmerasant ein gofal yn yr Arglwydd.*

**“ BARCHEDIG AC ANWYL,**

**“ YR ydym yn gobeithio y gwnawn bob amser anrhy-**  
**“ deddu Duw pob grâs, yr hwn a roddodd i ni enw**  
**“ yn ei dŷ; ac na roddwn byth i chwi yr achos lleiaf**  
**“ i ammeu ein hanwylaf gariad a'n tynneraf barch. A**  
**“ o'ch cariad gwresoccaf i ni, ni gawfom yn wastadol**  
**“ yr arwyddion egluraf.—Rhyw amser yn ol (amser**  
**“ nas gallwn byth ei anghosio) ein parchedig henuri-**  
**“ aid a fudasant, ar i'r eglwys i ymrannu yn amryw eg-**  
**“ lwyfi gwahanol, er helaethiad teyrnas y Gwardwr.**  
**“ Heb iawn bwyso doethineb y cynnygiad y pryd hyn-**  
**“ ny, ni a'i gwrthwynebasom. Ond wedi hynny, ni**  
**“ welsom fawr reswm i gasglu, fod yr amcan o Dduw;**  
**“ er nad oedd amser y cyflawniad y pryd hynny yn**  
**“ llawn aeddfed. Yr ydym, gyd â dyledus ymostyng-**  
**“ iad, yn meddwl y dylem fel eglwys neillduol, i ga-**  
**“ darn-**



“darnhau a helaethu achos ein Harglwydd a’n Hiach-  
 “awdwr. A’n gostyngedig ddymuniad yw, os gwel-  
 “wch yn gymmwys, i chwi rododi i ni gennad i ym-  
 “adael, a’n cynnorthwyo yn y gwaith fy’n gorphwys  
 “cymmaint ar galonnau

“*Eich llwyr ferchiadol frodyr,*” &c.

EPE. Yr henuriaid a foddlonasant i’r llythyr, a dar-  
 llenwyd ef mewn llawn gyfarfod eglwys y cyfleu cyn-  
 taf; ac er bod llawer o ddagrau yn ei gylch, o ferch i  
 gymmundeb â’u gilydd, barnodd yr eglwys yn fuddiol  
 i ganiattau eu deifyfiad. Ar hynny darllenodd *Yefan* eu  
 rhyddhad canlynol :

“YR ydym ni eglwys Crist yng *Nghaerludd*, wedi  
 “cael, dan werthfawr wêniadau’r nefoedd, lwyddiant  
 “yn yr Arglwydd, nes oedd ein phiol yn *rhedeg drof-*  
 “*odd*; ac wedi derbyn deifyfiad oddi wrth ein brodyr  
 “a’n chwiriorydd—i’w rhyddhau fel eglwys neilldu-  
 “ol; ac hefyd wedi ystyriaid rhesymmoldeb y cais, yr  
 “ydym yn awr yn eu rhoddi fynu i’r Arglwydd, fel  
 “rhai sanctaidd ac anwyl, ac i’r naill y llall yn ol ei  
 “ewyllys ef: yn datgan wrth hyn, pa bryd bynnag y  
 “cyttunont i rodio ynghyd, fel eglwys i Grift, yn  
 “ffydd a threfn yr efengyl, fod eu haelodaeth eglwyfig  
 “yma yn darfod, a hwy a fyddant yn chwaer eglwys,  
 “i ba un y dymunwn fyth heddwch a llwyddiant.”

YEFAN. Os ydych fel eglwys i Grift yn cydnabod  
 y gollyngdod hwn fel eich gweithred; arwyddwch  
 hynny trwy godiad dwylaw:—*Yr hyn a wnaethant yn*  
*unfryd*;—er gyd â llawer o ddagrau. Cadd ei ar-  
 wyddo yn union-gyrch gan yr henuriaid ac amryw o’r  
 brodyr.

EPE. Ym mhen ychydig iawn o amser, canlynodd  
 y *gangen arall* eu efsampl, a gollyngwyd hwy yn yr un  
 modd;

modd; ac aethant i gyhoeddus gyfammod, fel eglwyf gwahanol. Ac i wneuthur y gwaith yn fwy cyhoedd, anfonasant am genhadau o *Hyfrydle*, y rhai pan ddaethant, a fawr lawenhasant i weled y cynnydd, ac a'u mawr gynhorthwyasant yn yr Arglwydd.—Hwy hefyd yn fuan a gawfant eu *Bugeiliaid*, eu *Hathrawon*, eu *Henuriaid llywodraethol*, a'u *Diaconiaid*, y rhai a ordeiniwyd yn yr un modd â'r rhai o'r blaen.

CHRIST. Yn wir gallir dweyd am danynt i Dduw i'w cyffuro, fel un a ddiddanid gan ei fam; ac iddo wneud iddynt lawenhau â llawenydd mawr,—a llawenydd pobl Dduw, o'r hyn nid yw dieithriaid yn gyfrannog.—Ond fel rhai *amherffaith*, ac etto yn y *byd*, dieu fod iddynt eu *profedigaethau* a'u gofidiau hefyd.

EPE. Oedd, a rhai trymmion hefyd; ond ymdrechasant i ddilyn cyfreithiau eu Harglwydd ynddynt, a mor belled, hwy fwynhasant dawelwch danynt.

PHILA. Gobeithio anwyl *Epenetus*, ar gyfleustra arall, y ffafriwch ni â hanes hynny. Yn bresennol y mae amser yn pallu: Boed i holl fendithion y cyfammod newydd i'n dilyn ni a holl Israel Duw!



## YMDDIDDANIAD V.

*Ymweliadau yr Henuriaid  
athrawiaethol.*

Gofod heibio un dydd yn  
yr wythnos i dderbyn ym-  
weliadau crist'nogol.

Un dydd yn yr wythnos a  
dreulid mewn ymweled  
ag aelodau yr eglwys, lle  
y tybid yn fwyaf angen-  
rheidiol.

Hanes fer o waith un o'r  
dyddiau yn nhŷ'r *Bugail*.

Hanes gwaith yr *Athraw* ar  
y cyfryw ddiwrnod.

Hanes ymweliadau'r *Bug-  
ail* ag amryw aelodau ar  
amrywiol amgylchiadau.

Hanes ymweliadau yr *Ath-  
raw*.

## THEOPHILUS.

**Y** FATH ragorol harddwch y fydd mewn *amrywiaeth!*

Y fath amrywiaeth yn y bydoedd uwch ein llaw!

Y modd y tannwyd y *nefoedd!* Y modd y mae'r chang-  
der serenog wedi haddurno â goleuadau o wahanol faint-  
ioli! Y modd y cynhelir y cymmylau i'w gwneud yn  
bwysau i'r gwynt! Y modd y mae ein Duw yn ffurfio  
mân ddafnau y gwlaw, ac yn trefnu i ni y gwlaw mawr  
ei nerth. Weithiau Duw y gogoniant a darana, a'i lais  
ar ddyfroedd lawer a ranna'r fflammau tân! Ac yn yr  
holl amrywiaeth hyn, y fath gywrain harddwch y fydd!

CHRIST. A'r fath amrywiaeth, gallaf ddweyd, sy'n  
y *bellen ddaearol* ar ba un yr ydym yn trigo! Y dyf-  
roedd mawrion a'r fych dir, mor rhyfeddol a hyfryd!

Y myn-



Y mynyddoedd a'r gwaftadau, mewn amrywiaeth dderfyn, mor ddifyr! Anghenfilod y dyfnder, ac ymlysgiaid heb rifedi, o'r anifail galluoccaf i'r prŷf gwaelaf, a roddant hyfrydwch i feddwl myfyriol,—yr hwn a uchelir etto wrth yr amrywiaeth a welir ynddynt. Ac i beidio chwanegu, y mae gwyrdd-le *Potheina*, gelluau *Potheina*, gerddi *Potheina*, yn rhoi y fath hoff amrywiaeth, ag a ddichon weinyddu pleſer dibaid ac addysg fantaifiol.

PHILA. Rhoddwch gennad i mi chwanegu, i fod yr un hyfrydol amrywiaeth i'w weled yng oruwchwyliaethau *Rhagluniaeth*, yn llywodraethu y byd.—Os edrychwn ar godiad, teyrnasiad, a dinystr ymerodraethau,—treigliadau teuluaid,—gwahanol amgylchiadau dynion, o'r tywyſog galluoccaf i'r cradottyn tlotaf, o dyner fabandod i *lafurus* a *gofidus* oedran;—fe'n cylehynir â rhyfeddodau synnedig!—Ond, yr hyn sy'n gwneuthur y cwbl yn fwy rhyfeddol yw, fod yn bosibl i ddynion dan amgylchiadau gwahanol iawn, i fod yn *ogyfuwch* o wynfyd. Oh, mor hardd yr ymddengys *Rhagluniaeth* yn y diwedd, pan o bosibl y galluogir ni i weled y cyfan yn llawn o gyfflondeb a chyttundeb.

EPH. Os yw un-ffurfiol amrywiaeth yn gwneud i fynu harddwch, gellir ei weled mewn *eglwys* i *Grist* yn y byd hwn. Y mae yma dadau, gwyr ieuangc, a phlant;—addoliad dirgel, a chyhoedd;—gweddiau a mawl;—llawenhau a galaru;—cerhyddu, cynghori, a goddef ein gilydd mewn cariad;—amrywiaethau doniau, a gwahanol weinidogaethau, swyddwyr, ac aelodau, i gyd yn rhaid y naill wrth y llall, yn gweithredu yn wafanaethgar i ogoniant Crist, a dedwyddwch eu gilydd.

THEOPH. Yn niwedd ein cyfrinach ddiweddaf, ni

glywfom am gyffuron a threialon yn yr eglwys yng Nghaerludd. Os rhydd ein hanwyl *Epenetus* esamplau neillduol o'r amrywiol fwyddwyr yn yr eglwys, yn cyflawni eu dyledfwydd tu ag at dealu oedd a phersonau neillduol, oni roddai i ni battrwn o grefydd gymdeithafol, yn yr amrywiaeth hardd ac addysgiadol y buom yn ganmol?

EPE. Mi fwriadais ryw beth o hynny; diolch i chwi am ci ddwyn ar gôf.—Ar ddydd pennodol yn yr wythnos, arofa i y *Pregethwyr* yn wastad gartref (oni ddigwyddai rhyw beth hynod) i dderbyn cynnifer o'r aelodau a ddymunai ymddiddan â hwynt: a threulient ddiwrnod arall o'r wythnos, i ymweled â'r aelodau, y tybient yn fwyaf angenrheidiol.

CHRIST. Attolwg *Epenetus*, rhoddwch beth hanes o'r cyntaf: pa ham y pennodwyd, a pha fodd yn gyffredinol y treuliwyd, y cyfryw ddiwrnodau?

EPE. Fe'i pennodwyd, fel y gallai yr aelodau a chwenychant ymddiddan âg un o honynt, gael dyfodfa attynt.—A threuliwyd fel hyn:—Ar ol addoliad teuluaid, am ddeg o'r gloch yr oedd y drws yn agored i bawb oedd dan ofal-enaid. Ar ol gweddi berthynafol, ystyrid yr holiadau a'r achosion a ofodid ger bron, hyd dri o'r gloch; yna dibennid gyd â gweddi am fendith ar y cwbl, yn neillduol ar bob achosion arbennig; gyd â dioichgarwch i Fugail mawr *Israel*. Yna rhoddid lluniaeth i'r *tlodion* o honynt, yr hyn a ddarparid gan yr eglwys, rhag pwyso yn ormodol ar y gweinidogion.

NEOPH. Attolwg, rhoddwch i ni esampl neillduol.

EPE. Ar un diwrnod, wedi i amryw ymgynnull i dŷ *Dewi*, ar ol gweddio yn ferchiadol iawn am ryddid iddynt i fynegu yn ofn Duw yr hyn oedd yn eu meddyliau, efe a'u cyfarchodd fel y canlyn:

DEWI.

DEWI. Fy anwyl frodyr a'm chwiorydd yn yr Arglwydd: Y fath drugaredd yw, ein bod yn geiswyr gwlad arall, hynny yw, un nefol! Ac er nad oes i ni yma ddinas barhäus, nid yw gywilydd gan Dduw i'w alw yn Dduw i ni, oblegid efe a barottodd i ni ddinas. Yr ydym trwy räs ar y ffordd iddi, a chan ein bod yn ddieithiriaid a phererinion, fel ein holl dadau, rhaid i ni ddisgwyl amryw amgylchiadau yn y ffordd—tywyllwch, pethau ceimion, a lleoedd geirwion;—ond chwi wyddoch pwy addawodd wneuthur y tywyllwch yn *oleuni*, y pethau ceimion yn *uniawn*, ar anwaftad yn *waftadedd*, Esay xl. 4.—Dymunaf yn awr arnoch i fod yn rhydd, a mynegu i mi, pa fodd y mae yr Ysryd tragywyddol, ein grasol arweinydd a'n diddanydd, yn rhannu i chwi?

BRAWD, a'i enw *Crefyddol*, a ddywedodd, Fy anwyl Fugail, yr wyf er ys rhyw amser dan ddi-galondid enaid. Y mae'r gair yn dywedyd, *Y rhai a blannwyd yn nhŷ'r Arglwydd, a flodeuent ynghynteddodd ein Duw*, Salm xcii. 13. Pan gymharwyf yr amserau a'r mwynhadau presennol â'r rhai gynt, nid wyf yn gweled fy mod yn tyfu oll. Y mae'n ylgrifennedig, *Y rhai a arhofant dan ei gyfgod ef a ddychwelant, adfywiant fel ŷd, a blodeuant fel y win-wydden*, Hos. xiv. 7. Ond yr wyf fi'n ymddangos yn ddi-gynnydd mewn crefydd; yr hyn fydd nps a dydd yn gwmml ar fy nghyflur.

DEWI. Fy anwyl frawd, i gynhyddu mewn gräs a gwybodaeth o Iesu Grist, fy fawr drugaredd, a hefyd yn fawr *ddirgelwch*. Gelwir chwi i fyw trwy ffydd ar air Duw, pan y b'o miloedd o ddi-galondidau oddi wrth *deimladau* yn codi yn eich wyneb. Y mae gwir gynnydd mewn gräs i'w gael allan yn unig yng oleu ffydd. ac y mae ffydd yn edrych yn unig ar Grist. Yr ydym



ydym yn rhy dueddol i adeiladu ein calondid ar dymherau; ac yr wyf weithiau yn meddwl y glyn hyn wrthyf tra fyddwyf byw.—Yr Arglwydd a chwaneg eich ffydd, fy anwyl frawd.

CREFYDDOL. Ie, anwyl Syr, hynny fy arnaf eisieu; ond nid wyf yn gweled cynnydd mewn dim.

DEWI. Ond beth os dywedaf, i fod eich cynnydd yn ymddangos i eraill, er nad yw i chwi eich hunan? —Diwrnod arall a ddengys, fod galaru dan deimlad • lesgedd, yn fynediad ymlaen, a bod cwyno eisieu cynnydd, yn gynnydd mewn grâs.

CREFYDDOL. O bosibl y gallwn feddwl hynny am arall. Y mae *planhigion* yn tyfu; ond yr wyf si fel *pren fych* yn y ddaear.—Nis gallaf ddweyd fy achos, er dyfod attoch gyd â'r diben hynny.

DEWI. Un o'r addewidion a enwasoch, a ddywed y cynhyddem *fel y winwydden*. A sylwiasoch chwi erioed ar winwydden yn y gauaf? A welsoch chwi mhoni, yn ddiweddar yn y gwanwyn, heb ddalen, pan fyddai amryw o goed eraill yn wyrdd ac yn blaguro? Ac a raid ddim i chwi, anwyl frawd, gyfarfod â *gauaf*?

CREFYDDOL. Mae yr hyn a ddywedasoch, fy anwyl fugail, yn peri i mi obeithio i fod bywyd. Ond y mae wedi bod yn hir auaf arnaf fi.

DEWI. Duw ei hun fy i benderfynu hŷd a phwys ein gofidiau.—Ond pa fodd y mae arnoch o ran arfer *moddion* bywyd a chynnydd? Y mae pob pechod fel y pryf yn cicaion *Jonah*.

CREFYDDOL. Y mae Duw yn gweled yn dda i'm cadw yn ol oddi wrth bechodau rhyfygus, ac i roi i mi radd o wiliadwriaeth yn erbyn pob rhith drygioni. Cyfeillach lygredig a gwag, y mae fy enaid yn ffieiddio: ac am ddarllain, myfyrio, a gweddio, yr wyf mewn rhyw

rhyw fadd wael yn eu cyflawni. Ond y mae arnaf ei-  
fieu ymhelaethu ynddynt gyd â hyfrydwch. Nid wyf,  
trwy râs, yn gadael ordinhadau Crist, er fy mod yn  
amherffaith iawn ac yn bechadurus ym mhob peth.

DEWI. Attolwg, pa feddyliau sy gennych, o ddydd  
i ddydd, am Berfon, llawnder, grâs a iechydwrïaeth  
Crist?

CREFYDDOL. Dymunwn fod gennyf mwy o gariad  
atto.—Hyn yw fy ngofid ;—pan y gwelwyf yn eglur,  
ei fod ef *oll yn hawddgar*, ac yn deilwng o'm ferchiadau  
cryfaf, a'm cariad mwyaf angerddol, a minneu mor  
bechadurus ddi-duedd a diofal ynghylch hynny.

DEWI. Ah, fy anwyl frawd! mor belled ag y gwn  
i ddim am y grefydd grist'nogol, yr ydych yr awr hon  
dan fwyn ddylanwad y nesoedd, yn tyfu i fynu i Grist.  
I gynhyddu mewn grâs yw, i ddyfod yn blentyn bach :  
—i dyfu allan o hunan i Grist, ac felly yn ymnerthu  
yn y grâs fy yng Nghrist Iesu ; a pha ffrwyth bynnag  
fyddo arnom, i'w ddwyn i Grist, heb ymddiried dim yn  
y cnawd. Na ymollyngwch, canys Duw a fu dda wrth-  
ych. Y mae yn rhyfeddol râs, nad ydych chwi a minneu  
wedi'n gadael i fod yn llwyr ddiolal ynghylch duwiol-  
deb a chynnydd.—Ymhelaethwch mewn gweddi, ym-  
helaethwch mewn mawl ; y mae gennych achos helaeth  
i'r ddau. Pa fwyaf diolchgar y byddoch, mwyaf i gyd  
yw'r achos y gewch o ddiolchgarwch.

CREFYDDOL. Diolch i chwi, anwyl Syr, am eich  
cyngor mwyn. Ni chaf ymhellach attal eraill ; ond  
yr wyf yn dymuno rhan yn eich gweddiau.

NEOPH. Mi welaf wrth yr hanes hyn, y dichon un  
gynhyddu mewn grâs, heb ei wybod ;—cynnyddu  
mewn grâs, a lleihau mewn doniau. Oblegid ei fod yn  
tyfu'n fychan yn ei olwg ei hun ;—yn ceisio hunan yn  
llai ;

llai ;—yn pwyso llai ar hunan ; ac felly yn tyfu allan o hunan i Grist.

EPE. Tra bu *Dewi* yn ymresymmu â *Chrefyddol*, yr oedd chwaer yn bresennol a'i henw *Tyner*, yn ymddangos wrth ei hwynebpryd a'i dagrau dan ryw waigfa yfpryd anghyffredin. Ebe *Dewi* wrthi, Y chwaer *Tyner*, pa fodd y mae yn eich enaid chwi? *O wraig, pa ham yr wyt yn wyllo.*

TYNER. Ah, fy anwyl fugail, gallwn eich ateb yn agos fel y wraig honno ;—“ Hwyl ddygafant ymaith fy “ Arglwydd, ac nis gwn i pa le i'w gael ef.” Pa beth a ddywedaf ? Fy mhechodau a ysgarafant rhyngof ag ef. Os oes y fath beth a syrthio oddi wrth râs, y mae arnaf osn mae dyma fy ystad i. Achwynodd *Crefyddol* ei ei-fieu o gynnydd ; ond yr wyf yn tybied fy mod i yn farw.—Cyn hyn yr oedd gennyf ryddid o flaen Duw mewn gweddi ; cyn gynted ag y nefawn atto, meddylw fod ei galon yn agored i mi : caniatiaid i mi, mewn ystyr, i ddyfod i fynwes fy nhad nefol, a mi a doddid i lawenydd edifeiriol ; ond yn awr yr wyf fel plentyn (os wyf yn blentyn) wedi ei gau allan drws. Wrth swpper yr Arglwydd mi a borthid yn arferol â bara'r plant ; ond yn ddiweddar mi a demptiwyd i adael y bwrdd, ac i beidio dyfod atto mwy. Wrth glywed y gair yr wyf yn unig, mewn ymddangosiad, fel cnu *Gideon*. Ac am fy meddyliau beunyddiol, y maent yn help, yn gymmysglyd, yn anhynaws, ac yn anghyffurus. Hi daw odd yn ddisymmwyth, gyd â dagrau lawer ; ac nid oedd un llygad fych yn yr holl dyrfa. Ar ol rhyw amser dywedodd

DEWI. Dywedafoch i'ch pechodau i ysgaru rhyngoch a'r Arglwydd : yr ydym oll, mewn rhyw sefurd, wedi profi fod pechod o natur ysgarol, a rhaid i mi ddweyd



ddweyd yr ysgarai yn dragwyddol, oni bai na oddef yr Arglwydd trugarog a ffyddlon i'w bobl i bechu yn y fath fodd ag y cai arglwyddiaethu arnynt. Ond pa bechod ydych chiwi yn meddwl eich arweinodd i'r fath belllder oddi wrth yr Arglwydd?

TYNER. Trwy drugaredd, mi a gadwyd bob amser oddi wrth yr hyn a elwir anfoesoldeb. Ond er nad oes gan fy nghydnabod ddim i ofod yn fy erbyn, y mae gennyf fi lawer i ofod yn fy erbyn fy hun. Ond y pechod fu'n rhagflaenor o'r ystad dywyll hon, oedd boddlonrwydd cnawdol yn yr hyn yr oeddwn yn gyfrif yn fwyniant ysprydol. Yr oeddwn yn tybied i fod eraill yn fy mawr brisio, a mi a ormodol brisiais fy hun; a thrwy y drws arbennig hwn y daeth fy nhrallod presennol i mewn, A chyd â hynny daeth i mewn ddi-osalwch, anymddiried am bethau'r bywyd hwn, ac yna o fywyd a iechydwriaeth enaid. Oddi wrth y pethau hyn bu'm yn aml yn barod i gasglu, na ddodwyd fi erioed ymhlith y plant: pa fodd bynnag, presennoldeb Tad y goleuni nid oes gennyf, canys yr wyf yn rhodio mewn tywyllwch a ellir ei deimlo.

DEWI. Yr wyf yn cyd-ymdeimlo â chwi; canys yr wyf yn aml yn tybied fy mod, fel y dywedafoch, yn blentyn wedi ei gau allan; ond y mae eich mawr gynorthwy yn sefyll yn hyn, i fod gennych *Fugail* yn y nefoedd sy'n cyd-deimlo, sy'n alluog i gynhorthwyo, ac na ad eich temtio uwchlaw eich gallu; ac er y gellwch fod fel un wedi ei gau i fynu a'i fagwiro i mewn, efe a wna ffordd i ddiangc. Gobeithiwch yn ei enw, er eich bod yn rhodio mewn tywyllwch; y mae ef wedi eich gosod ymhlith y plant, i aros, gobeithio, yn y tŷ byth.

TYNER. Anwyl Syr, mi gyanvgiais i fodloni fy hun  
â'r

ar penderfyniad y byddai y cwbl yn ddiogel yn y diw-odd ; ond ni ellir fy moddio felly : y mae arnaf eisieu rhyw beth ddydd a nôs nad yw gennyf. Nis gallaf lai nâ galaru ar ol yr Arglwydd ; a phan fuddwyf i glai-arindeb fych, yr wyf yn fy nhybied fy hun yn fil gwaeth nâ phan fyddwyf yn y llwch yn gwneud y galarnad mwyaf chwerw.

DEWI. Yr ydych yn peri i mi feddwl am yr eglwys yr hon a geisiodd ei hanwylyd, ond heb ei gael ;—am *Job*, yr hwn ai ceisiodd ar bob llaw, ond ni allodd ei gael ;—am *Ddafydd*, ai enaid yn ymddarostwng ynddo ;—am *Heman*, yr hwn a olygodd ei hun fel yn rhydd ymhlith y meirw.—Ond yr oeddynt oll yn ddy-nion sanctaidd, anwyl, a diogel ; ac felly yr ydych chwi : ac fel y ddywedodd un o honynt, “ Wedi iddo fy “ mhrofi, myfi a ddeuaf allan fel aur,” *Job*, xxiii. 10. Felly yr wyf yn hyderu na chollwch *chwi* ddim ond yr alcam.

TYNER. Gobeithio Syr, y gwna Duw fi'n foddlon i golli hwnnw. Mi feddyliais am rai o'r esamplau a grybwyllasoch, gyd â *fe allai* fy mod ymhlith y plant, ac y caf fod yno byth ; ond nid wyf yn foddlo n nac yn alluog i oddef fy nghyflwr presennol.

DEWI. Nid yw Duw yn gofyn i neb fod yn foddlon i drigo ymhell oddi wrtho ef. I foddloni bod heb Dduw, sydd bechod mawr yn ei erbyn ef : ond y cyngor goreu a allaf gynyg, tra y mae eich mawr ym-warded yn aros, cymmerwch fel y canlyn :

YSTYRIWCH eich hunan fel anigonnol bob ffordd, ac yn dra-phechadurus. Ystyriwch Crist fel anfeidrol fawr a daionus,—yn *gallu cwbl iachau*, Heb. vii. 25. Dechreuwch yn y drws trwy'r hwn meddwch chwi y daeth eich tralled i mewn, a neillduwch rhyw amser i ym-

i ymoftwng am y balchder, y cnawdoldeb, a'r anghred-  
 iniaeth hynny a afaelodd yn eich calon; a byddwch  
 fanol iawn yn hynny ger bron yr Arglwydd. Yna ed-  
 rychwch a'r enw eich Tad, a phrofwch a allwch chwi  
 ei ddarllen. Er esampl, Ecl. xxxiv. 6, 7. "Duw  
 " trugarog a graflawn, hwyrfrydig i ddig, ac aml o  
 " drugaredd a gwirionedd, yn maddeu anwiredd a  
 " chamwedda phechod." Neu Jer. xxiii. 6. "Jehofah  
 " ein cyfiawnder." Er eich bod yn rhodio mewn ty-  
 wyllwch heb lewyrch, gobeithiwch yn *enw yr Arglwydd*,  
 Eſay l. 10. Ac os ydych yn gorfod ammeugwirionedd  
 yr hyn oll a weithiwyd ar eich enaid, — deuwch at  
 Grist fel pechadur colledig, yr hwn addywed, "Y neb  
 " a ddel attaf fi nis bwrir ef allan ddim," Ioan vi. 37.  
 Hyn a brofodd fy enaid i lawer tro yn fuddiol, —  
 Yna cadwch yn ddiwyd at weddio, darllen, a myfyrio;  
 a disgwyliwch yn wastadol wrth yr Arglwydd yn ei  
 holl ofodiadau cyhoeddus. Ac er y dichon *wyloſain i*  
*aros dros nos, erbyn y boreu y bydd gorfoledd*, Sal. xxx. 5.

TYNER. Syr, mi ymdrechaf i gymmeryd eich cyngor  
 tyner, ond y mae disgwyl wrth yr Arglwydd wrth ei  
 fwrdd, yn fy nhymmer bresennol, ym beth anhawdd  
 iawn.

DEWI. Pe na ymarferid â'r ordinhad honno gan  
 weinidogion a phobl, ond yn *unig* pan y maent mewn  
 hwyl dda, pa mor aml y tebygech chwi, y gwnai'r eg-  
 lwyfi yn y byd goſio marwolaeth eu Harglwydd, yn ol  
 ei orchymmyn! Pan fyddo *gweinidogion* mewn hwyl  
 ddymunol, fe ddichon na bydd y bobl felly; pan fy-  
 ddo'r *bobl* yn dda eu hwyl, dichon fod fel arall gan y  
 gweinidogion. Ni chyfyngodd Crist erioed ddyled-  
 swydd ei bobl at eu hwyl iddi. Y mae pawb fy'n bw-  
 rw eu hiechydwrriaeth ar Grist, beth bynnag fyddo eu  
 hwyl,



hwyl; yna fhwym i gosio marwolaeth ei Harglwydd; a dichon *un* cam esgeulus a diofal yn hyn, i arwain i *fil*. am hynny, anwyl chwaer, na adewch heibio un ddy-ledswydd.

TYNER. Y mae'n dda gennyf eich bod yn hyddysg o'm cyflwr; mi wn eich bod yn wâs tyner i'r tostyriol Waredwr. Boed i'm henaid fyned ymlaen yn nerth yr Arglwydd, doed gwynt, doed tywydd! Ond Oh! tywynned yr haul, tywynned yr haul, os gwel yr Arglwydd yn dda!

NEOPH. Y mae yn dda gennyf ei bod felly ar rai o'r seintiau gynt. Er na wnaethum fawr gynnydd yn ffyrdd crefydd, yr wyf yn cael yma rhai pethau a brofais, ac na all'fwn fynegu i neb,—ond yn awr mi a lonwyd.

EPE. Y nesaf a lefarodd oedd un *Llon*, yn awr yn frawd firiol. Eb efe wrth *Dewi* ei Fugail, Anwyl Syr, mi gyfarfum, yn fy myr daith o gristianogaeth, âg amryw amgylchiadau, hwyliâu, a phrofiadau—weithiau yn gyflurus, ac weithiau yn brudd—ond rhaid i mi godi fy *Ebenezer*, a dweyd, hyd yma i'm cynnorthwywyd. Yn eich pregeth y Sabbath diweddaf, chwi adroddasoch y testyn hwnnw, Heb. vii. 24. “Ond hwn “am ei fod yn aros yn dragywydd, fydd ag offeiriad- “aeth anghyfnewidiol ganddo.” Pob gair o hono a'm llonnodd. Bu yr ystyriaeth o'i fod yn *ddyn*, yn gyftal a'r Duw cadarn, o fawr ddefnydd i mi. Meddyliais, mor uchel y mae ein *natur* wedi ei dyrchafu! Yn uwch nâ natur angylion! Ac yna ei fod yn aros *byth*; —pan y mae pob perthynas yn marw,—pob hwyl ddymunol yn cyfnewid, a mil o farwolaethau yn canlyn ein disgwyliadau mwyaf awyddus! Ac mi a arweiniwyd â syndod sanctaidd, i ystyried ei *anghyfnewidiol*.

idiol o  
ffydd  
wedi r  
daeth  
Mi dy  
a wna

DE  
grâs y  
na ddi  
us ym  
mae'r  
yn eu

LL  
fy nar  
deiml  
grâs a  
iechy  
i anw  
ddym  
galau

DE  
boed  
fwy h  
neges  
wch  
agos,  
amgy

NE  
arwai  
“fwy  
“mae  
raid h  
coflo

*idiol offeiriadaeth.* Oh, ni allaf byth fynegu llawenydd ffydd ar y gwirioneddau bendigedig hyn! Yr oeddwn wedi myned trwy ddyddiau digalonus, ond fel hyn y daeth yr Arglwydd yn bryd-lawn i'm cynnorthwyo.— Mi dybiais fy hun yn rhwym i fynegu i chwi, yr hyn a wnaeth Duw i'm henaid.

DEWI. Yr wyf yn llon o'i glywed, ac i Dduw pob grâs y dymunwn fod yn ddiolchgar. A phwy a wyr na ddichon hyn fod o fwy defnydd i'n cyfeillion galarus yma, nâ dim a ddywedais i. Ond, anwyl frawd, y mae'r fath gyfluron, a chyd-ffrwythau eraill yr Ysryd yn eu canlyn: pa fodd y mae gyd â chwi?

LLON. Syr, trwy râs, arweinir fy enaid at Dduw fel fy naioni pennaf; yr wyf yn galaru yn y llwch dan deimlad o'm tra-phechadurusfrwydd, ac yn rhyfeddu y grâs a'm dygodd erioed i wybod dim am Grist, fel fy iechydwriaeth;—fe'm dysgwyd i garu pob dyledsfwydd, i anwyl garu teyrnas Crist, a phlant Duw, ac i daer ddymuno daioni fy holl gyd-bechaduriaid truain, gan gafau fy mhechodau fy hun a'r eiddynt hwythau.

DEWI. Fy anwyl frawd, y mae hyn oll yn iawn: boed i'ch enaid chwi a'm henaid inneu gael eu dwyn i fwy helaeth adnabyddiaeth o hyn yma! Gwnewch e'n neges mawr eich bywyd, i ofod allan eich diolchgarwch i Dduw, mewn rhodiad fanetaidd, gostyngedig, agos, a defnyddiol gyd âg ef, ym mhob perthynas ac amgylchiad mewn bywyd.

NEOPH. Y mae cariad a llafur y *Bugail* hwn, yn fy arwain i feddwl am eiriau'r apostol, "Ni a fuom add-  
"fwyn yn eich mysg chwi, megis mammaeth yn  
"maethu ei phlant," 1 Thes. ii. 7. Ond pa mor fawr fy raid bod tynerwch a chariad y *Pen Bugail*! Yr wyf yn cofio ei fod yn dweyd wrth ei bobl, y caent eu "didd-  
"anu

“anu fel un a ddiddenid gan ei fam,” Eſay lxvi. 13.  
Ond, pa hanes ychwaneg a allwch chwi roddi am waith  
y dydd hwnnw?

Eſe. Y nefaf a lefarodd oedd dynes a'i henw *Taw-  
el*; yr hon a ddaeth i ymddiddan â'r *Bugail*, mewn  
trefn o gynnig ei hun i gymundeb.

Syr, ebe hi, mi ddaethum ar neges o fawr bwys;  
peth nad oeddwn yn ddiweddar yn meddwl am dano, ond  
yn awr fy'n cymmeryd i fynu fy holl feddyliau. Yr wyf  
yn cyfrif fy hun yn rhwym, er yn wan, i gymmeryd  
iau Crist arnaf, gan gredu ei air y caf ei phrofi'n *yſgafn*,  
Mat. xi. 30. Ac yr wyf yn dymuno, tra fwyf byw, i  
ddwyn fy nhyſtiolaeth dros Grist, fel fy lachawdwr a'm  
Harglwydd; ac yr wyf yn meddwl nas gallaf wneuth-  
ur hynny, fel y mae ei air yn gofyn, heb fod mewn  
cymmundeb eglwyfig.

DEWI. A ydych chwi yn gredadyn yng Nghrist?

TAWEL. Yr wyf yn gobeithio trwy râs fy mod.

DEWI. Pa beth yr ydych yn ddeall yw ffydd yng  
Nghrist?

TAWEL. Syr, nis gwn y gallaf eich ateb yn iawn;  
ond yr wyf yn meddwl mai ymddiried iddo bob peth  
fy'n perthyn i'm iechydwrïaeth.

DEWI. Pa beth fy'n eich annog felly i ymddiried?

TAWEL. Yn wir, Syr, mi gefais lawer o ddigalondid,  
ac a feddyliais yn fynych nas gallwn byth ei gyrhaedd,  
ac o'r diwedda roddais heibio bob gobaith a disgwyliad;  
ond heb wybod i'm, fy nghalon a ddygwyd allan i ym-  
ddiried ynddo.

DEWI. Pa ddigalondid i hynny a gawsoch?

TAWEL. Mi feddyliais na fyddai y fynnai efe â'r  
ſath bechadur gwael ac anheilwng â myfi.

DEWI. Pa beth a wnaeth i'ch pechodau ymddangos  
i chwi mor fawr?

TAWEL.



TAWEL. Pan yr oeddwn yn *Bagan*, mi wnaethum lawer o bethau ag oedd cydwybod yn ddweyd nas dylwn; a phan glywais am Grist, mi ai dirmygais: Par darawyd fi âg argyoeddiad, fy mod yn druenus hebddo, mi wrthwynebais y cyfryw argyoeddiadau, ac a ymdrechais eu mhogu: yna ymddangosodd fy nrygau yn ddi-rif, a'r hyn a chwanegodd at fy nychryn oedd, fod yr holl ddrygau yma wedi deilliaw o natur wedi ei hlogi yn gyffredinol.

DEWI. A pha beth a feddyliwch am dani yn awr?

TAWEL. Oh! anwyl fyr, yr wyf yn meddwl yn waeth waeth am dani: yr wyf yn ddrwg a phechadurus yn drwyadl.

DEWI. Yna, os oedd mawredd eich pechodau yn eich digalonni i gredu, ac os ydych yn ymddangos i chwieich hun yn fwy fwy pechadurus, pa fodd y beiddiwch chwi gredu neu hyderu oll?

TAWEL. Nid oes dim mis oddi ar y clywais i chwi yn pregethu oddi wrth destyn, yr hwn gobeithio na anghofiaf byth:—"Gwir yw'r gair ac yn haeddu pob derbynniad, ddyfod Crist Iesu i'r byd i gadw pechaduriaid, o ba rai pennaf ydwyf fi," 1 Tim. i. 15. A chwi a'i gwnaethoch yn eglur, na ddaeth Crist i alw y rhai cyfiawn ond pechaduriaid i edifeirwch;—iddoddyfod i geisio ac i gadw yr hyn a gollafid;—ei fod yn feddyg i'r claf a'r clwyfus;—na wnai y lleill mo'i briesio;—a bod pwy bynnag a ymddiriedo ynddo, yn gwneud hynny fel y pennaf o bechaduriaid.

DEWI. Pa beth fy'n peri i chwi feddwl, ei fod yn berfon cymmwys i ymddiried ynddo am iechydwrtaeth, i'r pennaf o bechaduriaid?

TAWEL. O herwydd ei fod y Duw Cadarn, a chanddo gadernid tragywyddol; ac oblegid iddo gymmeryd arno

yd arno ein natur ni, dioddef a gwneuthur iawn am bechod; ac oblegid mai ei wir fwydd a'i alwad yw achub.

DEWI. Ond pa beth fy'n eich annog *chwi* i hyderu ynddo?

TAWEL. Ei ddywediad ef, "Y neb a ddel attaf fi "nis bwrir ef allan ddim."

DEWI. A ydyw yr hyder hyn yn eich arwain i esgeuluso un ddyledswydd, ag y mae Duw yn ofyn ym ei air?

TAWEL. Nag ydyw, Syr, y mae'r hyder hyn yn fy nghymmell at bob dyledswydd i Dduw a dyn; ac y mae yn neillduol yn codi dymuniad o'm cael yn llwybr fy nyledswydd fel aelod eglwys.

DEWI. A pha fodd y dechreuodd y gofal cyntaf?

TAWEL. Wrth glywed yn ddamweiniol, ddau o *grist'nogion* yn ymddiddan ynghylch iechydwriaeth trwy Grist Iesu; ac un o honynt a ddywedodd, fod yr holl fyd yn golledig, ac nad oedd dim cymmorth ond yng Nghrist. Yna, fel y dywedais, mi a darawyd âg argy-  
oeddiad, ond a'i gwrthwynebais:—er hynny y cyfryw oedd grâs Duw i mi, ag y canlynodd fi o hyd. Felly meddyliais yr awn i glywed y *dysgawdwyr crist'nogol*, ac wrth wrando, eglurwyd i mi fy mod yn golledig wrth natur ac ymarferiad. Ymdrechais yn fy ffordd dlawd, i weddio am gymmorth ac iechydwriaeth; ond fy anhawfderau a'm digalondidau a chwanegasant, nes i mi eich clywed yn pregethu oddi wrth y testyn a soniais. Yr amfer hwnnw y gwelodd Duw yn dda i agor fy nghalon i dderbyn y pethau a adroddwyd. Yr ydwyf, o'ch blaen *chwi*, Syr, a'r gymdeithas hon, yn ymwrthod â *phaganiaeth*, ac yn proffesu fy hun trwy râs yn gredadyn yng Nghrist Iesu; ac yn deisyf cael fy med-  
yddio.

yddio, fel y gellir fy nghynnig i'r eglwys, mor gynted ac y gweloch chwi yn dda.—Yna dywedodd

DEWI. “A ddichon neb luddias dwfr fel nia fed-  
“yddier hi?”—A hi a fedyddiwyd yn y man.—Ar  
hyn, llefarodd chwaer o'r eglwys, a'i henw *Astud*, fel  
y canlyn.

ASTUD. Syr, â chalon ddiolchgar yr wyf yn addef  
trugaredd Duw, ac y mae fy enaid yn gorfoleddu yn ei  
iechydwrriaeth: canys y mae, nid yn unig, wedi dyfod  
yn bwerus i'm *calon*, ond hefyd yn rasol i'm *teulu*.  
Dyma fy anwyl fachgen *Ufudd*, dan ddcuddeg oed,  
yn dyfod i fynegu i chwi yr hyn a wnaeth Duw dros  
ei enaid; gyd â thaer ddymuniad i'w dderbyn at fwrdd  
yr Arglwydd.

DEWI. Anwyl blentyn, er nad hwn yw'r tro cyn-  
taf i mi ymddiddan â chwi, pa feddyliâu fy gennych  
am Iesu Grift?

UFUDD. Syr, nis gallaf ddywedyd i chwi; ond y  
mae ef yn wastadol ar fy meddwl, ddydd a nos. Yr  
wyf yn meddwl ei fod yn hollalluog, a'm holl-ddigonol  
lachawdwr; ac yn ei addoliad, y mae'n fy llenwi â  
chysur.

DEWI. Pa fodd y daethoch i wybod fod arnoch ei-  
lleu lachawdwr?

UFUDD. Fymam, Syr, a arserai yn wastad i ddwdey  
wrthyf fy mod yn bechadur, i'm geni mewn anwiredd;  
a'm tad yn wastadol, mewn dyledswydd deuluaidd, a  
alarai dros ei blant, fel wrth naturiaeth yn blant *digof-  
aint*, megis craill. Aeth ei eiriau yn fynych i'm *calon*;  
ac er fy mod yn fuan yn anghosio yr hyn a ddywedai,  
a'r hyn a brofais, etto pan ddoi gofal newydd, meddyl-  
wn fed yr hyn a ddywedent yn wir, am fy mod yn  
anghoso Duw a mi fy hun.

R z

DEWI.



DEWI. Ond pa fodd y mae gyd â chwi yn awr?

UFUDD. Syr, fy mam, un amser, a'm cymmerodd i'w hyftafell, ac a barodd y drws;—meddyliais ei bod yn myned i'm *ceryddu* am ryw fai, ond hi a ddywedodd wrthyf, —“ Fy *mhlentyn truan*, yr wyf mewn “ gwewyr esgor drosot; yr ydwyt wedi'th ddinystrio “ a'th anafu gan bechod; nis gall dy fam dyner mo'th “ achub, ni all dy anwyl dad mo'th achub, ni all yr “ holl fyd mo'th achub. Yr ydwyt dan bechod, ac yn “ euog ger bron Duw; ni thrig drwg gyd âg ef; oni'th “ enir drachefn ni elli weled teyrnas nef;” gyd â hynny hi a dorrodd allan i lefau a dagrau, yr hyn y meddyliais a dorrai fy nghalon. Ymhen encyd hi a'm cyfarwyddodd at y mannau o'r ysgrythur a grybwyllodd, ac a aeth i weddi gyd â fi; ymbiliodd gyd â dagrau am fendith ar yr hyn a ddywedasai, a dangosodd i mi y cariad a'r tofturi tyneraf, ac felly a aeth allan o'r ystafell.

DEWI. A pha fodd yr oedd arnoch pan i'ch gadawodd?

UFUDD. Mi grynais lawer, ac a edrychais ar yr ysgrythurau a adawodd hi gyd â fi, ond ni allais gael neb meddyliau eglur arnynt; yn unig eu bod yn pwyso yn drwm arnaf: a'm pechodau a ofodwyd o flaen fy llygaid yn y fath fodd, nas gallwn weled dim arall. Yr oeddwn wedi dirmygu gweddi, er bod fy rhieni yn wastad yn dywedyd wrthyf y dylwn weddio. Yr oeddwn wedi esgeuluso darllen, ac wedi mogu meddyliau da: ac yn y cyfarfodydd cyhoeddus ni byddwn i byth yn meddwl am addoliad Duw, ond yn *osera'r* amser mewn edrych oddi amgylch neu'n cyfgu. Ond yn awr mi welais ddrygau aneirif yn fy amgylchu, a rhai'n i gyd yn deilliaw o *nattur lygredig* iawn. Mi welais mai hollol wir oedd yr hyn a ddywedodd fy mam, fy mod yn sicr wedi fy nistrywio a'm anafu.

DEWI.

DEWI. A pha beth a wnaethoch wedi'n?

UFUDD. Syr, mi gŵynais fy hun, a gweddiais ar i'r Arglwydd fy nhroi a'm hachub. Ac er i mi ddweyd rhwy beth fel gweddiau yn fynych o'r blaen, ni bu arnaf erioed *ofn* gweddio cyn hynny. Meddyliais fy mod yn ormod o bechadur, ac y tarawai Duw fi yn farw os cynnygiwn i lefaru wrtho. Ond meddyliais, oni weddiwn, fod yn rhaid i mi drengu; felly mi a deflais fy hun ar y llawr, gan gosio y *publican* a'i weddi, ac a lefais ac a weddiais mewn cyfyngder mawr.

DEWI. A pha fodd y symmudwyd eich cyfyngder?

UFUDD. Mi gedwais yn y stafell trwy'r prydnhawn, mewn anhwyl corph ac enaid; a fy mam a ddaeth yn fynych attaf, ac a ddywedodd yr hyn a dybiodd yn oreu. Yn yr hwyr, wedi galw y teulu ynghyd, ebe fy nhad, "Beth fydd ar y llangc hwn? a ydyw e' ddim "yn iach?" Ebe fy mam, "Yr wyf yn gobeithio ei "fod dan ofal am ei enaid." Ond nis gallaf byth ddywedyd y modd yr oedd ar fy nhad yr hwyr hynny mewn gweddi; a phan weddiodd drofod fi yn neillduol, mi gefais fy nghalon wedi gwneud yn *ewyllysgar* i dderbyn Crist fel fy Iachawdwr, ac i ddewis Duw fel fy Nuw i. Ar ol gweddi, cymmerodd fy nhad fi atto, a dywedodd, Tyred fy mhlentyn tlawd, pa fodd y mae gyd â thi? Ni all'fwn roddi un ateb gan ddagrau;—ond ar ol rhyw amser mi ddywedais, Fy anwyl Dad, yr wyf yn ewyllysgar i gael fy *achub* gan Grist, ac i'w *wasanaethu* ef.

DEWI. Yr wyf yn gobeithio eich bod etto o'r un meddwl.

UFUDD. Ydwyf, Syr, trwy râs, ac mi fu'm byth oddi ar hynny, a gobeithio y byddaf tra f'wyf byw.

DEWI. A gyfarfuoch chwi â dim digalondid oddi ar yr amser hwnnw?

UFUDD. Do, Syr, âg amryw, oddi wrth fy nghalon  
refynol bechadurus fy hun, fy'n nurddo pob peth a  
wnelwyf; a chefais dreial blin un tro ynghylch *ethol-*  
*edigaeth*.

DEWI. Attolwg, pa fodd y bu hynny?

UFUDD. Mi glywais yn fynych am *etholedigaeth*  
mewn pregethau cyhoeddus, ac weithiau yn yr ysgol,  
yng waith ein meist'r *Edgar* yn agor i ni egwyddorion  
crefydd, ac mi a ddarllenais am hynny yn yr ysgryth-  
urau; a rhedodd awgrym tywyll trwy fy meddwl, beth  
os nad wyf yn *etholedig*? Mi alarais dano, ond ni all-  
wn gael rhyddid i fynegu i neb y modd yr ydoedd ar-  
naf. Ond ar un Sabbath, yn ddiweddar, chwi gyff-  
wrddasoch â'm cyflwr, fel pe buafwn wedi ei fynegu i  
chwi; a sylwasoch, "Mai gofal blaenaf pechadur tru-  
" an yw gwneuthur ei *alwedigaeth* yn sicr, ac fel pech-  
" adur colledig i anturio'r cwbl ar Iesu Grist; i  
" ddechreu wrth droed ysgol *Jacob*, ac nid ar ei phen;  
" a chael ei hun ymhlith y *galwedig*, fe ddichon yn deg  
" i gasglu ei fod yn *etholedig*;" a thrwy râs, mi gefais  
eich cyngor yn ddefnyddiol iawn.

DEWI. A pha beth fy'n peri i chwi chwennych dy-  
fod at fwrdd yr Arglwydd?

UFUDD. Yr wyf yn meddwl fod gogoniant mawr ar  
eglwys Crist yn cyfrannogi o'r ordinhad honno, mewn  
coffadwriaeth o gariad a marwolaeth eu Harglwydd; y  
mac efe'n *gorchymmyn* i'w bobl ddychweledig, yn y  
modd hyni ddangos ei farwolaeth: yr wyf yn gobeithio  
fy mod yn ewyllysgar i wasanaethu Crist; ond nis gallaf  
ai wasanaethu heb *gadu ei orchymmynion*.

DEWI. Cawsoch eich bedyddio yn eich mebyd, yn  
enw'r Tad, a'r Mab, a'r Yspryd Glan.

UFUDD. Yr wyf yn bendithio Duw am hynny, ac  
ye



addoli *Enw* y tragywyddol Dduw, mewn tri o *Berson* au gogoneddus.

DEWI. Anwyl blentyn, yr wyf yn gobeithio y pâr yr Arglwydd i chwi flaguro yn ei gynteddau. Mi gaf eich amlygu i'r eglwys, trwy gennad Duw, y cyfleu cyntaf.

NEOPH. Nid oes yma ond ychydig o holiadau a'r adnabyddiaeth athrawiaethol o egwyddorion crefydd.

EPE. Nid am fod *Dewi* wedi eu hesgeuluso, ond i mi eu *gadael* allan yn fwriadol, rhag i mi eich beichio âg ail-adroddiadau. Yr oedd tri pheth yn fanol ofynedig, wrth dderbyn aelodau : *gwybodaeth* iachus, *ffydd* ddifffuant, ac *ymddygiad* fanfâidd.

YN llyn, mi roddais i chwi hanes byr o waith y dydd hwnnw.

CHRIST. Nis gallaf lai nâ sylwi, mor angenrheidiol yw, fod y rhai a bregethant yr efengyl, yn ddynion duwiol *dychweledig* ! Pa beth all'fai pregethwr moesol *anghrediniol*, wneuthur â'r rhai hyn, er un deall athrawiaethol mewn dull o ddifinyddiaeth ? Oh ! y mae yn peri i mi anfon i fynu ddymuniadau taer at Dad y goleuni, am fendith rymmus a'r fwriadau crefyddol a *chafgliadau* y gyfeillach *haelionus* yn *Llundain*, a phob annogwyr eraill, o weinidogaeth ddychweledig a duwioldeb bywiol. Ond attolwg, *Epenetus*, a oedd dim gam yr *Athraw* ddiwrnod a gofal cyffelyb ?

EPE. Oedd ; yr un dydd o'r wýthnos, a'r un oriau, a'r un drefn ; ac yn yr hwyr, *Dewi* ac *Yefan* a gyfarfyddent i fynegu y naill i'r llall fwm a sylwedd y gwaith a fuont yn ei gylch. Fel hyn y cawfant adnabyddiaeth helaeth o *yftâd y praid*d, yr hyn oedd o fawr ddefnydd.—A chan eich bod am glywed rhan o waith yr *Athraw* ar y cyfryw ddydd, cymmerwch e'

fel hyn: wedi i'r cyfeillion ymgynnull, *Yefan*, ar ol myned i weddi, a lefarai yn y modd canlynol:

ANWYL frodyr a chwiorydd yn ein Harglwydd; fflyddlon yw'r hwn a ddywedodd wrth yr eglwys, *Dy holl feibion a fyddant wedi eu dysgu gan yr Arglwydd*. Mor fawr yw'r anrhydedd a roddodd ein Duw arnom, i'n cyfrif ymhlith ei ddisgyblion,—i'n gosod ymhlith ei blant,—i rododi i ni y gair ficer o brophwydoliaeth, fel goleu yn llewyrchu mewn lle tywyll,—ac addewid o'i Yspryd i'n tywys i bob gwirionedd! I hyn, atebodd un a'i enw

GOFALUS. Ac, anwyl Syr, y fath drugaredd yw, fod Yspryd Duw yn arddel y moddion cyfrinachol o ymddiddan gostyngedig ar bethau Duw, er ein adeiladaeth! Ond yr wyf fi yn hwyrfrydigi dderbyn, a gwan i gosio yr hyn a glywyf, hyd yn nod ar y testynau mwyaf eu pwys.—Attolwg, Syr, beth yw yr hyn y gallaf yn briodol ei alw yn *Gyfammod*?

YEFAN. Cyttundeb rhydd rhwng dwy blaid.

GOFALUS. Pa beth yw y cyfammod grâs?

YEFAN. Cyttundeb rhwng Duw'r Tad, a Duw'r Mab a'r fatter mawr ein Iechydwriaeth.

GOFALUS. Attolwg, Syr, ym mha fodd y mac i mi ystyriaid y *pleidiau* yn y cyfammod hwn?

YEFAN. Duw'r Tad, fel wedi anfoddloni ar gyfrif pechod, etto yn rasol gynnig i'w Fab ei hun (yr *un* mewn natur a sylwedd, ond yn cael ei ystyriaid fel *Cyfyngwr* dros ddyn) ammodau, ar gyflawniad pa rai yr achubid ei bobl: a Duw'r Mab, fel ail *Adda*, a phen yr eglwys, yn derbyn yr ammodau, ac yn ymrwymo i'r gorchestol waith.

GOFALUS. Attolwg beth, yn fwy pennodol, oedd yr *ammodau* hyn, a'r *webr* o'u cyflawni?

YEFAN.

YEFAN. "Pan ofodo efe ei enaid yn aberth dros  
"bechod, efe a wel ei hâd, efe a estyn ei ddyddiau, ac  
"ewyllys yr Arglwydd a lwydda yn ei law ef," Eſay  
liii. 10. "Yr ydym ni yn gweled *Iesu*, yr hwn a  
"wnaed ychydig yn îs nâ'r angylion o herwydd di-  
"oddef marwolaeth, wedi ei goroni â gogoniant ac an-  
"rhydedd," Heb. ii 9.

GOFALUS. Y mae hwn yn edrych fel cyfammod o  
*weithredoedd*.

YEFAN. Felly yr oedd i *Grist*; ac yr oedd ufudd-  
dod Crist hyd angeu, yn haeddianol yn yr ystyr uwch-  
af: canys efe, y Duw tragywyddol, a gymmerodd ein  
nattur ni, ac a *bwrcasodd ei eglwys â'i briod waed*, Aſt.  
xx. 28. Er hynny, mewn perthynas i ni y mae yn gyf-  
ammod o oludog râs a thrugaredd yn gyfan-gwbl.

GOFALUS. Attolwg, pa ran y mae ein ffydd ni yn  
ddwyn yn y cyfammod hwn?

YEFAN. Yn unig yn *fendith* o'r cyfammod (ac mewn  
pwngc o drefn yn ddygiad o honom yn berffonnol iddo)  
a llawer o gyd-fendithion yn ei chanlyn. "Canys i  
"chwi y *rhoddwyd* er Crist, i gredu ynddo ef," Phil.  
i. 29, "Trwy râs yr ydych yn gadwedig, trwy ffydd,  
"a hynny nid o honoch eich hunain; *rhodd* Duw  
"ydyw," Eph. ii. 8.

GOFALUS. Ond chwi a ddywedafoch mai cyttundeb  
rhwng dwy blaid yw cyfammod, *rhydd* i'w ddewis neu  
ei wrthod.

YEFAN. Hynny yw cyfammod mewn ystyr briodol  
a manol; ond *addewid* benderfynol o râs yw cyfammod  
Duw â ni, sef *ficr* drugareddau *Dafydd*.

GOFALUS. A welwch chwi yn dda i roddi i mi  
esampl, lle mae yn rhaid cymmeryd cyfammod Duw  
yn yr ystyr *olaf* hyn o'r gair.

YEFAN.



YEFAN. "Ond dyma'r cyfammod â wnaif fi a thŷ  
"Israel; Ar ol y dyddiau hynny, medd yr Arglwydd,  
"myfi a roddaf fy nghyfraith o'u mewn hwynt, ac a'i  
"ysgrifennaf hi yn eu calonau hwynt, a mi a fyddaf  
"iddynt hwy yn Dduw, a hwythau a fyddant yn bobl  
"i mi," Jer. xxxi. 33. Heb. viii. 10.

GOFALUS. Bendigedig fyddo'r Arglwydd, gobeithio  
fy mod mewn rhyw fefur yn ei ddeall :—y mae pob  
grâs yn cael ei roddi yn rhad, a phob *dyledswydd* wedi  
doeth a grafol drefnu ar ei chyfer.—Attolwg, pa fath  
oedd y cyfammod yn *Horeb*?

YEFAN. Goruchwyliaeth o'r cyfammod tragywydd-  
ol hwn o râs, dan orchudd.

GOFALUS. A ydyw holl bobl Dduw o hyd yn y  
cyfammod hwn, dan eu hamrŷwiol amgylchiadau?

YEFAN. Ydynt; y mae yn sefyll yn ddi-ysgog ac yn  
ddi-dorriad.—Ond cofiwch, fod *dirgelwch yr Arglwydd*  
*gyd â y rhai a'u hofnant ef, ac efe a ddengys iddynt ei*  
*gyfammod.*

GOFALUS. Fy enaid a rodio ac a addolo mewn ffydd  
ac ofn mabaidd mwy nâg erioed, fel y derbynwyf olyg-  
iadau amlyccach o hyd o'r cyfammod bendigaid hwn!  
Diolch i chwi, anwyl Syr, am ostyngedig lasur eich  
cariad; bu yn *llonniad*, a gobeithio y bydd yn *gadarn-*  
*had* i'm henaid, ac i hyn yr wyf yn dymuno eich  
gweddïau.

NEOPH. Y fath gyfrif byr a diddanus yw hwn o'r  
cyfammod grâs! Wedi ei wneuthur â Christ fel pen ei  
eglwys; a chyflawnodd efe'r ammodau, a gwnaeth yr  
holl addewidion yn iê ac yn *amen*! Oh, y modd y caf-  
odd fy meddwl gwan ei ddyrysu wrth ddarllain ysgrif-  
enniadau helaeth, cymmysglyd anghysson, ar y cyfam-  
mod, yn cynnwys ugain o bethau dyrus! Rhai yn ei

wneud

wneud yn hollol gyfammod o *weithredoedd*, a un *cymmysg*, a rhai yn gynnifer o gyfammodau g el ag fydd o gredinwyr yn yr holl fyd!

PHILO. Y mae yr Yspryd Glân yn datgan y cy mod grâs trwy y gair *diathece*, fy'n arwyddo *trej testamentaidd*; dim tilerau o gyttundeb, ond rhoddi rhad: y mae holl *sendithion* y cyfammod yn dyfod felly i ni, ac y mae ein holl ddyledswyddau yn *sendithion* y cyfammod newydd. Y mae'n rhyfedd fod neb o'r *duwiolion*, yn gosod *ffydd* ac *edifeirwch* fel *ammodau* o gyfammod priodol rhwng Duw a ni; ac yn galw hwnnw y Cyfammod grâs!

SYLLO. Y mae yn rhyfedd fod un dyn o *synwyr* yn gwneud hynny, ag fy'n addef fod dynion wrth natur yn farw mewn camweddau a phechodau, dan arglwyddiaeth meddwl cnawdol, fydd clyniaeth yn erbyn Duw.

NEOPH. Ond pa ham y dywed yr Arglwydd, "Mi a *wnaf â chwi* gyfammod, neu â *hwynt*, gan fod y cyf-  
"ammod wedi wneuthur eisioes?"

PHILA. Pan ddywed yr Arglwydd, "Mi *wnaf â chwi* gyfammod trag'wyddol," y meddwl yw, *mi a'i amlygaf* (ac a'ch dygaf chwi'n weithredol iddo.) Felly yn Salm lxxxix. 27. wrth lefaru am Grist, "Mi a'i *gwnaf ef* yn gynfab, goruwch brenhinoedd y ddaear;" hynny yw, *mi a'i amlygaf ef* fel y cyfryw.

THEOPH. Y mae y cyfammod hwn yn cynnwys *fy holl iechydwrïaeth a'm holl ddymuniad*. Boed i'm Duw i wênu, neu i wgu; i lewyrchu arnaf, neu beri i dywyllwch i'm gorchuddio; i ateb fy nisgwylïadau, neu beri i fïommedigaethau i'm cylchynu; i adnewyddu fy ieuenctyd fel yr eryr, neu â phoenau cryfion fy ngyftuddio;—etto yr wyf o fewn ei gyfammod, canys y mae'r holl bethau hyn yn *sendithion* o hono.

EPE.

I mae Duw yn meddwl yn wastad am ei gyf-  
 , ac yn gorchymmyn i ninneu i'w gofio; a go-  
 o y bydd i'r Yspryd tragywyddol i gadarnhau  
 neidiau mewn ffydd o'n hawl yn ei holl fendithion.  
 N awr mi af ymlaen at frawd arall a'i enw

GWAN. Yr oeddwn y dydd arall yn meddwl ynnof  
 y hun, mor wan ac eiddil yr oedd fy ffydd: er hynny  
 mi brofais ddymuniadau i gredu. Daeth i fy meddwl y  
 testyn, *Y rhai a adwaenant dy enw a ymddiriedant ynot.*  
 Mi farnais mai yr un peth yw'r gair ymddiried a ffydd,  
 ac a feddyliais mae'r ffordd i gael mwy o ffydd, oedd i  
 gael mwy o adnabyddiaeth a'r enw yr Arglwydd: ac  
 wrth edrych dros rai o'r enwau bendigaidd y mae e'n  
 gymmeiryd iddo'i hun yn yr ysgrythurau, mi ddaethum  
 at hwnnw yn Jer. xxiii. 6. "A hyn fydd ei enw, ar  
 "yr hwn y gelwir ef, *JEHOFAH ein Cyfiawnder.*"  
 Byddwch gyftal, Syr, a'm cynnorthwyo i'w ddeall.

YEFAN. Enw *Crist y Messiah* ydyw, fel y mae'n  
 amlwg oddi wrth yr adnod flaenorol; ym mha un y  
 mae dau beth i gynnorthwyo eich ffydd; yn gyntaf,  
 yr hyn yw Crist ynddo ei hun; yn ail, yr hyn yw ef  
 i ni. Ynddo ei hun, y mae ef yn *JEHOFAH*; i ni y  
 mae yn *Gyfiawnder* gogoneddus. *JEHOFAH* yw enw  
 priodol Duw, a byddai y cabledd mwyaf i alw un cre-  
 adur felly. Ond y mae gan Grist yr enw a'r tragy-  
 wyddol natur a arwyddocaaer wrtho.

EGWAN. Ah! anwyl Syr, er nad wyf ond truan  
 gwan, dymunwn ddweyd am dano, *Fy Arglwydd a'm*  
*Duw.* Boed byth mor fawr, oni bai fod ef y Duw  
 tragywyddol, ni feiddiwn i hyderu ynddo. Gau-  
 dduwiaeth yw hyderu yn un creadur, boed mor uchel  
 a fyddo.

YEFAN. Gan hynny, dan deimlad o'n holl wendid  
 a'n



a'n trueni, dywedwn, *Yn yr Arglwydd y mai i mi gyfiawnder a nerth*; a dyma enw bendigaid yn wir, at yr hwn y gallwn fyned yn wastadol am gynhorthwy,

——JEHOFAH EIN CYFIAWNDER.

EGWAN. Diolch i chwi, anwyl Syr, mi af yn nerth yr Arglwydd Dduw, ac am ei gyfiawnder ef yn unig y soniaf.

EPE. Yna chwaer, a'i henw *Cariadus*, a ddywedodd wrth *Yefan*, gyd â dagrau lawer, fod ei gwr, *Duwiol*, o ddydd i ddydd, dan drymder meddwl mawr, yr hyn nis gallai hi yn gwbl fynegu, ond a ddeisyfodd ar *Yefan* i ymweled âg ef y cyfleu cyntaf; yr hyn a addawodd ei wneuthur.—Ac ar ol peth ychwaneg o ymddiddan, dibenwyd y gyfeillach trwy weddi.

CHRIST. Ein anwyl *Epenetus*, llawer o ddiolch i chwi am yr hanes a roisoch i ni am yr ymweliadau a dderbyniasant gartref; yr wyf yn awr yn oftyngedig erfyn y ffafr o beth hanes o'u hymweliadau oddi allan.

EPE. Yn ewyllysgar iawn, fy anwyl *Christophilus*. Chwi allwch gofio i mi ddweyd yn barod, eu bod yn arfer ar yr un dydd yn yr wythnos i ymweled â'r praid, yn enwedig y rhai oedd yn sefyll mewn mwyaf eisieu o'u cymdeithas grist'nogol. Ar y cyfryw achlysfuron, yr oeddynt yn ofalus i beidio *cam-dreilio* eu hamfer gwerthfawr i'w hanfantais eu hunain ac eraill. Yr oeddynt yn weision i Grift.—Mi gaf ddechreu, fel o'r blaen, â *Dewi*; yr hwn, ar un o'r dyddiau hynny, a aeth i dŷ *Cyfiawn*, am yr hwn y clywsoch ryw beth o'r blaen, ac a ddywedodd, fy anwyl frawd *Cyfiawn*, pa fodd yr ydych?

CYFIAWN. O fy anwyl Fugail, y mae yn dda genyf eich gweled. Trwy rās, y mae Duw yn rhannu yn haelionus i mi; yr wyf yn cael ei ffyrdd yn hyfrydwch,

*Wch, a'i lwybrau yn heddwoch.* Y mae yn gweled yn dda i gyfrannu nerth i'm henaid, ac yn gwneud fy holl ddyledfwyddau yn hyfrydwch i mi. Yn wyneb fy holl bechadururwydd, dan ba un yr wyf beunyddiol yn galaru, yr wyf yn cael fy nerthu i appello i'w drugaredd, mewn mesur o ffydd. Trwy helaethrwydd grâs, y mae ef yn tywallt i'm henaid, flaen-brawf o'r orphwysfa i ddyfod. A'r Sabbath diweddas, pan arferafoch yn eich gweddi yr ysgrhythur honno, *Dychwel O fy enaid i'th orphwysfa*, mi feddyliais y gwyddwn ryw beth am nesoedd ynnof fy hun. Ac er nad ydyw gyd â fi yn bresennol fel y pryd hwnnw, y mae peth o'r blâs yn aros, ac y mae'r coffa yn felus.

DEWI. Ah! fy anwyl frawd, y mae ein Duw ni yn gyfoethog mewn trugaredd: yr wyf wedi fy llonni i'ch clywed yn llefaru fel hyn am dano. Y mae crefydd yn sylwedd, a hynny trwy râs a wyr ein henaidiau. Oh! y drugaredd, nad ydym mwyach yn ddieithraid a dyfodiaid, ond cyd-ddinasfyddion â'r saint, ac o deulu Duw. Pa fodd y mae gyd â'ch teulu, yr eglwys fychan dan eich gofal?

CYFIAWN. Syr, y mae fy anwyl wraig yn drallodus a gorph ac enaid; ac yr wy'n gobeithio i'r Arglwydd i'ch anfon yn brydlawn yma er ei haddysg a'i chysur. Attolwg, Syr, rhodiwch gyd â fi i'r ystafell nefas.

DEWI. Fy anwyl chwaer, *Rhinweddol* (hynny oedd ei henw) pa fodd yr ydych?

RHINWEDDOL. Anwyl Syr, y mae yn dda gennyf i'ch gweled; ond yr wyf fi yn gystuddiol yn fy nghorph er ys rhyw amser. Ond y poen mwyaf fydd yn fy enaid; oblegid yr wyf yn meddwl fod Duw yn ddig wrthyf, onidê na chystuddiai mo honof fel hyn: ac nis gallaf sefyll i fynu dan ei anfoedlonrwydd.

DEWI.

**DEWI.** Yr wyf yn gwir dosturio wrthych dan eich cystudd; ond nid yw tofturi abwydyn gwael pechadurus ddim, pan gydmarer â thofturiaethau eich Gwaedwr adgyfodedig. Chwi glywsoch yn fynych y gall fod pobl Dduw, tra yn y bywyd hwn, yn bobl dlawd a thrallodedig, y rhai er hynny a obeithiant yn ei enw. Ac yr wyf yn gobeithio y cynnorthwya Yspryd Crist chwi i ymddiried yn yr Arglwydd, dan eich holl boen, ac i ddweyd gyd â *Job, Pe lladdai efe fi, cito myfi a ymddiriedaf ynddo ef.*

**RHINWEDDOL.** Syr, anymddiriaid fy'n gwneud fy nghystudd yn drwm. Trwy hyn y mae fy yspryd yn glwyfus; *ac yspryd cystuddiedig paw a all ei oddef?*

**DEWI.** Nid yw anymddiried yn *gyftudd* i neb ond i'r plant. Nid yw gelyn yn cael ei gyftuddio ganddo, er dan ei lywodraeth. Y neb fy ag anhyder yn gyftudd iddo, fydd wir blentyn.

**RHINWEDDOL.** Oh! fy anwyl Fugail, y mae cwyn rhwng yr Arglwydd â mi, ac am fy *mhechodau* y mae efe'n fy nghystuddio, ac nis gallaf sefyll o flaen ei wŷg ef.

**DEWI.** Y mae yn sicr, pan elom at ein Harglwydd, lle ni ddaw *pechod*, na chystuddir ni mwy; ond yn *brefennol*, er y gellir galw cystuddiau yn wŷgau Duw, yn enwedig pan y mae hefyd yn cuddio ei wynneb; etto gwgau *Tad* ydynt, wedi eu bwriadu i *dynnu ymaith bechod*. Gobeithio eich bod yn foddlon i golli hwnnw.

**RHINWEDDOL.** Gobeithio fy mod; ond nid oes gennyf y fêl hynny yn ei erbyn, ac y ddylai fod yn erbyn gelyn Duw: y mae hyn hefyd yn chwanegu at fy nghystudd. Y mae arnaf ddyblygion o gyftuddiau, nas gallaf gyfrif am danynt, ac nis gwn pa fodd i'w dwyn.

**DEWI.** Ni wna eich *Tad* nefol, ag fy'n cystuddio  
mewn



mewn cariad, ymrysson yn dragywydd, rhag i'r ysprydoedd i ddiffygio o'i flaen, a'r eneidiau a wnaeth efe. Mewn cariad doeth y mae efe'n cystuddio, ac mewn cariad doeth y cyffura efe.

RHINWEDDOL. Ond a ddichon cuddiadau ei wlyneb oddi wrth fy enaid fod mewn cariad ?

DEWI. Dichon yn sicr, onid ê byddai llawer o honom yn fynych dan ddigofaint. Ceisiodd yr eglwys ei hanwylyd, ond *nis cafodd*, canys efe a giliafai, Can. iii. 1.

RHINWEDDOL. Oh na allwn obeithio fod y cwbl mewn cariad, ac y dibenna y cwbl yn dda !

DEWI. Y mae ef yn sicrhau yn ei air, ei bod felly. " Yr wyf fi yn argyoeiddi ac yn ceryddu, y sawl yr wyf " yn eu *caru*, am hynny bydded fêl gennyt ac edifar- " ha," Dat iii. 19. Nid o'i fodd y mae efe yn cystuddio, nac yn eich blino. Yn eich holl gyftuddiau efe a gyftuddir. Ond byddwch gyffurus, ymostyngwch iddo, a hyderwch ynddo : chwi *ddewch allan fel aur*, Job xxiii. 10.

RHINWEDDOL. Er bod fy enaid yn ymddarostwng ynnof, etto ni ddymunwn wrthod fy nghyffuro. Dymunwn yn ddiolchgar addef, fod yr hyn a ddywedaf- och yn tueddu'n fawr i'm cynnal, ac i gefnogi fy enaid i nesaŷ at Dduw.—Anwyl Syr, gweddiwch drosof, ar i mi ogoneddu enw fy Iachawdwr, dan yr oruwchwyl- iaeth bresennol, fel na feddyliwyf yn amharchus, ac na ddywedwyf yn ddirmygns am dano, ond i mi ymost- wng yn amyneddus i'w ewyllys ef.—Yr wyf yn diolch i chwi am eich ymiweliad mwyn, a'r cwbl a ddywedaf- och ; gobeithio fod ynddo air mewn pryd wedi lefaru wrth fy enaid diffygiol.

DEWI. Yna, yr Arglwydd a'i llefarodd, ac iddo ef y chwen-

y chwenychwn i chwi roddi'r diolch. Gobeithio, trwy ei drugaredd, mewn byr amser, i weled eich cyffuron yn amlhau mewn adferiad iechyd. Yn y cyfamser, yr Yspryd tragywyddol, ein grallawn Ddiddanydd, a'ch mawr gynnalio.—Attolwg, pa le y mae eich plant?

CYFIAWN. Blant, deuwlch i mewn.

DEWI. Oh! fy machgen anwyl, a ydych chwi yn fachen da?

PRYDFERTH. (Canys hynny oedd ei enw) a attebodd, Nag ydwyf, Syr, yr wyf yn ddrwg oll.

DEWI. Pwy fynegodd hynny i chwi?

PRYDFERTH. Fy nhad a'm mam, Syr; a hwy a'i profasant yn fynych o air Duw, Syr.

DEWI. A ydych chwi yn cofio'r geiriau fy'n profi eich bod yn ddrwg drofoch oll?

PRYDFERTH. Ydwyf, Syr, rai o honynt. "Mewn an-wiredd i'm lluniwyd, ac mewn pechod y beichiogodd fy mam arnaf. Canys mi a wn nad oes ynof fi, hynny yw yn fy nghnawd i, ddim da yn trigo. Yr hyn a aned o'r cnawd fydd gnawd."

DEWI. Pa fodd yr ydych yn meddwl cael eich achub o'r cyflwr dychrynlyd hwn, *Prydfertth*?

PRYDFERTH. Syr, yr wyf yn deall i Grist farw dros bechaduriaid; ac y cânt eu hail-eni, fel y byddont sanctaidd i fyned i'r nef.

DEWI. Pa beth yr ydych yn ddweyd wrth Dduw mewn gweddi?

PRYDFERTH. "Dychwel di fi a mi a ddychwelir," yw un rhan o honi, Syr.

DEWI. Yr Arglwydd a'i attebo yn fuan, f' anwyllyd.

YNA, eb efe wrth ferch *Cyfiawn* (a elwid *Synhwyrol*, ac yn henach nâ'i brawd o rai blynyddau) Deuwlch fy anwyllyd, Pa beth yw Duw?

SYNHWYROL. "Yspryd yw Duw, a rhaid i'r rhai  
"ai haddolant ef, ei addoli mewn Yspryd a gwrionedd."

DEWI. Y mae amryw Ysprydoedd, ac a ydynt hwy  
oll i'w haddoli?

SYNHWYROL. Y mae Duw yn Yspryd trag'wyddol,  
anfeidrol, Syr, ac ni all fod ond un anfeidrol Yspryd,  
ac efe yn unig a addolir. "Yr Arglwydd dy Dduw  
"a addoli, ac efe yn *unig* a wafanaethu."

DEWI. Ac a ydyw ein Harglwydd Iesu Grist i'w  
addoli?

SYNHWYROL. Ydyw, Syr: dywedir wrth yr eg-  
lwys, *Efe yw dy Ior di, ymostwng ditheu iddo ef*. A  
dywedir hefyd, *Addoled holl angylion Duw ef*.

DEWI. Yna a ydyw efe yr Yspryd anfeidrol hwn-  
nw, yr hwn yn unig a addolir?

SYNHWYROL. Ydyw, Syr, o ran ei *nattur ddwyfol*.

DEWI. Pa natur arall fy iddo heblaw y ddwyfol?

SYNHWYROL. Gwir natur ddynol, yr hon a gym-  
merodd, Syr. "Gan fod y plant yn gyfrannogion o  
"gig agwaed, ynteu hefyd yr un modd a fu gyfrannog  
"o'r un pethau."

DEWI. A ydyw ef i gael yr unrhyw addoliad a'r  
Tad?

SYNHWYROL. Syr, yr wyf yn meddwl na all fod  
ond un rhyw o addoliad crefyddol, a hwnnw yn ddy-  
ledus yn unig i'r tragywyddol Dduw. A phe na bu-  
asai Crist y Duw tragywyddol, nis gallasai ei ofyn na'u  
dderbyn. Ond y mae Crist yn dweyd, "Fel yr an-  
"rhydeddai pawb y Mab, fel y maent y'n anrhydeddu'r  
"Tad."

DEWI. Onid yw hyn yn gwneud mwy o Dduwiau  
nâg un?

SYNHWYROL. Nag ydyw, Syr. Nid oes ond un  
trag'wyddol Dduw, un Natur neu Sylwedd Ddwyfol.  
Canys



Canys er fod tri yn tystiolaethu yn y nef, y Tad, y Gair, a'r Yspryd Glân; etto y tri hyn un ydynt.

DEWI. Ond pa ham y darfu i'r Duw anfeidrol, yn ei ail Berson, i gymmeryd atto natur ddynol?

SYNHWYROL. Fel y gallai ddioddef a marw dros bechaduriaid; oblegid fel Duw nis gallasai wneud felly.

DEWI. A pha fodd y mae i ni i ddirnad am dano ef o ran cydraddoldeb neu anghydraddoldeb â'r Tad.

SYNHWYROL. "Efe yn ffurf Duw, ni thybiodd yn "drais fod yn ogyfuwch â Duw;" ond fel dyn a Chyfringwr, dywedir ei fod yn wâs y Tad: a dywaid ef, *Y mae fy Nhad yn fwy nâ myfi.*

DEWI. A pha beth, fel Cyfryngwr a gwâs y Tad, yr aeth efe trwyddo dros bechaduriaid?

SYNHWYROL. Efe a fu yn ufudd hyd angen, a draddodwyd dros ein camweddau, ac a gyfodwyd i'n cyfiawnhau ni.

DEWI. Pa ham yr oedd yn angenrheidiol iddo fyned trwy hyn oll?

SYNHWYROL. "Fel y byddai Duw yn gyfiawn, ac "yn cyfiawnhau y neb fydd o ffydd Iesu," Rhuf. iii. 26.

DEWI. Pa le mae y Cyfryngwr yn awr?

SYNHWYROL. "Wedi ei dra-dderchafu a'r ddeheu-  
"law y Tad, yn byw bob amser i eiriol dros y trof-  
"eddwyr."

DEWI. Pa fantais yw hyn iddynt hwy?

SYNHWYROL. Mwy nâc a allaf ddatgan. Ond trwy ei gyfryngdod a'i eiriolaeth y mae yr Yspryd Glân yn dyfod i lawr i ddychwelyd a sancteiddo pechaduriaid, ac i dywys a chyffuro'r dychweledig.

DEWI. Dywedafoch ei gyfodi er eu cyfiawnhad; at-  
tolwg pa beth yw y cyfiawnder ym mha un y cyfrifir  
hwy yn gyfiawn ger bron Duw?

SYNHWYROL. Cyfiawnder Crist yn unig yn gyfrifedig iddynt, ac nid unrhyw waith o'u heiddo hwy, na'u ffydd chwaith, fel gweithred.

DEWI. Pa beth y mae yr Yspryd Glân yn wneuthur i bechaduriaid tlodion, pan ddel?

SYNHWYROL. Llauer mwy nâc a allaf ddywedyd, Syr. Y mae e'n creu ynddynt galon newydd; yn prefwyllo o'u mewn; yn rhoddi ffydd iddynt; yn gweithio edifeirwch; yn eu harwain i geisio Duw, a'i ddewis fel eu daioni pennaf, i anadlu ar ol ei gymdeithas, i roddi ufudd-dod i'w reolau, i ymoftwng i'w gyfiawnder, i ddymuno pob llwyddiant i'w achos, ac i ddisgwyl am ei ogoniant.

DEWI. Pa faint yr ydych yn brofi o'r holl waith hyn yn eich enaid?

SYNHWYROL. Ychydig iawn, Syr; ond nid wyf heb obaith.

DEWI. Pa beth yw sylfaen eich gobaith?

SYNHWYROL. Y Gwardwr adgyfodedig; "sylfaen, "arall nis gall neb ei ofod."

DEWI. I ba beth y mae y gobaith hwn yn eich tu-eddu?

SYNHWYROL. Mi chwennychwn "buro fy hun "megis y mae ynteu yn bûr:" ond och! wele fi yn halogedig, ac ym mhob peth yn pechu.

DEWI. Pa drefn yr ydych yn gymmeryd, dan y fath olygiadau?

SYNHWYROL. Fel pechadur tlawd colledig, yr wyf yn gorwedd wrth draed Crist, yr hwn fy'n Arch-offeiriad trugarog a thofsturiol, yn achub y pennaf o bechaduriaid, a'i waed yn glanhau oddi wrth bob pechod.

DEWI. Yr wyf yn sicr farnu, mae eich dyledswydd, er eich bod yn ieuangc, yw mynegu yn yr eglwys yr hyn

hyn a wnaeth ein hanwyl Arglwydd croch, fel y caff-  
och eich derbyn at ei fwrdd, a disgwyl am ei gariad a'i  
brefennoldeb yno: a ydych chwi ddim yn meddwl  
felly?

SYNHWYROL. Yr wyf yn wan iawn, a than lawer  
o ofnau, etto yn ewyllysgar i chwi fy nghynnig i'r eg-  
lwys, os yw'm rhieni a chwithau yn gweled yn gym-  
mwys.

RHINWEDDOL. Pa beth, fy anwyl blentyn wedi ei  
chfynewid, ac mae'n debygol wedi myned tu hwnt i'w  
mham adfydig! Bendigedig y fyddo Duw pob grâs!  
Dos ymlaen, fy merch, dos ymlaen.

CYFIAWN. Syr, yr wyf wedi fy mawr gynhyrfu  
â'r hyn a fynegodd y plentyn, ac yn dymuno iddi gael  
ei chynnig i ystyriaeth yr eglwys.

NEOPH. Wele, rhaid i mi addef fod hon yn ymwel-  
iad grist'nogol, ac yn gyfryw ag oedd yn deilwng o  
wâs Crist i'w gwneud. Ac yr oedd hwn yn deulu crist'-  
nogol, lle y mac y cyfryw ymweliadau'n dderbyniol.

EPE. Yr oeddw'n yn myned i fynegu i'r gwafanaeth-  
ddynion gael eu galw i mewn, y rhai oeddynt grist'-  
nogion ac aelodau o'r eglwys. Yna *Dewi*, wedi gofyn  
iddynt rai holiadau agos a pherthynafol, a weddiodd  
yn ddwys gyd â hwynt, ac a aeth yn neillduol iawn  
dros achos pob un o honynt ger bron yr Arglwydd.  
Wedi hyn, fe gymmerodd ei gennad, dan serchiadol-  
ddymuno i brefennoldeb eu hanwyl Waredwr i aros  
gyd â hwynt; a hwythau yn ddiolchgar iawn, a ddy-  
munasant iddo ef ac i holl *Israel* Duw, yr un presen-  
noldeb cynnorthwyol a llonnedig.

CHRIST. Oh! rhaid oedd ei fod yn hyfrydwch iddo  
i edrych yn ol ar ddiwrnod a dreiliwyd fel hyn: ond  
y mae ymweliadau *diffwrth* yn fynych yn *faich* ac yn  
ofid.



**EPR.** Er fod yr ymweliad hwn drosodd, nid oedd y diwrnod felly: yr oedd ganddo ymweliadau eraill i wneud; ac fe aeth i dŷ brawd a elwid *Gobeithiol*; ac ar ol cyfarchiadau crist'nogol, fe ofynodd iddo, pa fodd yr ydoedd yn ei enaid, oblegid ei fod yn ymddangos yn athrist?

**GOBEITHIOL.** Syr, felly yr ydwyf er ys rhyw amser, ond y mae yn dristwch nad ydych gwbl ddiethr iddo. Trwy rās y mae Crist yn werthfawr i mi, efe yw fy holl iechydwrïaeth, ac fe'm cynnorthwyir i bwyso arno fel fy anwylyd: ac y mae ef yn gweled yn dda, nid yn unig i'm cynnal, ond weithiau i'm llonni trwy ei waith, ac i rod-di i mi amferoedd o ddi-ddanwch ei bresennoldeb. Yn ei ragluniaeth hefyd y mae yn rhannu'n helaeth i mi, ac yn sicrhau gwaith fy nwyllaw. Y mae fy ngwraig a minneu, trwy drugaredd, yn mwynhau y fendith o iechyd; ond y mae profedigaeth arnom; Oh, y mae yn brofedigaeth!—Y mae fy Mab yn tyfu yn fwy fwy gwrthnyfig, heb un teimlad o Dduw neu o'r byd a ddaw yn ei feddiannu; yn dirmygu yr athraw *Edgar* a'i holl addysgiadau; yn fynych yn troi ei gefn ar addoliad teuluaidd; ac nis gallaf ei ddwyn yn gyffon i'r cyfarfodydd cyhoeddus. Y mae ei fam yr awr hon, â llawer o ddagrau a gosal meddwl, yn ymddiddan âg ef mewn ystafell arall; oblegid nid yw ond newydd ddyfod i mewn o un o'i grwydradau ffol a phechadurus: ond y mae ein holl ddagrau a'n ymbiliau, ein hargyoeiddiadau a'n ceryddon, yn cael eu gosod yn ddim ganddo. Nis gwn pa fodd i sefyll dan y brofedigaeth.

**DEWI.** Anwyl frawd, yr wyf yn tofturio wrthy ch o'm calon, ac yn taer ddymuno i chwi gael eich grallawn gynnorthwyo dani, a'ch fynna'n drugarog â'i  
fuzp

fuau gyfnewidiad. Os gwelwch yn dda ni awn i'r ystafell attynt.

AR eu mynediad i mewn, ebe *Dewi*, pa beth chwaer *Mwynedd*, mewn gwewyr egor! mewn gwewyr egor! Nis gallodd ei ateb gan ddagrau.—Ond y gwr ieuangc, enw pa un oedd *Cyndyn*, a gododd i gael myned ymaith. Arofwch y gwr ieuangc, ebe *Dewi*; ni chewch fyned oddi yma, y mae gennyf ryw beth i ddweyd wrthy, ac os gallaf chwi gewch ei glywed.

WR ieuangc, y mae gweddiau tad cariadus, a llefau a dagrau mam dyner, yn cael eu diyfnyddu gennych; y mae yr efengyl ogoneddus, a gwaed y cyfammod tragywyddol yn cael eu dibrifio gennych; y mae'r addysgiadau goreu, y ceryddon mwyaf prydlon, ac ymbiliau mwyaf taer eich cyfeillion caredicaf, yn cael eu hestgeuluso; ac yr ydych wedi dewis yr annuwiolion yn gyfeillion mynwesol, ac yn canlyn eu cyngor a'u esampl. Y mae iaith dadguddiad, llais rheswm, a dirgel fibrwd eich cydwybod, yn eich erbyn; y mae'r holl fydd yn eich erbyn, a phob peth da yn y byd: a'r rhai yr ydych yn gyfrif eich cyfeillion mynwesol, er eu bod yn annog eich drygioni, y maent yn eich barnu yn ynydd.—Y mae cyfraith Duw yn eich euog farnu, y mae yr holl fydd yn eich euog farnu, ac yr ydych yn hunan-farnedig.—Tra'r ydych yn canlyn eich pleserau, yr ydych yn ddieithr i'r cyffuron goreu.—Yn awr wr ieuangc, gadewch i mi i'ch galw i edifeirwch. Y mae Duw'n gorchymyn pob dyn ymhob man i edifarhau; y mae ef yn eich galw *chwi* i edifarhau. Ystyriwch eich ffyrdd, a meddyliwch pa beth a wnewch yn y diwedd. Meddyliwch am yr enwau bendigaidd ymha rai i'ch bedyddiwyd, ac yno y gallwch weled digonol räs i'r pennaf o bechaduriaid. Gadewch i mi gael attebiad i'r hyn a ddywedais.

CYNDYD. Syr, nid yw'm tuedd i dreulio neb meddyliau ar hynny, ac nis gallaf oddef eich ymddiddan: wyf eich gostyngedig wâs,—Felly fe aeth ymaith mewn gwŷn farrug; ac a adawodd dad, mam, a *Dewi*, oll mewn dagrau.

DEWI. Fy anwyl frawd a'm chwaer, er fod hwn yn achos trwm, nid yw ond peth a brofodd llawer o'r duwiolion fwy neu lai ym mhob oes. Cadwch yn agos at Dduw yn holl grefydd ymarferol; na adewch i'ch mab i'ch gweled yn esgeulus mewn unrhyw dyledswydd at Dduw na dyn; ac astudiwch i'ch cael ym mhob dyledswydd tu ag atto yntef, a gadewch y canlynriad i Dduw. Yr wyf yn deall i'r henuriaid gymmeryd poen gyd âg ef eisioes, a gobeithio y gwnant felly etto; ac os na wrendy, rhaid i'r eglwys gymmeryd sylw cyhoeddus o hynny.—Galwch eich teulu, a gadewch i ni addoli Duw ynghyd.

WEDI i'r tylwyth ddyfod i mewn, efe a ofynnodd i bob un honynt gwestiwnau perthynafol ar achos mawr teyrnas Crist; yna gweddiodd gyd â hwynt oll; a bu yn neillduol iawn mewn ymbiliau dros y dyn ieuangc ystyfnig a gwrthryfelgar, gyd â dagrau lawer; a thros y rhieni gofidus, ar iddynt gael eu haddysgu a'u cynnal dan oruchwyliaeth mor brofedig. Ar ol gweddi, llefarodd yn gyffurol wrthynt, ac ymadawodd.

THEOPH. Y mae y fath brofiadau yn anrhaethol drwm i rieni duwiol ferchiadol.

EPE. Ei ymweliad nefaf y diwrnod hwnnw oedd â brawd a chwaer oedranus, a thlawd, y rhai fy lawen iawn ei weled. Gofynnodd, pa fodd yr oedd ar eu hencidiau yn nyddiau henaint? Attebafant, nad oeddynt etto ond babanod; eu bod yn methu cael y *tyfiant* a ddymunent, ac yn fynych fel rhai yn lleihau. Ond



eu bod yn gweled gwagter ac *amherffeithirwydd* eu cyflawniadau eu hunain, a chymmwylder a chyflawnder Crist, yn fwynnâc erioed; ac ar amserau yn hiraethu i fod gyd âg ef, gael ei addoli yn ddibechod, a gweled ei ogoniant.—*Dewi* a ddywedodd yn ferchiadol iawn wrthynt, fod *hyn* yn gynnyddiad gan gynnydd Duw; am ei fod yn dyfiad i fynu i Grift.—Gofynnodd, pa fodd yr oedd eu hamgylchiadau allanol? Dywedasant fod ganddynt bob peth, a bod ganddynt helaethrwydd; ac addefasant yn ddiolchgar ofal rhagluniaethol eu Duw, a charedigrwydd ei bobl. Gweddiodd gyd â hwynt, llefarodd yn gyffurus wrthynt, 'stofodd rodd arnynt, a chymmerodd ei gennad yn garedig iawn.

CHRIST. Cyfrifwn yn fawr fraint i gael cyd-ymdeithio â gwâs i Grift, yn y fath ymweliadau. Ond, attolwg *Epenetus* anwyl, gadewch i ni gymmeryd tro gyd âg *Yefan* yr Athraw, trwy un o'i ymweliadau yntef.

EPE. Yr ydych yn cofio i mi ddweyd wrthyh am *Gariadus*, yr hon a ddeifyfodd a'r *Yefan* i ymweled â'i gwr, *Duwiol*, ag oedd dan drymder meddwl.—Ym mhen ychydig amser efe a aeth, ac wedi cael y wraig dda, a ofynnodd am ei gwr, Hi atebodd, ei fod gartref, ond, er ei gofid, yn anghyffurus iawn.

YEFAN. Cyn ei alw, rhoddwch wybod pa fodd y mae gyd â chwi yn eich enaid?

CARIADUS. Trwy râs Duw yr wyf yn gallu mewn mesur edrych at y Gwaredwr. Ynddo ef y mae i mi gyfiawnder a nerth. Tra y buoch y Sabbath diweddaf yn rhoddi rhesymiau pa ham y mae Crist yn werthfawr gan gredadyn, mi a lanwyd o' lawenydd, ac a allwn ddweyd gyd â'r *Salmydd*, " Pwy sy gennyf fi yn y nefoedd ond tydi, ac ni ewyllysiais ar y ddaear neb  
" gyd

“gyd â thydi.” A phan ddywedafoch i fod *Crist yn oll ac yn oll*, mi feddyliais gyd â chyffur am eiriau yr apostol, *Pob peth fydd yn eiddoch chwi, a chwithau yn eiddo Crist*. Y mae trallod fy mhriod yn brofedigaeth i mi; ond gobeithio y bydd i'r Diddanydd, yr hwn a addawodd ein Harglwydd, i'w gyffuro, a gwneuthur eich ymweliad yn fodd i'w lonni.

YEFAN. Pa fodd y mae gyd âg ef o ran dyledswydd *deuluaid*?

CARIADUS. Nid yw byth yn ei hesgeuluso; ond yr wyf yn sylwi ei fod yn ei harfer dan ddigalondid mawr, ac weithiau fel wedi ei gyfyngu; ar amserau eraill yn llefain ac yn dadleu, yn dadleu ac yn llefain, fel pe torrai ei galon; a phan gyfodo, y mae e'n fynych yn llefain allan, “Yn awr ini chwanegais at fy nhroffedd; “y mae'r weddi a anfonais, mae arnaf ofn, yn ffaidd-dra,”——ac yn ein gosod oll i alaru gyd âg ef.——Anwyl Syr, nis gallaf fynegu i chwi. A'm mab henaf ystruan, ar yr hwn ni welais erioed unrhyw ofal am grefydd hyd yn awr, yn gweled cyfyngder ei dad, y mae yn gyfyng iawn arno yntef, ac y mae yn fynych yn gweddio ar ei ben ei hun; ac unwaith mi a'i clywais, mewn llif o ddagrau yn dyweyd, “O Dad y trugareddau, cymmer drugaredd ar fy anwyl dad yn ei gyfyngder; cyffura ef a dychwel *finneu*.”

YEFAN. Ie, Tad y trugareddau yn wir, trwy ofid eich gwr yn arwain eich mab at orfedd grâs! Fath ffrwyth bendithiol allwch chwi ddisgwyl! Yr ydych yn *hau mewn dagrau i fedi mewn gorfoledd*. “Yr hwn “fydd yn myned rhagddo ac yn wylo, gan ddwyn hâd “gwerthfawr, a ddaw mewn gorfoledd, dan gludo ei “ysgubau,” Salm cxxvi. 6. Ond pa fodd y mae ar eich priod o ran gweddi *ddirgel*?

CARIADUS.

**CARIADUS.** Oh! mwy nâc erioed; ac wrth yr hyn a allaf ddyfgu, yn fynych gyd â llefain cryf a dagrau. Yn wir y mae yn ymddangos ei fod yn wastad yn gweddio.

**YEFAN.** Pa beth a ddechreuodd ei ofid ef?

**CARIADUS.** Nis gallaf ddweyd; ni welais i erioed un peth yn ei ymddygiad ond yr hyn oedd gyttunol iawn â'n proffes sanctaidd; ac etto y mae e'n achwyn yn chwerw-doft ar fawredd ei bechodau, ei fod y pechadur mwyaf yn y byd, a chanddo'r galon waethaf o bob dyn byw; ac yn rhyfeddu nad yw yn uffern.

**YEFAN.** Os gwelwch yn dda galwch ef. *Fe ddaeth.*

**DUWIOL.** Ah, Anwyl Syr, a daethoch chwi attaf fi, fy lle i oedd dyfod attoch chwi; ond nid wyf yn gwneuthur fy nyledfwydd, nac yn ei gwybod.

**YEFAN.** Deuwch fy anwyl frawd, *Duwiol*, pa fodd yr ydych? Y mae'r efengyl yn newydd da o hyd.

**DUWIOL.** Nis gallaf fynegu i chwi pa fodd yr wyf. Yr wyf dan olygiadau tywyll am danaf fy hun: dymunwn allu rhoddi i chwi gyfrif neillduol o'r modd y mae arnaf. Yr wyf yn sicr fy mod yn bechadur mawr iawn; ond nid wyf yn sicr pa fodd y gwna Duw i mi. Y mae ei ddychryn yn peri i mi ofni; etto y mae ei efengyl yn rhyw fodd yn fy nghadw rhag anobaith tywyll, er fy mod weithiau dybygwn i ar ei fin.

**YEFAN.** Attolwg, anwyl frawd, pa beth fydd yn eich dwyn i fin y fath dywyllwch?

**DUWIOL.** Syr, pan ystyriwyf ysprydoldeb cyfraith Duw, ac mor gnawdol yr ydwyf finneu; y modd y mae hi yn gofyn y purdeb mwyaf, nid yn unig o fywyd ac ymarweddiad, ond o holl dueddau yr enaid a meddyliau y galon, a minneu mor wael a ffaidd; y mae fy Yspryd clwyfus yn foddî dan y llwyth:—" y

" mae



"mae fy mhechodau wedi myned dros fy mhen fel baich  
"trwm, yn rhy drwm i mi i'w goddef."

YEFAN. Chwi wyddoch ar ba neges y daeth Crist;  
bwriwch eich bod y pechadur mwyaf ar y ddaear; etto  
"gwir yw'r gair ac yn haeddu pob derbyniad, ddyfod  
"Crist Iesu i'r byd i gadw y pechaduriaid pennaf."  
1 Tim. i. 15.

DUWIOI. Y pennaf yn wir, Syr, os byth y ceidw  
fi. Ond yr wyf yn darllain yn ei air am bechodau  
anfaddeuol; ac yr wyf yn ofni fod fy mhechodau yn  
edrych fel y cyfryw: y maent yn erbyn gwybodaeth ac  
ymroad, a chyd â gormod o hoffder a boddlonrwydd.

YEFAN. Nis gllwn fyth gael hollol waredigaeth  
oddi wrth yr hyn fy *foddlon* i bechod nes ein hollol  
wareduoddi wrth y *bod* o bechod. Y mae pob credadyn  
yn pechu mwy neu lai yn erbyn gwybodaeth. Y mae  
ein Harglwydd yn dweyd, "Pob pechod a chabled a  
"faddeuir i ddynion, ond cabled yn erbyn yr Yf-  
"pryd Glân."

DUWIOI. Dyna'r pechod, Syr, yr wyf barod i  
gafglu fy mod yn euog o hono. Pe gallwn ond gweled  
fy hun i foddlonrwydd, allan o gyrraedd hwnnw,  
byddai yn esmwythyd rhyfeddol i mi.

YEFAN. Beth bynnag oedd y pechod *hwnnw*, rhaid  
i chwi addef y maddeuir *pob* pechod arall i ddynion.

DUWIOI. Rhaid Syr, canys y mae ein Harglwydd  
yn ei ddatgan.

YEFAN. Yna, gadewch i ni chwilio pa beth yn yr  
*Iuddewon* oedd y pechod hwnnw, ac edrych onid yd-  
ych chwi yn rhydd oddi wrtho. Yn Mat. xii. 24. yr  
ydym yn darllain i'r *Phariseaid* ddywedyd, "Nid yw  
"yn bwrw allan gythreuliaid, ond trwy *Beelzebub* pen-  
"naeth y cythreuliaid." *Hyn* oedd *eu* pechod anfaddeuol.

euol. Yn awr, anwyl frawd, gadewch i mi ofyn, a ddarfu chwi erioed fel hyn yn *faleifus* ac yn lldiog i *ddirmygu Iesu Grist*? A gadewch i mi chwanegu, “fod “eich ofn tyner rhag bod yn euog o hono, yn cynnwys “y fath barch i Grist a’i efengyl, a’r fath barhaus “weithrediadau yr Yspryd ar eich calon, ag fy’n profi’n amlwg nad ydych yn euog o hono.”

DUWIOL. Fy anwyl am parchedig *Athraw*, bendigedig fyddo Duw! y mae baich mawr wedi ei symmud oddi ar fy enaid: ac er dan gymmylau, y mae yn gyffur i weled fod fy mhechodau yn faddéuol. Na anghof-iwyf byth ddaioni y Goruchaf! A boed i mi, fel y pennaf o bechaduriaid, i fwrw fy holl ofal dros amser a thragywyddoldeb ar yr holl-ddigonol Iachawdwr!

YEFAN. Oh! fy anwyl frawd, yr hyn a wnaeth yr Arglwydd! Efe fy’n cyhoeddi rhyddid i’r caethion, ac yn agor y carchar i’r rhai fy’n rhwym; ac i chwi y rhoddodd ogoniant yn lle lludw. Gobeithio y dyrchafwn ei enw yn dragywyddol ynghyd.—Ond, *Cariadus*, pa le y mae eich mab ieuangc, a ddywedafoch i fod yn ddiweddar dan ofal am ei enaid?

CARIADUS. Syr, mi a’i galwaf.—*Efe a ddaeth*.

YEFAN. Deuwch *Hyddysc*, canys mi wn eich enw, a oes arnoch chwi ofal am eich cyflwr tragywyddol?

HYDDYSC. Syr, y mae arnaf ryw beth na fu erioed o’r blaen. Yr wyf yn drallodedig ac yn anefmwyth.

YEFAN. Pa beth fy’n eich gwneuthur yn drallodus ac yn anefmwyth?

HYDDYSC. Mawr drallod fy nhad, Syr; canys nis gall’fwn oddef ei weled ef felly; a meddyliais, os oedd ef mewn perygl, pa faint mwy *mysi*.

YEFAN. Pa beth a wnaethoch pan dybiafoch eich hunan mewn perygl?

HYDDYSC.

**HYDDYSC.** Meddyliais y dylwn wneud fel fy nhad ; llefain ar Dduw i'w achub ef a minneu.

**YEFAN.** A pha fodd y meddylwch i gael eich achub ?

**HYDDYSC.** Nis gwn i, Syr ; ond yr wy'n meddwl y gŵyr yr hwn fy'n abl achub, pa fodd i wneud hynny. Soniodd fy rhieni yn wastadol am Iesu Grist yr Achubwr, ac yr wyf yn dymuno iddo ef fy achub.

**YEFAN.** Pwy yw Iesu Grist ?

**HYDDYSC.** Nis gwn i, Syr ; ond ei fod ef yr Achubwr.

**CARIADUS.** Y mae ef wedi bod yn druan o fachgen drwg, heb sylwi dim nes daeth y trallod hwn ar ei dad : ni cheisiodd erioed i ddeall yr hyn a wnaeth ei feistr a ninnau iddo ddyfsgu allan o lyfr o egwyddorion crefydd : ond boed i'w galon yn awr gael ei hollol duedda at Dduw !

**YEFAN.** Fy anwyl fachgen, cofiwch eich bod yn bechadur mawr wrth natur ac ymarferiad, ac felly yn hollol druentus : fod Iesu Grist yn Fab Duw, yn ol ei *ddwyfol* natur y Duw trag'wyddol, ond a gymmerodd *ein* natur i undeb personol âg ef ei hun ; ac felly mae yn Dduw ac yn ddyn mewn un person dros byth. Bu farw dros bechaduriaid, am mai cyflog pechod yw marwolaeth ; ond nis gallai rhwymau marwolaeth ei attal ef, am hynny adgyfododd oddi wrth y meirw, ac esgynodd i'r nefoedd, ac y mae yn anfon yr Yspryd Glân i ddychwelyd a sancteiddio pechaduriaid truain.—Dichon *Ef* hyfforddi meddyliau plant. A gobeithio na wnewch mwyach esgeuluso moddion grâs, eithr ymbil ar Dduw i'ch cynnorthwyo i wneud y gwellhad goreu o honynt.

**YNA** galwyd eraill o'r teulu, wrth ba rai y llefarodd bob yn un yr hyn a feddyliodd gymmwylaf : ac felly,



ar ol gweddi berthynafol a ferchiadol, efe a gymamerodd ei gennad yn y cariad tyneraf.

NEOPH. Wele! y fath dryforau weddai fod gan *Ddysgawdwyr* Crist'nogol, fel y dygont allan bethau newydd a hên, i dadau, i wyr ieuaingc, ac i blant, yn ol yr achos!—Pa fodd yr ymwelodd yr *Henuriaid* llywodraethol?

EPE. Ymwelodd yr *Athraw* âg amryweraill y diwrnod hwnnw, ymhlith y tlodion duwiol, gan nerthu eu dwylaw, ac addoli Duw gyd â hwynt. Ac â rhai oedd a fynniadau anghyfflon â'r efengyl yn codi yn eu plith. Ond y mae yn hwyrhau yn bresennol, ac y mae ein teuluodd yn disgwyl am danom. Presennoldeb Brenhin Sion f'o gyd â ni oll.

YMDDIDD-

## YMDDIDDANIAD VI.

Hanes o ymweliadau'r Henuriad llywodraethol.

Un o honynt yn ymweled â *Diwall*, ac yn ei argyhoeddi am ei fyddoldeb, &c.

Henuriad arall yn ymwelod â theuluoedd eraill; yn ceryddu gwâs am lygad-wafanaeth, &c.

Yr *Henuriad* yn golygu rhodiad ac ymarweddiad y bobl.

Y *Diaconiaid* yn rhannu y casgliad rhwng y tlawd. Efsamlau o dramgwyddiadau dirgel.

Efsamlau o rai yn cael eu ceryddu o flaen yreglwys, ac o ysgymmundod.

## PHILALETHES.

**G**YMMYDOGION a brodyr, y mae yn dda-gennyf eich gweled mor iach ac mor firiol, ar amser yn cael ei gadw mor dda. Ond cafodd *Neophytus*, o'i fawr fêl, y blaen arnom, ac mae arnaf ofn, a'n tybiodd yn hwyrfrydig.

**NEOPH.** Ni bu'm nemawr o fynudau o'ch blaen; ond y mae'n dda gennyf eich bod bawb wedi dyfod. Mi gymmerais yr hyfdra yr odfa ddiweddaf i ofyn pa fodd y gwnaeth yr Henuriad llywodraethol eu hymweliadau? a roddwch chwi gennad yn awr i'w ail ofyn?

**EPE.** Nid oedd ganddynt ddiwrnodau pennodol i dderbyn ymweliadau, fel yr Henuriad gweinidogaethol. Ond

Ond yr oedd eu drysau yn wastadol yn agored i bawb a ddeuent attynt ar achosion teyrnas Crist. Llawer dan eu hargyoeddiad cyntaf a ddewisent ymddiddan â hwynt yn gyntaf. Dygid achwyniadau a gofidiau yn gyffredin attynt hwy, a hwythau yn fynych trwy eu callineb a'u symmydent heibio, heb i'r Pregethwyr glywed am danynt. Yr oedd *Didwyll* yn wr oedranus, yn gyffredin gartref, ar lefer i dderbyn ymwelwyr, ac yn ddoeth i roddi cyngor. Am *Diwyd* a *Dyfal*, nid oedd diben ar eu llafur hwynt, o dŷ i dŷ, ac o ddyn i ddyn. Yr oedd *Gruffydd* yn wr o ffydd gref, ac o ddefnydd mawr iddynt oll dan ddigalondidau. Ac yr oeddynt oll yn weddiwyr enwog.

*NEOPH.* A welwch chwi yn dda i roddi i ni esamp neu ddau o'u gwaith a'u dull?

*EFE.* *Dyfal* a aeth ar ddiwrnod i dŷ un *Diwall*, gwr rhy *esgeulus* mewn amryw o ddyledswyddau crefydd; ond a dderbyniodd yr Henuriad yn fwynaid iawn, fel y gwnaeth y teulu. Ar ol ychydig amser mewn ymddiddan cyffredin, ebe

*DYFAL*, Deuwch frawd *Diwall*, gadewch i ni brynu'r amser i ryw ddibenion crefyddol: Fe'ch planwyd yn nhŷ'r Arglwydd er ys ryw amser; pa fodd yr ydych yn blaguro yn ei gynteddau?

*DIWALL.* Yn dda, gobeithio; yr wyf yn gwybod mwy nâc yr oeddwn, y mae geiriau da yn dyfod attaf, a meddyliau da yn codi oddi arnynt: felly, gobeithio fy mod yn blaguro. Y mae'n dda gennyf glywedein dau *Esgob* yn wastad; ac mi a foddlonwyd yn fawr yn ddiweddar i glywed ein *Bugail* yn dywedyd, Fod yr hwn nad yw yn darparu dros ei deulu wedi gwadu y ffydd, a'i fod yn waeth nâ'r di-ffydd: ac yn wir yr wyf yn meddwl hynny hefyd.



HENURIAD. Gwir yw, fod dynion fy'n esgeuluso eu teuluoedd a'r dyledswyddau perthynol i'w galwedigaethau, er eu holl fiarad ynghylch crefydd, yn byw mewn esgeulustra o'u dyledswyddau fel Crist'nogion. Nid yw y rhai fy'n ddiog yn eu galwedigaeth, byth yn wrefog yn yr yspryd yn gwasanaethu'r Arglwydd. Ond y mae *dau* fath o ddyledswyddau rhwymedig arnom i'n teuluoedd; pob un yn angenrheidiol ac yn eu lle yn hardd.

DIWALL. Digon tebyg, Syr; a gobeithio fy fod yn gwybod ac yn cyflawni y ddau, fel y mae gennyf amfer, ac fel y bo'r achos yn gofyn.

HENURIAD. Meddwl yr ydwyf, y cyfryw ofal doeth a chymmedrol i ddarparu iddynt angenrheidiau y bywyd hwn, ag fo'n eu perfwadio mai nid y byd hwn yw eu *rhan*; ac yna, y cyfryw ymroad sanctaidd, diwyd a gwrefog yn nyledswyddau crefydd, a'u perfwadio ein bod yn ceisio teyrnas Dduw a'i gyfiawnder ef yn gyntaf ac yn *bennaf*. Y neb nad yw, yn gwneuthur hyn, nid yw yn darparu dros ei deulu.

DIWALL. Gwir, yr wyf yn fynych yn dweyd hynny wrthynt: mai crefydd yw'r peth pennaf, a bod yn rhaid iddynt farw yn fuan a gadael y byd hwn.

HENURIAD. I fod yn rhydd, canniattewch i mi ofyn i chwi, yn enw Brenin Sion yr hwn fy'n ei ofod yn ddyledswydd arnaf, a ydych chi yn gyflon ac yn rheolaidd yn addoli Duw yn, a chyd â'ch teulu? Yn hyfforddi eich plant a'ch gwasanaeth-ddynion? Yn eu gosod at eu dyledswydd, ac yn rhoi iddynt amser priodol?

DIWALL. Syr, yr wyf yn gwneud fy ngoreu; ni ddichon pawb wneud yn yr un modd; ac nis gallaf si wneud yn wastad fel y dymunwn. Ond fy ngwraig a ~~sy~~ fy ymdrech iad i gyflawni pob dyledswydd.

HENURIAD.

HENURIAD. Chwaer *Iffel* (hynny oedd ei hen w) pa fodd y mae gyd â chwi yn eich enaid? a pha fodd y mae crefydd yn llwyddo yn eich teulu?

ISSEL. Nid wyf ond gwan iawn o ddydd i ddydd; yn fynych yn ddigalon, ond trwy drugaredd heb fy ngadael: canys fe'm llonnir weithiau mewn *ordinhadau cyhoeddus*, er bod fy nghyffur mewn rhyw fodd fel cwmwl y boreu, a'm hymroiadau fel y gwllith boreuol. Am grefydd yn ein teulu, y mae fy enaid yn chwynych gweled mwy o hono. Y mae arnaf ofn nad yw ein tŷ ni gyd â Duw fel y dylai fod.

DIWALL. Wele, fy ngwraig, chwi wyddoch fy mod yn gweddio yn y teulu, ac yn fynych yn darllen; ac yn llefaru am bethau da hefyd, goreu gallwyf.

ISSEL. Nid ydym yn wastad yn gweddio; a phan wnelom, weithiau y bydd ar awr gyfaddas, ac nid un amser, y mae arnaf ofn, gyd â'r fath archwaith i spryd ac ofn efangylaidd, ag fydd weddus; fel y dywedais cyn hyn wrthych dan wŷlo.

HENURIAD. Ah, frawd *Diwall*, y mae yn ddrwg gennyf glywed yr hanes hyn: Duw teuluoedd *Israel* a gymmero drugaredd arnoch chwi a'ch teulu! Pa beth, nid gweddio yn wastadol! A phan wneloch, yn anfyndych mewn awr briodol!

DIWALL. Syr, dichon fod rhyw orchwyl yn fy ngalw allan y boreu, ac o bosibl na fyddaf yn y tŷ cyn prydnhawn; ac yna bydd fy ngorchwyl weithiau yn fy nghadw allan yn hwyr; a chwi wyddoch fed yn rhaid gofalu am hynny.

HENURIAD. Ah, frawd! Pe bae eich calon wedi ei llwyr blygu at weddi, chwi ganlynech reol yr Apostol, *A bod yn wyladiwrus at hyn yma trwy bob dyfal-bara*, Eph. vi. 18. Pan alwed chwi allan yn foreu, chwi al-

wech eich teulu ynghyd yn foreu; a phan fae'ch allan chwi wnaech pob brys bosibl i fod gartref mewn amfer. Ond pa fodd yr ydych yn gwneud ar bryd bwyd? Dylai Duw gael ei barchus gydnabod cyn ac wedi bwytta. A ydyw y rhan hyn o ddyledswydd yn cael ei chadw yn rheolaidd?

DIWALL. Ydyw, Syr, pan yr wyf fi gyd â'r teulu; ond nid wyf fi'n wastad yn bresennol, ac yn fynych pan yr wyf gartref nid ydym yn bwytta o'r cyd.

HENURIAD. Attolwg, chwaer *Iffel*, pa fodd y mae gyd â chwi yn hyn pan nad yw eich gwr gyd â chwi?

ISSEL. Yn wir, Syr, yn ganolig iawn; nid wyf ond menyw wael, ac yn gyffredin yn ddi-galon; mi ddywedais lawer gwaith wrth fy mab *Anianol*, y dylai gydnabod Duw yn ein hymborth; ond nid yw byth yn gwneuthur hynny.

HENURIAD. Clywch, *Anianol*; a ydych ddim yn meddwl mae eich dyledswydd yw ceisio bendith Duw ar eich ymborth, a diolch am dano? Nid ydych yn faban; chwi glywfoch eich dyledswydd lawer gwaith mewn pregethau cyhoeddus; ac yr wyf yn gwybod i'ch meistr *Edgar* i roddi i chwi yr addysg oreu. Gobeithio y gwyddoch, mae Duw sy'n rhoddi i chwi eich beunyddiol fara ac yn ei fendithio.

ANIANOL. Nis gwn i, Syr.

HENURIAD. Nis gwyddoch! Oni chlywfoch ein *Bugail* y Sabbath diweddaf yn sylwi, Fod pob peth yn cael ei sancteiddio i ni trwy air Duw a gweddi? Ac y dylem gan hynny i weddio ar Dduw am fendith ar ein hymborth, rhag i'n bwrdd fod yn fagl i ni?

ANIANOL. Nid oeddwn i yno, Syr.

HENURIAD. Gan y gallaf ofyn i chwi, trwy gennad eich rhieni (ac y mae heb law hynny yn ddyledswydd arnaf) attolwg pa le yr oeddech?

ANIANOL.



ANIANOL. Yn cymmeryd rhodiad ddiniwaid yn y maes gyd â rhai o'm cydnabod, Syr.

HENURIAD. A allwch chwi ddweyd mae peth ddiniwaid yw esgeuluso addoliad Duw, a halogi'r Sabbath?

ANIANOL. Syr, y mae rhifedi mawr yn cymmeryd y rhyddid hynny, ac yr oeddem ni lawer ynghyd, ond ni wn i am un niwaid a wnaethom.

HENURIAD. A allwch chwi feddwl nad yw pechod yn niwaid?

ANIANOL. Syr, ni ddichon neb *ladd* neu *ledratta* a bod yn ddiniweid; ond ni wnaethom ni un o honynt, felly yr wyf yn tybied na phechasom.

HENURIAD. Attolwg, wr ieuangc, pa beth ydyw pechod?

ANIANOL. I wneud y cyfryw ddrygioni; ond nis gwneuthum hynny erioed, a gobeithio nas gwnaf.

HENURIAD. Yna ni bydd arnoch chwi ddim eisieu lachawdwr, i'ch achub rhag pechod.

ANIANOL. Nid wyf yn fwy pechadur nâg eraill, am wn i; ac mi ymdrawaf fel hwythau.

HENURIAD. Bu ein Henuriaid athrawol yn ymddiddan â chwi; a ydych yn cofio dim a ddywedasant?

ANIANOL. Hwy ddywedasant fy mod yn bechadur, ac yn druenus heb Waredwr, ond nis gallaf weled fawr i mewn i hynny.

HENURIAD. Pa fodd y gallwch ddweyd ynte nad yw tywyllwch eich meddwl yn bechod i chwi ac yn drueni hefyd?

ANIANOL. Nis gwn i am hynny.

HENURIAD. Yna lencyn truan, gadewch i mi ddywedyd wrthych ei fod felly. Pechod a ddygodd y tywyllwch yna arnoch, a thrwy bechod yr ydych yn rhedeg mwy fwy i dywyllwch. Hyspyfiad truenus y

mae'r ysgrythur yn roddi am rai yn eich cyflwr chwi:  
 " Wedi tywyllu ei deall, wedi ymddieithro oddi wrth  
 " fuchedd Duw, trwy'r anwybodaeth fydd ynddynt,  
 " trwy ddallineb eu calon," Eph. iv. 18. Yr wyf yn  
 dywedyd wrthyh, *Anianol*, fel yr ydych yn bechadur  
 wrth natur ac arferiad, felly nad oes iechydwriaeth yn  
 neb ond Crist. A sylwch, y rhai oll y mae ef yn *achub*,  
 y mae yn eu *dychwelyd* ac yn eu sancteiddio; a'i drefn  
 gyffredin o wneuthur hynny yw, trwy *weinidogaeth* y  
 gair. Am hynny, fel Henuriad yn eglwys Crist, yr  
 wyf yn eich ceryddu am halogi dydd yr Arglwydd, ac  
 am esgeuluso *dyledfwydd* mwyaf *rhesymol*, tra yr ydych  
 yn mwynhau haelioni y nefoedd. Ystyriwch eich  
 ffyrdd, *Anianol*, ac edifarhewch. Cofiwch Esau halog-  
 edig, yr hwn a ddiystyrododd ei enedigaeth faint, a  
 chymmerwch rybudd.—Os y chwi a barhewch yn y  
 cyfryw arferiadau, rhaid i'r *eglwys* gymmeryd sylw o'ch  
 cyflwr. Boed i'r Gwaredwr tolturiol roddi i chwi ed-  
 ifeirwch buan.

YNA llefarodd wrth *Prudd*, y forwyn—Pa fodd y mae  
 ar eich enaid chwi? Gobeithio fod iau Crist yn es-  
 mwyth i chwi.

PRUDD. Dymunwn fod yn ddiolchgar iawn am enw  
 yn eidd, yr hwn gobeithio fydd enw trag'wyddol na  
 thorrir ymaith. Nid yw yn wastad yr un gyd â fi o ran  
 teimlad, ond fy nymuniad yw rhodio gyd â Duw; dy-  
 munaf ran yn eich gweddiau.

HENURIAD. Mi gymmeraf fy rhyddid i ddweyd  
 gair wrth eich prentis. Deuwch *Moefol*, yr ydych yn  
 blentyn i rieni duwiol, pa fodd y mae gyd â *chwi* am  
 ofal mawr crefydd?

MOESOL. Nis gallaf ddweyd i chwi, Syr; llawer o  
 feddyliau sy'n myned trwy fy nghalon, ond nid ydynt  
 yn cymmeryd fawr gafael arnaf fi, na mi arnynt hwy.

HENURIAD.

HENURIAD. Ond a oes arnoch ddim gofid meddwl eich bod mor derfysglyd ac mor ansicr, pan y mae Duw yn dweyd, *Fy mab moes i mi dy galon?* Diar. xxiii. 26.

MOESOL. Weithiau yr wyf yn drallodus; ond y mae y trallod hwnnw yn myned ymaith fel y lleill. Dywedai fy rhieni wrthyf, y dylwn geisio yn gyntaf *deyrnas Dduw*; ond y mae pethau yn ymddangos i mi yn awr, fel pe rhaid fyddai gwneud y *byd hwn* yn ofal pennaf: os sylwaf ar fy meistr, a gwneud fel y mae ef yn gorchymmyn.

HENURIAD. Ond gobeithio fod eich meistr yn gorchymmyn i chwi ddarllen a gweddio, ar amserau priodol; a'i fod yn eich addysgu yn egwyddorion Crefydd Crist.

MOESOL, Syr, y mae Meistr yn bresennol, ac a all fynegu i chwi beth y mae ef yn wneud. Am amserau priodol, y mae yn anhawdd eu cael; canys yr wyf wrth fy nghorchwyl yn foreu ac yn hwyr iawn. Y mae fy nhafgc yn galed; a phan bo ynof duedd i ddarllen cyn myned i'r gwely, ni channiatteir canwyll i mi. Pob sabbath yn wir yr wyf yn galw yn nhŷ fy nhad, ac yno gwneir i mi ddarllen pennod neu ddwy.

DIWALL. Syr, wrth ei gadw'n ddiwid at ei waith, nid wyf yn gwneud ond fy nyledfwydd; ac y mae ef yn debyg o fod yn well o hynny. Ni wybum i erioed i waith niweidio neb; nid yw seguryd yn tueddu i ddim ond i ddistryw. Am ganwyll iddo yn hwyr nos, y mae yn afreidiol, yn golled, ac yn beryglus. Yr wyf yn dweyd wrtho fod yn fachgen da, a gwafanaethu Duw, yr hyn a ddichon wneud heb ganwyll.

HENURIAD. Ah! gyfaill, nid yw pethau gyd â chwi fel yr ymddangosodd un waith: y mae eich ymadrodd yn eich bradychu.—Nid ydych yn cadw i fynu



addoliad Duw yn eich teulu, fel y dylech; y mae eich gwraig yn cael ei gofidio, eich mab wedi ei galedu yn reſynus, ac yn ddieithr i ddechreuad ymadroddion Duw, a'ch gwâs druan yn *gaeth* mewn llafur *llymdof*. Y mae ef, druan langc, yn ewyllysgar i'ch gwafanaethu chwi, ac nid yw yn groes i wafanaeth Duw; ond yr ydych yn rhannu iddo, fel pe na chai Duw un rhan o'i amfer. Gwybyddwch fod i chwithau feistr yn y nef, ac nad oes derbyn wyneb gyd âg ef. Ac er nad oes ar eich gwâs eifieu ymborth, etto gan nad ydych yn canniattau iddo amfer i wafanaeth Duw, nac yn ei ddysgu yn hynny, nid ydych yn rhoddi iddo yr hyn sy *gyfawn ac uniawn*, Col. iv. 1. Yr wyf yn gorchymmyn iddo ef yma ger eich bron chwi, i'ch gwafanaethu mewn fymrwydd calon, gan ofni Duw; ac yn gorchymmyn i *chwi* yma ger ei fron ef a'r holl deulu, i barhau mewn gweddi gan wilied ynddi gyd â diolchgarwch. Hyfforddwch eich teulu, ac astudiwch eu daioni.—Gobeithio y cymmerwch hyn mewn rhan dda fel dyledswydd arnaf i Dduw ac i chwithau. Yr wyf yn hyderu y nertha'r Arglwydd fi i'ch cofio oll o flaen gorfedd grâs; a chwithau i weddio dros of finneu fydd mor annigonol i'm gwaith, ac yn fynych yn ddigalon iddo!

DIWALL. Gobeithio, Syr, yr ewch i weddi gyd â ni; ac yr wyf yn cymmeryd eich ymweliad a'ch rhyddid fel cymmwynas; ac yn dymuno i ni dderbyn mantais oddi wrth hynny.

AR hyn diolchodd *Dyfal* iddo am dderbyn ei wafanaeth; a gweddiodd yn y modd mwyaf ferchiadol dros bob un o honynt yn ol ei amgylehiad neillduol. Yna rhoddodd y cyngor goreu i bob un ar ei ben ei hun; rhybuddiodd *Diwall* yn neillduol, yn erbyn cariad gormodol

gormodol at bethau y byd hwn; a chymmerodd ei gennad.

NEOPH. Y fath galonddid i *Weinidogion*, yw cael y fath *Henuriaid* i'w cynnorthwyo! Tra y maent *hwy* yn ymroddi i ddarllen, i gyngor ac i athrawiaeth,—i astudio i iawn gyfrannu gair y gwirionedd;—fod rhan *arall* o waith teyrnas Crist yn cael ei ddwyn yn y blaen gan *Gynorthwyr* o ofodiad Crist.

PHILA. Ar fath gyffur i eglwys yw gweled ei hun dan ofal y fath Olygwyr. Braint addewedig yw; “Ar dy furiau di, Jerufalem, y gosodais geidwaid, y “rhai ni thawant ddydd na nos,” *Esay*, lxii. 6. Hefyd; “Daw y dydd y llefa y gwilwyr ym mynydd Ephraim, “Codwch ac awn i fynu i Sion at yr Arglwydd ein “Duw,” *Jer.* xxxi. 6.

EPE. Ymwelodd yr *Henuriad Dyfal* â rhai teulodd eraill cyn dychwelyd adref; ac felly fe drodd i mewn i dŷ brawd ai enw *Ysprydol*. Ar ol ychydig ymddiddan ysgrythurol a phrofiadol, dywedodd *Ysprydol*, Syr, os gwelwch yn dda, gwrandewch yn amyneddus ar achos bychan rhyngom ni a'n morwyn fydd yma'n bresennol. Nid ydym yn ammeu ei duwioldeb, ar y cwbl; bu yn aelod gyd â ni chwi wyddoch, er ys amfer. Y mae hi yn llefaru am Grist yn serchiadol, yn uno mewn addoliad teuluaidd gyd â fêl, ac yr wyf yn credu ei bod o ddefnyddi'r plant. Ym mhob llwybr o ddyledswydd mi roddwn iddi bob calonddid: ond y mae rhai pethau yn fy mlino, ac nis gallaf ei pherfwadio i'w diwigio.—Nid yw hi yn gwneuthur ein gwafanaeth yn ein absennoldeb, fel pe baem yn bresennol; ac y mae'n rhoi gormod o roesaw i rai o'i chydabod o'r pethau goreu yn y tŷ ag allo hi gyrraedd, heb ein cennad. Pe buasai hi yn diwigio, ni chawfech *chwi*, Syr, gtywed am danynt.

DYFAL,

DYFAL, a ddywedodd, *Hawddgar*, y mae yn ddrwg gennyf glywed i fod un anesmwythder mewn teulu Cristianogol, a bydd yn anrhydedd i'r neb fo a llaw yn hynny i ddiwygio yn ddiattreg. Gofodir dau beth yma yn eich erbyn:—attolwg ym mha fodd yr ydych yn treulio eich amser pan fyddo eich meist'r a'ch meistres oddi cartref?

HAWDDGAR. Nid yn ofer, Syr; buafwn dan euog-rwydd mawr, pe gwnaethwn felly. Ond chwi wyddoch fy mod yn rhwym i brynu'r holl amser a allwyf i ddarllen a gweddio, yr hyn nis gallaf wneuthur gyftal pan y maent hwy yn y ffordd.

HENURIAD. A ydyw eich lle chwi mor hynod o galed? A ganiattant hwy ddim amser i ddyledswyddau crefydd?

HAWDDGAR. Nis gallaf ddweyd fod fy lle yn galed: a rhaid i mi addef, fy mod yn cael rhai cyfleusderau i arferiadau crefyddol; ond etto y mae arnaf eisieu cael ychwaneg, ac nis gallaf feddwl am un amser mor briodol a phan fyddwyf wrthyf fy hun.

HENURIAD. A pha beth os dywed Duw wrthyfch, *Pwy a geisiodd hyn ar eich dwylaw?* Yr ydych yn addref fod gennych gyfleusderau i addoliad dirgel, braint a fyddai da gan rai ei chael; etto meddwch, chwenych-ech gael *ychwaneg* o amser. Ond yr ydych wedi *gwerthu* eich amser i'ch meist'r a'ch meistres, ac y maent hwy yn eich talu am dano, ac a allwch chwi feddwl fod Duw yn eich galw i wneud anghyfiawnder â hwynt? A ydyw yn bosibl i'ch cydwybod beidio a dweyd wrthyfch, ar yr amserau yr ydych yn dreulio meddwch chwi i ddibenion crefyddol, “Yr ydych yn “awr yn gwneuthur ar fai; yr ydych yn gwneuthur “fel na ddymunech i arall i wneud i chwi; yr ydych “yn



“ yn speilio eich meist'r a'ch meist'refs o'u hamser, a  
 “ rhaid iddynt eich *tal*u chwi am eu *heiddo eu hunain* ?”  
 Diammeu eich bod yn cofio y rheol: “ Y gweision  
 “ ufuddhewch i'r rhai sy arglwyddi i chwi yn ol y  
 “ cnawd, gyd âg ofn a dychryn, yn fymrlwyddeich  
 “ calon, megis i Grist; nid â *golwg wasanaeth* fel bodd-  
 “ lonwyr dynion, ond fel gweision Crist, yn gwneuth-  
 “ ur ewyllys Duw o'r galon; trwy ewyllys da yn  
 “ gwneuthur gwafanaeth, megis i'r Arglwydd, ac nid  
 “ i ddynion; gan wybod mae pa ddaioni bynnag a  
 “ wnelo pob un, hynny a dderbyn efe gan yr Ar-  
 “ glwydd, pa un bynnag ai caeth a rhydd fyddo,”  
 Eph. vi. 5, 8. Chwi welwch mai nid ewyllys yr Ar-  
 glwydd yw i chwi wneud fel y gwnaethoch. Gellwch  
 ddisgwyl mwy o'i bresennoldeb mewn diwyd arferiad  
 o'ch amser yn eich gwafanaeth.—Yr ydych hefyd yn  
 cymmeryd rhyddid anghyfiawn â phethau nad y'nt  
 eiddo i chwi; attolwg, pa beth y ddywedwch am hyn?

HAWDDGAR. Syr, yr wyf yn byw gyd â brawd  
 crist'nogol, a mi fyddyliais y gallwn fod yn fwy rhydd  
 yno, nâ phe buafwn byw gyd â *Phaganiaid*, a gym-  
 merent fantais ar hynny: a phan roddais un peth,  
 nid oedd ond i roesawi rhai personau anwyl crefyddol,  
 i ba rai yr oedd cariad a pharch yn ddyledus oddi wrth  
 meist'r a meist'refs fel oddi wrthyf finneu.

HENURIAD. “ Cynnifer ag fy wasanaethwyr dan  
 “ yr iau, tybiant eu meistred eu hun yn deilwng o bob  
 “ anrhydedd, fel na chabler enw Duw a'i atharwiaeth  
 “ ef. A'r rhai sy a meistred ganddynt yn credu, na ddi-  
 “ ystyrant hwynt o herwydd eu bod yn frodyr; eithr  
 “ yn *HYTRACH* gwafanaethant hwynt,” i Tim. 6. 1, 2.  
 Ac ni ddylech roddi dim heb gennad neu orchymmyn.  
 “ Cynghora weision i fod yn ddarostyngedig i'w  
 “ meistriaid

“meistrïaid eu hun ac i ryngu bodd iddynt ym mhob  
 “peth; nid yn gwrthddywedyd, nid yn **DARNGUDD-**  
 “**IO**, ond yn dangos pob ffyddlondeb da; fel yr har-  
 “ddont athrawiaeth Dduw ein Hiachawdwr ym mhob  
 “peth,” Tit. ii. 9, 10. *Darnguddio yw cymmeryd neu*  
*roddi ymaith eiddo un arall heb ei gennad. Felly chwi*  
*ellwch weled yn eglur fod gair Duw yn codemnio eich*  
*arferiad chwi. Ac am y rhai a ddeuant i gael groeso,*  
*pan y meddyliont eich bod yn unig, dan rith o gyfeill-*  
*ach grist’nogol, nid ydynt well nâc *Ysfeilwyr*, ac y*  
*maent yn rhoi arwyddion amlwg mae eu *Duw yw eu bol.**  
 Am hynny, yr wyf yn enw Crist, yn eich ceryddu am  
 eich cam-ymddygiad. A phan weloch y *personau an-*  
*wyl grefyddol* hynny etto, ceryddwch hwy yn llym am  
 eu pechod.

**HAWDDGAR.** Ni feddyliais i fod y peth felly; ac y  
 mae yn ddrwg gan fy nghalon i mi ei wneuthur. Mi  
 wnaethum gam a’m meistr a meistres, ac nis gwn pa  
 foddlondeb i wneud iddynt. Cadwed Duw ff rhag pob  
 rhith o’r fath ddrygau o hyn allan!

**YSPRYDOL.** Y mae hynny yn foddlonrwydd dig-  
 onol i ni, *Hawddgar*, nid ydym yn dymuno ychwaneg.  
 Ac yr ydym yn sicrhau i chwi, y cewch yr amser a  
 allom ei hepcor unrhyw ddiwrnod, er adeiladaeth eich  
 enaid, ar eich gofyniad; ac os daw unrhyw gyfaill  
 crist’nogol i ymweled â chwi, a bod arno eisieu ym-  
 borth, gofynwch a chwi a’i cewch o fodd calon.

**HAWDDGAR.** Syr, y mae arnaf gywilydd o’m hym-  
 ddygiad, ac yr wyf yn diolch am eich tynerwch crist’-  
 nogol.

**YNA,** gweddiodd yr *Henuriad* gyd â a throstynt oll,  
 ac mewn tyner gristïanogol gariad a gymmerodd ei  
 gennad.

NEOPH.

NEOPH. Attolwg, anwyl *Epenetus*, a roddwch chwi esampl o *bob* un o'r Henuriaid llywodraethol yn cyflawni y ddyledswydd o ymweliadau cristianogol? Ac felly o waith y *Diaconiaid* hwythau?

EPE. Beth bynnag oedd yn perthyn i rodiad ac ymddygiad y bobl, yr ydoedd yn perthyn i ofal a gol-ygiaeth yr *Henuriaid* llywodraethol. Ond i roi yr holl hanes a fyddai yn ddi-ddiwedd ac yn afreidiol. Ond am y *Diaconiaid*, os ewyllyfir, mi fyddaf foddlon i roddi hanes byr am danynt.

THEOPH. Ym mhob modd, *Epenetus*.

EPE. Wedi gwneud casgliad haelionus yr eglwys ar dyrfa, a sefydlu rhan pob tlawd trwy gyd-fyniad yr *Henuriaid* ar *Diaconiaid*, fel y gwelent yn angenrheidiol; — y *Diaconiaid* a gymmerent gyd â hwynt yr hyn a ganiataid i'w cylchoedd priodol, ac felly rhannent i bob un ei gyfran, gyd â llawenydd a brys.—Ac, i roddi esampl, ar ddiwrnod, *Tirion*, un o'r *Diaconiaid*, a aeth i ymweled â rhai o'r tlodion, a chymmerodd gyd âg ef eu priodol rannau; ac felly aeth i got-tŷ un *Gwastad*, ag oedd dlawd iawn, etto'n gyffon dan iau ei Waredwr; ebe'r *Diacon* wrtho, frawd, pa fodd yr ydych? a pha fodd y mae eich cyfeilles oedranus?

GWASTAD. Ah, frawd *Tirion*, a ddaethoch chwi i ymweled â ni? Yr ydym trwy drugaredd gystal a'r disgwiliad, dan ein gorchfygol wendidau: y mae ein tai o glai yn adfeilio yn gyflym.

DIACON. Pa fodd y mae y rhan anfarwol, yr hwn ni adfeilia? Canys y tŷ o glai, er ei wneuthur yn rhyfedd ac yn ofnadwy, nid yw ond *amferol*.

GWASTAD. Yn wir i ni y mae fel pe adfeiliai y ddau, canys y mae ein cof a'n galluoedd yn methu.

DIACON. Pan fyddo'r llaw mwyaf medrus yn gweithio



gweithio âg offer wedi eu pwlu, ni ymddengys ei waith yn glodfawr. Ond pa ryfedd drugaredd yw, na oddef ein tyner Waredwr i'n ffydd i fethu, er attal ei *gweithrediadau*.

GWASTAD. Ie, trugaredd yn wir; Crist yw awdwr a pherffeithydd ein ffydd. Mi feddyliais weithiau fod fy ffydd yn gwanhau, oblegid fod mwynhad *teimladwy* yn pallu; ond fe'm dysgwyd i wybod mai â Christ y mae neges mawr ffydd, yr hwn fy yr *un ddoe, heddyw, ac yn dragywydd*. Y mae hyn yn werthfawr iawn i ni ill dau, a than adfeiliad teimladwy, yr ydym yn ymddiddan ar hynny gyd âg hyfrydwch.

DIACON. Yna, gobeithio eich bod yn gyffurus yn eich heneidiau.

GWASTAD. Trwy râs yr ydym yn dawelaidd firiol; ac y mae fy ngwraig yn mwynhau *mwyl* o flaen brawf o'r nef nâc yr wyf fi. Y dydd arall, hi a lefodd allan yn ddifymwth, *Mi a'i gwelaf! mi a'i gwelaf ef!* Gofynais, pwy a welwch? Attebodd, *Y Brenin, y Brenin, yn ei degwch! Coronwyd ef â gogoniant ac anrhydedd! Oh, yr wyf yn hiraethu i fod gyd âg ef!*—Deuwch, fy ngwraig, a allwch chwi ddweyd wrth ein hanwyl gyfaill hwn, pa fodd yr oedd arnoch y pryd hwnnw?

SIRIOL. Na allaf yn wir. Nid yw wedi myned oddi wrthyf, fel breuddwyd y brenhin hwnnw (beth oedd ei enw ef?) canys trwy drugaredd yr wyf yn ei *gofio*, ac y mae rhywbeth o'i flas yn aros yn fy enaid: ond ni allaf ofod yr hyn a brofais mewn *geiriau*. Ac er nad wyf fel y pryd hynny ar y mynydd, gallaf ddywedyd trwy râs, fod Iesu Crist yn werthfawr iawn i mi. Efe yw fy noethineb, fy nghyfiawnder, fy nerth, fy nheulyngdod, fy rhan! Efe yw fy nef, am cwbl. Oh! y llinynoedd a syrthiafant i mi mewn lleoedd hyfryd,

ryd, ac y mae i mi etifeddiaeth deg. Y mae gennyf, a mi a gyflawnwyd; bendigedig fyddo'r Arglwydd yn dragywydd!

DIACON. Y mae'r eglwys a'r henuriaid yn rhoddi eu cariad i chwi, a hyn o arian.

GWASTAD. Y fath achos cyffon fy gennym i ryfeddu gofal ein Gwaredwr, yn rhoddi yng nghalonau ei anwyl weifion i anfon attom, cyn bod angen! Yr ydym yn mawrygu ei ddaioni a'i ofal yn eich tynerwch a'ch mwynder, ein bod ni drueiniaid y fath wrthddrychau o fylw!

DIACON. Yr wyf yn bendithio Duw, ei fod yn rhannu mor haelionus i chwi; canys y mae hynni yn llonni fy yspryd. Yr wyf yn dwyn mwy ymaith gyd â mi, nâc a ddygais yma. Yn fwy fwy helaeth y byddo eich llawenydd! Presennoldeb yr Arglwydd fyddo gyd â chwi!

GWASTAD. Anwyl frawd, os canniatta eich amser, ewch i weddi gyd â ni cyn ymadael.—*Yr hyn a wnaeth.*

CHRIST. Mi welaf y dichon dyn fod yn dlawd iawn, ac etto'n ddedwydd iawn! Y fath *balas* oedd hwn! Yma gwnaeth Brenin y breninoedd ei drgifa! Pa ddodrefn goludog! Pa wilgoedd disglaire! Pa ymborth melus oedd yma!—Amhosibl yw cymmeryd *cof-restr* o'r hyn y mae'r cyfryw yn fwynhau!—Ond attolwg, *Epenetus*, ewch rhagoch.

EPH. Y Diacon a aeth i dŷ tlawd arall, ac a ofynodd i'r teulu pa fodd yr oeddynt?

GALARUS, (gwr y tŷ) a atebodd, diolch i chwi, ond yr ydym yn alarus; etto trugaredd yw nad ydyw yn waeth arnom. Yr ydwyf dan boen corphorol fy raid effeithio fy meddwl; y mae fy ngwraig yn wastad yn eiddil ac yn anhwylyd iawn; a'n *plentyn* hwn, er yn  
ei

ei lawn dyfiant, nid yw'n alluog i ennill ei fara gan wendid; yr ydym yn dlawd ac yn druain.

DIACON. Wele, anwyl frawd, un o addewidion yr Arglwydd yw, *Gadawaf ynnot hefyd bobl druain dlotion, ac yn enw'r Arglwydd y gobeithiant hwy*, Seph. iii. 12. I fod yn gyfoethog mewn ffydd yw i fod yn gyfoethog yn wir!—Yr wyf yn newydd dyfod oddi wrth y brawd *Gwaftad* a'i wraig, ac y maent hwy mor dlawd ag allwch chwithau fod, er hynny mor llon ag adar y dydd.—Y mae gennych trwy rās, yr un achos i lawenhau. Y mae eich rhan yn fawr, ac nid yw gofidiau yr amfer presennol yn deilwng i'w cydmaru â'r gogoniant a ddadguddir.

GALARUS. Y mae yn beth cynnaliad yn wir, nad yw ein blinderau i barhau o hyd; ond yr wy'n meddwl fod Duw yn *caniattau* i ni ruddfan danynt tra b'ont arnom.

DIACON. Gwir, fe fyn i ni fod yn deimladwy o'i law, ac o'n treialon; ond y mae yn hawdd bod yn *ormodol* mewn gruddfannau ac achwyniadau. Y mae dwy eithafon i'w gochelyd; un yw *dirmysgu* ceryddon yr Arglwydd, a'r llall yw *ymollwng* pan i'n cerydder ganddo. Gobeithio y cynnal yr Arglwydd chwi yng *nghanel llwybr barn*.

GALARUS. Pan feddylion am y blynyddoedd gynt, ac am amgylchiadau presennol, y mae ein calonau yn foddi; ac yr ydym yn rhyfeddu ein cadw cyhyd yn y byd!

DIACON. Ah, anwyl frawd, yr ydych yn mawr gamsynniaid pethau; nid yr amfer a aeth heibio o'ch bywyd oedd y rhan anrhydeddusaf o hono. Yr amfer hynny yn wir yr oeddech yn fwy bywiog a grymmus, ond yn *awr* galwer chwi i fwynhau enw eich Arglwydd  
gogoneddus



gogoneddus yn yr arferiad o *amynedd*; fel y byddoch *berffaith a chyfan*, heb ddiffygio mewn dim, Iago i. 4. Crist yw eich Arglwydd, ac yr ydym ninnau yn weifion i chwi.

GALARUS. A glywi di, wraig? Y mae ein brawd mwynaidd yma'n dweyd, ein cyfodi ni i nas gwn pa urddas, a bod gennym nas gwn pa lawl gwâs: a wyt ti'n meddwl hynny, wraig?

TRIST, a atebodd, Yn wir nis gwn i; y mae llawer o *ddirgeledigaethau* yn perthyn i'r grefydd gristianogol, ac fe allai fod hwn yn un o honynt. Mi feddyliais yn aml, pe goddefem ewyllys yr Arglwydd yn iawn, na chaem fod yn amddifad o gyflur. Y mae dyn wrth oddef ewyllys yr Arglwydd, yn ei anrhydeddu; ac y mae ef yn dywedyd, *Fy anrhydeddwyr a anrhydeddaf*. O'm rhan i, dymunwn allu dorri dros fy ngalar. Gobeithio fy mod yn foddlon i fod yn dlawd, a dymunwn fawrygu gofal Duw â charedigrwydd ei bobl tu ag attom yn ein tlodi; ond y mae gwendid ein *plenty*n *truan* yn fy ngofidio yn fwy nâ dim.

DIACON. Dywedodd Crist wrth un o'i ddifgyblion, *Yr hyn yr wyf yn ei wneuthur, ni wyddost yr awr hon, ond ti a gei wybod yn ol hyn*. Y mae llawer o bethau yn rhagluniaeth, na ddichon y meddyliau mwyaf doeth eu treiddio: ond y mae un gwirionedd eglur iawn, pe gellid ei gredu, sef, *Pa beth bynnag y mae Duw yn wneuthur, ei fod yn iawn ac yn oreu*. Goreu i chwi a'ch mab i fod fel yr ydych: *y mae pob peth yn gweithio er daioni*. Mwy gofid fuasai i chwi ei weled ef yn *cam-arfer* ystad o iechyd a nerth. Trwy hyn, yr wy'n credu fod Duw yn gwneuthur daioni i'w enaid. A ydych chwi ddim yn gobeithio hynny eich hunan, wr ieuangc?

CYSTUDDIOL, a atebodd, Yn wir, Syr, nid wyf heb obaith o hynny. Y mae y Duw tragywyddol, yn ddieu, yn anfeidrol ddoeth a da: dymunwn wybod mwy am dano, ac am ei iechydwrïaeth! Mi wn fy mod yn bechadur truan, ac nad oes un ffordd i ogoniant nefol ond Crist. Yr wyf yn myfyrio ychydig ar y pethau hyn, ac yn foddlon i adael pob peth gyd â'r Arglwydd.

DIACON. Cymmwys iawn, y gwr ieuangc: Crist ac unrhyw gyflwr; i.e., Crist ac unrhyw gyflwr!—Wele, y brawd, *Galarus*, y mae'r Gwaredwr anwyl yn sylwi arnoch oll; pa fodd y gellwch fod yn annedwydd? Efe a roddodd ei hun i chwi, a pha fodd y gellwch fod yn dlawd? Fe roddodd Duw i chwi lygad ffydd, a ddichon ganfod y gogoniant tu fewn i'r llen: gwnewch wastadol arferiad o hono. Y mae'r eglwys a'r henuriaid yn eich annerch, ac yn rhoddi hyn i chwi——.Deuwch, y mae gennyf ychydig amser, ni addolwn Dduw ynghyd.

TRIST. Oh! diolch i chwi, anwyl Syr: yr wyf yn eofo, y tro diweddaf nid oedd amser gennyf.

AR hyn fe aeth i weddi,—cymmerodd ei gennad,—ac ymwelodd â theuluoedd eraill.

NEOPH. Dymunwn gael hanes fer o *dramgwyddiadau dirgel*, a all'fai ddigwydd ym mhlith proffeswyr; os gwelwch chwi *Epenetus* a'r cyfeillion yn dda.

EPE. Mi a'ch boddlonaf yn hyn, a diammeu na bydd hynny yn anhoff gan y gyfeillach.—Ar ryw amser, digwyddodd mewn ymddiddan rhwng *Egwan* a *Hyderus*, iddynt amrywio mewn barn; a dywedodd yr olaf wrth y llall ei fod yn *ddyn ddyfyr*, nad oedd dim sylw i wneud ar ei feddyliau ef. Attebodd *Egwan* ei fod yn cymmeryd hynny yn dramgwyddus. Yntef a ddywedodd,

ddywedodd, y gallai wneud hynny os mynnai; felly eu cyfeillach a ddarfu mewn cwmwl. Ni chadd *Egwan* fawr o esmwythder y noson honno: ai felly y mae, eb efe wrtho ei hun, pan y mae Crist wedi fy nerbyn? A ymwelodd Ysryd yr Arglwydd â'm calon? A dderbyniodd eglwys Crist fi? Ac a raid i mi, er yn wan, gael fy ngalw yn *ddiystyr*? Meddylodd fyned y boreu at un o'r henuriaid i achwyn. Cododd, a gorchymmynodde ei hun i'r Arglwydd, fel arferol: ond tra yr oedd yn ei weddi yn galaru dros ei derfysg presennol, daeth y gair hwnnw i'w feddwl, *Os pecha dy frawd i'th erbyn, dos ac argyodda ef rhyngot ti ac ef ei hun.* Yna gwelodd mai nid ei le oedd mynegu hyn yn *presennol* i neb, ond i fyned yn ddioed at y brawd a roddodd y tramgwydd. Yr hyn a wnaeth, ar ol gweddio am fwyneidd-dra doethineb, ac am fendith; a dywedodd fel y canlyn:

EGWAN. Frawd, mi gefais noswaith aflonydd iawn, wedi i chwi lefaru wrthyf mor fyrbwyll ddoe: chwi a'm blinaloch yn fawr, ac yn sicr a bechafoch yn erbyn Duw. Mi farnais mae fy nyledfwydd oedd dyfod ac ymddiddan â chwi ynghylch hynny, ac nis mynegais i neb ond i'r Arglwydd. Chwi wyddoch i chwi, mewn dirmyg, fy ngalw yn *ddyn ddiystyr*. Attolwg, pa beth ydych yn dybied am y *dywediad*, ac am yr *yspryd* ym mha un y dywedwyd?

HYDERUS. Yn sicr yr wyf yn tybied nad oedd yn talu i chwi ddyfod attaf fi yn ei gylch. Nid wyf yn eich cyhuddo o falchder; ond onid yw yn ymddangos yn debyg iawn i hynny, i chwi ddyfod yma yn unig i brofi eich hunan o ryw bris ac ystyriaeth?

EGWAN. Mi ddaethum i'r unig ddiben i fynegu i chwi fy ngofid. Canys os ydwyf y cyfryw ddyn ag



i'm desgrifiâf och, yna nid wyf yn dderbyniol gan y Gwaredwr; nid oes i mi ran ynddo, ac nid yw ei Yfpryd yn preswyllo ynnof; ac ni chymmerodd erioed un sylw o honof, onid ê buasai i mi hawl i gymmeriad gan ei bobl. Pa ham y derbyniodd yr eglwys fi? Chwi roifoch fenn i'r holl eglwys ac i'r henuriaid, yn gyftal ac i'm fy hun.

HYDERUS. Nid wyf yn cyfiawnhau yr hyn a ddywedais; ond yr wyf yn tybied eich bod yn ei fawr drymhau, pan y gall'fech fod yn esmwyth heb sylwi dim arno.

EGWAN. A goddef y pechod i orphwys arnoch chwi? Nid wy'n chwenych dim frawd ond eich edifeirwch am bechu yn erbyn Duw. Gobeithio fy mod yn foddlon i dybied yn *wael* am danaf fy hun; ond nid wyf mor foddlon fod un peth sy'n perthyn i deyrnas y Gwaredwr yn cael ei drin gyd â gwawd a dirmyg.

HYDERUS. Anwyl frawd, nid wyf yn eich dirmygu. Yr ydych yn amlygu eich hun yn gristion cynnyddfawr. Y mae yn ddrwg gennyf bechu yn erbyn Duw a chwithau, ac yn dymuno i gariad brawdol a thyner barch i barhau rhyngom.

EGWAN. Amen; mi a foddlonwyd frawd.

CHRIST. Y fath derfyn buana dedwydd a roddwyd i'r tramgwydd hwn! O'r fath anorphen gynnenn tafodau, drwg dybiau, anghydfodau, a dwndwr cyhoeddus, sy'n tarddu mewn rhai mannau, o eifieu cadw'r drefn hon!

NEOPH. Ond beth pe buasai *Egwan* yn myned at yr Henuriaid yn *gyntaf*, fel y meddyliodd unwaith i wneuthur?

EPE. Yna y cawfai ei geryddu am gam-ymddygiad; ei hyfforddi yn well, a'i yrru o deutu ei alwad.

NEOPH.

NEOPH. Ond beth pe buasai *Hyderus* yn parhau yn ei drofedd, ac yn pallu ymostwng?

EPE. Yna buasai raid i *Egwan* i ddeisyf ar frawd neu ddau i fyned gyd âg ef, i gael ymdrech y nghyd i ddwyn y trofeddwr i edifeirwch.

NEOPH. A wnewch chwi roddi esampl o'r fath?

EPE. Gwnaf: aeth gwâs i *Cyfiawn* at un *Byrbwyll*, i brynu rhyw beth oedd arno eisieu, ac a ddymunodd arno i fod yn ffafrol iddo, gan nad oedd ond prentis tlawd. Attebodd *Byrbwyll* yn ehud, dichon prentisiaid fyw gyftal a'u meistriaid, os mynnant. Ni roddodd y llangc un ateb, ond pan ddaeth adre a dangos ei far-gen, digwyddodd iddo'n ddifwriad i adrodd y dywed- iad. Gofynnodd *Cyfiawn*, beth a all'fai feddwl wrth ddweyd, Y dichon prentisiaid, os mynnent fyw gyftal a'u meistriaid? Attebodd y gwr ieuangc, Syr, nis gwn i, ni eglurodd ef mo hono ei hun. Ni raid i'r geiriau, ebe'r meist'r, wrth lawer o eglurhad: gobeithio eich bod chwi yn esmwyth yn eich lle, ac yn bwriadu bod yn onest ynddo. Ydwyf, Syr, ebe'r gwâs, a gobeithio y cafachos i fendithio'r Arglwydd erioed i mi ddyfod yma.

Ar hyn, *Cyfiawn*, wedi ceisio yr Arglwydd ar yr achos, a aeth i dŷ *Byrbwyll*, ac a ddywedodd wrtho, "Frawd, yr wyf mewn gradd wedi cael fy mlino a'm tramgwyddo, a thybiais yn ddyledswydd arnaf i'w fyn-egu i chwi: dywedafoch wrth fy ngwâs, Y dichon prentisiaid, os mynnant, fyw yn gyftal a'u meistriaid.

BYRBWYLL. A chwi allwch dybied mae eich dyledswydd yw dychwelyd etto mor ddoeth ag y daethoch: ni roddais i un achos blinder na thramgwydd i chwi, am wn i.

CYFIAWN. Y mae eich geiriau yn awr yn ferth

iawn ac yn gyffrous; ond middymunwn arfer yr amynedd fy addas i'r efengyl. Yr wyf yn credu i chwi bechu yn erbyn Duw, yn gyftal ag yn erbyn y llanc a minneu; os felly, hawdd y gallwch oddef gan frawd a ddaeth yn unig i'ch galw i edifeirwch.

BYRBYWYLL. Na b'wyf byth yn euog o bechod fo mwy, a diogel fyddaf. Attolwg, pa fodd yr ymddengys yr hyn a ddywedais, yn *bechod*?

CYFIAWN. Yr oedd gan eich geiriau duedd pechadurus i wneud fy ngwâs yn anffyddlon ac anghyfiawn. Fel gwâs nid oes arno eifieu dim, ond *meistr* nid yw.

BYRBYWYLL. Os nad oes arno eifieu dim, gellir dywedyd ei fod yn byw gyftal a'i feistr; pa le ynte mae'r pechod o'i alw i foddioni i'w gyflwr?

CYFIAWN. Fe wel pob dyn diduedd, ag a ystyrio eich geiriau ar achlyffur o honynt, nas gallant amcanu at ddim ond yr hyn oedd anghyffion; ac y mae'r ddeilen fligys yr ydych am roddi drostynt yn eu gwaethygu. Deongliad cyfiawn eich ymadrodd yw, y gallai fy ngwâs wneud yn rhydd â phethau nad oeddynt eiddo iddo.

BYRBYWYLL. Ni ddywedais i y gallai eich *prentis chwi* fyw felly; ond y gallai *prentisiaid* fyw gyftal a'u meistred os mynnent.

CYFIAWN. Attolwg, gan i chwi ddweyd hynny wrth fy *prentis* i, oni wnaethoch yn gyftal a dweyd mae efe o'r ddech yn feddwl? Yr wyf yn dweyd nad oedd ddim llai mewn effaith, nâ'i ofod ef i yspeilio ei feistr; a chwi allweh wybod, pe b'ai y llanc un amfer yn cydsynio â'ch amnaid, mae fy ngholled i fyddai y rhan leiaf o drueni y weithred.

BYRBYWYLL. O bosibl pe na thybiafech e' y rhan *fwyaf*, na ddaethech attaf fi ar y fath neges.

CYFIAWN.



CYFIAWN. Ni buafai fy ngolled i yn bechod i mi; ond beth fuafai y weithred i'r gwâs, yn ei nhattur a'i chanlyniadau? A pha beth a feddylir am y dyn, yr hwn trwy wenieth ddichellgar a'i cymmellodd i'r gor-chwyl?

BYRBWYLL. Rhaid i mi ddweyd wrthyhych chwi, fod eich geiriau yn gyffrous iawn, ac oni b'ai parch i grefydd, y dangoswn fy anfoddlonrwydd mewn modd arall. Pa beth, a ddichon dyn ddim bod yn rhydd i arfer digrifwch diniwaid wrth ei gwsmeiriaid, heb ei alw i gyfrif am hynny, a'i drin yn y modd hyn? Bwriwch i mi bechu, yr wyf yn tybied mai chwi yw y pechadur mwyaf, i'm trin i yn y modd hwn. Mi gefais ddigon o'ch fiarad chwi.

CYFIAWN. A minneu, er na chafais ddim o'r hyn y daethum am dano, a gafais ormod o'r hyn fy'n chwanegu fy ngofid: Rhod Duw i chwi edifeirwch na byddo edifeirwch o hono.

FELLY hwy ymadawfant, eill dau dan anefmwythder meddwl, gellwch dybied.—Yr oedd *Byrbwyll* yn blino iddo fod mor ynfyd, a dweyd yr hyn a wnaeth iddo edrych fel cnâf; a pha fodd i gadw ei enw da nis gwyddai. Fe wyddai fod y peth yn ymddangos yn y goleu y cymmerodd *Cyfiawn* e'; ond i'w gyfaddef, a chyffesu galar oedd faich rhy drwm.—*Cyfiawn* a aeth adref yn ofidus am ei aflwyddiant mewn diben mor dda. Nis gallai orphwys yn ei gylch, a gweddiodd lawer yn yr achos: o'r diwedd cymmerodd ddau frawd, *Doeth* ac *Yslyriol*, gyd âg ef, ac aethant at *Byrbwyll*, a dywedodd *Cyfiawn*,

FRAWD, nis gallaf fod yn rhydd i adael pethau fel y maent rhyngom: yr wyf etto yn fy nhybied fy hun yn ddyn gorthrymedig, ac mi ddygais y brodyr hyn

gyd âf fi yn ol rheol ein Harglwydd; nid wy'n chwennych dim ond eich edifeirwch chwi.

BYRBYLL. Os gellwch chwi, neu y brodyr hyn, ddangos yn eglur i mi bechu, gobeithio y byddaf barod i edifarhau. Ond yr wyf yn tybied i chwi fy nhrin i yn go farrug y tro diwedda, canys nid oedd gennyf un diben i ofod prentiffiaid i yspeilio eu mheistriaid.

CYFIAWN. I chwilio dibenion y *galon* fy ragorfraint un arall; fy mwriad i oedd, ac yw, yn unig ar eich *ymadrodd*. Mi adroddais y cwbl with y brodyr hyn, ac yr wyf yn ei adael i'w rheolaeth hwy.

DOETH. Yr achos, fel y clywais, yw hyn: ar ddy-muniad gwâs y brawd *Cyfiawn*, i chwi wneud yn ffaf-rol âc ef, am ei fod yn brentis tlawd; atebafoch iddo, "Y dichon prentiffiaid fyw yn gyftal a'u mheistred, os "mynnent." Ai fel hyn y bu?

BYRBYLL. Ie, cyffelyb i hynny.

DOETH. Pan ystyriai gwâs *tlawd* arwyddoeddad y cyfryw ymadrodd, beth feddyliwch chwi y gwnai o hono? Pa fodd y gall'fai yn deg drwfio ei hun â phethau mor dda a chofius a'i feistr, os mynnai? Rhaid iddo gael y moddion, neu'r arian. Nid qes ganddo na'r moddion na'r arian ei hun: pa ffordd yntc y t ry ei law?

BYRBYLL. Nis gwn i, troed hi ffordd, y mynno. Y mae yn ddrwg iawn gennyf eich bod yn rhoi i chwi eich hunain ac i minneu y fath flinder.

YSTYRIOL. Meddyliwch, frawd, ni ddaethom ni yma i'ch peryglu chwi; nid ydym yn chwennych dim ond eich edifeirwch, a gobeithio na chlywch byth mwy am hyn. A chan i chwi ddweyd gair dibwyll, yn cynnwys mwy o niwaid, o bosibl nâg y feddylfoch; gadewch i ni ymbil arnoch i edifarhau am dano.

BYRBYLL.

**BYRBYWYLL.** Yr wy'n cyfaddef ei fod yn ddibwyll, ond fe allai yn fwy mewn *cellwair* na dim arall; y mae yn ddrwg gennyf fod cymmaint o sefyll arno.

**YSTYRIOL.** Chwi wyddoch fod *ymadrodd ffol a choeg-ddigrifwch* yn *anweddus* ac yn *bechadurus*, Eph. v. 4. a phe na ba'i ond hynny, y mae gair Duw yn eich galw i edifeirwch. Ym mhellach, dieu y cymmerafech chwi y peth yn ddrwg, pe buafai un dyn, yn enwedig crïstion, yndweyd-felly wrth eich gwâs *chwi*: rhoddwch y peth attoch eich hunan.

**DOETH.** Ah, frawd! dylai fod ein ymadrodd bob amser wedi dymeru felly, ag y paro râs i'r gwrandawyr. Nis gallwn fyth fod yn rhy ochelgar yn yr hyn a ddywedom wrth weision rhai eraill. Hawdd iawn gwneud gweision tlawd yn anfoddlon i'w ystâd; ac wrth hynny eu temtio i gymmeryd yr hyn nid yw eiddynt. Ond, Oh! y fath niwaid a wneir iddynt trwy hynny, yn y ddau fyd!—Yr hyn fydd yn eich ymadrodd chwi o'r cyfryw duedd, yw'r hyn, yn enw ein anwyl Arglwydd, yr ydym yn eich galw i edifarhau am dano.

**BYRBYWYLL.** Wele, ni chaf gyfiawnhau fy hun ynddo; fe'i dywedwyd yn ffol, ac yr wy'n credu yn bechadurus; y mae yn ddrwg gennyf i bechu felly yn erbyn Duw, y llangc ieuangc, a'i feistr. Os anfonir am y llangc, mi ddywedaf felly wrtho; neu, chwi frodyr a allwch ei wneud drosof; a sicrhewch iddo y gwnaf hyany fy hun y cyfleu cyntaf. Gweddiwch drosof; ac anwyl frawd *Cyfaawn*, maddeuwch i mi; go-beithio na chaf byth fy ngoddef i droeseddu felly mwy.

**CYFIAWN.** Yr wyf yn bendithio Duw am yr edifeirwch hwn, ac wedi fy llwyr foddloni. Os gwelwch yn dda, gadewch i ni uno mewn gweddi.—

**NEOPH.** Môr hynod y disgleiria prydferthwch yr Arglwydd



Arglwydd yn ei holl ofodiadau ! Yr wyf yn barnu eu bod yn gwneud yn yr un modd ymhob cyfryw achos.

EPE. Oeddynt, wrth yr un rheol y cerddent yn fadtadol ; neu os methent, hwy gaent gerydd am hynny.

THEOPH. Ond o bosibl na therfynid pob tramgwydd mor happus, yn y dyddiau hynny.

EPE. Na wnaed, dygwyd rhai o flaen yr eglwys ; un a ddigwyddodd fel y canlyn :——Brawd a elwid *Gwirion*, a fargenodd ddilledyn yn siop un *Cyfrwys* ; a chan na allent gyttuno am y pris, aeth *Gwirion* i'w ffordd. Wedi iddo fyned, symmudwyd y dilledyn hwnnw, a dodwyd un gwaeth yn ei le (pa un ai o ddamwain ai o fwriad, ni ellir penderfynu.) Daeth y dyn yn ei ol, a chan roddi ei law ar y dilledyn a ddodwyd yn lle y llall, a ofynodd ai hwn yw'r dilledyn ? Ie, ie, ebe *Cyfrwys* hwnna yw y dilledyn. Welc, ebe fe, a gymmerwch chwi'r arian am dano ? Gwnaf, ebe'r llall, ond mwy gobeithio nac y gynnygiaf och. Yna ebe *Gwirion*, ni rof fi ond cymmaint yn chwaneg neu ei adael. Ebe *Cyfrwys*, ni throf mo honoch ymaith, gan eich bod yn gyfaill ; cymmerwch ef. Felly, fe'i cymmorodd ac a dalodd am dano. Ond pan ddaeth adre, a'i edrych yn fanol, fe welodd iddo gael ei dwyllo ; ac a'i dygodd yn ol, gan ddweyd wrth *Cyfrwys* mae nid hwn oedd y dilledyn oedd ef yn feddwl. Attebodd ynteu, eithr hwn yw'r un a werthais i. Nage, ebe *Gwirion*, chwi ddywedaf och yr hyn nid oedd wir ; dywedaf och mae hwn oedd y dilledyn. Do, ebe'r llall, ac yr wyf yn dweyd hynny etto ; a hwn yw y dilledyn, a hwnna yw y dilledyn, a hwnn accw yw y dilledyn. Eithr ficer yw, ebe *Gwirion*, nad yw hyn yn gyttunol â fymrwydd a phurdeb y grefydd grist'nogol ; oblegid y mae math o gelwydd yn yr hyn ydych yn ddweyd : attolwg rhodd.

wg rhoddwch i mi'r iawn ddilledyn, neu fy arian. Ebe *Cyfrwys*, nid wyf yn gelwyddwr, y mae gennych y ddilledyn a brynafoch, am hynny na flinwch fi yn hwy. Y dydd nesaf, cymmerodd ddau o frodyr gyd âg ef, y rhai a ymdrechasant ei argyoeddi o anonestrwydd ac anwiredd; ond ni wrandawodd arnynt.

AR hyn, dychwelasant oll i dŷ *Gwirion*, a gweddiasant a galarasant ger bron yr Arglwydd, o herwydd i griflion i dwyllo, ac yna ymgyfiawnhau yn ei anwiredd. Tybiodd *Gwirion* mae ei ddyledsfwydd, yn ol rheol Crist, oedd mynegu hyn i'r eglwys, Mat. xviii. 15. 20. a'r brodyr a gyd-farnasant hynny. Felly fe aeth at *Didwyll*, un o'r Henuriaid, ac a fynegodd iddo y cwbl.

NEOPH. Nid oedd hyn ond ei fynegu i un *Henuriad*.

EPE. Dygid pob peth i'r eglwys gan yr Henuriaid, er mwyn cadw *gweddeidd-dra a threfn*, ac felly diogelid yr eglwys rhag gwrando ar bethau heb ei gosod yn drefnus. Wedi i'r Henuriad hwn gael hyspufrwydd o'r peth a fu, ac ymgyngori â'i frodyr, a gweled fod yr hwn a gafodd y tramgwydd wedi ymddwyn yn gymmwys, a bod y peth yn gofyn sylw *cyhoeddus*, hwy barasant i frawd rybuddio *Cyfrwys* i ddyfod i'r cyfarfod eglwys nesaf, yn ddibaid.—Pan ddaeth y diwrnod, ar ol y gwafanaeth arferol, dywedodd *Dewi*, “Frodyr, “y mae ein Harglwydd ni yn sanctaidd, ac nid oes “anghyfiawnder gyd âg ef; y mae e'n caru cyfiawnder ac yn casau anwiredd; a dylai pawb fy'n ei garu “ef gafau drwg: ond bydd anhérffeithrwydd yn ein “dilyn tra yn y bywyd hwn. Ceryddir rhai yn eglwys *Corinth* gan *Paul* am wneuthur cam a thwyll “â'u brodyr! Er ein gofid, y mae rhyw beth yn ein “plith o'r un natur.”—*Yna aeth dros yr hanes hono.*

YEFAN.

YEFAN. Frawd *Cyfrwys*, a oes gennych wrthwynebiad i'r darluniad hyn o'r achos? Y'mae i chwi ryddid i lefaru drofoch eich hun, i'r eglwys gael barnu.

CYFRWYS. Y mae'r hanes ar y cwbl yn gywir; efe a fargennodd y dilledyn, ac a ymadawodd: ond fel y gallaf, gobeithio, ofod fy eiddo yn y man lle mynwyf o'm siop, mi symmudais y dilledyn hwnnw er fy mhlefer, ac a ofodais arall yn ei le. Efe a ddychwelodd ac a ofynnodd, a'i hwn yw y dilledyn? Minneu ddywedais, mai y dilledyn ydoedd. A rhaid i bawb a'i gwelo addef mai y dilledyn ydyw, gymmaint ag mai y dilledyn yw hwn yr wyf fi yn wisgo, ac mai y dilledyn yw yr un yr ydych chi yn wisgo; ac etto y mae ef am fy nghyhuddo i o gelwydd ac o dwyll; ond gobeithio y rhydda yr eglwys fi, ac y geilw ef i edifeirwch am roi y drafferth hon i mi, ac am niweidio fy enw fel masnachwr tég.

DEWI. A ddichon un dyn feddwl fod hyn yn boddloni eich cydwybod chwi eich hunan? Pa un a ddarfu i chwi symmud y dilledyn, mewn disgwyliad iddo ef ddychwelyd, ai peidio, pan ofynnodd ef, Ai hwn yw y dilledyn? chwi wyddech ei fod ef yn meddwl y dilledyn fuasai yn fargena o'r blaen; a chwi ai twyllasoch trwy ddweyd yn ebyn eich cydwybod, mai hwnnw ydoedd. Ym mhellach, chwi fynnech i ni dybied na ddywedafoch un celwydd wrtho; pan y mae yn hollol eglur i chwi wneud hynny: oblegid, er ei fod yn ddilledyn a ddodafoch yn lle'r cyntaf, etto nid oedd y dilledyn hwnnw; a chwi a wyddech nad ydoedd. Y neb a ddywedo un peth yn erbyn ei gydwybod gyd â diben i dwyllo arall, a ddywed gelwydd.—Chwi yn sicr a wnaethoch hynny; a bai arfwydus ydyw. Pa un ai anuniondeb ai ffolineb y mai eich hunan-amddiffyniad o flaen



• *flaen* yr eglwys yn dangos fwyaf, nis gallaf benderfynu. Y mae pawb sy'n enwi enw'r Iesu, dan y rhwymau mwyaf, i ymadael â phob anghyfiawnder. Yr ydych wedi ein trallodi a'n gofidio: a phe amddiffynem chwi, ni byddem yn *eglwys* gyfflon i *Grist*, ond yn *ogof lladron*. A ydych *chwi yn Gristion*? A ddarfu eich Tad nefol pan ordeiniodd i chwi y wisg oreu, i wneud â chwi fel y gwnaethoch chwi â'ch brawd? A ydych chwi yn ddilynwr Duw fel plentyn anwyl? A fodd-lonech i arall wneud hynny â chwi? A allfech chwi addoli Duw yn hwyr y dydd hwnnw, a deisyf arno i fendithio a chadarnhau gweithred eich dwylaw?——  
 “Frodyr, os ydych fel eglwys yn cyhuddo *Cyfrwys* o'r  
 “pechod o dwyll a chelwydd, yn ei rybuddio, ac yn  
 “ei alw i edifeirwch diattreg a chywir; arwyddwch hynny trwy godi eich dwylaw:——*yr hyn a wnaethant oll.*

Ar hyn, *Dewi* a drodd at *Cyfrwys* (yr hwn oedd y pryd hyn mewn dagrau) ac a ddywedodd,——“Chwi  
 “welwch ddigofaint yr eglwys yn erbyn eich pechod,  
 “a'u tofturi tu ag attoch chiwi; ac y maent yn taer  
 “ddymuno eich edifeirwch. A roddwch chwi wybod i  
 “ni eich golwg presennol ar y matter?”

*CYFRWYS.* Wele, yr wyf yn feius, yn bechadurus, ac yn hunan-gondemniol! Mi wneuthum yr hyn oedd ddrwg, ac y mae yn awr yn chwerw. Mi a ddianrhyddeddais *Grist* a gwnaethum gam â'm brawd. Mi ofidiais yr eglwys, ac a ddygais warth'ar achos cyfiawn y Gwaredwr sanctaidd. Yr wyf yn ofidus yn fy nghalon; yr wyf yn fficiddo fy hun am fy atgafrwydd; gwnewch â mi fel y gweloch yn dda.

A dagrau lawer y llefarodd hyn, ac â dagrau lawer y gwrandawodd yr eglwys. Yna *Yefan*, wedi llefaru wrtho

wrtho ef yr hyn a feddylodd yn gymmwys, a ddywedodd wrth yr eglwys; "Frodyr, os ydych yn ei farnu " yn wir edifeiriol; os ydych yn ei alw i rodiad cyn- " nil gyd â Duw, ac yn tyftio eich cariad atto; ar- " wyddwch hynny trwy godiad dwylaw:"—*yr hyn a wnethant yn unfryd.* Ac felly diwedddwyd y cyfarfod trwy ferchiadol weddi a mawl: a *Gwirion* druan a aeth at *Cyfrwys* ac a ddangosodd iddo bob arwydd o barch a chariad.

THEOPH. Fel y llewyrcha yr Arglwydd ar ei ofodiadau ei hun! Dichon doethineb dyn i gyfrif y fath drefn yn wael iawn; ond ym mhlith y crediniol y mae arfau ysprydol yn nerthol trwy Dduw.

NEOPH. Attolwg *Epenetus*, a ffafrwch chwi ni âg efampl arall, ag a'n dygo ni etto ymhellach i mewn i natur disgyblaeth ysgrythurol a *Chrefydd gymdeithasol*?

EPE. Mi ddywedais i chwi o'r blaen am un *Diwall*, ymweled o un o'r Henuriaid llywodraethol âg ef, a'i geryddu. Nid oedd hwnnw fawr o anrhydedd i grefydd. Efe a galedodd lawer pagan, ac a ofidiodd y frawdoliaeth. Pa beth bynnag a ofodid yn ei erbyn, dywedai yn wastadol, *Profwch e', profwch e'*; ac weithiau gallasai fod yn beth anhawdd iddynt. A phan brofid peth yn eglur yn ei erbyn, dywedai, *Y mae'n ddrwg gennyf, beth fynnwch chwi i mi ddweyd yn ychwaneg?* Fel hyn y trallodai hwynt yn gyffon: ac yr oedd y geiriau hynny ganddo ar ben ei fysedd yn wastadol, *Os dywaid y mae'n edifar gennyf, maddeu iddo.* Ond y mae amser i anwiredd yr *Amoriaid* fod yn llawn.

AR ddiwrnod, brawd tlawd a elwid *Diniwed* a brynnodd ganddo ddarn o foddion, a dalodd am dano ac a aeth adref. D-eth cydymaith yn ddamweiniol i'w dŷ ef, a welodd y darn moddiön, ac a ofynodd beth y dalodd

am

am dano? Yntef a ddywedodd pa faint. Gobeithio, ebe'r cydymaith, na chymmerweh yn chwith os dywedaf nad ydych yn deall y cyfryw bethau. Na wnafe, ebe *Diniwed*; mi a ddywedais wrth y gwerthwr nad oeddwn yn eu deall, ac a ddeifyfais arno yn unig i wneud yn dëg â mi, yr hyn a ddywedodd y gwnai. Ebe'r cydymaith, dymunafwn i chwi brynu gan yr un gwr y prynais i ganddo; oblegid y mae gennyf yr un peth am ychydig mwy nâ'r hanner. Attolwg, ebe *Diniwed*, gan bwy y prynafoch chwi? Gan *Diwall*, ebe yntef. A chyd âg ef, ebe *Diniwed*, y prynais inneu; a chan fod fy un i yn ddrytach, dylasai fod yn well. Ebe'r llall, mi gyrchaf fy un i yn ddiattreg; yr hyn a wnaeth, ac wele yr unrhyw oeddent yn hollol.

AR hyn *Diniwed* druan a darawyd â fyndod ac â chwilydd. Pa beth, gwneud fel hyn â brawd tlawd! A roddais i fy hun yn ei law ef i fod yn brynwr ac yn werthwr ei hunan, i wneud fel hyn â mi? Wele; rhaid i mi fyned a dweyd wrtho ei fai; a da gennyf, os gwelwch yn dda, i chwi ddyfod gyd â fi. Na, na, ebe'r llall, pe awn gyd â chwi, seallai yn gyfiawn feio arnom ill dau, am dorri y rheol, *Dos ac argyodda ef rhyngot ti ac efei HUN*. Felly *Diniwed*, wedi gorchymmyn ei hun a'i achos i'r Arglwydd, a aeth yn unig. A chan gael *Diwall* gartref, fe lefarodd fel y canlyn:

DINIWED. Gobeithio fy mod yn wâs tlawd i Grifft, yn chwennych ym mhob peth i fyw yn onest; ac yr oeddwn yn arfer tybied fod holl weision Crist o'r un meddwl. Ond mi gefais fy siommi, naill a'i yn hynny, neu ynoch chwi; nid yn hynny, yr wy'n sicr; ond mewn perthynas i chwi roddi achos i mi ofni i chwi fy *nhwyllo*. Dywedafoch y gwnaech yn dëg â mi, pan yr oeddech yn bwriadu fel arall. Chwi wnaethoch i mi dalu yn agos i ddwbl werth y peth.

DIWALL.



DIWALL. Mwyaf ffol oeddech chwi; ac etto yn fwy ffol i ddyfod yma â'r fath chwedl. Attolwg ewch o ddeutu'ch galwad, ac os medrwch, gwnewch y gorau o'r hyn a brynafoch.

DINIWED. Pe buafwn yn colli cymmaint a hynny o arian, neu pe buasai *bagan* yn fy yspeilio neu'n fy nhwyllo, ni fuasai yn blino ond ychydig arnaf; ond i chwi *Gristion* proffesedig i wneud y fath dwyll, fy'n myned i'm calon. Chwi bechafoch yn erbyn Duw, chwi wnaethoch yn anghyfiawn iawn â mi; a'm dyled-fwydd yw eich galw i edifeirwch.

DIWALL. Chwi fy ngalw I i edifeirwch! Attolwg ewch adre ac edifarhewch, a gofalwch am eich dyled-fwydd yno. Ac felly fe aeth ymaith yn ddigllon.—Aeth y dyn tlawd adre, a alarodd am ei aflwyddiant, ac a ymbiliodd am gyfarwyddyd ymhellach i gyflawni ei rwymau ac i ogoneddu y Gwaredwyr. Ym mhen ychydig, cymmerodd ddau o frodyr gyd âg ef, un o hon-ynt oedd y gwr a brynaasai yr unrhyw foddion yn fwy o newid; hwy ymdrechasant argyoeddi *Diwall* o'i bechod: enwedig y gwr a brynaasai fwy o newid ganddo a'i gwaigodd yn galed, gan dybied fod ganddo y fantais o'i du. Ond, ebe

DIWALL, Diolch i chwi, meist'r; yr ydych yn fy ngwobrwyo'n dda am fy mwynder. Ond y mae'n ddrwg gennyf eich bod yn rhoddi i mi'r drafferth hyn; ac mewn gair rhaid i mi ddweyd wrthy, *gyfeillion*, os gallaf eich galw felly, fy mod yn gwerthu ac y gwerthaf, fel y mae doethineb gan ddynion i brynu: ac ni chewch un ateb arall gan eich gwasanaethwr.—Ac felly fe aeth o'r neilldu.

THEOPH. Oh ffeï! Y fath dueddiad gwael ac anghyfiawn a ddangosodd y dyn hwn! A pha beth a wnaeth *Diniwed* wed'yn?

EFE. Efe a'i gymdeithion a aethant yn ddiattreg at yr henuriad *Didwyll*, ac a fynegasant iddo'r cwbl yn fanol. Efe a'u derbynodd yn fwynaid, ac a addawodd wneud yn ofalus yr hyn a allai ar yr achos.

DIDWYLL, ar hyn, a aeth yn fuan i dŷ *Yefan*; ei fab-yngghyfraith, ac anfonwyd am yr henuriaid eraill; fe roddodd iddynt yr hanes bob yn rhan, ac un o honynt a aeth i weddi am gyfarwyddyd. Hwyl farnasant o'r cyd mai ewyllys eu Brenin a'u Deddfwr oedd, cyhuddo *Diwall* yn gyhoeddus o'i anghyfiawnder a'i drachwant yn y cyfarfod eglwys cyntaf, a gwneud iddo'n gyfattebol; a gorchymynwyd i frawd i fynegu hynny iddo.

AR y cyfryw gyfarfod, ar ol gweddio, *Yefan* a lefarodd wrth yr eglwys yn y modd canlynol :

"ANWYL frodyr, rhoddwyd gorchymyn i bawb  
 "sy'n caru yr Arglwydd (gobeithio trwy rās ein bod  
 "o'r rhif) i *gasau drwg* : wrth yr hyn y meddylir pob  
 "pechod. Y mae pechod o bob rhyw yn ffaidd; ond  
 "y mae rhai pechodau, naill ai yn eu nhattur, neu yn  
 "eu hamgylchiadau, ag y gellir eu galw yn ddrygau  
 "mawrion : ac yr wyf yma yn datgan fod *Cybydd-dod*,  
 "pa fodd bynnag y dirgelir ac y gorchuddir, yn un o'r  
 "drygau mwyaf. Ni chyfrifir yn yr ysgrifthur yn  
 "ddim llai nâ hollol *Eilun-addoliaeth*, ac yn bechod  
 "na ddylid cymmaint a'i enwi ymhlith *Crist'nogion*. Y  
 "mae yr Arglwydd yn *ffieiddio* y cybydd; a dylai  
 "pawb a'i gwasanaethant ef fod yn *ffieiddwyr* cybydd-  
 "dod. Yr wyf yn addef ei fod yn bechod anhawdd ei  
 "gael allan, ac am hynny yn fwy peryglus, ac i'w wil-  
 "ied yn fwy gofalus. Y mae yn troi'r galon oddi  
 "wrth Dduw. Ni ddichon y cybyddion etifeddu y  
 "deyrnas; am hynny mor bwyfig yw'r rhybudd, *Ed-*  
 "rychwch

“*rychwch, ac ymogelwch rhag cybydd-dod!* Luc. xii. 15.  
 “Ond y pechod hwn, er erchylled yw, ac anghyfiawn-  
 “der ei ganlynwr anwahanol, yr wyf yn cyhuddo un  
 “o’n haelodau yma’n bresennol o hono, sef *Diwall*;  
 “ac yn ei alw naill ai i gyfiawnhau ei hun, os gall yn  
 “wirioneddol, neu i arwyddo edifeirwch diffuant ac  
 “efangylaidd.”

DIWALL. Syr, yr wyf yn tybied mai fy nyledfwydd  
 yw *cyfiawnhau* fy hun, ac nid anhawdd hynny o flaen  
 dynion o farn a chywirdeb. Ond nes clywaf ddywed-  
 yd ychwaneg, mai’n ddigon i mi ateb *nad* wyf yn *euog*.

DIDWYLL. “Yr wyf yn foddlon iawn i *Ddiwall*  
 “gael ei gyfiawnhau, os gellir hynny yn ol rheol y gair;  
 “ond i gyfiawnhau y drygionus fy ffeidd-dra. Fro-  
 “dyr, fe’i cyhuddir o *anghyfiawnder* a *chybydd-dod*, yr  
 “hyn fy yr un peth a gwadu fod Duw y daioni pen-  
 “naf, a gwneuthur y byd drwg presennol ei ddiben  
 “pennaf. Hyn, er mor arfwyds, yr ydym yn barod i  
 “brofi. Y neb a gadwo yn ol mwy nâc y ddylai;—  
 “y neb a orthrymmo’r tlawd yn ei fattar;—y neb,  
 “os gall, nid yw’n gwneud yn gyfiawn wrth brynu a  
 “gwerthu;—y neb a wna i bethau’r byd arall roi  
 “ffordd i bethau y byd hwn;—yr wyf yn dywedyd  
 “etto, y neb sy’n rhodio yn y llwybrau hyn, neu yn  
 “un o honynt, rhaid ei farnu yn ddyn cybyddlyd:  
 “ond yr ydym yn barod i brofi fod *Diwall* yn rhodio  
 “ynddynt oll.”

DIWALL. Nis gallaf fod yn *euog* o’r cyntaf, canys  
 yr wyf yn rhoddi i’r tlawd; am yr ail, yr wyf yn ap-  
 pelio at y tlawd yr wyf delio â hwy; am y trydydd,  
 gobeithio y cyfiawnha fy arferwyr fi; ac yn y pedwar-  
 ydd, fy nghydwychod.

DYFAL. “Frodyr yr hyn mae fe’n rhoddi i’r tlawd,  
 “fydd



“ fydd adnabyddus iddo'i hun yn unig, nid i neb  
 “ arall: gwyr ein diaconiaid nad yw'n rhoi dim yn ein  
 “ casgliadau cyhoeddus.—Am yr ail, myneged y rhai  
 “ mae e'n cymmeryd arno i roddi benthyg ychydig ar-  
 “ ian iddynt heb log, y modd y maent fel caethion yn  
 “ gorfod negessa drosto a'i wafanaethu mewn amryw  
 “ ffyrdd, o *dra-diolchgarwch*. Deuant i fynegu, am ba  
 “ huriau ifel y maent yn gweithio iddo, neu gael eu troi  
 “ ymaith, a thalu y pryd hynny yr ychydig fydd ar-  
 “ nynt. Y mae erbyn hyn yn agos i ddihareb, am y rhai  
 “ sy dano, *Gofalent hwy am gadw ei hunain yn onest, ac*  
 “ *efe a ofala i'w cadw hwy yn dlawd*.—Am y tryd-  
 “ ydd, y mae gennym esampl ddiweddar iawn am ei  
 “ anghyfiawnder.” Yma adroddwyd yr holl chwedl  
 ynghylch *Diniwed*, a'r modd y dywedodd, *Y gwerthai*  
*yn ol doethineb dynion i brynu*.——“ Ac am y ped-  
 “ warydd, mi wn nad yw addoliad teuluaid yn cael ei  
 “ gadw yn gyffon nac yn brydlon; y mae e'n aml yn  
 “ canlyn golygiadau mwy hoff mewn tafarndai, pan y  
 “ dylai fod ar ei liniau gyd â'i deulu: ac mi wn fy hun  
 “ nad yw ei brentis tlawd yn cael nac amser na chan-  
 “ wyll i ddim fy'n edrych fel crefydd.”

DIWYB, henuriad arall a ddywedodd, “ Frodyr, ein  
 “ rheol yw rhodio mewn cyfiawnder a thrugaredd tu  
 “ ag at bawb, am hynny na atto Duw i ni gyhuddo  
 “ *Diwall* o ddim nad yw wir: i wneuthur cyfiawnder  
 “ âg ef, ac i ddangos trugaredd iddo, gan hynny, ni  
 “ alwn dystion cymmwys ar bob rhan o'i gyhuddiad.  
 “ Am ei attaliad o'r hyn na ddylai, llefared y Diacon-  
 “ iaid.”

DIACONIAID. “ Yr ydym yn unfryd yn datgan,  
 “ nad yw odid byth yn rhoi un peth yn ein casgliadau  
 “ i'r tlawd; ac am ei ddyledswydd i'n parchedig He-

“nuriaid athrawol, y rhai a gyfrifir gan bawb o'r eg-  
 “lwys ondefe, yn deilwng o barch dau-ddyblyg, wrth  
 “ystyried ei gyfoeth, y mae arnom gywilydd i fôn am  
 “dano: ac y mae'r hyn a rydd, yn dyfod gyd â'r fath  
 “anewyllysgarwch a fyrni wyneb, a phe na dderbyniafai  
 “ddaioni erioed trwy eu gweinidogaeth: a rhydd awg-  
 “rym chwithig, y gallent fyw heb gymmorth oddi  
 “wrtho ef na neb arall, ac y bydd yn ddigon cynnar i  
 “ddyfod i geisio pan fo eifieu elusen arnynt.

DIWALL. Dyna gydnabyddiaeth ardderchog o'm  
 cymmwynasgarwch! Nid oedd arnaf un rhwymiad i  
 roddi un peth; ag felly, gobeithio, na wnaethum un  
 anghyfiawnder.

DIWYD. Pa ran bynnag y mae Duw yn ofyn o'ch  
 meddiannau, y mae yn anghyfiawnder o fawr faintioli  
 i'w attal; a hynny a gewch chwi wybod pan ymddan-  
 gosoch o flaen brawdle uwch. “Ond am orthrymder,  
 “frodyr, yr ail gyhuddiad, y mae gennym lawer o dyf-  
 “tion, ond nis galwn mwy nâ dau o honynt: attolwg,  
 “frawd *Anghenus*, mynegwch i'r eglwys ar fyr eiriau  
 “yr hyn a wyddoch.”

ANGHENUS. Yn dda gennyf gael gwaith gan rai a  
 allai fy nhalu, mi weithiais dros amfer iddo ef; os medd-  
 yliai ef fod yn anhawdd i gael gwaith, gwnai i mi weithio  
 am hur isel: ac wrth dalu, gwnai yn wastadol i mi gym-  
 meryd moddion am ran fawr o'r hyn oedd ddyledus i mi,  
 ac er dweyd nad oedd arnaf eu heifieu, attebai fod yn rhaid  
 i mi eu cymmeryd, neu gael fy nhroi ymaith; ac os  
 nad oedd arnaf eu heifieu y gallwn eu gwerthu. Ond  
 ni allais erioed eu gwerthu am agos y pris oedd arnynt.

DIWYD. Y brawd *Diddrwg* mynegwch chwithau  
 yr hyn a wyddoch wrth yr eglwys.

DIDDRWG. Yn fy eifieu mi fenthyciais arno ych-  
 ydig o arian; ac fe ymddangosodd yn barod iawn i hyn-  
 ny, er

ny, er iddo ei fenthycia i mi; a dywedodd na cheisiai un llog, *canys* eb efe, *geill fod yn eich ffordd i wneud gwasanaeth i mi*. Ymddangosodd hyn yn gymmwynas; ond ni aethum erioed dan y fath gaethder: mi weithiais ac a drafferthais drosto fel caethwas; er hynny weithiau y gallwn obeithio fy mod yn ei foddloni; a llawen oeddwn os ennillwn ei wên yn un pris. Yn fyr, marchogodd fi fel perffaith dreisiwr. Pan daleis ef, yr oedd i mi fel gwaredigaeth o gaethiwed yr *Aipht*, a bendithiais Dduw.

DIWALL. Yma y gall yr eglwys weled etto fel y gwobrwyir fi am fy nghymmwynafau; pa fodd bynnag yr wyf yn addo i'm *cyfeillion* hyn, na tramgwyddaf m'o honynt felly mwy.

DIWYD. Am ei anghyfiawnder mewn gwerthu, ni gawfom hanes arfwydu eisioes yn achos *Diniwed*; ac am ei ffordd o brynu, pan fyddai yn ei bwer, chwi gewch glywed gan y brawd *Anghenog*.

ANGHENOG. Yr oeddwn yn ddiweddar mewn mawr eisieu arian, a chennyf ddarn o foddion, mi ai cynnygiais i *Diwall* ar werth. Efe a wyddai fy mod mewn amgylchiadau isel, a than angen i'w werthu yn rhyw bris. Ar fy nghynnygiad o hono iddo ef, ni edrychai ddim arno. Mi ymbiliais ar iddo ei edrych, canys yr oedd yn rhagorol dda: efe a'i edrychodd, ac a'i dirmygodd. Deifyfais arno i'w brynu, o herwydd fy *eisieu presennol*. Dywedodd nad oedd am dano, nad oedd gyftal ag y siaradais i. Dywedais drachefn, y byddai yn gymmwynas i mi iddo i'w gymmeryd, ac y byddwn ymrwymol iawn iddo. Yna dywedodd, rhaid i chwi gymmeryd rhan o'r gwerth yn *foddion*. Attebais na wnai *hynny* mo'r tro i mi: rhaid cael y cwbl yn *arian*. Yna eb efe ni chewch ond hyn a hyn am dano; nid oedd yn agos ei werth.



ei werth rhwng gwr a gwr : ond fel yr oedd fy eifieu yn fawr, mi gydsyniais. Ond, eb efe, a raid i chwi gael arian *parod*? Dywedais, am fod fy angen cymmaint, rhaid i hynny fod. Yna, ebe fe, oni chollwch hyn a hyn, ni rof fi mo'r pris, ewch âg e' lle mynnoch. Fe wyddai yn hollol, fod fy amser i fel dyn tlawd yn werth-fawr, ac o bosibl nas gallwn yn fuan gwrdd âg un ai prynai: ac felly dan walgfa o dlodi ac eifieu yr hyn y cymmerodd fantais arno, gorfod i mi werthu fy eiddo ym mhell dan bris.

DIWALL. Mi sefaf atto, fod yn rhaid i mi ddarparu dros fy nheulu; y mae gair Duw yn ei wneud yn ddy-ledfwydd arnaf, a rhaid i mi brynu a gwerthu fel y gallwyf. Gobeithio i mi eich cwbl dalu, nid wyf yn eich dyled chwi.

DIWYD. "Yna, frodyr, o ran ei fod yn parchu peth-  
 "au y byd hwn uwchlaw gofalon mawr teyrnas y  
 "Gwaredwr a'r gogoniant i ddyfod, y mae y brawd  
 "Dyfai wedi profi hynny yn ddigon amlwg. Pa bryd  
 "yr anrhydeddwyd neb o'n cyfarfodydd neillduol â'i  
 "gyfeillach ef? Pa fodd yr addolir Duw yn ei deulu?  
 "Hwyrach nad yw'n ddoeth i ofyn i'r rhai a wyddant  
 "orcu. Y mae yn ddrwg iawn gennyf fod un dan  
 "enw crifftion, yn ymddangos y fath ddyn; a mwy  
 "felly, ei fod ef fy'n gwybod llawer mwy am dano'i  
 "hun nâ hyn oll, yn dywedyd o flaen Duw a dynion,  
 "nad yw yn euog."

GRUFFYDD, Henuriad arall a ddywedodd, "Yn  
 "hyn y gwelwn natur afwydus pechod yn gyffredin-  
 "ol, ac o'r pechod o *gybydd-dod* yn neillduol. Y mae  
 "pob pechod yn ddall ac yn eofn, a dynion ynddo,  
 "os na attelir, yn caledi'n raddol tu hwnt i deimlad.  
 "Ond pan syrthio neb mewn cariad â'r byd hwn, y  
 "mae

“ mae *Duw* y *byd hwn* yn fuan yn dallu eu llygaid. Y  
 “ maent oll yn ddirmygwyr o eraill, ac yn hunan gyf-  
 “ iawnwyr. Fel hyn y dywed yr Arglwydd, *Marfandwr*  
 “ *yw efe*, yn ei law y mae cloriannau twyll, da ganddo or-  
 “ thrymu. A dywedodd *Ephraim*, *Etto mi a gyfoethogais*,  
 “ *cevais i'm olud*; ni chafwyd yn fy holl lafur anwiredd  
 “ ynof, a fyddai bechod, Hof. xii. 7, 8. Nid rhyfedd yw  
 “ yntè fod gorthrymwr cybyddlyd yn ei gyfiawnhau ei  
 “ hun.—Ond gobeithio y bydd i'r *Duw* trag'wyddol,  
 “ yr hwn yr ydym yn ofni ac yn wasanaethu, i arwain  
 “ yr eglwys mewn barn.”

DEWI. “ Anwyl frodyr, os ydych oddi ar yr hyn  
 “ oll a glywsoch, fel eglwys y *Duw* byw, yn barnu fod  
 “ *Diwall* wedi ei gyfiawnhau ei hun yn ddigonol oddi  
 “ wrth y cyhuddiad o *gybydd-dod*, gormes, ac anghyf-  
 “ iawnder; arwyddwch hynny trwy godiad dwylaw:”  
 “ *ond ni wnaeth un o honynt*.——Yna, eb efe drachefn,  
 “ Os ydych fel eglwys i *Grist* yn barnu *Diwall* yn  
 “ euog o'r rhag-ddywededig bechodau, yn ei rybuddio  
 “ o honynt, ac yn ei alw i edifeirwch diffuant; ar-  
 “ wyddwch hynny trwy godiad dwylaw:” yr hyn a  
 “ wnaethant yn unfryd.

AR hyn, Dewi a lefarodd wrth *Diwall*, “ Y mae  
 “ *Crist* trwy yr eglwys drallodus hon o'i eiddo, yn  
 “ eich galw chwi i edifeirwch am eich holl ffyrdd pech-  
 “ adurus, ac yn neillduol am eich cybydd-dod a'ch gor-  
 “ mes.”—Ac ar y rhybudd a gwaith y dydd hwnnw,  
 trwy daer weddi, deifyfiasant fendith y nefoedd; ac  
 felly terfynwyd y cyfarfod.

THEOPH. Wele! iawn y gellir galw eglwys yn  
 gweithredu yn y fath drefn ac yn y fath yspryd, yn or-  
 fedd barn *Crist* ar y ddacar; y mae hyd yn oed y medd-  
 wl o honi yn taro fy nghalon â pharchedig ofn.

NEOPH. Ond beth ddaeth o'r hwn a rybuddiwyd?

EPE. Yr oedd yn fwy caled y cyfarfod eglwys nefaf, yn ymddangos yn ddig iawn wrth yr eglwys, yn enwedig ei fwyddwyr; a dywedodd wrthynt, ei fod yn deimladwy nad oedd heb ei amherffeithiadau mwy na hwythau, ac yn gobeithio y cai faddeuant fel hwythau; a bod yn dda nad oedd ei wynfyd yn ymddibennu arnynt hwy. Ar hynny *Yefan* a osododd y peth o flaen yr eglwys; a hwy yn unfryd a'i rhybuddiasant yr ail waith, ac a'i galwasant i edifeirwch.

CHRIST. Fel hyn y dangosafant dynerwch ac ymaros Crist. A pheth a wnaethant wed'yn?

EPE. Fe ballodd ddyfod i'r *trydydd* gyfarfod eglwys. Yr Henuriaid, â gosid calon a sylwasant, pa reolau a adawodd Crist i'w eglwyfi i rodio wrthynt; a phan fyddai y moddion appwyntiedig i ddwyn troffeddwyr i edifeirwch yn aneffeithiol, beth oedd y ddyledswydd *olaf* a erchodd Brenin *Sion* iddynt. Hwy aethant yn gydwybodol trwy'r holl ddyledswyddau ond yr *olaf*, ac yn awr yr oedd eu calonnau yn crynu o fod yn rhwym i'w chyflawni; ond rhaid ufuddhau i Grift; rhaid mantumio ei anrhydedd, gwir barch ei achos, a phurdeb ei dŷ. Am hynny ebe

DEWI. Frodyr, os ydych fel eglwys i Grift, yn barnu mae eich dyledswydd yw didoli *Diwall* o'ch cym-mundeb, a'ch bod yn awr yn weithredol yn enw yr Arglwydd Iesu Grift, yn ei *fwrw ymaith o'ch plith*; arwyddwch hynny trwy godiad dwylo: *yr hyn a wnaethant yn unfryd*.—Ac ar hynny, *Dewi* a gyhoeddodd ei fod yn *weithredol wedi dorri ymaith*; a gweddiodd gyd â dagrau lawer am fendith ar yr ordinhad arfwydu; a bu yn neillduol daer ar iddi gael ei harddel er darostwng pechod yr *ysgymunedig*, fel y byddai ei yspryd cadwedig yn nydd yr Arglwydd Iesu.

NEOPH.



NEOPH. Ai yn y modd hyn y gwnaed â phawb a ysgymmunid?

EPE. Nage; ond hon oedd y drefn gyffredin. Wrth ymdrin â *meddwon*, *plant gwrthryfelgar*, a *hereticiad*, hwy amrywient mewn rhan.

NEOPH. Da fyddai gennyf gael eù hanes.

EPE. Mewn odfa arall, os Duw a'i canniatta, o bosibl y cewch: yn bresennol y mae ein hamser wedi myned heibio.

THEOPH. Boed i'r Yspryd trag'wyddol felly i dywys ein holl ffyrdd, fel yr harddom athrawiaeth Duw ein lachawdwr ym mhob peth, ac na ofidiom byth e eglwys Crist.

YMDDIDD.



## YMDDIDDANIAD VII.

Am y pechod o feddwdod.	feriad, &c.
Rhybuddio un meddw; ei	Cyhuddo un arall o'r un bai,
gau o gymmundeib; ei ad-	&c. &c.

## CHRISTOPHILUS.

**G**ROESAW, fy anwyl Gymmodogion! yr oeddwn yn dechreu eich gweled yn hir yn dyfod.

PHILA. Dieu yr oedd eich meddyliau yn fuddiol weithredu ar ryw destyn pwyfig.

CHRIST. Y mae fy meddyliau i yn fynych yn derfysglyd; ond yr hyn yr oedd fy meddwl fwyafarno oedd y bregeth a glywais y sabbath diweddas, ar y geiriau, "Na feddwer chwi gan wîn, yn yr hyn y mae gormod-  
"edd; eithr llanwer chwi â'r Yspryd," Eph. v. 18. Sylwodd y gweinidog gyd â galar calon, y fath genhedlaeth wag o broffeswyr crist'nogaeth fy yn ein dyddiau ni. Llawn o hyder y gallant fod, llawn o fŵn, llawn o wîn, neu llawn o *gwrw*; ond b'le mae'r dynion sy'n ymddangos yn llawn o Yspryd Duw?

NEOPH. Yn sicr ni welais i mo honoch yn ein lle ni o addoliad, mi feddyliais eich bod oddi gartref. Gadewch i glywed ychwaneg o'r bregeth.

CHRIST. Yr oedd y gwr yn ymddangos o yspryd rhagorol; yn hollol am râs Duw sy'n dysgu i ymwadu âg annuwioldeb. Fe safodd yn fawr ar *haelioni* Duw yn ei gyf.

ei gyfammod o rās, yn rhoddi ei hael *Yspryd* i ddynion, gogoniant ei *dusfwnol breswylfod*, a'i *weithrediadau lle y mae felly'n preswyllo*.—Sylwodd i'w wrandawyr,—mor groes i'r datguddiad, ac yn wir i reswm, yw tybied fod dyn fo'n llawn o wîn neu gwrw, wedi lenwi â holl gyflawnder Duw, neu yng ngeiriau'r testyn, wedi *lenwi â'r Yspryd*. Appeliodd am hyn, at holl gynhwysiad yr *esengyl*, at yr *eglwys*, at y *byd*, at *wragedd a phlant newynllyd y cyfryw ddynion*, ac at eu *cydwybodau eu hunain*. A dywedodd wrthynt na wna proffes siaradus y meddwyn ond tynnu cwmwl ar rās Duw, a thrymhau ei euogrwydd ei hun.

NEOPH. A pha fodd yr oedd ar y gwrandawyr?

CHRIST. Yn siwr, yn oedd rhai o honynt mewn dagrau, ac yn dangos mawr flinder; eraill yn edrych o'u hamgylch, ac yn ddiotal am y pethau hyn; a rhai a ddangosafant anesmwythder a llid yn eu wyneb, ac edrychant gyd â gwawd ar eu gilydd: a phan ddaethant allan, mi glywais un o honynt yn dweyd wrth ei gyfeillion,—*Efe a'i rhoddodd i ni; ai pregethu'r esengyl yw hyn?*

THEOPH. Siwr, nid oedd neb o'r Yfwyr hyn yn cymmeryd arnynt i fod yn *grefyddol*.

CHRIST. Oeddent; a rhai o honynt yn honni hyder mawr,—yn eglurhauwyr mawr ar achosion cydwybod,—a thra y maent wrth y cwrw, hwy holant ac a benderfynant nis gwn pa sawl dadl.

NEOPH. Wele, yr Arglwydd fyddo gyd â'i athrawon yn y fath leoedd, rhag i'w calonau dorri!

THEOPH. Ni bu yng nghof neb byw, un tŷ cwrw yn *Potheina*. Ond y mae rhai o honom yn cosio tanu rhwyd yn ein golwg. Nid ymhell oddi wrthym gosodwyd tŷ-cwrw i fynu âg arwydd y *Ddraig*; a'r tafarn



tafarnwr a arferodd bob moddion a allai i'n rhwydō. Ar ddiwrnod fe achwynodd wrth un, mor anfwyn yr oedd trigolion *Potheina*, heb fyth ddyfod i'w dŷ, na chaniattau i neb oedd yn perthyn iddynt i ddyfod, a bod ei ddiod wedi egru ac yntef wedi ei hanner dorri trwy hynny. Ebe ei gydymaith, yn gyfrwyfaidd, chwi ofodafoch *gam arwydd* i fynu; oblegid y mae holl drigolion *Pothcina* wedi ymroi i wrthwynebu y *Ddraig*, ond y maent yn proffesu eu hunain yn ddilynwyr yr *Oen*; am hynny chwi wnewch yn dda i newid eich arwydd. Y gwr yn ganlynol a'i newidiodd, a gosododd i fynu arwydd yr *Oen*; ac fe gyfarfu â gwâs i mi ar ddiwrnod, ac a ddywedodd, Y mae'n ddrwg iawn genyf i dramgwyddo trigolion *Potheina*, trwy arwydd ammharchus uwchben fy nrws; rhoddwch fy ngwasan-aeth gostyngedig iddynt, a mynegwch fy mod wedi ei dynnu lawr a gosod i fynu arwydd yr *Oen*. Ebe fy ngwas, "Yr wyf yn meddwl y tybia ein pobl ni, er ei fod yn ymddangosiad o'r *Oen*, ei fod etto'n cadw cyn-  
"heddfau'r *Ddraig*, ac na ddont yn agos atto," Dat.xiii.  
11. Ac nis gwnaethum; ac ar ol dau neu dri macfad, a gynhorthwyodd ei gyfeillion o bell iddo yfed, fe adawodd y lle, ac ni chawfom un tŷ-cwrw yn agos attom mwy.

NEOPH. A ydyw tafarndai ddim yn gyfreithlon?

THEOPH. Ydynt yn sicr, ac yn llefiol hefyd, er cyfleustra *teithwyr*, os na bydd mwy nâ b'o raid, ac os bydd cyfreithau Crist yn barchus yno.—Ond wele *Epenetus* wedi dyfod.

EPE. Anwyl frodyr a chyfeillion, esguswch fi, cefais fy rhwystro gan achosion angenrheidiol. Y mae eich cyfeillach mor foddol, am hynny nid wy'n arfer bod yn olaf.

PHILA.

PHILA. Dymunwn wybod y modd y trinient trof-  
eddwyr cyhoeddus yng Nghaerludd.

EPE. Yr oedd yn eu plith hwy ddyn a elwid *Medd-  
wyn*, yr hwn a roddodd iddynt lawer o ofid, ac fel  
gwreiddyn chwerwedd oedd debyg o lygru llawer. Ar  
ei broffes gyntaf o grist'nogaeth, a thros amser gwed'yn,  
fe ymddygodd yn dda; ond ar ol hynny dechreuodd  
ddangos gormod o ferch i ddiod gadarn: a'r brodyr a  
fwyddwyr yreglwys a roddasant iddo ocheliad prydlon;  
yr hyn a gymmerodd weithiau yn fwynaid, ar brydiau  
eraill dangosai ei wynebpryd nad oedd mor dderbyniol.  
Ar amser, 'fe yfodd *Fethyglyn* i'r fath ormodedd, nes  
oedd holl argoelion meddwod arno, ac *arweinwyd* ef  
adref. *Didwyll* a *Diwyd*, yr henuriaid onest, a glywsant,  
ac a aethant atto yn ddioed, a chyhuddasant ef o'r  
pechod, yr hyn nis gall'fai wadu; hwy sylwasant iddo  
amryw o amgylehiadau trymhaus ag oedd yn ei ganlyn,  
a deisyfiant arno ddyfod i'r cwrdd eglwys nesaf, a  
phroffesu edifeirwch cyhoeddus yngwydd pawb.—Fe  
ddywedodd yr *ystyriai y peth*; ond meddyliodd y gwnai  
ymdriniad mwy dirgel o hono, ddwyn llai o wradwydd  
ar gristianogaeth.

DIDWYLL. Beth yw eich gofal chwi am anrhydedd  
cristianogaeth, nis gwyddom ni; a pha mor bell y mae  
cristianogaeth wedi ei gwradwyddo o'ch achos chwi,  
nis gallwch chwithau wybod: Y mae miloedd yn eich  
cym'dogaeth, yn dda ganddynt gael fhyw beth i wrad-  
wyddo eich crefydd chwi. Y mae eich pechod eisoes  
rhwng gwefusau cyhoeddwyr; pe caent hanes eich ed-  
ifeirwch cyhoedd hefyd, fe wnai mewn rhyw radd gy-  
fiawnhaa cyfreithiau ein hanwyl Weredwr, ac amddiff-  
yn yr eglwys yn ei phroffes sanctaidd, hyd yn oed yn  
eu cydwybodau hwy. Y mae Crist wedi ei niweidio,  
yn ei

yn ei enwac yn ei achos; y mae ei blant wedi eu blino; ac y mae casauwyr duwioldeb wedi eu caledu, a'u gen-  
euau wedi agoryd i gablu; a rhaid bod eich cydwybod  
chwithau dan euogrwydd a chwmmwl: am hynny, ed-  
ifeirwch *cyhoedd* fy'n ymddangos yn ddyledswydd ar-  
noch; ac nid ymostfyngiad ger bron dau neu dri, fel  
mewn troseddau llai cyhoedd.

MEDDWYN. Yr wyf yn edifarhau; yr wy'n dweyd  
hynny wrthych chwi; ac yn foddlon i chwi fynegu  
hynny i'r eglwys: a gobeithio y cyfrifir hyn yn edif-  
eirwch cyhoedd.

DIDWYLL. Pa un ai fod yn *edifeirwch* ai nid yw, all  
fod yn amheius; ond ei fod yn *gyhoedd*, ni wyddom nad  
yw. Ni allwn ni ddweyd dim ond i chwi fynegu i ni  
yn *ddirgel* eich bod yn edifarhau. Ond rhaid i eglwys  
Crist, yr hon a flinasoch, i farnu yn ol cyfreithiau ei  
Brenhin, ac yn ei wydd.

MEDDWYN. Fel y dywedais o'r blaen, yr wyf yn  
dywedyd etto, mi *ystyriaf* yr hyn a ddywedasoch.

DIWYD. Dymunaf i chwi wneud hynny; a mi  
chwenychwn o'm calon i chwi *ystyried*, pan fyddo  
cwppan yn eich llaw, a ydyw yn gyfreithlon ac yn  
fuddiol i'w yfed.

NEOPH. Cyngor da: dichon *ystyriaeth* gael effaith  
dda ar foelau dynion. Y mae holiadau dwys wedi eu  
cynnig i ystyriaeth, ag fy'n perthyn i'r matter hyn.  
“ I bwy y mae gwae? i bwy y mae ochain? i bwy y  
“ mae cynnen? i bwy y mae dadwrdd? ac i bwy y  
“ mae gweliâu heb achos? i bwy y mae llygaid coch-  
“ ion?—I'r neb fydd yn aros wrth y gwîn: i'r neb  
“ fydd yn myned i ymofyn am wîn cymmysgedig. Nac  
“ edrych ar y gwîn pan fyddo coch, pan ddangoso ei  
“ liw yn y cwppan, pan ymgynhyrfo yn iawn. Yn y  
“ diwedd



“diwedd efe a frath fel sarph, ac a biga fel neidr,”  
Diar. xxiii. 29.—32.

THEOPH. Da, *Neophytus*, pe byddai i icuange a hên trwy'r tir ond iawn ystyried eu ffyrdd; a miloedd o feistri uchel-olwg a phorthianus i ystyried, pa alwad y gemmerant i fynu nefaf.—Esgusfych ni'll dau, anwyl *Epenetus*, ac ewch rhagoch.

EPE. Er na *addawedd* i ddyfod, y cyfarfod eglwys nefaf yr ydoedd yn bresennol; ac ar ol gweddi a chyn- gor, llefarodd *Dewi* wrth yr eglwys fel y canlyn: \*

“ANWYL frodyr, trwy oludog rās Duw, ni roisom  
“ein hunain i fynu i'n Prynwr mewn cymdeithas eg-  
“lwyfig, i rodio yn ei holl ddeddfau a'i ordinhadau yn  
“ddiargyoedd; a pha fwya y cydffyrfiom â hyn, mwyaf  
“y gogoneddir ein Prynwr, a mwyaf ein gwir heddwch  
“ein defnyddioldeb a'n gogoniant. Y mae pob pechod  
“yn tueddu i gwmmwlu'r meddwl, ac i'n pellau oddi  
“wrth bresennoldeb llonnaidd ein Tad; ond y mae  
“rhai pechodau ag fydd ar unwaith yn gosod ein gogo-  
“niant yn y llwch, dan ba un y gallwn ddweyd, Syr-  
“thiodd y Goron oddi ar ein pen, gwae ni bechu o honom!  
“Ym mhllith y rhai hyn, yr wyf yn cyfrif *Meddwod*;  
“neu yfed i ormodedd. Ar er y dichon meddwl llyg-  
“redig dyn i edrych arno yn beth o fychan pwys, y  
“mae trymderau aethlyd yn ei ganlyn. Y mae yn be-  
“chod sy'n cryf dueddu i ddistrywio ein cyrph, y rhai  
“sy

\* Y trydydd glafied gochel di,  
Tu fewn mae hwnnw'n drech nâ thi,  
'Rwyt ti yn drechaf o'r tu faes,  
Bwr ef i'r llawr, i gario'r maes,  
Mae'n gyfiawn taslu hwnnw i lawr,  
A'th dafiai di i'th g'wilydd mawr.

HERBERT.

“ fy waith Duw;—yn llyfetheirio ac yn caethio yr en-  
 “ aid rhesymmol, fydd fwy rhagorol:—yn gamarferiad  
 “ anniolchgar a ffaidd o haelioni y nef;—yn gosod  
 “ dyn allan o bob ffordd i wasanaethu Duw;—ie, yn  
 “ gosod Duw *arall* i fynu yn ei erbyn ef, trwy fod dyn  
 “ yn gwneuthur *Duw o'i fol*, Phil. iii. 19.—Anwyl  
 “ frodyr, er fod y pechod hwn yn ddrwg mor fawr, y  
 “ mae un o'n haelodau, yma'n bresennol, yn euog o  
 “ hono. Y mae yspryd Duw yn dweyd, *Na thwyller*  
 “ *chwi, ni chaiff Meddwon etifeddu teyrnas Dduw*, 1 Cor.  
 “ vi. 10. *A chyd â'r cyfryw, na fwytta*, pen. v. 11.  
 “ *Meddwyn*, fe'ch cyhuddder yma o'r pechod hwn; yf-  
 “ tyriwch natur erchyll y trosedd, a pha ffordd fydd i  
 “ chwi i ogoneddu Duwanfoddlon, ac i gyffuro eglwys  
 “ alarus. Dymunir arnoch lefaru.”

MEDDWYN. Y mae fy ngalwad yn fy arwain i gyf-  
 eillach, ac i amryw faglau anocheladwy; ac y mae o'r  
 fath natur a'm bod mewn eifieu llymmaid i'm cynnal  
 nawr ac eilwaith; ond pa beth a pha mor aml, go-  
 beithio y golygir fi y barnwr cymmwyfaf. Yr wyf yn  
 addef i mi bechu, yr oedd yn edifar gennyf drannoeth,  
 a byth oddi ar hynny; ond prin y gallaf dybied fy mai  
 mor drwm ag y dywedafoch. Nid wyf yn hoffi gwneud  
 y gwaethaf o bethau; er hynny, yr oedd yn bechod,  
 yn sicr, ond dywedir fod *Gwaed Crist yn glanhau oddi*  
*wrth bob pechod*, ac felly gobeithio y gallaf fod yn ef-  
 mwyth Mi gymmeraf mwy o ofal dros yr amser i  
 ddyfod. Mi ddylwn wilio 'rwy'n sicr, canys y mae  
 llawer yn disgwyl i mi gloffi, er nad ydynt eu hunain  
 yn ddifeius.

YEFAN. “Rhaid addef fod meddwdod yn bechod mawr  
 “ iawn; yn gwadu Duw, ac yn distrywio dyn; ac i fod  
 “ *Meddwyn* yn euog o hono, nid oes eifieu prawf. Syl-  
 “ wyd

“wyd ar ei duedd cyn hyn, a rhybuddiwyd ef yn amf;  
 “a rhaid i’w waith yn torri trwy bob attaliad, ddangos  
 “archwaeth lygredig. Y mae’n dda gennyf ei glywed  
 “yn dweyd fod yn ddrwg ganddo; a dymunwn o’m  
 “calon i’w alar i ymddangos o fath dduwiol. Ond y  
 “mae rhai pethau a ddywedodd yn tyntu cwmwl  
 “drosto: y mae e’n rhoi’r bai ar ei orchwyl a’i alwad,  
 “ac felly o ganlyniad ar Ragluniaeth; yn go debig i’n  
 “rhieni cyntaf, *Y wraig a roddaiſt i mi*. Yna y mae’n  
 “lleihau ei fai, ac yn crybwyll gwaed Crist fel yn  
 “glanhau oddi wrth bob pechod, ac ar hynny yn bod  
 “yn esmwyth: ond nid yw hyn yn *edrych ar yr hwn*  
 “*a wanodd*, ond ar fychandra ei bechod. Yn ddi-  
 “weddaf, y mae yn gosod ei wiliadwriaeth yn ol llaw  
 “ar sylfaen gau, ar ddisgwyliad eraill i’w weled e’n  
 “cloffi, y rhai nid ydynt eu hunain yn ddifeius; yn  
 “hyn y mae e’n gwrth-feio yn bechadurus.—Ond fel  
 “y gwelo yr eglwys bethau mewn goleu clir, dymunaf  
 “ar fy *mrodyr* a’m cyd-henuriaid i lefatu eu meddyl-  
 “iau.”

DIWRD. “Yr wyf yn oftyngedig yn meddwl y dy-  
 “lai y pechod o *feddwod* gael ei drin â rhyw fefur o  
 “dwymder a forriant. Y mae y *meddwyn* yn gwneud  
 “cam â’i hun ac eraill;—yn ymladd yn erbyn Duw,  
 “gân droi ei drugareddau eu hun yn ei erbyn;—yn  
 “gosod i fynu Dduw arall, ac yn lledu haint pa le byn-  
 “nag yr elo. Cyfrifir y meddwon yn blant *Bekial*.  
 “*Gwae feddwon Ephraim! Gwae feddwon Cred! Ni*  
 “*chant etifeddu teyrnas Dduw*. Am ein aelod hwn,  
 “nid wyf yn gweled ei edifeirwch yn gyfattebol i’w  
 “fai. Y mae’n dweyd fod yn ddrwg ganddo; ac yr  
 “wyf yn credu fod yn ddrwg ganddo fod ei fai yn *ad-*  
 “*nabyddus*. Gobeithio y gwna y Brenin yr ydym yn  
 Y “wafanaethu,



“ wafanaethu, i arwain ei eglwys mewn barn. Nid  
 “ wyf yn erbyn derbyn gwir edifeirwch neb; ond gan  
 “ nas gallaf ei ganfod yn *Meddwyn*, ni wn i am un  
 “ mesur mwy cymmwys i ni gymmeryd, nâg yn *ddioed*  
 “ yn enw Crist i’w ddiidoli.”

GRUFFYDD, henuriad arall, a ddywedodd,—“ An-  
 “ wyl frodyr, Pechod yw y peth ffaidd y mae Duw’n  
 “ gafau; ond rhaid i ni edrych ar ddangos y tofturi  
 “ hynny at bob dyn, ag y ganlynir yn wastad â mwyn-  
 “ der, hir-ymaros, ac ymdrech diflino i adferu gwrth-  
 “ giliwr. Heb hyn, ni allwn ni byth wneud cyn-  
 “ nyrchioliad dyledus o dofturiaethau ein trugarog a’n  
 “ ffyddlon Arch-offeiriad, nac ystyried y modd y geill  
 “ fod arnom ein hunain. *Frodyr, os goddiweddir dyn*  
 “ *ar ryw fai, chwychwi y rhai ysprydol adgyweiriwch y*  
 “ *cyfryw un mewn yspryd addfwynder, gan dy ystyried*  
 “ *dy hun rhag dy demtio diheu.* A bechodd y brawd?  
 “ Caniatteir iddo bechu yn ddirfawr: ond gadewch  
 “ ni ymdrechu ei adgyweirio mewn yspryd addfwyn-  
 “ der. A oes un peth fel edifeirwch yn ymddangos?  
 “ Bendithiwn Dduw am hwnnw, ac annogwn e’.  
 “ Ond os meddyliwn nad yw ei edifeirwch yn cyfatted  
 “ i’w bechod, ymdrechwn i’w ddygid i fynu i hynny,  
 “ trwy ei rybuddio yn enw’r Arglwydd, a gweddio  
 “ drosto ar Dduw pob grâs. Ond nid wyf yn meddwl  
 “ fod *didoliad dioed* yn ddoeth.”

ADDFWYN, henuriad llywodraethol arall, a lefarodd  
 fel y canlyn: “ Frodyr, yr wyf yn barodol addef,  
 “ mewn perthynas i rai pechodau, fod llawer iawn yn  
 “ yrlyn a ddywedodd ein hanwyl frawd *Gruffydd*.  
 “ Er esampl, y dyn a fyddo *heretic*, gwrthod ar ol un ac  
 “ ailrybudd, Tit. iii. 10. Ond ym mha le y dywedir  
 “ am feddwyn, ar ol un ac ailrybudd, gwrthod? Nid  
 “ wyf

“wyf yn gweled un rheol i raddol rybuddion, mewn  
 “achos o anfoesoldeb aflan megis meddwdod. Ni chy-  
 “farwyddir y *Corinthiaid* i arfer y cyfryw drefn tu ag  
 “at y dyn godinebus, ond yn ddioed i’w *fwrw ymoith*  
 “o’u *plith*, 1 Cor. v. 13. a pha ham lai â *meddwyn*?”

DIDWYLL. “Anwyl frodyr, gobeithio na fyddaf  
 “byth yn ddadleuwr dros anwiredd, ac na agoraf fy  
 “ngenau unwaith mewn amddiffyniad o bechod; ac yr  
 “ydwyf yn edrych ar feddwdod yn bechod mawr iawn.  
 “Mor belled ag y llwydda, yr alltudir Crist’nogaeth.  
 “—Ond yn yr achos presennol, caniatteuwch y dylid deol  
 “meddwon yn ddioed o eglwys Crist; etto ni phro-  
 “fwyd fod y brawd hwn yn *feddwyn*. Ei fod yn euog  
 “o feddwi fy wir, ac nid yw ef yn ei wadu: ond a  
 “raid oddi wrth hynny ei gyfenwi yn feddwyn? Na  
 “sefydlwn yr enw, nes yr ymddangoso’n gyndyn, yn  
 “gwrthod diwigio. Yr wy’n addef fod ei bechod yn  
 “aflan iawn; ond nis gallaf weled mai ein dyledswydd  
 “uniongyrchol yw ei ddidoli o’n cymdeithas, heb ry-  
 “buddion blaenorol, a galwadau i edifeirwch. Yr wyf  
 “yn oftyngedig ddeisyf barn ein parchedig *Fugail* a’n  
 “*Hathraw*, ar y pwngc.”

DEWI. “Ein dyledswydd yn ddieu, fel eglwys i  
 “Grist, yw sefyll i fynu drosto ef ein Brenin, dros  
 “sansteiddrwydd ei gyfreithiau a phurdeb ei ordinhad-  
 “au, yn erbyn bob pechod yn ei ymddangosiad. Ond  
 “rhaid i hyn fod yn ol ei ddatguddiedig bleffer; onid  
 “ê, tra y gwrthwynebom un pechod, ni lithrwn yn  
 “ddiarwybod i un arall. Nid yw ymddygiad eglwys  
 “tu ag at droffeddwyf yn *ddiateddol*, ond yn *gerhyddol*  
 “ac addysgiadol, er eu dwyn i *edifeirwch* a’u hadferu; a  
 “gogoneddir Crist yn fwy trwy hynny, nâ thrwy fuan  
 “ddidoliad; oblegid y mae gwrthod un edifeiriol yn

“wrthwynebiad o Grist, sy’n ei dderbyn. Ond os na  
 “welir edifeirwch ar ol arfer y moddion o adferiad,  
 “rhaid i’r eglwys ddiidoli y cyfryw o’u plith, yn gynt  
 “neu’n hwyrach, fel ar ol gweddiac ymgynghori, y gwe-  
 “lir yn angenrheidiol.”

YEFAN. “Yr wyf o’r un meddwl â’m brawd *Dewi*,  
 “yn llwyr gredu na ddylid golygu dim gymmaint a  
 “gogoniant Crist; ac nad oes dim ymhlith pechadur-  
 “iaid truaïn yn rhoddi mwy o ogoniant iddo, nâc *ed-*  
 “*rych* arno ef yr hwn a wanasant, a *galaru*. Y mae  
 “gwir edifeirwch a diwigiad yn gogoneddu Crist, yn  
 “cadw’r eglwys yn bûr, yn cynnal doethineb, union-  
 “der, a sancteiddrwydd gossodiadau Crist, yngwydd yr  
 “holl fyd o angylion a dynion. Yr wy’n tybied mae’r  
 “ffordd *ddiogelaf* yw, i’r eglwys geisio’r diben dym-  
 “unol hwn, trwy *ail* rybuddion: am hynny *Meddwyn*,  
 “dymunaf arnoch, os gellwch, roi i ni hanes ymhell-  
 “ach o’ch edifeirwch.”

MEDDWIN. Syr, mi a ddywedais fod yn ddrwg gen-  
 nyf; ac y mae yn ddrwg iawn gennyf, ac yr wy’n  
 tybied ei fod yn edifeirwch; ac yr wyf yn dymuno na  
 wnelwyf hynny mwy: bu hyn yn fawr ofid meddwl  
 i mi.

DEWI. “Yn awr, anwyl frodyr, os ydych fel eg-  
 “lwys i Grist, yn barnu fod edifeirwch *Meddwyn* yn  
 “efangylaidd ac yn foddol, arwyddwch hynny trwy  
 “godiad dwylaw:” *yr hyn ni wnaeth neb*.

YNA, ebe *Dewi*,—“Y neb sy’n tybied y dylem ei  
 “dorri ymaith yn ddioed, arwyddwch hynny trwy go-  
 “diad dwylaw:” *yr hyn a wnaeth dau henuriad, ac*  
*amryw eraill*.

YNA ebe *Dewi*, “Y neb sy’n tybied y dylem ei ry-  
 “buddio i wir a diffuant edifeirwch am ei ffaidd bech-  
 “od,



“od, arwyddwch drwy godiad dwylaw:” Yr hyn a wnaeth y Bugail, yr Athraw, y ddau Henuriaid eraill, ynghyd â'r rhan fwyaf o'r eglwys.

YNA ebe Dewi wrth yr eglwys, “Chwi welwch fro-  
 “dyr y modd y mae yr Arglwydd Iesu wedi pender-  
 “fynu meddyliau y rhan fwyaf; hyn yr ydym yn  
 “gymmeryd yw ei feddwl ef, ac yn yr achos hyn, fel  
 “pob cyffelyb achos, dyledswydd y rhan leiaf yw  
 “firiol gydsynnied, a'u gogoniant ydyw hynny. Am  
 “hynny, os ydych, fel eglwys i Grist, yn rhybuddio  
 “Meddwyn, ac yn ei alw i edifeirwch am ei bechod  
 “mawr o feddwdod, ac i ddiwigiad ac agos rôdiad gyd  
 “â Duw o hyn allan, arwyddwch hynny trwy godiad  
 “dwylaw;” yr hyn a wnaethant yn unfryd.

YNA dywedodd Dewi wrth Meddwyn, “Chwi glyw-  
 “soch lais yr eglwys, i.e. llais Crist trwy yr eglwys. Er  
 “dweyd o honoch fod yn ddrwg gennych, a'ch bod yn  
 “edifarhau, nid yw eich edifeirwch yn dderbyniol: y  
 “mae arnôd oll ofn nad yw gyd â chwi fel y dylai  
 “fod; gelwir chwi gan hynny i edifeirwch a diwigiad.  
 “Gobeithio y gweddiwn trosoch, ac y disgwyliwn i'ch  
 “gweled yn dwyn ffrwythau addas i edifeirwch.  
 “Gweddiwch yn daer ar i Dduw eich llenwi â'i Ys-  
 “pryd, a rhoi i chwi wir edifeirwch; a gwiliwch nad  
 “eloch i brofedigaeth. Cymmaint a hynny yn bresen-  
 “nol.”

AR hyn, brawd duwiol a gododd i fynu, ac wedi  
 gofyn a chael cennad, a ddywedodd, Yr wyf yn dym-  
 uno cael gwybod, pa fodd y mae i mi ymddwyn tu ag  
 at yr hwn a rybuddiwyd; yr hyn, o bosibl, a fydd yn  
 dda gan amryw eraill ei wybod, yn gyftal a minneu.

YEFAN. “Nid yw ef ym marn yr eglwys wedi glan-  
 “hau ei hun; ni allant dderbyn ei edifeirwch fel yn

“ llawn ac yn gywir; am hynny y dywedir yn amlwg,  
 “ *gyd â'r cyfryw na chyd-fwytta*, 1 Cor. v. 11. Ym-  
 “ mhellach gorch'mynir i ni *dynnu ymaith* oddi wrth  
 “ bob brawd a'r fydd yn rhodio yn afreolus; ac na  
 “ byddo i ni *gymdeithas* âg ef, megis y *cywilyddio* efe;  
 “ er hynny na chymmerom ef fel *gelyn*, ond ei gynghori  
 “ fel brawd, 2 Thef. iii. 6, 14, 15. Ac yr wyf yn my-  
 “ negu i *Meddwyn*, nad oes le iddo ddyfod at fwrdd yr  
 “ Arglwydd, nes caffo'r eglwys foddlonrwydd yn ei  
 “ edifeirwch.—Yn y cyfamfer, gweddiwch drosto, ac  
 “ na fydded i chwi *gymdeithas* âg ef, ond yr hyn fo'n  
 “ ei alw i edifeirwch.”

CHRIST. Diolch i chwi, anwyl *Epenetus*, am yr  
 hanes hyn. Yr oedd eu cariad at Grist a'u fêl dros ei  
 anrhydedd; ei hufudd-dod i'w ddeddfau, a'u casineb at  
 bechod; eu tosturi at y pechadur, a'u cariad brawdol  
 o'r cyd; a firiol gydgordiad y *nifer leiaf*, heb ymddad-  
 lau ac anfoddloni,——yn gwneud y cwbl yn hardd!  
 —Ond ewch rhagoch, yn hanes y rhybuddiedig.

EPE. Amryw o'r pethau a ddywedwyd a lynodd yn  
 agos iawn wrtho. Pan feddyliai y gallai fod ei bechod  
 yn fawr iawn, ymddangosodd i oftyngedig foddwl fod  
 yr eglwys yn ffordd eu *dyledswydd*, ac iddynt wneud  
 cyfiawnder âg ef. Ond pan feddyliai nad oedd ei be-  
 chod mor fawr, fe farnai yr eglwys a'r henuriaid yn  
*gamweddus*, yn *anferchus*, ac yn *rhagfarnllyd* yn ei er-  
 byn; ac yna byddai yn ddiogel yn ei rodiad, ac yn fyn-  
 ych yn barod i redeg i'r pechod y rhybuddiwyd ef am  
 dano.—Rhaid o'r henuriaid a'r brodyr o ymwelfant  
 âg ef; ymdrechasant wasgu arno ystyriaeth ddyladwy o  
 fawredd ei bechod, y *dirmyg* a ddygodd ar yr efengyl, a  
*gofid* y brodyr o'i achos ef. Safasant hefyd ar *gariad*  
 Crist, diben ei farwolaeth, a grâs ei Yspryd; gweddi-  
 ant

ant gyd âg ef, a thicciafant arno i feddwl, fod eu holl ofal am dano yn dylifo o gariad.

CHRIST. Wele, ni all'fai ddweyd nad oedd neb yn gofalu am ei enaid. Y mae llininau y rhai y blannwyd mewn eglwyfi, fy'n ofalus rodio yn nhrefn a rheolau yr efengyl, wedi syrthio mewn lleoedd hyfryd : lle mae'r aelodau yn cynghori eu gilydd beunydd, rhag caledu neb o honynt trwy *dwyl pechod*.

EPE. Cafodd hyn ryw effaith dda arnom. Ymgadwodd rhag pob rhith drygioni, ac allan o ffordd profedigaeth, a bu'n ddiolchgar iawn i'w gyfeillion am eu cariad a'u gofal ; ymwelodd â hwynt, gweddiodd gyd â hwynt, a galarodd lawer gyd â dagrau, dan deimlad o'i ddrwg, a chadwodd yn eu cyfarfodydd dirgel ; a'r brodyr a foddlonwyd yn fawr ganddo.—Ond yn ddiarwybod iddo, efe a syrthiodd i hunan-foddlonrwydd, a bob yn 'chydig i anwiliadwriaeth ; ac felly ddiwrnod neu ddau o flaen y cyfarfod eglwys nefaf, fe gwmpodd mewn mesur i'r un rhyw bechod drachefn.

THEOPH. Oh ! y mae y meddwl am hyn yn ofid ! Cymmerodd *balchder ysprydol* afael ar ei galon ! Mor brydlon yn wastadol yw cyngor ein Harglwydd bendigedig !—" Yr hyn yr wyf yn eu dywedyd wrthyh " chwi, yr wyf yn eu dywedyd wrth bawb, *Gwiliwch*," Marc xiii. 37. A, " Gwiliwch a gweddiwch, fel nad " eloch i brofedigaeth," Mat. xxvi. 41.

EPE. Yn wir, prin y dygodd ei gofau ef yno ; yr oedd ei galon yn gauedig ac yn gaethiwus.—Er hynny, fe ddaeth i'r cyfarfod ; ac ar ol gweddi a chyngor, *Yefan* a lefarodd fel y canlyn :

" FRAWD, Y mae'n dda gennyf eich gweled yma, " ac yn gobeithio y rhoddwch chwi ogoniant i'r Gwa- " redwr y dydd hwn. Gyd â hyfrydwch mawr y cly-



“ wais lawer o’r brodyr yn mynegu ymweliadau trug-  
 “ arog Duw â’ch enaid. Er fod llithradau yn ddrwg  
 “ ac yn chwerw, nid ydynt yn anadnabyddus yn *Israel*.  
 “ Nis gallwn fyth fod yn ddigon diolchgar, frawd, am  
 “ rās yr addewid honno, *Meddigyniaethaf eu hymchweliad*  
 “ *hwynt, caraf hwyt yn rhad*, Hof. xiv. 4. Ar brofiad  
 “ gallu y grās hwnnw, y canodd *Dafydd* foliant yr Ar-  
 “ glwydd ei Fugail yr hwn a ddychwelodd ei enaid.—  
 “ Y mae ein *pechodau* yn deilliaw o honom ein hunain,  
 “ yr ydym yn syrthio trwy *ein* anwiredd; ond y mae  
 “ ein hadferiad yn gwbl o Dduw. Boed i ni foliannu  
 “ byth ei enw, yr hwn sy’n *maddeu ein holl anwireddau*  
 “ *ac yn iachau ein holl lesgedd*, Salm ciii. 3. Yn awr,  
 “ dymunir arnoch i ddwyn eich tyftiolaeth gyhoeddus  
 “ yn erbyn eich *pechod*, a throſ rās Duw, er ei ogon-  
 “ iant ef a’n cyflur ninnau.”

MEDDWIN. Yr wyfar goll mawr beth i ddweyd;  
 mi a bechais yn ddiammeu, ac fel y dywedais o’r blaen,  
 y mae’n ddrwg gennyf am hynny. Mewn llawer o  
 hethau yr ydym bawb yn llithro; ac o bosibl fy mod  
 yn y ffordd hon, yn pechu mwy nâ rhai eraill; ond  
 mae Duw yn maddeu anwiredd, camwedd, a phechod;  
 a gobeithio fy eiddo inneu; hyn yw y cwbl allaf fi  
 ddweyd.

YEFAN. “ Synnedig! Beth yw hyn! Oni soniaf-  
 “ och chwi wrthyf, frawd *Gruffydd*, am ddrylliad, dag-  
 “ rau, a hunan ffieiddiad? Oni fynegafoch chwi y  
 “ modd yr oedd yn cwynfan, yn ffieiddio *pechod*, yn  
 “ casau y maglau; ac yn parchu grās Duw yn ymweled  
 “ mor drugarog âg ef? Siwr nid hyn yn unig oeddech  
 “ yn feddwl.

GRUFFYDD. “ Nage, Syr; yr oedd yr hyn a ddy-  
 “ wedais, yn ol fy neall goreu, yn hollol wirionedd; ac  
 “ y mae

“ y mae eraill a allant dyftio yr un arwyddion annog-  
 “ aethol o edifeirwch diffuant; ond beth y fydd yr  
 “ awrhon, yr wyf mor ddieithr iddo a chwithau. Os  
 “ dichon un brawd presennol roddi ei hanes, dymun-  
 “ ir arno i sefyll fynu a datgan yr hyn a wyr;—oddi-  
 “ eithr i *Feddwyn* weled yn dda i’w roddi ei hun.”

MEDDWIN. Ni ddywedaf fi ddim ychwaneg; mi a  
 ddywedais fy mod yn edifarhau; ac y mae Crist yn  
 dweyd, “ Os dywaid y mae’n *edifar* gennyf, maddeu  
 “ iddo.”

AR hyn, safodd brawd i fynu a dywedodd, “ Yr  
 “ wyf yn tybied mae fy nyledfwydd yw mynegu’r hyn  
 “ a glywais wrth ddyfod i’r cyfarfod heddyw: Un ag  
 “ sy’n ewyllysiwr da i ni, a ddywedodd, iddo weled  
 “ *Meddwyn* yn feddw yn ddiweddar iawn.”

DEWI. Yr wyf yn deisyf arnoch *Meddwyn* i fyn-  
 egu i ni y gwir, pa un a’ch bod a’i peidio?

MEDDWIN. Nid wyf yn tybied fy mod yn feddw,  
 er o bosibl i mi yfed ychydig mwy nac oedd dda i mi:  
 mi wyddwn yn hollol beth oeddwn yn ddywedyd ac  
 yn wneuthur.

DEWI. “ Anwyl frodyr, y mae gennym achos  
 “ mawr i ymostwng ger bron ein tragywyddol Ben-  
 “ llywydd. Ein ymdrechïadau a ddeifiwyd, a’n dif-  
 “ gwiliadau a siommwyd. Boed hyn er ein ymostyng-  
 “ iad! Ni welwn y dylai’r hwn sy’n sefyll, ofalu rhag  
 “ iddo syrthio; canys y mae dechreuad pechod fel tor-  
 “ riad dyfroedd allan, lle y mae ffrwd fychan yn bar-  
 “ ottoad ffordd i ddiluw. Ychydig flynyddoedd heibio,  
 “ ni chredasai fod yr amser yn dyfod, pan orfyddai arno  
 “ er galar mawr i’r eglwys, ymddangos yn rhwym gan  
 “ gadwynau ei bechodau, pe dywedasai y doethaf a’r  
 “ anwylaf o’i gyfeillion hynny wrtho. Ac o bosibl yn  
 “ yr

“ yr wythnos aeth heibio, pan amlygodd ef arwyddion  
 “ annogaethol o edifeirwch, na chredasai fod cwmp  
 “ arall mor agos atto. Ond oh, mor beryglus yw  
 “ gadael heibio gwiliadwriaeth grist’nogol! Mor ber-  
 “ yglus yw hunan-foddlonrwydd, neu i ymddiried yn  
 “ ein calonau ein hunan!—Oh! tofturiwch, a gwedd-  
 “ iwch dros eich cyd-aelod druan, sy’n sefyll yma yn  
 “ eich plith, wedi ei faglu, ei ddyrysu, a’i rwympo!  
 “ Yr ydych fel eglwys i Grist wedi ei rybuddio *un-*  
 “ *wait*h; ac os ydych yn awr yn enw Crist eich Bre-  
 “ nin, yn ei ail rybuddio ac yn ei alw i edifeirwch a  
 “ diwigiad; arwyddwch hynny trwy godiad dwylaw.”  
 yr hyn a wnaethant yn unfryd.—A deisyfodd Dewi  
 ar Feddwyn i gymmeryd sylw o hynny; ac ar y brodyr  
 i gyflawni eu dyledswydd tu ag atto.

YEFAN. “ Frodyr, y mae un peth fy raid i mi’n  
 “ bresennol sylwi arno: Crybwyllodd ein brawd a ry-  
 “ buddiwyd eiriau Crist, *Os efe a ddywed y mae yn ed-*  
 “ *ifar gennyf, maddeu iddo*, fel yn cynnwys y dylai yr  
 “ hyn a ddywedodd efe gael ei gyfrif yn ddigonol gan  
 “ yr eglwys. Ond y mae’n rhaid i mi ystyried, fod  
 “ anfoesoldeb cyhoeddus yn wahanol iawn oddi wrth  
 “ dramgwydd dirgel personol, yr hyn y mae ein Har-  
 “ glwydd yno’n drin. Heblaw hynny, ni ddyfynwyd  
 “ y geiriau’n dëg: Y mae ein Harglwydd yn dweyd  
 “ nid yn unig, *Os efe a edifarha*, ond hefyd, *Os try efe*  
 “ *attat*; yr hyn fy yn cynnwys edifeirwch amlwg o’r  
 “ galon, ag sy’n wastad am wneuthur atgyweiriad. Ac  
 “ a ddichon dyn fod yn wir edifeiriol fo’n gwŷro geir-  
 “ iau a meddwl ein Iachawdwr; ac a ddywed âg wyneb  
 “ dirmygaid, Y mae yn ddrwg gennyf, beth fynnwch  
 “ chwi i ddweyd ychwaneg? Y mae yn fgrifennedig,  
 “ Os dywed y mae’n edifar gennyf, maddeu iddo?”

YNA,



Y NA, ar ol treulio rhyw gymmaint o amfer mewn gweddi, yn cwyno'u haslwydd; yn ymbil bendith Duw ar eu *hail* rybudd, ac ar bob ymdrechïadau dirgel a ellid arfer tu ag at adferu y gwrthgiliwr,—cyfarfod a ddibennwyd.

NEOPH. Attolwg, *Epenetus*, ewch ymlaen â'r hanes.

EPE. Yr oedd y rhybuddedig yn ymddangos yn anfoddlon iawn i'r eglwys, ac nid oedd yn foddlon hollol iddo'i hun; nid oedd dim yn ei foddloni. Ni all'fai feddwl ond am un ffordd i wneud ei hun yn *esmwyth*, a hynny oedd i *anghoso* y cwbl; ac nid oedd ond un ffordd i wneud hynny, sef i'w wneuthur ei hun yn *feddw*, a *chadw* ei hunan felly. Profedigaeth enbyd! yr hon yr oedd ef ar ddechreu arni: ac fel yr oedd ar fyned allan o'i dŷ i gyflawni'r amcan arswydus, daeth *brawd* onest duwiol i ymweled âg ef, gan ddweyd iddo ddyfod i'w weled ef gyd â bwriad crist'nogol crefyddol; ond fod arno ofn iddo ddyfod yn anamserol, gan ei fod yn myned allan. Felly yr oeddwn yn bwriadu, ebe'r llall, ond nid yw fy neges mor angenrheidiol, nad allaf aros, ac a arosaf, gan i chwi ddyfod. Ar hyn, ebe y brawd hwnnw, a'i enw

PORTHWYOL, Rhai oriau cyn dyfod yma, yr oeddwn yn meddwl am amryw ddamhegion a lefarwyd gan ein Bugail mawr: honno am y wraig yn ceisio y darn arian, ac yn llawenhau pan y cafodd; yr un am y gwr a adawodd y cant ond un o ddefaid yn yr anialwch, ac yn myned ar ol yr hon a gollwyd, yn ei cheisio nes cafodd hi, ac yno yn ei dwyn adre' gyd â llawenydd: a dychweliad y mab afradlon i dŷ ei dad, ei dderbyniad mwyn a llawen gan ei dad, yr hwn pan ei gwelodd a redodd i'w gyfarfod, a syrthiodd ar ei wddf ac ai cyfanodd, ac a ddangosodd y prawf mwyaf o orfoledd. Ar hynny

hynny mi feddyliais am danoch chwi gyd â dagrau lawer, a brofais gariad a thoſturi tu ag attoch, a dymuniadau taer am eich adferiad o faglau y temptiwr. Ond amryw ddigalondidau a ymafaelafant ynnof: mi dybiais fy hun yn wan ac yn annigonol i unrhyw waith o'r fath, ac yn anheilwng i'm anrhydeddu â chyfryw waſanaeth; ac os cynnygiwn hynny, na wnawn ond eich tramgwyddo a'ch goſod yn fwy allan o ffordd edifeirwch. Ond er hynny ni allafwn beidio; a'r ysgrhythur honno ymhlith eraill a'm hannogodd, ſef, "Cynghor-  
" wch eich gilydd bob dydd, tra y gelwir hi heddyw,  
" ſel na *chaleder* neb o honoch trwy dwyll pechod," Heb. iv. 13. Felly mi anfonais fy neifyfiadau at Dduw am lwyddiant, ac yma yr wyf wedi dyfod; a chyn myned ymhellach, a gennadwch chwi i mi fyned i weddi gyd â chwi?

MEDDWIN. Gwnaf o'm holl galon; ond gadewch i ni fyned i yſtafell gyſleus.

AR hyn, hwy aethant i mewn, a gauafant y drws, a fyrthiafant o flaen yr Arglwydd; a *Phorthwyol* a weddiiodd gyd â hwyl anarferol. Galarodd, cyffesodd, erfyniodd a dadleuodd â dagrau lawer; a'i enau a lanwyd â theſymmau. Adferiad, Oh! adferiad ei gyd-aelod truan, ag oedd mewn caethiwed yn rhwym gan gadwynau ei bechodau, y taer geisiodd gan *drugaredd*.

THEOPH. Y mae hyn fel *prif* grifftianogaeth yn wir! Y mae hyn yn ddilyn yr Oen; yn ddarluniad o doſturi ac ymyſgaroedd y Gwardwr trugarog; ac yn gyflawniad o rwymmau cariad brawdol.

EPE. Ar ol gweddio, ym mhen ennyd, ebe

PORTHWYOL. Fy nghyfaill a'm brawd truan, gobeithio i mi ddyfod i'ch ceisio heddyw yn ol ewyllys ein Harglwydd. Yr oeddwn yn gobeithio wrth ddyfod  
fod

fod llaw ein Gwardwr yn y gorchwyl. Rhoddwch wybod i mi pa fodd y mae gyd â chwi.

MEDDWIN. Pe buafech yn aros ychydig yn hwy, chwi a'm cawfech yn ffordd marwolaeth a thywyllwch! Ni all neb wybod y modd y bu gyd â mi, bechadur truan temptiedig a rhwydedig! Mi *glywais* am demptasiwn lawer gwaith, ond ni wybum erioed beth oedd gorwedd tani hyd yn awr. Pob rhan o honof yn ddyryfedig a rhwym! hyd yn oed fy *marn*; a'm *ewyllys* wedi dieithro oddi wrth Dduw, a'i bryd ar ffyrdd dnystr! Ac i'r ffyrdd hyn yr oeddwn yn myned yn weithredol i geisio gorphwysfa pan ddaethoch: canys mi feddyliais na allwn fyth fod yn *esmwyth* heb anghosio'r cwbl; ac na all'fai un peth ond *meddwodod* ddwyn hynny oddi amgylch, ar yr hyn yr oeddwn wedi penderfynu. Ond bendigedig f'o Duw erioed i chwi ddyfod! Yr wyf yn edrych arnoch fel cennad trugarog oddi wrth Dduw. Yr wyf yn ei gymmeryd fel ei drugaredd ef, ac y mae yn fy nhoddi; ac fel eich caredigrwydd chwi, ac yn eich caru. Eich areithiad am y ddafad a gollafid a aeth i'm calon, a derbynriad yr afradlon a darawodd fy enaid; ond pan soniasoch yn eich gweddi am Grist yn gollwng yr hwn a rwymwyd gan satan, a'i ddyfod i bregethu rhyddid i'r caethion, ac agoriad carchar i'r rhai sy'n rhwym; mi dybiais i mi deimlo fy rhwymau'n torri a'm henaidd yn cael ei rhyddhau. Yr wyf yn synnu nad wyf yn feddw mewn tafarn; yr wyf yn rhyfeddu i gael fy hun yn galaru o flaen Duw'r pardynau! Yr wyf yn synnu wrth ei drugaredd! Bendigedig f'o Duw am ei iechydwriaeth! Bendigedig f'o Duw am yr eglwys, a'u hymddugiad tu ag attaf fi! A bendigedig f'o Duw, frawd, am danoch chwi, ac am waith y dydd hwn. Gobeithio nas anghosaf byth.

EPE.



EPE. Ar hyn, *Meddwyn* a aeth i weddi, a galarodd lawer ger bron yr Arglwydd, gan gwynfan fel un a gywilyddiwyd ac a waradwyddwyd: yn neillduol iawn, galarodd ei gynhyrhiadau trymhaus diweddar; ac â dagrau lawer bendithiodd Dduw am wrthweithredu ei amcan uffernol, trwy rasol anfon ei wâs atto, &c.

Ar ol hyn treuliasant beth amfer ynghyd mewn ymddiddan cristianogol, ac nis gallent yn hawdd ymadael: ond o'r diwedd, yn y cariad anwylaf hwy ymiachasant, a *Meddwyn* a addawodd ymweled â *Phorthwyl* y dydd nesaf a'r awr bennodol.

PORTHWYOL ni allai fyned adref heb hysbyfu i un o'r *henuriaid*, ac i rai o'r *brodyr*, yr hyn a fu; a mynegodd y byddai y rhybuddedig yn ei dŷ ef y dydd nesaf ar y cyfryw awr. Felly fe ddaeth, a chyfarfu amryw â ef yno: a phan glywsant ef yn mynegu yr hyn a wnaeth Duw erddo, yr ydoedd megis derbyniad o hono oddi wrth y meirw. Hwy weddiasant, hwy wylasant, hwy alarasant, hwy gydlawenasant.

THEOPH. Felly pan roddodd Duw iddo edifeirwch, nid oedd yn llesg i'w addef. Yn wir, mi amheuais y cyfryw yn wastadol, fy'n ymddangos yn fwy eu cywilydd i *edifarhau* nâc i *bechu*. Ond, attolwg rhoddwch i ni beth hanes o'u cyfarfod eglwyfig nesaf.

EPE. Pan ddaeth y diwrnod llefarodd *Dewi* fel hyn:  
 “Anwyl frodyr, rhan fawr o'n gorchwyl, tra ar ein  
 “pererindod i ogoniant, yw *rhoi diolch* i'n Duw a'n  
 “Tad, yr hwn a'n gwaredodd o feddiant y tywyllwch,  
 “ac a'n symmydodd i deyrnas ei anwyl Fab. Ond er  
 “ein bod, trwy râs, yn y deyrnas hon o oleuni, nid  
 “ydym wedi cyrraedd tu hwnt i bob *adfyd*; ac y mae  
 “ein gwrthwynebwyr yn aml.—Nid yw ein hymdrech  
 “yn unig yn erbyn gwaed a chnawd, ond yn erbyn ty-

“wyfogaethau

" wyfogaethau ac awdurdodau. Y mae ein ystad  
 " bresennol yn *filurus*, y mae arfogaeth Duw arnom;  
 " ac nid yw arfau ein milwriaeth ni gnawdol, ond  
 " nerthol trwy Dduw i fwrw cestyll i'r llawr: gwerth-  
 " sawr yw'r arfogaeth, gogoneddus yw'r achos, a llier  
 " yw'r fuddugoliaeth; oblegid y mae udgorn-floedd  
 " Brenin yn ein mysg! Ond na chyfged y saint fel  
 " eraill: dygir y diofal yn fynych i gaethiwed. Bydd-  
 " wa sobr, gwiliwn, canys y mae ein gwrthwynebwr  
 " y diafol yn rhodio oddi amgylch fel llew rhuadwy,  
 " gan geisio y neb a allo ei lyngu. Efe a dorrodd i  
 " mewn am ein traws, ac a ddygodd yn gaeth un o'r  
 " brodyr; ond yn enw gogoneddus a gallu buddugoli-  
 " aethus yr hwn a gaethiwodd gaethiwed, ni roisom i  
 " fynu arfogaeth Duw, ac a ymdrechafom ei ddwyn o'r  
 " fagl; ac yr ydym yn gobeithio i Dywysog ein hiech-  
 " ydwriaeth i lwyddo; *gobeithio* hynny meddaf; ac y  
 " mae ein truan frawd rhwydedig yn ein plith y dydd  
 " hwn, i roddi hanes o'r hyn yr aeth trwyddo, ac o  
 " rasol fraich ein Gwardwr a roddwyd allan i'w gym-  
 " morth. Frawd, dymunir arnoch i lefaru."

MEDDWIN. Anrhydeddus ac anwyl dadau a brodyr,  
 y mae gennyf achos i ddweyd wrth yr Arglwydd,  
*Maddeu fy anwiredd, canys mawr ydyw!* Mi bechais yn  
 erbyn goleuni, gwybodaeth, a thrugareddau heb rif. Mi  
 ddianrhydeddais Dduw, a wnaethum i'w elynion gablu,  
 ac a ofidais y duwiol. Oh, anwyl blant Duw, tostur-  
 iwch wrthyf! tosturiwch wrthyf! Pwy all ddywedyd  
 y peth a wnaethum? Yr yspryd sanctaidd a ofidiwyd;  
 ac y mae yn rhyfedd räs na tharawyd fi i lawr i drag-  
 ywyddol angeu a thywyllwch! Y fath ryfeddol dru-  
 garedd yw fy mod yma y dydd hwn i ddywedyd i  
 chwi fy ystad! Dyfodfa y pechod hwn arnaf fu bob  
 yn

yn ychydig, a fy mwriad gwaftadol oedd nad awn ond  
 ychydig ymhellach. Ar y cyntaf dechreuais fod yn gyff-  
 redinol ac yn oer mewn gweddi, heb ond ychydig  
 galon ynddi oll; yna i oeri yn fy serch at dduwiolion,  
 yn enwedig y mwyaf *fym*, ac i ymhyfrydu yn y rhai  
 mwyaf *fych*, a dynion gwag eraill, cyd ag y peidient  
 fablu yn noeth. A rhaid i mi ddweyd fod cyfeillach  
 brawd fy yma'n bresennol yn fagl i mi: nid am fod gen-  
 nyf ddim i ofod yn erbyn y brawd *Cadarn*, oblegid ni  
 welais erioed mo hono yn *feddw*; er hynny, trwy fy  
 mai i, bu ei gyfeillach yn fagl. Ond och! yr oedd  
 gennyf faglau ynnof fy hun; ac fel y rhoddes ffordd  
 iddynt, hwy ennillasant arnaf nes arweinasant fi yn  
 gaeth fel *cafaeliad* yn llaw'r cadarn. Mewn tyner  
 gariad, chwi ymgaisafoch fy adferiad, am yr hyn yr wyf  
 yn bendithio Duw ac yn diolch i chwithau; ond er fy  
 addefiad fych o'm pechod, yr oedd fy nghalon yn gauad  
 yn erbyn Duw a chwithau, yr hyn a welsoch; am  
 hynny rhybuddiasoch fi fel eglwys Crist. Bendith-  
 iwyd y rhybudd, a dirgel ymgais y brodyr, gymmaint  
 er fy adferiad, ag y gweithiasant ynnof gyfnewidiad  
 mawr. Ond myfi, fel ffol, a hyderais yn fy nghalon  
 fy hun, a foddlonais fy hun a'm goruchafiaeth ar lyg-  
 wedd yn fawr; ar hynny daeth diosalwch i'm mewn, a  
 mi a droais *fel y ci at ei chwdiad*. Yna euogrwydd, y  
 c'wilydd a chaledwch a'm meddianasant, a throifant ym-  
 aith bob argraph o gyfraith ac efengyl. Ar eich ail  
 rybudd, mi a lanwyd â pheth, ag y mae fy nghnawd yn  
 dychrynu i feddwl am dano. Yn anfoddlon i Dduw  
 a'r eglwys, i fy hun a'r holl fydd; yn anesmwyth ac yn  
 aflonydd, a heb wybod pa fodd i gyrraedd esmwythyd!  
 Ni feddyliais am iau esmwyth Crist, na'r llonyddwch  
 enaid a fwynheir tani; eithr mi a arswydus ymroais i

wneud



wnaeth fy hun yn feddw, ac i gadw fy hun felly, ac yn y modd hyn i anghofio pob baich. Ac fel yr oeddwn yn myned i gyflawni fy ymroad erchyll, (O arfwydu ddi-byn, i ba un yr arweinodd satan a llygredd fi!) anfonodd Duw frawd o'r eglwys i'm hattal. Ymddiddanodd â mi am y ddafad goll, ac am yr afradlon; gweddiodd uwchben fy rhwymau, ac ymbiliodd gyd â dagrau lawer ar y Gwaredwr, yr hwn a ddaeth i bregethu rhyddid i gaethion, i'm rhyddhau: yna mi deimlais fy rhwymau'n ymddattod, a chariad at Grist a'i eglwys yn adnewyddu, a dechreuais ymlenwi o gasineb at bechod, gan fy fficiddio fy hun.—Y pethau neillduol, a glywodd amryw o honoch, a moliant i Dduw mi allaf chwanegu yn awr, *Deuwch bawb fy'n ofni Duw, a mynegaf i chwi yr hyn a wnaeth efe i'm henaidd.* Gwaredodd fy enaid rhag anghydwyl; Oh boed iddo hefyd gadw fy nhraed rhag llithro! Yr wyf dan glwyfau, cleisiau, a drylliadefgyrn; ond yn gobëithio, fod y Gwaredwr yn maddeu fy holl anwireddau, ac yn iachau fy holl lesgeidd. Dan deimlad o'r anheilyngdod mwyaf, yr wyf yn taflu fy hun wrth ei draed ef, ac wrth yr eiddo chwithau fel ei eglwys. Oh! ymhlith y plant, ymhlith y plant!—*Ond methodd chwanegu gan ddagrau.*

NEOPH. Fath wahaniaeth fydd rhwng yr addeffiad hyn a'r un o'r blaen! Yn sicr boddlonodd hyn yr holl eglwys.

EPE. Gwrandawodd yr holl eglwys gyd â llawer o ddagrau; a bu'r henuriaid dro heb ddweyd un gair: yna ebe

DEWI. "Anwyl frodyr, chwi glywfoch yr hanes hyn o adferol rês Duw, a'r tymmer enaid ym mha un y mynegodd ein brawd hyriny; os ydych fel eglwys Crist, wedi cael boddlonrwydd, ac yn tyftio  
Z "eich

“ eich cariad atto a’ch parodrwydd i’w dderbyn, i’ch  
 “ cymdeithas agosaf yn yr Arglwydd, arwyddwch  
 “ hynny trwy godi eich dwylaw :”—*yr hyn a wnaeth-  
 ant yn unfryd.*—Ac yntef druan ! a blygodd ei ben  
 ac a wylodd ; a diolchodd iddynt oll am eu cariad, a  
 dymunodd ran yn eu gweddiau.——Yna *Yefan* a le-  
 farodd yn fyr ond yn felus oddi wrth y geiriau, *Efe a*  
*ddychwel fy enaid*, Salm xxiii. 3. Ac ar ol gweddi â  
 helaeth ddiolchgarwch, canafant yr unrhyw Salm ; ac  
 felly eu galar yn y peth hyn a derfynwyd. Hauafant  
 mewn dagrau, a medafant mewn llawenydd.

NEOPH. Y mae’n hyfryd clywed i’r peth i ddi-  
 weddu mor dda. Yr oedd arnaf ofn y buasai raid idd-  
 ynt ei dorri ymaith ; ond dichon Duw iachau encil-  
 iadau.

EPE. Yn wirni ddisgwyliodd llawer o honynt ddim  
 yn amgen, am hynny y synwyd hwy yn fwy hoff.  
 Mawr oedd gogoniant y gwaith, oblegid gosodod Duw  
 ynddo trwy hyn y fath gafineb at feddwdod, ag y ffi-  
 eiddiodd byth yr holl ffyrdd arweinol i hynny ; a bu o  
 ddeunydd mawr i’r eglwys tra fu ef byw.

CHRIST. Yr oedd hyn yn dra gwerthfawr. Oh, pa  
 bryd y codir i fynu neb o’r tywyll lwythau yfgar,  
 i fod o ddefnydd ymhlith eu cyfeillion !

THEOPH. Dywedwyd rhyw beth am un *Cadarn*, ag  
 oedd yn fagl i’w frawd ; ac er nad oedd yn gyhuddiad  
 yn ei erbyn, y mae’n debygol na adawodd *Henuriaid*  
 ffyddlon yr oes honno, y peth i orwedd yn dramgwydd  
 yn yr eglwys, heb sylw cyhoeddus o hono.

EPE. Yr oedd y gwr hwnnw yn ddyn o synwyr ac  
 o anian gref ; yn dda iawn ei dymmer, a’i gyfeillach yn  
 ddifyr, llawen, a hoff ; am hynny’n chwennychol gan  
 lawer, ac yn anfynych y byddai palledig. Gallai yfed  
 yn

yn galed heb ddim ymddangosiad o feddwdod. Ar y cwbl, fel aelod eglwys, ymddangosodd yn grefyddol. Ymddiddanodd yr Henuriaid yn fynych âg ef, ar rai pethau ag yr oeddynt yn ammeu eu *cyfreithlondeb*, ac ar lawer o bethau nad oedd yn *lleshdu*; ond yr oedd ef o'r fath dymmer happus, a'r fath gynnysgeiddiadau hoff, ag y derbynnai bob peth yn y modd mwyaf mwyn. Ar y cyfleu hyn o sylwi arno'n gyhoedd, dywedodd *Dewi* wrth *Meddwyn*:

"ANWYL frawd, wrth adrodd yr amrywiol ffyrdd y gorchfygai eich temptasiwn chwi, dywedafoch fod cyfeillach y brawd *Cadarn*, ag sy yma'n bresennol, mewn rhyw ystyr yn fagl i chwi. A roddwch chwi gyfrif mwy neillduol o hynny?"

MEDDWIN. Achos bychan sy gennyf i gvhuddoneb, ac y mae yn ddrwg gennyf ei grybwyll: mi fy hun oedd fy nhemptiwr. Ond gan fod yn rhaid i mi lefaru; —Yr oedd cydgordiad ei dymmer a'm meddwl i y pryd hynny, yn hoff iawn gennyf; a dyfsgodd acannogodd ei esampl ef i mi yfed; ond nis gwn pwy a'i gwelodd ef yn feddw.

DEWI. "Frawd *Cadarn*, pe dywedasai un brawd tlawd am danoch, fod eich cyfeillach a'ch esampl wedi bod yn fuddiol i'w adferu o brofedigaeth, go-beithio y buasai yn fwy hoff gennych, nâ'r fath chwedl a hon. Pa fodd y gellwch ei glywed, heb alaru yn y llwch ger bron yr Arglwydd! Oni phechafoch chwi? Oni annogafoch eraill i bechu? Dym-unir arnoch i lefaru."

CADARN. Syr, yr wyf yn amcanu at ddefnyddioldeb cyhoeddus; ac ni chwenychwn i fyw yn hwy un diwrnod nag y bawn i yn ddefnyddiol i eraill. Yr wyf yn ystyried, ym mhob cyfeillach, beth all fod yn fwyaf defnyddiol



defnyddiol i'r amfer a'r lle hwnnw: ac am yfed i ormodedd, y mae y brawd a lefarodd wedi fy nghyfiawnhau; yr hyn lleiaf, addefodd nas gallai fy nghyhuddo; ac nid wyf yn gydwybodus o ormodedd, nac yn erbyn apelio i'r byd.

DEWI. " Rhoddwch gennad frawd i mi ofyn, a " ydych chwi un amfer yn yfed mwy nâg y mae natur " yn ofyn, ac y mae crefydd yn gyfiawnhau?

CADARN. Syr, nid wyf byth yn yfed i feddwdod, ond yn cadw o fewn perffaith arferiad rheswm, synwyr, ac aelod; ac nis gall neb ddweyd am danaf, *Wele feddwyn.*

DEWI. " Yr ydym yn darllen i *Benhadad* brenin " *Syria*, i yfed yn *feddw* yn ei bebyll, er hynny yn " meddiannu arferiad o'i reswm, ei synwyr, a'i aelodau, " i ddiangc a'r farch, 1 Bren. xx. 16, 20. Ac nid ded- " wydd, medd Duw ei hun, y rhai fydd gryfion i yfed " gwin, a'r dynion nerthol i yfed diod gadarn. Ac er, " o bosibl, na ddwyedwyd am donoch, wele ddyn " meddw; gwyddus am bwy y dywedwyd wele ddyn " a yf gymmaint ac a wna *dau* neu *dri* yn feddw, er " hynny'n sefyll i fynu'n londeg."

CADARN. Hwyrach nad wyf yn gymmaint Yfwr ag y tybia rhai fy mod, a dichon fy arosiad weithiau ar neges yn y tafarnau, beri iddynt dybied fy mod yn yfed mwy nâg yr ydwyf. Pan y mae eraill yn yfed i ormodedd, yr wyf fi yn wastadol ar fy ngwiliadwriaeth.

DEWI. Y mae aros yn *hir wrth y gwin*, yn gondempniol yng air Duw; ac y mae y neges fy'n gofyn hynny, naill ai'n anghyfreithlon yn ei natur, neu yn cael ei arfer yn bechadurus; os y *cyntaf*, gwrthodwch hi; os yr *ail*, diwygiwch.

CADARN. Y mae'n gyfreithlon yn sicr, i ganlyn achosion

osion bywyd yn gymmedrol, a darparu dros ein teulu-  
oedd; ac yn fynych iawn pe na aroswn yn hir ac yn  
hwyr, mi gollwn lawer o elw.

DEWI. “Ond y mae’r ychydig a ennillir yn ffordd  
“cyfiawnder, a gogoniant arno; pan y mae’r elw a en-  
“nillir allan o lwybr dyledswydd, yn sefyll dan gwm-  
“mwl, tywyll ac arfwydus. Heb law hynny, pa fodd  
“y gwyddoch na fuafai rhagluniaeth yn fwy hael i  
“chwi, wrth ddilyn eich dyledswydd tu ag at yr hwn  
“fydd a’i fendith yn unig yn cyfoethogi? Pa fodd byn-  
“nag, buafai’n well i’ch corph, i’ch enaid, ac i’ch  
“teulu.”

CADARN. Ni wybum erioed i’m teulu ddioddef trwy  
fy ymddygiad i; ac nid wyf yn deall fod fy ngorph  
pa’m henaidd yn waeth wrth ddull fy mywioliaeth.

DEWI. “Os nad ydych yn addoli Duw gyd â’ch  
“teulu cyn myned i orphwys, a chyn ei bod yn hwyr,  
“rhaid iddynt fod yn golledwyr; a rhaid iddynt fod  
“felly pan yn yr iawn amfer, os byddwch mewn diod,  
“er nid yn hollol *feddw*. Yn y cyfryw achos, rhaid  
“iddynt fod yn gyflawniadau tlawd a fych, annerbyniol  
“gyd â Duw, anfantaisiol i’ch teulu, ac yn annigonol  
“i lonyddu eich cydwybod eich hun. Dywedwch  
“chwi beth y fynnoch, rhaid i’r cyfryw ymddygiad  
“godi mûr rhyngoch â Duw, rhaid i’ch enaid fod yn  
“gulach o hynny, gan ei fod yn anghyttunol âg ystad o  
“gymdeithas â Duw.”

CADARN. Yr wyf, fel y dywedais o’r blaen yn am-  
canu at *ddefnyddioldeb*; a gobeithio na byddaf byth yn  
niweidiol i’m fy hun nac eraill.

DEWI. “Niweidiol i’ch hunan ac i’ch teulu yn  
ddieu yr ydych, pa un a’ch bod yn deimladwy o hyn-  
ny a’i peidio. A ydych ddim yn tybied eich bod yn  
“rhei

“rhoi enffaml ddrwg i'ch plant? Chwi ddywedwch  
 “eich bod yn amcanu at ddefnyddioldeb; yr wyf yn  
 “gofyn, a ydyw'ch calon ddim yn eich twyllo? a yd-  
 “ych chwi ddim yn cael eich hudo gan dwyll pechod?  
 “Neu, a allwch chwi'n rhesyddiol ddisgwyl bod yn  
 “ddefnyddiol allan o ffordd Duw?”

CADARN. Syr, mi gauais eneuau llawer; ac mewn  
 cyfeillachau lle yr wyf fi'n adnabyddus, ni feiddiant  
 gablu ein Prynwr. Y mae llawer o honynt hefyd, wedi  
 llettya meddyliau caredig am ein crefydd, ac wedi eu  
 perfwadio nad ydym y fath ddynion cul-enaidd a llym  
 ag y clywsant ein bod; a dywedasant yn fynych fod  
 arnynt chwant i ddyfod i glywed pregethu crist'no-  
 gaeth. Ac ym mhellach, trwy wilio yn erbyn meddw-  
 dod, yr wyf yn fwy abl ymresymmu â hwynt, pan yf-  
 gatfydd na b'ont hwy yn gallu gwrthwynebu fy rhe-  
 symmau.

DEWI. “Yn hyn, wrth eich cyffes eich hun, chwi  
 “allwch weled y drwg yr ydych yn wneuthur. Hwyl  
 “a glywsant ein bod yn llym ein moesau, a'n bryd yn  
 “erbyn pob rhith drygioni; ond yr ydych chwi yn eu  
 “perfwadio nad ydym y fath ddynion; ac y maent yn  
 “dechreu cael meddyliau *caredig* am danom! Attolwg,  
 “frawd, a'i gwneuthur daioni iddynt yw hyn?—Ac  
 “er na b'och yn feddw; attolwg pa beth y mae ein  
 “Harglwydd yn ddweyd am y rhai sy'n bwyttu ac yn  
 “yfed *gyd â'r* meddwon? Ac, yn sicr, oni b'ai fod  
 “rhyw beth yn amharu eich rhewm chwithau, ni all-  
 “ech fyth ystyried yr amser *hwnnw* yn gymmwys i ym-  
 “ddadlau â neb, pan na b'ont yn abl derbyn eich rhef-  
 “ymmau. I fenthycca ymadrodd y prophwyd, rhaid  
 “i mi ddweyd, *Eich bod megis un o honynt*. Yr ydych  
 “yn eu caladu hwy, ac yn gosidlo'r Duwiol.”

CADARN.



CADARN. Ond y mae gennyf amryw o rai duwiol weithiau yn y gyfeillach; ac yn hoffach gennyf hwynt nâc eraill.

DEWI. “Chwi dduwiolion, sylwch ac ymogelwch!  
“Hwy, *Cadarn*, yn eich caledu chwi; a chwithau naill  
“ai yn eu gofidio neu yn eu caledu hwy.”

CADARN. Syr, oddi wrth yr hyn a ddywedafoch, am yr hyn yr wyf yn gwirioneddol ddiolch i chwi, yr wyf yn dechreu ystyried, y dichon llawer o niweid ganlyn yr arferiad o yfed yn anghymmedrol, pan na bo arwyddion meddwdod yn ymddangos.

YEFAN. “Y mae yn dda gennyf, frawd, eich clyw-  
“ed yn dweyd felly. *Niweid!* Ni ddichon un tafod  
“fynegu pa gymmaint! *Un* dyn, yn afreidiol ac yn  
“drythyll dreilio cymmaint ag y wafanaethai *ddeg* o rai  
“â chalonnau trymmion ac ar ddarfod, heb fodd i ym-  
“ddiwallu. Yr yfed nad yw er gogoniant Duw, sy’n  
“treulio amser gwerthfawr, yn attal myfyrdod, yn an-  
“nog gwag-siarad, yn ennyn y gwaed, ac yn anhiwyllo  
“i ddefosiwn, sydd yfed pechadurus. Hefyd: yr yfed  
“sy’n attal crefydd deuluaidd prydlon ac ysprydol, neu  
“ymbiliau gwresog yn y dirgel; sy’n rhoi gau olwg  
“ar fanyldra a sancteiddrwydd y grefydd gristnogol,  
“fel pe b’ai yn goddef cam-arferiad o drugareddau  
“Duw’r nefoedd; sy raid fod yn niweidiol a phech-  
“adurus. Yn fyr: yr yfed sy’n cydffurfio proffeswyr  
“â’r byd, ac yn cadarnhau y byd yn ei arferiadau gwag  
“a pechadurus, sydd hollol wrthryfel yn erbyn Duw;  
“a llwyr wrthwyneb i ddibenion mawrion yr efengyl;  
“er, ar yr un pryd, y dichon y cyfryw ddynion ym-  
“gadw rhag bod yn *feddw* eu holl ddyddiau.—Am  
“hynny yr wyf, yn enw Crist, ac fel Henuriad yn yr  
“eglwys hon, yn galw arnoch frawd *Cadarn*, i ym-  
“gadw

“gadw dros byth oddi wrth, ac i ffeiddio, pob yfed  
“afreidiol a chyfeillach niweidiol.”

CADARN. Fy Mugail a'm Hathraw parchedig, yr  
wyf yn ddiolchgar gydnabod eich ffyddlondeb i Grist  
ac i mi; ac yn dda gennyf fod y cerydd hwn mor gy-  
hoedd, er mantais eraill, o bosibl a flinwyd ac a ddo-  
luriwyd gan fy ymddygiad i.

AR hyn gwnaed eu deifyfiadau yn hyfpus ger bron  
Duw, gyd â diolchgarwch lawer, a'r cwrdd a ddiben-  
wyd.

NEOPH. Cyfarfod gwerthfawr! Dygodd Duw dyft-  
iolaeth i air ei rās, a'i appwyntiadau. Yr oedd gogoni-  
ant yr Arglwydd yn eu plith, a'i ofn o flaen eu llygaid.

CHRIST. Pan gydmarwyf ddull *presennol* pethau  
mewn *rhaieglwyfi*, â'r gogoniant *gynt*, y mae fy nghalon  
yn soddi ynnof. Lle y mae Yfwyr yn beiddio disgyb-  
laeth yr eglwyfi; ac â chalonnau didduwaidd a golwg  
ddiystyrllyd, yn dweyd wrth yr Henuriaid, *diarddel-  
wch fi, diarddelwch fi*. A phan ddiarddelir, hwy ganlyn-  
ant eu hên ffyrdd heb ddiwygiad na gofal; gan ystyfnig  
ymhonni ryw freintiau anweledig, ac yn ymffrostio yr  
*adwaenant yr efengyl* pan eu clywont. Yna gyd â golwg  
fawr a gwatwarus, hwy ymgynnddeiriogant yn erbyn yr  
holl eglwyfi fel yn llawn *offeiriad-grefft*: ac os attelir  
rhai o'u cyfeillion gan frathiadau cydwybod, rhag cyr-  
haedd eu gradd hwy o hyder; hwy a wawdir ac a ddir-  
mygir, fel rhai egwan a ffol. Ie, llawer o honynt a wnant  
*gydwybod dyner* yn wawd. “Ond Duw addaw i wneuth-  
“ur barn yn eu herbyn am eu holl weithredoedd annuw-  
“iol, ac am yr holl eiriau caledion a lefarasant yn ei erbyn  
“ef.” Y mae'n hawdd eu hadnabod, “Y maent yn cer-  
“dded yn ol eu chwantau eu hunain, a'u genau'n llef-  
“aru geiriau chwyddedig,” Jude 15, 16.

EPE. Diwygioedd *Cadarn* yn ddioed, ac ni syrthiodd i'r fath ymddygiad mwy: eithr ymattaliodd yn grefyddol rhag pob achlysur arweiniol i hyny: a chan fedd yn ei enaid ei hun ymawr fantais o fodiad agos gyd â Duw a'i bobl, ymhen y flwyddyn, ar ddydd cyfarfod yr eglwys, efe a safodd i fynu, ac a ddeisyfodd gennad yr Henuriaid i lefaru gerbron yr eglwys rywbeth oedd ar erfeddwl: yr hyn a ganniatawyd, ac efe a lefarodd fel y canlyn:

CADARN. "Barchedig ac anwyl yn yr Arglwydd; cof gan y rhan fwyaf o honoch, y modd i'm ceryddwyd ynghylch blwyddyn aeth heibio, yn yr eglwys. "Yr wyf yn sefyll yma heddyw i fendithio Duw am gerydd ac addysg y dydd hwnnw. Cefais nerth i ymgadw rhag fy mhechod (fel yr wyf yn awr yn ei alw) ac yr wyf yn drugarog feddiannu effeithiau gwerthfawr gwahanol ymddygiad. Yr Arglwydd mewn trugaredd a adferodd fy enaid; hyn a wn i yn ddedwydd, a'm teulu a'i gwyr; a mi a dybiais y dylwn ei hyspyfu i chwi, fel eglwys. Pe cawn fy newisfad, ni fynwn er holl *Gaeludd* golli fy nghysfur presennol, a syrthio i'm hên ffordd. Cadwed rhad räs fi; a gwareded fi byth rhag hyderu mewn braich o gnawd. Yr wyf yn bendithio Duw am *aelodaeth eglwys*; ac am yr Henuriaid a'm ceryddodd, a man-taision gwerthfawr y cerydd hwnnw, trwy ddwyfol fendith, i'm henaidd; ac yn awr yr wyf yn deisyf rhan yn eich gweddïau."

NEOPH. Welè hanes lonnedig! Boed i ni yn wastad gael clywed hanesoedd byddugol räs Duw. Gobeithio anwyl *Epenetus*, fod gennych ychwaneg o honynt.

EPE. Fy anwyl gyfeillion a'm cymmydogion, y mae ein dyledswyddau i Dduw a'n teuluoedd yn galw arnom; a llawer o bresennoldeb Duw a gaffom ni yn y cyflawniad o honynt.

A a

YMDDIDD.





## YMDDIDDANIAD VIII.

Aelodaeth eglwyfig plant,  
y rhai ydynt nid yn un-  
ig yn ofal eu rhieni, ond  
o'r eglwysa'u fwyddwyr,  
i'w hyfforddi, &c. fel y  
bo'r achos yn gofyn.

Efaml o hyn yn hanes

*Cyndyn*: ei gasineb i ddy-  
ledfwyddau sanctaidd: ei  
gerydd, dirgel a chyocdd,  
a'i ddi-arddeliad.

Ei grwydriad; ei gyfnew-  
idiad, &c.

## THEOPHILUS.

**W**ELE *Neophytus* yn bryfio trwy'r goedwig, yn  
awyddus o hyd am glywed y fantaisiol hanes.

— Felly, *Neophytus*; gobeithio eich bod yn dwyn  
i ni newyddion da: y mae eich wynebpryd yn dangos  
firioldeb: pa beth yw'r newydd goreu?

NEOPH. Yr Efengyl, yr Efengyl, *Theophilus* yw y  
newydd goreu byth. Ond yr hyn a'm firiolodd oedd,  
ystyriaeth o'r llawenydd diniwaid ag y mai natur yn  
gyffredinol yr amser hyn yn ddangos.

THEOPH. Ond ni wyddom fod yr holl greadigaeth  
yn cyd-ocheneidio, ac yn cyd-ofidio hyd y pryd hyn.

NEOPH. Gwir, nid oes dim a welsom ni erioed yn  
atted i ogoniant a harddwch *Paradwys*: Ond y mae  
addewid y bydd yr anialwch fel *Eden*, a'n diffieithwch  
fel *gardd yr Arglwydd*. Yn y cyfamser, er bod ochen-  
eidiau a marwolaeth yn dilyn pob peth tymhorol, er ei  
harddid,

harddid, y mae amser i lawenhau.—Pe buafech gyd â mi heddyw yn rhodio, chwi ddywedafech fod Duw wedi gwneud i *Dabor* a *Hermon* i lawenhau, a'r brynau bychain o bob tu. Oh! fe'm llonnwyd, i weled ein maesydd wedi eu gwisgo â defaid, a'n dyffrynnoedd wedi eu gorchuddio âg yd. Gwnaeth Duw fi'n llawen trwy ei waith: a chaniad yr adar o'm hamgylch a'm tueddodd yn rymmus i uno â'r *cantorion*: ac am na allent hwy foli Duw gyd â *diben*, mi dybiais eu bod yn fy erchi i wneud hynny drostynt. ||

THEOPH. Yn wir pe baem yn ddyladwy sylwi rhyfeddodau rhagluniaeth, nid i sôn am *gariad prynedigol* fydd anfeidrol uwchlaw pob bendith a mawl, ni a gymhellid yn wastadol i ddiolchgarwch a chân.

CHRIST. Yn enwedigol pan gofion, fod *trugaredd* gyd â'r Arglwydd; ei fod yn ei *hoffi*: a bod ei holl lwybrau, tu ag at y rhai sy'n rhoi eu hyder ynddo, yn drugaredd a gwirionedd.

|| *Milod*,\* ac *Adar*, molent Dduw, \* Anifeiliaid.  
A'r *Coed* a'u tannau, yn eu rhyw:  
Ond do'nt a'u hodlau i ddyn i gyd,  
Tra byddont hwy yn gloff a mûd.

Eu *Harch-offeiriad* hwy yw *dyn*,  
I offrymmu'u mhawl â gweddus fin;  
A hwythau yn cydsynio fydd,  
Fel atfain dŵr neu awel dydd.

Y neb attalio'th foliant ION,  
Nid drosto'i hun mae'n cadw'r dôn,  
Ond 'speilia fil o'u caniad cun,  
Gwna fyd o bechod yn yr un.

HERBERT.

PHILA. Testyn gwynfydedig i'r rhai a'u gwnaethant eu hunain yn druenus, i fyfyrion arno: y mae ei drugaredd yn y nesoedd; ie, *uwchlaw* y nesoedd; ac am ei drugaredd ni ddylem ganu yn uchel.

NEOPH. A chyd â hyfrydwch y sylwaf, I fod y ddaear hefyd yn llawn o'i drugaredd. Pwy a ddichon ofod allan lliaws ei dyner drugareddau? Oh! fy nghalon a lonnir â'r dwyfol gyhoeddiad, *Da yw'r Arglwydd i bawb*; ac y mae ei drugaredd ar ei holl weithredoedd!

SALLO. Pan ystyriwyf ddoeth a thyner ragluniaeth Duw tu ag at bob peth byw; ei ddapariad i aneirif lwythau'r elfennau amrywiol, a'r hyfrydwch y fwynhant yn ol eu hamrywiol alluoedd;—y mae fy nghalon yn eiddiolchgar ar eu rhan. Y mae pob peth yn eu cylch yn hardd, oddi eithr yr hyn a ddygodd ein pechodau ni. Ond y mae ganddynt un rhodd o eiddo Duw natur, yn gyffredin, a'm mawr effeithiodd yn fynych; hynny yw, eu *ferch naturiol*, eu tynerwch a'u gofal am eu rhai bach. *Dafad*, er amddiffyn ei *hoen*, a fygwyth *waedgi*; a'r *Iar* ofnus a hed at *Eryr*. Meddyliais y fath dyner ddarbodaeth yw hyn er diogelwch i'r gwan, nas gallant amddiffyn eu hunain! A chyd â hyfrydwch y myfyriais ar brydiau, ar yr anfeidrol dosturiaethau sy'n aros yn *nhrag'wyddol ffynnon* y bywyd.

THEOPH. Y mae eich canlyniad o amrywiol ffyrddiau tosturi a ferch yn y bywyd anianol, i fynu i'r ffynnon o ba le y tarddant, yn gyflawn ac yn rhesympol. Oblegid, pa beth yn holl frenhiniaeth rhagluniaeth, fy brawf mwy o ddwyfol dosturi a daioni, na ferchiadau rhieni at eu hiliogaeth.

CHRIST. Y mae Duw mewn amryw fannau yn yr ysgrythur, yn ymddarostwng i egluro ei neillduol gariad a'i dosturi i'w bobl, drwy y ferch naturiol y mae



rhieni tyner yn deimlo ac yn amlygu : ac er pan roddodd Dduw i mi blant, yr wyf yn eu deall mewn modd gwahanol i'r hyn yr oeddwn o'r blaen. Y *poen* a deimlais yng nghystudd fy mhlentyn ; yr *hyfrydwch* a brofais yn ei esmwythad a'i lwyddiant ; fy nifrifol ddymuniad am ei ddedwyddwch yn y byd hwn ac yn y nefaf ; a'm gofal di-flin i arfer pob moddion er ei ddaioni ; a suant i mi yn *esponiadau* mwyaf addysgiadol. Oh rās, a chariad Duw yn y cyfryw ymadroddion a hyn ! *Fel y tosturia tad wrth ei blant, felly y tosturia yr Arglwydd wrth y rhai a'i hofnant ef. Ti am gelwi, fy Nhad, ac ni throi ymaith oddi wrthyf. Fel un yr hwn y diddanaf ei fam ef, felly y diddanaf fi chwi. Dichon mam anghosio ei phlentyn sugno, ond myfi ni'th anghosiaf di.* Amryw o ysgrythurau eraill o'r fath ydynt werthfawriawn i mi : canys meddyliaf, os ymddengys fy nghariad i, rieni gwael pechadurus, mewn cynnifer o ffyrdd at fy mhlentyn ; pa beth fy raid bod cariad ac ymysgaroedd tosturi fy Nhad nefol at ei blant ef !—Ac am fy rhai bychain, y mae'r Arglwydd fel yn dweyd wrthyf, am y naill ar llall o honynt, megis y dywedodd y dywysoges *Aiph-taidd* wrth fam *Moses*, “ Cymmer y bachgen hwn a “maga ef i mi.” A hynny a wnaif yn llawen.

PHILA. Fel y boddlonodd yr Arglwydd i'r gofal hynny yn *Abraham* ! “ Canys mi a'i hadwaen ef, y “ gorchymmyn esfe i'w blant, ac i'w dylwyth ar ei ol, “ gadw o honynt ffordd yr Arglwydd.”—Ac fel y gorchymmynodd hynny i'r *Llwythau* ! “ A bydded y “ geiriau hyn yr wyf yn eu gorchymmyn i ti heddyw, “ yn dy galon ; a hyspyfa hwynt i'th blant, a chry- “ bwyll am danynt pan eisteddych yn dy dŷ, a phan “ gerddych ar y ffordd, a phan orweddych i lawr, a “ phan gyfodych i fynu,” Deut. vi. 6, 7.

PHILO.

PHILO. A mor annogaethol i rieni duwiol yw'r sylw neillduol y gymmer yr Apostol *Ioan* am blant bychain! "Ysgrifennu yr wyf attoch chwi *blant bychain*;" a thrachefn, *rai bychain*. Y mae Crist, tywysog y bugeiliaid, yn calglu ei *ŵyn* â'i freichiau, ac yn eu dwyn yn ei fynwes. Pan orchymmynodd i'w Apostolion i borthi ei *ddefaid*, parodd iddynt yn bendant i borthi ei *ŵyn* hefyd.—Boed i rieni duwiol serchiadol i ryfeddu grâs Duw dros byth! A chymmerent annogaeth i ddwyn eu rhai bychain i fynu *yn addysg ac athrawiaeth yr Arglwydd*, Eph. vi. 4. fel yr adnabyddent y Tad yn eu tyner febyd.

SYLLO. Rhyfeddol râs yn wir! Ac oddi wrth yr *addysg a'r athrawiaeth* y soniasoch, rhaid sylwi, fod caredigrwydd Duwat ein plant, yn helaeth ymddangos yn y *gorchymmynion* a roddodd i ni, i'w dwyn i fynu yn *ffordd yr Arglwydd*: i'w *hyfforddi ym mhen y ffordd* y dylent rodio ynddi, Diar. xxii. 6. Dieu fod yr amryw orchymmynion a ail-adroddir gan Dduw am eu hyfforddiad, gyd â rhybudd caeth na wnelont ddim i'w digaloni, yn eglur brawf o'i dyner barch iddynt.

NEOPH. Dywed ein Harglwydd wrthym yn y geiriau mwyaf eglur, am blant bychain, mai *eu heiddo yw teyrnas nef*;—yr hyn fy raid gynnwys, naill ai aelodaeth-eglwyfig yn nheyrnas Crist ar y ddaear; neu (o iddynt farw'n blant) o deyrnas gogoniant fry. Am hynny y mae ar rieni y *rhwymau* mwyaf i feithrin eu plant yn *addysg ac athrawiaeth yr Arglwydd*.

EPE. Wrth *borthi ei ŵyn* yr oedd Crist yn meddwl, gofal duwiol a chariad tyner tu ag at blant yr eglwys i roddi eu cyfran o *addysg* iddynt yn ei bryd; ac wrth *borthi ei ddefaid*, mae e'n meddwl yr un gofal. Y mae plant yr eglwys nid yn unig dan ofal eu rhieni, ond hefyd

hefyd dan ofal yr eglwys a'i fwyddwyr; i'w hyfforddi, eu hannog, eu hargyoeddi, yn ddirgel neu'n gyoedd, fel y byddo'r achos yn gofyn. Ac er fod hynny yn cael ei esgeuluso'n bresennol yn fawr, nid felly yr oedd o'r dechreuad.

NEOPH. Gobeithio gan hynny, *Epenetus*, y rhoddwch i ni esampl neu ddwy, i egluro y rhan hyn o ddisgyblaeth-eglwyfig.

EPE. Chwi ellwch gofio i mi fynegu am un o esgobion yr eglwys gyntaf yng *Nghaerludd*, yn ymweled âg un *Gobeithiol* a *Mwynedd* ei wraig; eill dau yn gristionogion enwog, ond dan ofid meddwl o achos mab gwrthnysig, a'i enw *Cyndyn*. Mi gaf yn awr, yn gydfyniol â chais *Neophytus*, roddi i chwi hanes y llang hwnnw.

PAN yr oedd yn blentyn ieuangc, ymddangosodd arno rai arwyddion hynod o ystyfnigrwydd; er fod ei rieni yn gobeithio'n wastad y dislannai o flaen addysg crist'nogol a chynnydd rheswm. Pa fodd bynnag, yr oedd ynddo rai pethau ag oedd o'i oedran, yn dangos deall a dyfais anghyffredinol: ac er bod hynny yn wastad yn ymddangos mewn rhyw siampl ddrygionus, yr oedd y rhieni yn disgwyl y goruwch-lywodraethid y fath rannau, ac y cymmwyfid hwynt i ryw wasanaeth anghyffredinol. Am hynny fe gafodd raddau hynod o hoffter yn eu ferch hwynt.

OND fel yr oeddef yn cynnyddu, arwyddion an-numunol o styfnigrwydd a gynnyddasant yn fwy cyflym nâg ef. Dangosodd yn neillduol, groesfneb i weddi: byth ni chodai'r boreu o'i fodd, nes byddai addoliad geuluaidd drosodd; ac yn yr hwyr, naill ai fe gyfsgai, neu rhaid i ryw un ei gadw yn effro, neu fe a'e i'r gweily gan ddolur yn ei ben. Yn yr addoliad cyhoeddus,

fe ed-



fe edrychai oddi amgylch am ei ddifyrwrch, neu fe fyddai wrth ryw chwareuddiaeth ffôl â'i ddwylaw; ei fysedd, neu ei draed; neu ynte yn cysgu: a phan holid ef gartref, beth oedd yn gofio? (cânys ei rieni a roddent siars iddo i sylwi a chofio yr hyn a glywai) fe ddywedai naill ai fod ei ben yn gwynegu, neu i ryw beth i ddigwydd ar y ffordd a wnaeth iddo *anghofio*; neu ei fod yn cofio *rhyw beth*, ond nas gallai adrodd y *geiriau*. Yr oedd yn wastad yn caſau darllain, ac yr oedd yn boen ganddo glywed eraill; ac er fod ei rieni yn wastadol ddweyd wrthoei ystad naturiol, ar unig ffordd o iechydwriaeth, a'r modd y dylai lefain ddydd a nos ar Dduw mewn gweddi; ac na ddylai gymmeryd lluniaeth, heb geisio bendith a thalu diolch; yr oedd e'r hynny yn ffieiddio gweddi, ac yn rhythro at ei ymborth fel anifail.

ARFERODD ei rieni amryw foddion o addysg: megis, ei egwyddori a'i holi, peri iddo ddysgu rhannau o'r bibl ar ei dafod, a dweyd yr ystyr o honynt wrtho, ymresymmu âg ef, ei argyhoeddi, gweddio gyd âg ef, ei gerhyddu; a galw eraill i ymresymmu âg ef, yn enwedig yr *Henuriaid* ac *Edgar*, yr hyn a wnaethant o bryd i'w gilydd, yn ffyddlon; ac weithiau tebygid eu bod yn ei archolli, a chaent rai addewidion ganddo; ond y cwbl i ychydig ddiben.—Pa fodd bynnag, yr oedd ei rieni yn llawen i weled ychydig. Cadwafant yn eu dyledfwydd tu ag atto, gan daer ddymuno a disgwyl gweled rhyw ffrwythau da yn canlyn: ac i'w mawr orfoledd, cymmerodd diwygiad disymmwyth le, ac ymddangosodd cyfnewidiad mawr arno; fe ddarllenai, fe unai'n gyflon mewn addoliad teuluaid, fe ymddiddanai am grefydd, fe gyfeillachai â ieungŷtyd crefyddol, fe weddiai gyda hwynt ac ar ei ben ei hun.—'Nawr 'roedd ei rieni yn foddlon, a hwy a wylent o lawenydd!

OND

OND ym mhen ychydig amser, eu dagrau a droilliant ffordd arall, a'u profiad a aeth agos yn annioddefol. Mi ddywedais i gyfnewidiad ymddangos *arno*; ond yn awr ymddangosodd nad oedd *ynddo*. Fe daslodd ymaith y grefydd allanol a gymmerasai i fynu; gadawodd ddarllen, blinodd ar addoliad teuluaid, ymadawodd â chyfeillach yr ieuenctid crefyddol, ac ni weddiai mwy. Yr oedd ei weddiau gynt yn *uchel* yn gyffredin, ond yn awr y floedd honno a ddarfu. Prin y gallai ei rieni ei ddwyn i'r addoliad cyhoeddus; gyrrid ef yno fel caethwas, ac ymddygai yno fel pechadur synllyd gwrthnysig. Dewisodd y gyfeillach waethaf, ac yn fuan fe ddaeth mewn amryw bethau y pernaf o honynt; fe gasaodd addysg, a charodd holl ffyrdd marwolaeth.

UN amser, pan oedd allan ar ei grwydradau drygionus, cafwyd ef yn ffordd pechod, a dygwyd ef adref; ei dad, gyd âg ochenaid tu a'r nefoedd, a'i cospodd yn llym, ac a wylodd yn doft wrth wneuthur hynny; aeth y dyrnodiau yn fwy i'w galon *ef*, nâg i galon ei fab. Y llangc a aeth i'w wely, a'i dad i'w ystafell i dywallt ei enaid ger bron Duw; a'i fam dyner a ymneillduodd i alaru ac i weddio yn unig. Yr oedd y tad yn ofni iddo ei geryddu yn rhy fyrbwyll a llym, a thrwy hynny ei galedu, a'r fam yn ofni yr un peth. Hwylarasant i'll dau ar wahan dan ofn hyn; a phan gyfarfuant, ni allent sefaru y naill wrth y llall dros ennyd. O'r diwedd, ebe

MWYNEDD, F'anwylyd, beth a wnaethoch? A gyfrif efe ddim o grist'nogaeth yn greulon? A roisoch chwi ddim iddo beth, fy raid iddo ddwyn gyd âg ef i'r bedd? Y mae ein plentyn er ein gofid yn wrthnysig iawn, ond beth y fuoch chwi yn ei gylch?

GOBEITHIOL. F'anwylyd, na chwanegwch at fy ngofid; y mae ym mron yn ormod i mi ei ddwyn. Ni

cheryddais o'm bodd: mi a'm fflangellais fy hun: ac er i mi ei wneuthur, fy meistr waith ydoedd: dymunaf nas gwnelwyf mwy. Y mae arnaf ofn i, mi ragori, ond mi amcanais at fy nyledfwydd.

MWYNEDD. Ni fynwn i chwi syrthio dan y cerydd a roddwyd i wr i Dduw, wedi i'w blant i wneud yn ffaidd, na waharddodd hwynt. Yr wyf yn cyfaddef y dylech ei geryddu a gwneud a alloch i'w attal, ond — egsufwch fi, yr wyf yn fam iddo!

GOBEITHIOL. Ac, f'anwylyd, yr wyf finneu'n dad iddo; a'r Arglwydd a ddywed wrthyf, "Cerydda dy blentyn tra y mae gobaith, ac nag arbeded dy enaid ef, "er iddo weiddi." A chwi a wyddoch pwy a ddywedodd, "Y sawl a arbedo'r wialen fy'n casau ei fab; "ond y sawl ai caro, ai cerydda mewn pryd."

MWYNEDD. Mi a ymddygais i flinder! Fy mhlentyn, mab fy ngbroth, fy fab fy ngalar! Oh, fy mhlentyn, fy mhlentyn, ar ba un yr wyf etto mewn gwewyr eigor! A gaf fi byth weled Crist wedi ei ffurfio ynddo! — Attolwg, fy anwylyd, ewch at orfedd grâs am fendith ar y cerydd, a mi a unaf gyd â chwi.

AR hyn, syrthiafant o flaen yr Arglwydd; gweddiafant, galarafant, cyffesafant, ac ymostyngafant dan deimlad o'u profedigaeth; a chyd â llawer o ddagrau a orch'mynafant eu plentyn i Dduw, gan ymbilei fendith ar y cwbl. Ond eu mhab a gafodd fwy o oerphwystr y nos honno nâ hwy. Ni ddichon neb ddweyd pa fodd y mae gyd â rhieni tyner, ond rhieni tyner eu hunain!

HRIST. Anwyl *Epenetus*, chwi a'm cyffwrddasoch i'r byw yn yr hanes hyn! Wrth ei chlywed, nis gallaf lai nâ gosod fy hun yn lle y rhieni yma; ac yr wyf yn rhyfeddu pa fodd y gwanaethant i fyw! Ni ddichon

geiriau



geiriau fynegu eu poen.—Ond pa fodd y bu drannoeth?

EPE. Druain! Mor belled ag y canniattai callineb, dangosafant pob tynerwech i'w mhab; ac er na *fynegasant* iddo ef, yr oedd yn dda ac yn ddiolchgar ganddynt i'w weled mor iach. Yr oedd ef yn brelennol yn yr addoliad teuluaid, a'i dad gyd âg helaethrwydd a serch mawr, a anfonodd i fynu lefau cryf gyd â llawer o ddagrau ar ei ran ef; a ddatganodd ac a resynodd ei gyflwr, ac a ddadleuodd oludog a gogoneddus râs Duw i'r pennaf o bechaduriaid.—Yr oedd yn dda iawn gan y fam i weled yr Arglwydd felly yn agor calon ei gwr; ond yn ofidus iawn i sylwi fod calon ei mhab yn gauedig yr holl amfer; canys ni allai ganfod dim ond wynebpryd afrywiog ac anefinwyth.

NEOPH. Yn sicr fe debygid i fod arwyddion o wrthodedigaeth ar y llangc hwnnw; yr oedd ei gyflwr yn anobeithiol.

THEOPH. Y mae hyn yn fyrbwyll, *Neophytus*: nid yw nodau gwrthodiad yn adnabyddus i ni; ac ni ddi-chon neb bywddywedyd, cyflwr pwy fy anobeithiol.—Y mae'n dda fod meddyliau Duw yn uwch nâ'n meddyliau.—Esguswch ni, *Epenetus*.

EPE. Gosododd ei dad ef at ei alwad, yr hyn nis gommeddodd. Yr oedd wynebpryd ei dad yn dangos y côr mwyaf, ond ei *geiriau* wrtho ef oeddynt ychydig. Ei fam a gymmerodd y cyfleu cyntaf i siarad âg ef, ond ni chafodd ddim oddi wrtho i lawer o ddiben. Ond efe gadwodd i mewn rai wythnosau, ac a unodd yn gyffredin mewn teuluaid addoliad, er ei fod yn faich iddo; ond nid oedd yn cyfrif ei rieni fel ei gyfeillion goreu. Felly mhen ychydig fe syrthiodd i'w arferiadau drwg gyd mwy o wange nâg erioed, a chyd â mwy o condra mewn pechod.

THEOPH. Rhaid bod hyn yn brofedig iawn! Pa beth a wnaeth ei rieni druain wedi'n?

EPE. Hwyl a weddiafant drosto, a'i hargyoeddafant, ac a ymrefymafant âg ef o bryd i bryd, ac yn awr un o'r Henuriaid a ymwelodd âg ef, a'i hargyoeddodd yn llym, ond a gafodd attebiad cyndyn ganddo, fel y mynegais o'r blaen.—Yn fuan ar ol hynny, yr holl Henuriaid a rhai o'r brodyr, ar ddeifyfiad y rhieni, a gadwafant ddiwrnod gweddi yn nhŷ *Gobeithiol*.

NEOPH. Gyd âg ymostyngiad, yr wyf yn deisyf cael peth o hanes y diwrnod hwnnw.

EPE. Yr oedd eu nheges pennaf â Duw, a'r rhan fwyaf o'u hamser a dreuliwyd mewn gweddi. *Yefân* a ddechreuodd, ac â chalon wedi changu, fe daer ddeifyfodd bresennoldeb Duw pob grâs gyd â hwynt yn y dydd hwnnw, fel y byddai yn ddiwrnod i'w gofio; yna dau o'r Henuriaid llywodraethol a weddiafant yn yr un yspryd, ac i'r un perwyl. Wedi hynny, *Dewi* a ddarllenodd, Eph. vi. 1. *Y plant, ufuddhewch i'ch rhieni yn yr Arglwydd; canys hyn fy gyfawn: ac a ymadroddodd yn felus iawn oddi wrth y testyn, gan gyfeirio'n enwedigol at gymmorth y rhieni ac argyoeddiad eu mhab. Sylwodd fel y darfu yr Yspryd Glân wrth ysgrifennu at yr eglwyfi, i gynnwys plant, a llefaru yn fynych wrthynt yn union-gyrchol. Fod Duw yn ymddiried i rieni i ddyfsgu a gorchymmyn eu plant yn ei enw ef. Ei fod yn ddyledswydd neillduol ar blant i ufuddhau i'w rhieni, yn eu dyfsgu, ac yn eu gorchymmyn felly. Ac, fel na ddylai rhieni ofyn dim gan eu plant, ond yr hyn y mae yr Arglwydd yn ofyn, felly y dylai y plant i ufuddhau yn flaenaf i'r Arglwydd, ac yna i'w rhieni fel wedi eu hawdurdodi ganddo ef, ac yn gorchymmyn yn ei enw ef. Yn ganlynol, mai dyledswydd arbennig rhieni*

eni a phlant, yw *chwilio* llawer i feddwl yr Arglwydd, a chyd-ymffurfio â hynny, os amgen, na all gorchymmynion y naill nag ufudd-dod y lleill, i fod yn yr *Arglwydd*. Ac yn olaf, fod harddwch a gogoniant mawr ar y cyfryw awdurdod ac ufudd-dod; am eu bod yn *gyfiawn*. —Yna, mewn taer weddi at Dduw, ymbiliodd am fendith ar yr hyn a gafodd ei osod o'u blaen, fel gwaith bwriadol y dydd.

CHRIST. Dymunwn fod gan bob teulu duwiol draethawd ysgrythurol efangylaidd, ar y sylwiadau hyn! Ond, attolwg, beth yn ychwaneg oedd i'w wneuthur?

EPE. Y peth nesaaf a farnasant yn angenrheidiol oedd, rhoi rhai holiadau agos i'r dyn ieuangc, a chael attebiadau ganddo fel y gallent;—fel y canlyn:

YEFAN. Mi gymmeraf gennad, Cyndyn, i ofyn i chwi un peth, yr hyn a ddichon agor y ffordd i ychwaneg: attolwg, eiddo pwy ydych?

CYNDYN. Nid eiddo neb am wn i, oddi eithr fy nhad.

YEFAN. Y brawd *Gobeithiol*, eiddo pwy ydych chwi?

GOBEITHIOL. Yr wyf yn eiddo'r Arglwydd.

YEFAN. Mi ofynaf i chwi etto Cyndyn, eiddo pwy ydych?

CYNDYN. Ni feddyliais i am yr hyn a ddywedodd fy nhad; ond os ydy' ef yn eiddo'r Arglwydd, yr wyf sinneu felly: heblaw hynny, y mae *pob peth* yn eiddo iddo.

YEFAN. A ydyweich tad ddim yn eiddo'r Arglwydd mewn un ystyr arall, yn amgen nac y mae pob peth?

CYNDYN. Ydyw; canys y mae llawer o ddynion heb rododi eu hunain erioed i'r Arglwydd; ac y mae llawer o bethau na allant: ond miglywais fy nhad lawer gwaith yn rhoddi ei hunan iddo.



YEFAN. Chwi ddywedafoch, os ydych yn eiddo neb mai eiddo eich tad ydych ; a glywfoch chwi mo hono ef yn eich rhoddi chwi i'r Arglwydd?

CYNDYN. Do, yr wyf yn meddwl i mi ei glywed.

YEFAN. A ydych chwi'n meddwl, Cyndyn, i'ch tad i wneuthur yn dda yn hyn?

CYNDYN. Ydwyf, yn credu hynny.

YEFAN. Yna rhaid i chwi feddwl eich bod yn eiddo'r Arglwydd, mewn ystyr wahanol i laiver o ddynion ac o bethau eraill.

CYNDYN. Ydwyf, mai'n debyg ddigon.

YEFAN. Pa ham gan hynny na roddwch chwi ei eiddo iddo ef?

CYNDYN. Syr, nid wyf yn cadw dim rhagddo am wn i.

YEFAN. Y mae ef yn dywedyd, *Fy mab moes i mi dy galon* ; nid ydych chwi yn rhoddi hynny iddo.

CYNDYN. Syr, ni ellwch chwi ddim gweled beth yr wyf yn gwneud â hono.

YEFAN. Eich camsynniad chwi yw hynny ; oblegid y *Pren a adwaenir wrth ei ffrwyth* ; pe buafech wedi rhoddi eich calon i'r Arglwydd, chwi roddafech hesyd eich aelodau yn weision i gyfawnder, i sancteiddrwydd.

CYNDYN. Gobeithio, mewn amser cyfaddas roi'r cwbl iddo.

YEFAN. Yn awr yw'r amser cyfaddas ; ac yr ydych wedi pechu yn doft yn erbyn Duw, trwy beidio a rhoddi'r cwbl iddo ef ym mhell cyn hyn.

CYNDYN. Yn ficer fe ddichon dyn ieuangc fwynhau ei hun â phleferau diniwaid bywyd dros ychydig.

YEFAN. Y mae hunan yn elyn i Grift ; ac wrth geisio eich hunan, yr ydych yn siwr yn twyllo eich enaid eich hun, ac yn di-feddiannu eich hun o'r pleferau goreu.

CYNDYN

CYNDYN. Nis gwn i am neb pleserau gwell nâ'r rhai yr ydwyf yn fwynhau, pe cawn eu mhwynhau mewn llonyddwch; a'r hyn nis gwn, nid wyf yn ciddig-eddu neb.

YEFAN. Eu mhwynhau yn *llonydd* nis gellwch; pa wyneb hoyw ac eon bynnag y wisgoch. Fe rydd cydwybod ddychryn. "Gwna yn llawen wr ieuangc yn "dy ieuengctid, a llawenyched dy galon, yn nyddiau dy "ieuengctid, a rhodia yn ffyrdd dy galon, ac yng olwg "dy lygaid: ond gwybydd y geilw Duw di i'r farn "am hyn oll," Preg. xi. 9. Pa fodd y sefwch yn y farn? Oblegid chwi welwch y dygir chwi yno.

CYNDYN. Nid wyf yn meddwl byw yn wastadol fel hyn, ond yn bwriadu mewn amser cyfaddas i edifarhau a diwigio.

YEFAN. Yn awr yw'r amser cyfaddas; a pha bellaf yr eloch mewn pechod, mwyaf caled yr ewch, a mwyaf annhueddol i edifarhau. Y mae yr Arglwydd yn eich galw i edifeirwch yr awr hon, ac yr wyf finneu yn ei enw ef yn gwneud hynny: *Gadawed y drygionus ei ffordd, a'r gwr anwir, ei feddyliau, a dychweled at yr Arglwydd, ac efe a gymmer drugaredd arno, ac at ein Duw ni, o herwydd efe a arbed yn helaeth*, Eſay Iv. 7.

CYNDYN. Da yw hynny; a gobcithio ei gael felly.

YEFAN. Ond gobaith yw hwn a gywilyddia. Y mae ar eich rhieni duwiol gywilydd o hono, y mae arnom oll gywilydd o hono; a phan ymddangosf i chwi ddim yn amgen nâ *gwe' y pryscoppyn*, bydd arnoch chwithau gywilydd o hono hefyd.

CYNDYN. Dymunaf arnoch y ffafr o adael llonydd i'm, fel y gallwyf fwynhau hynny o blefer a allwyf, yn y ffordd yr wyf yn ddewis.

YEFAN. Eich gadael felly, cyd ag y gallom wneud

un peth, a fyddai'n greulondeb tu ag attoch yn lle ffafr. Ni a wyddom eich bod yn druenus, a bod ein Iachawdwr graflawn yn galw arnom i ddangos trugaredd i drueiniaid, ac i arfer pob moddion tu ag at eu hachub; ac ni a wyddom eich bod chwi mewn modd neillduol wedi'ch rhoddi dan ein tyner ofal, ac os esgeuluswn chwi, ni a fyddwn yn an-ufudd i'n Harglwydd, ac yn greulon i chwithau.

CYNDYN. Mi a fyddwn yn ddiolchgar pe gwelech yn dda fy ngadael yn llonydd.

YEFAN. Dichon yr amser arswydus hwnnw fod yn agos. Ofnadwy oedd cyflwr yr hwn y dywedodd yr Arglwydd am dano, *Efe a gyffulltodd âg eilunod, gad iddo.*

CYNDYN. Ond y mae arnaf eisieu cael bod mor happus.

YEFAN. Druan! y mae fy ngnhawd yn crynu i'ch clywed, a'm calon yn drallodus i weled dagrau eich tirion rieni; ac y mae yn aethlyd i feddwl, nad yw eu llefau, eu dagrau, a'u herfyniau yn effeithio arnoch. A mwy felly fod tosturiaethau Duw, cariad Crist, a gwaed y cyfammod tragywyddol yn cael eu fathru gennych a'u diystyru.

CYNDYN. Dywedaf etto, byddwch mor fwyn a'm gadael yn llonydd.

YEFAN. Yr ydych hyd yn hyn yn sefyll mewn *perthynas* â'r eglwys, a rhaid mynegu iddi fel eglwys, eich gwrthnyfigrwydd yn ffordd pechod; ac os na ddewch at yr eglwys i dystio eich edifeirwch, rhaid iddi farnu eich bod yn yr un ystad â'r hwn a ddiystyrodd ei enedigaeth fraint.

CYNDYN. Gwnaed fel y mynno, ni chollaf fi ddim wrth hynny, am a wn i. Byddai'n dda gennyf pe rhoddai'm rhieni i mi gennad i fyned o'r neilldu. Y

mac'n



mae'n ddrwg gennyfi chwi rodidi i'ch hunain ac i min-  
neu y blinder hyn.

NEOPH. Wele, tebygid nad oedd dim a fynnai Duw  
â'r dyn ieuangc hwn.

THEOPH. Na fyddwch rhy fyrbwyl, *Neophytus*.

EPE. Ar hynny *Dewi* addarllenodd y testyn hwnnw,  
*Fy mab, os pechaduriaid a'th ddénant, na chyttuna â*  
*hwynt*. Ac mewn melus a thyner ymadrodd, gyd â dag-  
rau lawer, a roddodd i *Gyndyn* y cyngor goreu; a deif-  
yfodd arno fod yn y cyfarfod eglwys nefaf, am fod yn  
rhaid iddynt gymmeryd ei achos at eu hyftyriaeth. Yna  
cefnogodd y rhieni galarus, a dywedodd wrthynt i ob-  
eithio hyd y diwedd. Yna efe a'r henuriaid eraill,  
mewn modd ysprydol a ferchiadol iawn, a alarasant ac  
a weddiasant; ond yr oedd trymder calon y rhieni yn  
anrheithadwy. Felly darfu gwaith y dydd, heb ddim  
ymddangosiad o'r mawr ddymunol ffrwyth.

CHRIST. Pa fodd bynnag, yr oedd harddwch mawr  
yn ymddangos ar y gwaith. Yr oedd y fath gariad, y  
fath ofal, y fath dynerwch a diwydrwydd yn arferiad  
moddion, yn dangos purdeb eu heneidiau, a gogoniant  
y grefydd-gristiannogol. Ond yr wyf yn deall eu bod  
heb ddarfod âg ef. Rhaid i bobl Dduw wneuthur llun  
o'i amynedd a'i gyd-ddygaeth hiefyd; attolwg pa fodd  
yr aethant ymlaen?

EPE. Gwnaethant yr hyn oll a allent, i'w gippio fel  
pentewyn o'r tân: rhai a lefarent wrtho pan gyfarfydd-  
ent âg ef; eraill â dagrau yn eu llygaid a edrychent  
arno â golwg o dofturi, ac ochenaid, yn ddigon i dry-  
wanu calon o garreg; gweddiasant drosto; a phawb a  
rybuddiasant eu plant i ochelyd. Ei rieni, gellwch  
feddwl, oeddynt ddiwyd yn eu gwaith *hwy*; ond nis  
gallfant ei ddwyn i'r cyfarfod eglwys, eithr aeth ym-  
aith i leoedd ac at gyfeillion mwy wrth ei fodd.

OND

OND daeth y diwrnod, ac ar ol gweddio, ac agor rhyw rannau o'r ysgrythur, dywedodd

DEWI, "Anwyl frodyr, y mae ein Bugail gogoneddus yn porthi ei braidd, ac â'i fraich yn casglu ei ŵyn. Ei gariad fydd ryfeddol: ac ymhlith amryw esamplau mawr a rhagorol o hynny, y mae yn llewyrchu llawer yn y fiars a roddodd i ni, i wilied dros ein gilydd yn yr Arglwydd, ac i gynghori ein gilydd yn feunyddiol; ac y mae y fiars a roddodd i ni am ein plant, yn arwydd eglur o'i ofal am danynt hwy. Gorchymmynodd Crist i ni eu porthi, yr hyn fydd yn cynnwys athrawiaeth ei air a disgyblaeth ei dŷ. Y mae ein cael yn ffordd ein dyledswydd tu ag attynt, yn drugaredd i ni, yn drugaredd iddynt hwythau: ni wellom amryw werthfawr ffrwythau o hyn. Ac er cyfarfod â threialon yn y gwaith, na wangelonwn, tra y byddom yn ffordd ein dyledswydd. Yn wir, yr ydym dan brofedigaeth yn bresennol: Y mae Cyndyn, mab ein hanwylid Gobeithiol, yn cynnyddu yn arswydus yn ffordd pechod a 'styfnigrwydd. Y mae ei bechodau yn hyspus i lawer o honom; nid yw yn angenrheidiol nag yn hoff i'w mhynegu yn neillduol. Arferwyd pob dirgel foddion tu ag at ei adferu, ond y mae efe yn myned ymlaen fwy fwy. Y mae fy ngnhawd yn crynu i feddwl am yr ymadroddion drygionus a ddaeth o'i enau yn nhŷ ei dad, pan yr oedd em yn ymresymmu âg ef er eiddaioni. Duw pob grâd a drugarhao wrtho! wrth ei rieni gofidus, ac wrth ynninnau, ac a'n harweinio yn ein dyledswydd ymhellach tu ag atto; a hyn yw'r peth y deisyfir arnoch, fel eglwys i Grift yn awr i'w ystyriaid."

YEFAN. "Da iawn fuafai gennym pe buafai yma; o bosibl y buafai presennoldeb eglwys yn gweddio.

“ dan ddwfn ofal am dano, yn cael rhyw argraff ar ei  
“ galon : Pa ham, frawd *Gobeithiol*, nad yw ef yma”?

GOBEITHIOL. Nis gallfom mewn un modd i gael  
ganddo ddyfod ; ac fe aeth nas gwn i ba le.

YEFAN. “ Anwyl frodyr, nid yw yr hyn a ddywed-  
“ odd ein hanwyl frawd *Deui* am *Cyndyn*, yn sefyll dan  
“ eifieu cadarnhad ; y mae yn hyfspys i ni oll.—Y mae  
“ y peth yn awr o’ch blaen fel eglwys i Grist, ac y mae  
“ yn amlwg i fod eich gofid yn fawr. Fy lle i yw gofyn  
“ a derbyn eich barn arno ; am hynny, os ydych fel  
“ eglwys i Grist yn barnu, mai eich dyledfwydd yw  
“ rhybuddio *Cyndyn* o’i fawr bechod, ei gyndynrwydd,  
“ ei anafudd-dod i’w riefi, a’i ddiystyrwch o eglwys  
“ Crist a’i ddeddfau ynddi, ac yn ei alw i ddiffuant edi-  
“ feirwch a diwigiad, arwyddwch hynny trwy godiad  
“ dwylaw :” *Yr hyn a wnaethant yn unfryd.*

YEFAN. “ Wedi gweled a chlywed cymmaint am ei  
“ gyndynrwydd, ac yn ammeu na ddeuai yma, ni fedd-  
“ ylfom mai cymmwys oedd ysgrifennu rhybudd, yr  
“ hwn os gwelwch yn addas a anfonir atto.”

EGLWYS GRIST AT CYNDYN - AP - GOBEITH-  
IOL, ETTO DAN EIN GOFAL.

“ YSGRIFENNODD Apostol at Grist’noges enwog,  
“ ei fod yn llawenhau yn fawr i gael ei *phlant yn rhodio*  
“ *yn y gwirionedd*, 2 Ioan 4. Ond rhaid i ni yn yr yf-  
“ grifen hon i ddweyd wrthy chwi, ein bod oll yn  
“ gofidio’n fawram eich bod chwi, blentyn i’r fath rieni  
“ duwiol mewn perthynas â ni, yn rhodio yn ffyrdd pe-  
“ choda drygioni, ac yn cyndyn barhau ynddynt, gan ddi-  
“ ystyru pob cyngor, ymbil, a cherydd crist’nogol. Oh !  
“ y gweddiau lawer a anfonwyd i fynu, a’r dagrau a dy-  
“ walltwyd drofoch ! Y mae ein profiad yn fawr ; y  
“ mae eich pechodau yn anghyffredinol. Yr ydych  
“ wedi gwrthod iau esmwyth y Gwaredwr ; ac wedi

“ ef-



“ esgeuluso hyd yn oed y rhan allanol o addoliad Duw.  
 “ Yr ydych wedi gwawdio cymmundeſt â Duw;—  
 “ wedi gofidio eich rhieni duwiol, gwrthwynebu a’ch  
 “ holl egni bob moddion a wnae i chwi ddaioni, ac  
 “ wedi ystyfnig ddewis y ffordd fy’n arwain i ddinystr.  
 “ Och, druan! pa beth a wnewch yn niwedd hyn?  
 “ Oh! na bacch deimladwy o’r mantaision yr ydych  
 “ yn fathru, a’r hyfrydwch yr ydych yn wrthod! Pe  
 “ adwaenech gariad, grâs, a maddeuant y Gwarddwr;  
 “ fel yr edrychech arno, yr hwn a wnafoch, ac y galar-  
 “ ech! Yr ydym yn gweddio am hyn, ac ni barhawn i  
 “ wneud hynny. Ond nid gweddio drosoch yw’r unig  
 “ foddion appwyntiedig er eith daioni: rhaid i gerydd a  
 “ rhybudd gael eu lle priodol; ac fel eglwys i Grist  
 “ barnafom mai ein dyledfwydd yw eich rhybuddio; ac  
 “ yr ydym yn hyn, yn enw ein Harglwydd yn eich  
 “ rhybuddio o’ch holl ffyrdd drwg, ac yn eich galw i  
 “ wir edifeirwch a diwigiad. Gan fawr ddymuno ben-  
 “ dith y nefoedd ar hyn er eich daioni, Ydym eich cy-  
 “ feillion goreu er yn ofidus, &c.

“ A orchymmynydd yn ein cyfarfod eglwys.”

WEDI i’r eglwys gymmeradwyo’r llythyr, a threulio  
 rhyw gymmaint o amser mewn taer weddi am fendith  
 arno, yr henuriaid a roisant eu dwylaw wrtho, ac an-  
 fonwyd e’ iddo yn llaw ei dad.

CHRIST. Och, druan! Pa fodd y derbynodd ef? a  
 pha effaith a gafodd arno?

EPE. Ei dad a gymmerodd y cyfleusdra goreu i’w  
 roddi iddo; ac â dagrau yn ei lygaidd efe a ddywedodd,  
 Fy mab, chwi glywsoch am *Senedd Rhufain*, dymma  
 lythyr i chwi oddi wrth gymmanfa uwch.—Y dyn  
 ieuangc a’i gymmerodd ac a’i darllenodd. Efe a fraw-  
 ychwyd, ac a aeth i ystafell ddiregel. Ei fam a edrych-  
 odd

odd ar ei ol; efe a'i darllenodd drachefn, a safodd ennyd â'r llythyr yn ei law; yna darllenodd ef y trydydd waith, a gollodd ddagrau; a'i rhoddodd yn ei goden, ac a fu ryw amser cyn dyfod o'r ystafell: a phan ddaeth ni ynganodd ddim, ac nis gallodd ei rieni ddweyd dim wrtho yntef.

NEOPH. Yn awr yr wyf yn dechreu meddwl i ryw waith da a mawr i ganlyn hyn. Meddyliais fod yn rhaid i mi ei roddi i fynu fel colledig; ond mi welaf obaith yn gwawrio. Ewch ymlaen.

EPE. Yr oedd yn bresennol ar weddi deuluaid, a'i dad a weddiodd yn daer iawn ac â llawer o ddagrau drosto; gan ddiolch i Dduw am gariad a gofal yr eglwys tu ag atto, ac am y sylwrydd oedd yn awr yn ymddangos arno; ond pan orphennodd nis gallodd gan ofn a gofal ddywedyd dim wrtho. Parhaodd sylwrydd *Cyndyn* dros yspaid, ond aeth ymaith yn raddol; a chyn y cyfarfod eglwys nefaf fe aeth i fwy o galedwch ac eondra nâg erioed. Ac ar daer ddymuniad ei rieni ar iddo fyned i'r cyfarfod, efe a attebodd yn goeglyd, Na, na, gallant anfon attaf epistol arall.

NEOPH. Pa beth a fydd diwedd y dyn ieuangc hwn druan! Ond attolwg ewch ymlaen.

EPE. Yn y cyfarfod eglwys, soniwyd am, a gweddiwyd dros ei achos a'i gyflwr gyd â dagrau a gofal mawr; ac anfonwyd atto ailrybudd yng enau *Didwyll* a *Diwyd*, dau Henuriaid. Y rhai â wnaethant eu gorchwyl yn ffyddlon; ac yn ddynion call a fêlog, hwy a ymddiddanasant âg ef mor agos, ag y wylodd lawer; etto yr oedd arnynt ofn mai nid dagrau o edifeirwch ond o drallod oeddynt; oblegid yr oedd ei wynebpryd yn ymddangos yn ddigllon ac yn anniolchgar.

NEOPH. Fel yr ymddangosodd grâs Duw ynddynt wy! A llygredd natur ynddo yntef!

EPE.

EFE. Er fod llygredd yn torri allan yn arfwydu yn y llanc hwn, nid oedd ef yn ddiattaliad. Er hynny ei ddrygioni a ymddangosodd yn fwy fwy angherddol, fe wawdiodd ei rieni, fe ddirmygodd ac a wradwyddodd yr eglwys, ac a aeth ymlaen i raddau ofnadwy o eondra mewn pechod.—Yn y cyfarfod eglwys nefaf, ni chmmerwyd un sylw ymhellach o hono, ond gweddio yn ddwys iawn drosto; ond cyn cyfarfod arall, dymunodd ei rieni ar yr eglwys i fyned rhagddi yn ddi-oed; oblegid fel yr oedd yr achos yn sefyll, nid oedd ond gwaethygu fwy fwy. Ond *Yefan* ac *Edgar* ei feistr a ymwelasant âg ef un waith drachefn. Bu iddynt ymddiddan âg ef, gweddio gyd âg ef, ei gynghori ac ymbil âg ef; ond aethlyd yw meddwl, mor ystyfnig ac aniolchgar yr ymddygodd iddynt. A phan ddywedwyd wrtho fod yn rhaid i'r eglwys ystyried ei dyledswydd tu ag atto y cyfarfod nefaf, fe atebodd yn wawdlyd, felly y gwnaf finneu tu ag atti hi, pan fyddo rhyw ddyledswydd arnaf.

Y cyfarfod eglwys a ddaeth, ond ni ddoi *Cyndyn* yn agos attynt. Hwyl weddiafant, hwyl alarasant ger bron yr Arglwydd, a dangosasant an-ewyllysgarwch mawr i'r gwaith o ddidoli. Or diwedd, ebe

DEWI. "Anwyl frodyr, y fath brofiad llym yw hwn  
 "i ni! Y mae *Cyndyn* yn ystyfnig i'r graddau eithaf; y  
 "mae ein holl ymdrechiau wedi methu, a'n disgwili-  
 "adau wedi eu lladd; yn unig yr y'metto yn ffordd ein  
 "dyledswydd, a phwy a wyr pa beth a ddug Duw  
 "pob grâs oddi amgylch! Yr ydym yn awr yn deall  
 "na wna oedi ymhellach ond ei galedu, a rhoi iddo gyf-  
 "leustra mwy mewn ystyr i lygru a chaledu eraill; a  
 "hyn a wellom mewn rhyw radd, er ein galar, ar An-  
 "iol druan, ar yr hwn y mae'n rhaid gwneud sylw  
 "buam



“ buan. Oh! boed i'n ieuengſtid eu gochelyd!—Od  
 “ oes yma neb yn barnu na ddylem ei ddiidoli yn bre-  
 “ fennol, y mae rhyddid iddynt i lefaru.—Ar eich  
 “ distawrwydd, yr wyf yn erchi, Os ydych fel eglwys  
 “ i Grift yn barnu, y dylem yn bresennol ddiidoli Cyn-  
 “ dyn o'r berthynas weledig â ni yn yr hon y safodd  
 “ hyd yn hyn, ac yn enw Crist yn ei dorri ymaith o'ch  
 “ plith, i sefyllfa yr ethnig a'r publican, i arwyddo  
 “ hynny drwy godi eich dwylaw.” Yr hyn a wnaeth-  
 ant yn unfryd. Yna Yefan a weddiodd am fendith ar y  
 gwaith; a gosodwyd ar *Diwyd* i fynegu hynny iddo.

NEOPH. Yn ficer yr oedd difrifwch arfwydu ar yr  
 hyn a wnaethant! ac yn wir yr wyf yn meddwl nad  
 oes dim yn y byd mor barchedig, ag eglwys gynlleid-  
 faol cyfan-drefniad yn actio mewn fymrlwydd, yn ol  
 gosodiadau eglur ei Brenhin, heb neb o ddychymmyg-  
 ion rhodreigar dynion.—Ond, anwyl *Epenetus*, os  
 oes gennych rhyw beth annogaethol i'w fynegu am y  
 llange hwn, attolwg traethwch; oblegid, gobenthio i'w  
 ddiidoliad arfwydu fod o ryw ddefnydd iddo.

EPE. Pan fynegodd *Diwyd* hynny iddo, ni ddywed-  
 odd *Cyndyn* ddim; ond dangosodd ddigllondeb yn ei  
 wedd. Ei gyfeillion pechadurus yn awr a'i groesaw-  
 fant yn watwarllyd i'w eu rhifedi, gan ddweyd fod yn  
 dda ganddynt ei fod yn bagan; *Dewi*, ebe nhw, yr hwn  
 a wnaeth eich tad yn gristion, a'ch gwnaeth chwi yn eth-  
 nig! Y fath bwer y mae'r gwag-ddyn yn gymmeryd!  
 Gedwch iddynt hwy a'u ffoledd i ddarfod ynghyd.  
 Deuwch, *Cyndyn*, maddeuwch ac anghofiwch hwynt;  
 ni wnaethant hwy niwaid yn y byd i chwi; chwi wydd-  
 och eich bod yn ffordd gwir blefer; na freuddwydych  
 am ddim i ddyfod; mwynhewch y pethau fydd.

EPE a geisiodd chwerthin gyd â hwynt, ond yr oedd  
 ei galon

ei galon yn brudd. Efe a ymdrechodd trwy ffyrdd pechadurus i wneud ei hun yn esmwyth ac yn llawen; ond yr oedd rhyw beth yn ei bigo, nas gallai gyrraedd at raddau llawenydd ei gyfeillion. Pan fyddai ei chwerthiniad yn uchel, a'i wedd yn wrol, hwy gurent ei gefn, fel *llangc calonnog*; ond os byddai arno gwmmwl dros un ennyd, hwy a'i gwawdient fel un gwael a gwan, yn tueddu at *grefydd* ail waith. Felly nid oedd yn cael fawr o gyfur yn eu plith; a chartref ni chae ddim, oblegid bod ei feddwl yn groes i grefydd.—Ac ni chafodd ei rieni ddim cyfur ynddo yntef: bygwthau yn aml eu gadael; ac ar noswaith efe a ymadawodd, heb ynganyd dim wrth neb. Ni wyddai ei rieni dros ychydig amser, iddo hollol fyned ymaith; ond pan wybuant, ni ddichon neb fynegu eu trallod. Ond hwy aethant i weddi, a chyd â dagrau lawer a'i gorehymmynasant ef i'r Arglwydd, pa le bynnag yr oedd. Deifyfiasant ar yr Henuriaid ac eraill, i gadw cyfarfod gweddi yn eu tŷ, yr hyn a wnaethant. Ond yr oedd trallod ei rieni yn fawr. Weithiau hwy chwiliant holl *Frydain* am dano; brydiau eraill meddylent iddynt ei orchymyn i'r Arglwydd, ac y gwyddai *efe* pa le yr oedd a pha fodd i'w gadw. Yr oeddynt mewn mil o feddyliau'r dydd yn ei gylch, ac ar dorri eu calonnau.

CHRIST. O anwyl *Epenetus*, y mae gennyf blant fy hun; yr ydych agos a thorri fy nghalon! attolwg, os gallwch, mynegwch i ni beth ddaeth o hono.

EPE. Druan greadur, fe grwydrodd i fynu ac i wared dros ryw amser, mewn llawer meddwl calon, ond ychydig am grefydd,—ac yn rhaglyniaethol a sefydlodd mewn tref a elwyd *Rhydwey* neu *Lletty'r dwr*. Cafodd yno beth gwaith, ond gorfod iddo fyw'n gynnill rhag newynu; a chadwodd *hynny* ef rhag llawer magl.

Yr

Yr oedd yn anhawdd ganddo fynegu o ba le y daeth; ond fe ymddygodd yn sobr oblegid eifieu, ac yn fwyn-aidd, er mwyn cael gwaith.

THEOPH. Wele, pe gwybuasai ei rieni am hyn, buasai yn gyffur mawr iddynt; ond druain, gofidus oeddent.

EPE. Hwý ymgyffurent weithiau mewn un peth: hwy gawfant fod *Bibl* yn eifieu, ac a obeithiafant ei fod gyd âg ef. Ac, er chwilio, nis cawfant y *Rhybudd* ysgrifennedig a yrrodd yr eglwys atto. Ar hyn yr oedd eu hofnau a'u gobaith yn dwyn ar gof lawer o bethau iddynt.

NEOPH. Oh! yr ydyoh yn codi fy nisgwyliaid; gobeithio na chaf fy siommi.

EPE. Wrth rodio ar ddiwrnod mewn maes yn agos i'r dref, llawer o feddyliau blin a di-gyffur a haidiodd yn ei fynwes derfysglyd, fe eisteddodd mewn lle dirgel, a chan ymrwygo i ddagrau, a lefodd allan—"Oh! y  
 " creadur truenusaf, pa beth a pha le yr ydwyf fi: Ni  
 " fynwn ddim o gyngor Duw, a mi a ddirmygais ei  
 " holl gerydd! Yr wyf yn awr yn bwytta ffrwyth fy  
 " ffyrdd fy hun, a'm llenwi â'm dych'mygion fy hun!  
 " Mi ddirmygais eglwys Dduw, ac fe'm bwriwyd allan  
 " o honi! Mi ddi-anrhydeddais fy nhad a'm mam, y rhai  
 " sy'n awr yn canu ei glodydd, onid yw eu gofid am  
 " fab an-ufudd yn eu hattal. Hwý allant feddwl fy mod  
 " wedi marw; ac yn wir gallaf ryfeddu fy mod yn  
 " fyw;—onid dyma fi, y pechadur mwyaf yn yr holl  
 " fyd, etto'n fyw; i ba ddiben Duw a wyr, yr hwn yn  
 " unig a wyr fy nhrallod! Yr wyf yn fwý pechadur nâg  
 " un yn uffern, ac yn rhyfeddu fy mod allan oddi yno;  
 " ni phechodd neb fel myfi! Pa beth a wnaf? I ba le  
 " yr âf?"—Yna'r wylodd ac yr och'neidiodd hir amser.

Ar hyn, cymmerodd y *Rhybudd* (canys yr ydoedd  
 C c ganddo)



ganddo) ac a'i darllenodd yn bwyllog, a chyd â dagrau lawer; yna llefodd allan, O eu cariad a'u gofal! O fy ngwrthryfel! Yna cymmerodd ei feibl (ag oedd hefyd ganddo) ac a ddarllenodd, "Onid tydi a beraist hyn i't' "dy hun, am wrthod o honot yr Arglwydd dy Dduw, "pan ydoedd efe yn dy arwain ar hyd y ffordd? Ac "yr awrhon beth sydd i ti a wnelych yn ffordd yr *Aipht* "i yfed dwfr *Nilus*? a pheth sydd i ti yn ffordd *Affyia*, "i yfed dwfr yr afon? Dy ddrygioni dy hun a'th gospa "di, a'th wrthdro a'th gerydda: gwybydd ditheu a "gwel mai drwg a chwerw yw gwrthod o honot yr "Arglwydd dy Dduw, ac nid yw fy ofn i ynnot ti, "medd Arglwydd Dduw'r lluoedd," Jer. ii. 18, 19. Syrthiodd dan bwer hyn, fel un wedi ladd, a gorwedddodd ar y ddaear mewn trallod mawr; oblegid bob rhan o'r hyn a ddarllenodd a'i rhwymodd i lawr; ac ni allfai edrych i fynu.

NEOPH. Ys truan! nawr yr oedd arno cisieu *Dewi* ac *Yefan*.

EFE. Oedd, oedd, tad neu fam, neu un rhyw gyfaill; ond yma yr oedd yn unig, heb neb yn agos ond pagan-iaid anwybodus, a'i feddwl ei hun yn llawn o ddim ond golygiadau truenus;—ac ni faeddai feddwl am ddychwelyd i *Gaerludd*.

NEOPH. A weddiodd ef ddim yn y trallod hwn?

EFE. Ni faeddai wneud hynny, rhag os dywedai air y tarawyd ef i uffern ar un waith; ond yr oedd ei galon ar dorti gan ddymuniadau, a gruddfannau anrhaethadwy.

NEOPH. Ond pa ffordd a gymmerodd?

EFE. Aeth adref y prydnhawn i'w lettŷ, ni fwytaodd, ni yfodd, ac ni chyfgodd; ond rhyw heppian trallodus; sylwyd ar ei drallod, a gsfynwyd yn fwynedd

edd pa fodd yr ydoedd? Attebodd nas gwyddai. Gofynnwyd, a oedd ganddo iawn arferiad o'i synhwyrâu? Attebodd nad oedd, ac na bu erioed. Amheuaſant ei fod dan drymder meddwl; attebodd, nid hanner digon. Un ag oedd fwyaf adnabyddus âg ef, a ddeifysodd arno: rodio allan gyd âg ef; yntef a wnaeth. Ebe hwn, a'i enw *Ymgais*, attolwg byddwch rydd, a mynegwch i mi, pa beth y fydd yn eich blino.

CYNDYN. Y mae hynny yn fwy nâg allaf; canys y mae fy ngofid yn fwy dwfn nâg y dichon geiriau ei gyrraedd.

YMG AIS. Yna tebygaf eich bod yn meddwl i chwi bechu mewn rhyw beth; ond y mae gennyf ddau beth i'w ddweyd er eich cyffur; yr wyf yn ficer na all eich pechod fod yn fawr; ac yr wyf yn adnabod *Dderwydd* a all roi i chwi dangnefedd.

CYNDYN. Ac er mor drallodedig yr wyf, y mae gennyf ddau beth i'w ddweyd i chwi; er nad ydych mor bechadurus a myfi, yr ydych *chwi* yn bechadur mawr; ac ni all holl *Dderwyddion* y byd mo'ch cynhorthwyo.

YMG AIS. Chwi yn wir a wyr am eich pechodau eich hun, yn oreu; ond ni ddwed neb o'r rhai a'm hadwaenent o'm mebyd, fy mod i yn bechadur mawr; attolwg pa ham y meddylwch hynny am danaf?

CYNDYN. Yr wyf yn gwybod ei fod yn wirionedd, er nad wyf yn ddweyd eich bod yn fwy pechadur na'ch cym'dogion; yr ydych oll yn gwybod yn well nâg yr ydych yn gwneuthur, am hynny yr ydych nid yn unig yn pechu, ond yn pechu yn erbyn gwybodaeth, yr hyn fy raid wneud y pechod yn fawr; ac am ddynion yn eich ystâd chwi y dywedir, "*A hwy yn adnabod Duw, nis gogoneddaſant ef megis Duw, eithr attal y gwir-ionedd mewn anghyfiawnder, ac nid yw gymmer-*

“adwy ganddynt gadw Duw yn eu gwybodaeth.” Ac er y gwyddoch fod raid i'r Duw mawr fod yn Yspryd, ofer fuoch yn eich rhesymmau, a newidiafoch ei ogoniant i gyffelybiaeth llun dyn llygredig, ac ehediaid, ac anifeiliaid pedwar-carnol, ac ymlusgiaid; ac yn bechadurus feddwl, trwy boeni ac aberthu rhai o'r creaduriaid hyn, y boddlonwch y Duw tragywyddol am eich pechodau. Pa fodd y gellwch ei amharchu yn fwy nâ thrwy lettŷa y fath feddyliau gwael am dano?

YMCAIS. Yr wyf wedi synnu! Ni chlywais y fath ymadrodd yn fy mywyd! Attolwg pa le y dysgafoch hyn?

CYNDYN. Y Duw tragywyddol a ddatguddiodd ei feddwl mewn geiriau ac ysgrifenniadau, i blant dynion; ac er fy mod i yn bechadur mawr, efe a'm ffafrodd â'r llyfr hwnnw; y mae e' gennyf, ac mi ddarllenaf rhyw ran o hono i chwi:—Ac felly darllenodd bregeth *Crist* ar y mynydd, ac ymadrodd *Paul* yn *Athen*.

YMCAIS. Ohynod! Y fath wybodaeth fy gennyh! Y mae fy nghalon yn crynu! Pwy ydych chwi? Mi ddymunwn wybod y llyfr; a wnewch chwi fy nyfsgu i wybod peth o hono? Y mae gennyf fan dirgel, lle gallwn fod ynghyd trwy'r dydd, heb ein haslonyddu; ac ni bydd arnoch eifieu dim. A wnewch chwi?

CYNDYN. Gwnaf: beth bynnag a ddaw i mi, mi wnaf a allwyf er eich lles *chwi*. Felly treuliasant amryw ddyddiau ynghyd. Yr oedd gan *Cyndyn* *gatecism* bychan, er pan fu yn ysgol *Edgar*, ag oedd yn awr o wasanaeth mawr iddo. Ac er fod ei drwmder meddwl yn fawr iawn, bu'r gwaith hwn a roddodd rhagluniaeth arno, yn fuddiol iawn iddo'i hun, yn gyftal ag i'w gyfaill newydd: trwy ymdrin â phethau ag oedd gymmwys i'w gyflwr trallodus.

CHRIST.



CHRIST. Druan bach! fe ddangosodd egwyddor o gar-  
iad a thosturi at bechaduriaid tlawd. Ond, attolwg  
ewch rhagoch; mae fy nghalon yn dechreu firioli.

EPE. Bu ei galon yn hir yn drwm, ac yn awr yr  
oedd ei lafur yn gysson: yr oedd *Ymgais* a'i deulu, a  
dau neu dri eraill o'u cydnabod, dan ei hyfforddiad.  
Yr oedd ganddo waith lawer i'w ddyfsgu ei hun, fel y  
gallai ddyfsgu eraill; o herwydd ei angof a'i esgeulustra  
gynt: am hynny yr oedd ei lafur yn fawr iawn. A  
chan ei fod yn gwybod na lwyddai ei lafur ddim heb fen-  
dith Duw, meddylodd, er dan mawr faich, i weddio  
gyd â hwynt; gan feddwl y gallai Duw wrando ar y  
fath adyn tlawd drostynt, a'u perfwadio trwy hynny fod  
gweddi yn ddyledswydd tu ag at Dduw, ac yn addysg  
iddynt pa fodd i'w chyflawni. Ond yr oedd ei galon  
yn ei gyhuddo ac yn ei gondemnio mor erwin, ag y  
cafodd lawer o drafferth i'w ddwyn ei hun i hynny. Ac  
er mai gweddi dirgel oedd ei orchwyl calettaf, dygodd  
Duw ef i dywallt ei galon ger ei fron ef, gyd â dagrau  
aneirif ac ocheneidiau anrhaethadwy.

NEOPH. Gobeithio fod ei ryddid gerllaw.

EPE. Gwelodd Duw yn gymmwys i'w ymarfer dro â  
phellter a thrallod. Nid ffordd arferol Duw yw dygid  
y fath ddynion yn fuan i gyffur. Yr oedd ef yn awr  
yn gweddio, ond yn wastad yn ofnus, rhag i neb i gly-  
wed ei weddiau dirgel.

THEOPH. Yr wyf yn cofio i chwi ddweyd, pan yr  
ymddangosodd yn grefyddol o'r blaen, ei fod yn arfer  
gweddio yn uchel er mwyn i eraill ei glywed; ond yn  
awr fe weddiodd fel un dan wir argyocddiad. Ond y  
fath ddyfsgawdwr difnyddiaeth, i'r fath wael greaduriaid,  
ni chlywais am dano erioed o'r blaen.—Ond, attolwg,  
pa fodd yr aeth ef ymlaen?

ERE. Chwi wyddoch nad yw Duw yn diystyru dydd y pethau bychain ; ei ffordd oedd darllen pennod iddynt ar ol pennod ; ac yn fynych y gofynent, Beth yw hynny ? Weithiau fe ddywedai ei feddwl ; bryd arall fe ddywedai nas gwyddai, ond dymunai fod rhai dynion yno ag oedd ef yn adnabod, i hyspyfu iddynt hwy ac yntef. Hyn oedd y gwaith boreuol ; ond yn y pryd-nhawn, fe esponjai y *Catecism* iddynt, ac a ofynnai rhai holiadau iddynt, mewn perthynas i ffydd a phrofiad. Ac ymhén ychydig amser, dywedasant eu bod yn ymwrthod â *phaganiaeth* dros byth ; yn gweled eu hunain yn golledig trwy bechod ; ac â'u genau yn cyffesu *Crist*, Mab Duw, fel eu hunig Waredwr rhag pechod. Ond un o honynt a ddywedodd ei ofn, ei fod yn ormod pechadur i'w achub, ac a waeddodd allan gyd â dagrau, yr wyf wedi fy nynystrio, fy nynystrio ! Cyndyn druan, er mwyn ei gyflur, a adroddodd y testyn hwnnw, *Gwir yw'r gair, ac yn haeddu pob derbyniad, ddyfod Iesu Crist i'r byd i gadw pechaduriaid, o ba rai pennaf ydwyf fi*, i Tim. i. 15. Ond fel yr adroddodd y gair i gyffuro arall, ei enaid ei hun a ddi-ddanwyd, ei lyfetheiriau a syrthiasant ymaith, ei gamrau a ehangwyd, a'i enau a agorwyd i ddatgan clodydd ei Waredwr. Oh, fel y llefarodd am ei gariad a'i waed ! ac fel y ffeiddiodd ef ei hun yn ei gŵydd hwynt oll ! Fe dderchafodd ei lef ac a wylodd, a dywedodd wrthynt am beidio a digaloni, fod ei ddagrau ef yn ddagrau o lawenydd ; na phrofodd y fath lawenydd a'r fath alar yn ei fywyd ; a hwythau gyd âg ef a dywalltasant ddagrau lawer. Yr ydoedd yn oedfa anwyl ac addysgiadol iawn iddynt, yr hon ni angofiasant byth.

NEOPH. O *Epenetus*, yn awr chwi gyffwrddasoch â mi ! Ai hwn yw'r dyn ieuangc a roddais i fynu fel gwrthodedig ? Ai dymma y mab gwrthryfelgar ? At-folwg, *Epenetus*, ewch ymlaen.

ERE.

EPE. Ynawr feaeth ynghylch ei waith yn fwy llen; ac fel yr oedd yn llettŷa yn nhŷ *Ymgais*, dywedodd wrtho, fod addoliad teuluaid, nos a boreu, yn ddyledfwydd ac yn ogoniant yr holl deuluoedd crist'nogol; fod holl deuluoedd crist'nogol *Caerludd* yn addoli felly mewn prydferthwch sancteiddrwydd; a bod ei anwyl rieni (am ba rai ni allai sôn heb ddagrau) yn ei wrefog a'i gysson gyflawni. Dymunwyd arno i flaenori yn hyn, ac fe a wnaeth, ac amryw o'r cym'dogion oeddynt yno yn gyffredin, yr hyn a wnaeth y tŷ fel eglwys fychan, a'i lafur a gafodd werthfawr lwyddiant. Ond *Ymgais* oedd ei gyfaill mynwesol, yr hwn a elwodd yn rhagorol yn y grefydd grist'nogol, a fawr gefnogodd ei athraw ieuangc, ac a fu yn fendith fawr i'w gym'dogaeth.

CHRIST. Onid oedd ar *Cyndyn* fawr eisieu dychwelyd i *Caerludd*?

EPE. Ydoedd; ac yr oedd yn wastad yn sôn am *Caerludd*, am eglwys fendigedig *Crist* yno, ac am ei rieni a chyfeillion eraill: Ond er ei mawr ddymuno, fel y fendith fwyaf dan y nef, nis gall'fai ddwyn ei galon i'r ymroad o ddychwelyd; y meddyliau am ei ymddygiad yno, am ei ddiddoliad o'r eglwys fel llestr heb hoffter ynddo, ac am ei ymadawiad â'r fath rieni duwiol, a hedent felly yn ei wyneb. Weithiau meddyliau am eiriau'r afradlon, *Mi godaf ac a âf at fy nhad*: yna meddyliau, os ei dad a wgai arno, y lladdai ef.

OND, *Ymgais*, wedi gwybod enw tad *Cyndyn*, a bod yr eglwys y soniai efe gymmaint am dani yn ymgynnull yn agos i'r *Dwrborth*, a ddywedodd wrth ei wraig ar ddiwrnod, yr wyf yn myned i daith; byddwch dirion i *Cyndyn*, ni fyddaf lawer o ddyddiau cyn dychwelyd. Wedi cyrraedd *Caerludd*, fe arosodd yn y tafarn y nos honno; ar dydd nesaf yn sabbath, gofynnodd y ffordd



tu a'r *Dwrborth*; a phan ddaeth yno, ymholodd pa le yr oedd y crist'nogion yn arfer cyfarfod? Wedi cael y lle, fe eisteddodd, gan ddisgwyl gweled yr hyn nis gwelodd yn ei fywyd: sef eglwys grist'nogol yn addoli ei Gwaredwr.

YN fuan llanwyd y tŷ; yr oedd dwysder a difrifwch ym mhob wyneb; ond pan ddechreuodd yr eglwys ei haddoliad trwy ganu mawl, *Ymgais* a lanwyd â syndod sanctaidd a nefol blefer, fel prin y gallodd sefyll dan y pwys o hono. I weled a chlywed gwyr, gwagedd, a phlant yn canu clodydd eu Duw; rhai gyd â dagrau o lawenydd, craill gyd â wynebau siriol etto difrifol, a wnaeth iddo ammeu, pa un ai yn y corph ai allan o'r corph yr ydoedd, a pha un ai oedd heb wybod iddo'i hun wedi myned i'r nef ai peidio. Wedi canu, *Yefan* a weddiodd gyd â doethineb, fêl a serch, ac yna pregethodd; a meddylodd y dieithr fod mawr ogoniant ar y cwbl. Ar ol yr addoliad, gofynnodd i'r nefaf atto, Syr, a oes un *Gobeithiol* yn y dyrfa hon? Dywedodd ynteu, oes, myfi yw'r dyn. Ebe *Ymgais*, Syr, yr wyf fi'n gristion, yn byw yn y wlad, a byddai'n dda iawn gennyf gael cyfrinach â chwi. Ebe *Gobeithiol*, attolwg Syr, deuoch adref gyd â mi a'm gwraig i giniaw; yr hyn a wnaeth, a llawer meddwl calon a'i meddiannodd, pa fodd i ddweyd yr hanes oedd ganddo. Wedi dyfod i'r tŷ ac eistedd, ebe

— MWYNEDD, Attolwg, Syr, pa fodd y maent yn *Hyfrydle*, (canys yr wy'n meddwl i chwi ddyfod oddi yno) a pha fodd y mae *Ffyddlon* a *Chywir*, a'n cyfeillion oll?

YMG AIS. Madam, ni ddaethum oddi yno, eithr o *Lettŷrdwr*.

GOBEITHIOL. Ow, ac yn *Gristion*! chwi wnaethoch i'm calon lawenhau; ni chlywais i erioed am grist'nogion yno.

YMG AIS.

YMGAI8. Nid oes ond ychydig o honom, a ddychwelwyd yn ddiweddar iawn.

GOBEITHIOL. Pa fodd y mae arnoch, o ran ffydd a chyffur?

YMGAI8. Ah, Syr, nid yw'm ffydd a'm cyffur ond gwan.

GOBEITHIOL. Wele, trugaredd fawr yw cael unrhyw radd o'r gwaith mawr hwnnw; lle y dechreuwyd, yr ydym yn hyderus y perffeithr hyd ddydd Crist: ychydig flynyddau aeth heibio, nid oedd gennyf ddim o'r gwaith hwnnw yn fy enaid.

YMGAI8. Ac nid oedd gennyf fi ddim o hono, ychydig fisoedd yn ol; ac etto yr wyf yn meddwl i Dduw ei ddechreu arnaf fi yn gyntaf yn y gym'dogaeth.

MWYNEDD. Attolwg, Syr, trwy ba foddion.

YMGAI8. Trwy ddyn ieuangc a ddaeth i'n cym'dogaeth, ac a sefydlodd yn rhagluniaethol yn ein plith. Ar ei waith yn arfer y geiriau *dyn ieuangc*, hwy ymadawfant ill dau dros ennyd; a phan ddychwelasant, fe welodd y modd y bu arnynt. Ar ol hynny, ni ddywedasant ond ychydig, eithr yn flasus ac yn fuddiol. A phan aethant allan y prydnhawn, hwy ddeisyfiant arno eistedd gyd â hwynt a dychwelyd. Yn y prydnhawn pregethodd *Dewi*, ac yr oedd gogoniant ar bob rhan o'r gwaith. Pan aeth yr addoliad drosodd, *Gobeithiol* a ddeisyfodd ar *Dewi* i droi i'w dŷ ef wrth fyned heibio; yr hyn a wnaeth.

EBE *Gobeithiol*; Syr, y mae'r gwr boneddig hwn yn ddieithr, ond yn gristion; ni wyr ddim am *Hyfrydle*, fe ddaeth o *Lettý'rdwr*; ac mi dybiais mai gweddus oedd i chwi gael cyfeillach âg ef cyn ei fyned o'r dref.

DEWI. Diolch i chwi *Gobeithiol*; ac i chwithau frawd crist'nogol yr wyf yn tyftio y cariad mwyaf, ac

nae

y mae yn dda gan fy nghalon eich gweled. Attolwg, pa gymmaint fy oddi ar pan ydych yn gristion ?

YMCAIS. Y mae amryw fisoedd oddi ar pan i'm argyoeddwyd o wag paganiaeth ; a bu'm ryw amser wedi'n cyn cael adnabyddiaeth o berson Crist, diben ei ddyfodiad i'r byd, a'r gwaith a wnaeth dros bechaduriaid ; aë wedi i mi weled fy nghyflwr colledig, bu'm ryw amser cyn credu yng Nghrist ; ac yr wyf yn bendithio'r Arglwydd am y dydd hwn ; ni chesais mo'i fath yn fy mywyd.

DEWI. Ni chlywais erioed am grist'nogion yn *Llettyddur* ; ond yn awr 'rwyf yn llawenhau i weled a chlywed cristion oddi yno. Attolwg, beth yw eich rhif ?

YMCAIS. Yn wir, Syr, ni chlywais i erioed bregethwr yr efengyl cyn y dydd hwn ; ond anfonodd Duw yn ei ragluniaeth ddyn i'n plith, yr hwn ar ol *rhyw amser* a fu o fudd mawr i ni ; a ni a fendithiwn Dduw am dano i bob tragywyddoldeb.

DEWI. Ar ol *rhyw amser* ! A aeth ef ddim ynghyd â'i waith yn ebrwydd.

YMCAIS. Na ddo, Syr, dan amryw fisoedd ; ac â mi y dechreuodd,

DEWI. Yr wyf yn awyddus i glywed yr hanes hyn yn fanylach ; attolwg, pa fodd y bu ?

YMCAIS. Dyn ieuangc a ddaeth i'n tref ni, ac a gymmerodd lettŷ wael yn agos i'm tŷ i ; felly ni wnaethom gyfeillgarwch ; ni chadwodd ddim cwmp'ni, ond mewn modd distaw llonydd, a wnai unrhyw orchwyl bychan a roddid iddo i wneuthur ; rhodiai yn fynych yn y maesydd, yn wyneb drifft. Ond, ar un amser o drallod anghyffredin, mi geisiais ganddo i rodio gyd â mi, yr hyn a wnaeth ; a mi a ddywedais fy nhyb i fod ei feddw!



feddwl yn drallodus o herwydd rhyw bechod, a bod gennyf ddau beth i'w ddweyd er ei gyffur; yn gyntaf ei fod yn ddyn ieuange nas gallai fod yn bechadur mawr; ac yn ail fy mod yn adnabod *Derwydd* a allai roddi heddwch iddo. Ynteu atebodd, er maint fy nhrallod, y mae gennyf ddau beth i ddweyd i chwi; er nad ydych mor bechadurus a fi, yr ydych yn bechadur mawr, ac ni all holl *Dderwyddion* y byd mo'ch cynnorthwyo. Fel hyn y dechreuodd ein hymddiddan, ac felly y dechreuodd gwaith Duw yn *Lletty'r dwr*.

DEWI. Am fod hwn yn ddyn ieuange, y chwaer *Mwynedd*, y mae'r meddwl am yr hyn a oddefasoch yn adnewyddu eich gofid; ond yr wyf yn barod i ddweyd wrthy, "Attal dy lef rhag wylo, a'th lvgaid rhag dagrau; y mae gobaith yn dy ddiwedd, a'th blentyn "addychwel etto i'w fro ei hun." Pwy a wyr nad eich mab chwi yw hwn.

MWYNEDD. Oh fy anwyl *Fugail*, na chodwch y fath ddisgwyliad ynnof.

DEWI. Sicr nid anhebyg; ond y mae arnaf fy hun ofn i ofyn un peth ymhellach ar achos mor dyner; ond y mae yn rhaid i mi; attolwg, Syr, beth yw ei enw ef?

YMGAI. Syr, yr ydych yn peri i mi ofni dywedyd; —ei enw yw *Cyndyn*.

MWYNEDD. Oh *Cyndyn*! *Cyndyn*! Nid fy *Nghyndyn* i yn siwr! Gormod, gormod, —a hi a *lesmeiriodd*.

GOBEITHIOL, gyd â dagrau lawer, a'i cyfododd, ac ym mhen amser a ddywedodd, Dewch f'anwyl, ni wyddoch chwi beth a ddichon fod yn yr hanes hyn; gadewch i ni ymholi gyd â thymor mwy pwylllog.

MWYNEDD. Oh! wr dieithr, na thwyllwch fi: ai fy mab i ydyw efe?

YMGAI. Madam, yr wyf yn hollol feddwl hynny.

CHRIST.

CHRIST. Oh *Epenetus*, y mae'r hanes hon yn dyfod yn rhy agos at rieni tyner.

EPE. Wele ynte, amcaned rhieni tyner am y rhan fy'n ol o honi; ac ni chwanegaf, Ond i lawer o'r duw- iolion yng *Nghaerludd* i lawenhau yn fawr y prydnhawn hynny, ac na chysgodd ei rieni amrantyn trwy'r nos gan lawenydd. Anfonwyd cenhadau dranoeth am *Cyndyn*, a chyd â hwynt ddyn ieuangc duwiol a doniol, i aros, i bregethu, ac i gynnorthwyo ychydig grist'nogion yn *Lletty'r ddrwr*. *Cyndyn* a ddaeth gyd â phob brys, syrth- iodd wrth draed ei rieni, y rhai a wylasant ar ei wddf, a ddywedasant yn gyffyrus wrtho, a fendithiasant Dduw, a alwasant yr Henuriaid duwiol a brodyr eraill ynghyd i addoli a moli Duw; rhoisant wisgoedd newydd am dano, a dechreuasant fod yn llawen.

Y Sabbath nefaf, barnwyd yn gymmwys, iddo roddi peth hanes cyhoeddus o waith Duw arno, a dydd mawr iawn ydoedd iddynt oll. Yna, ar ei ddymuniad, cyn- nigiwyd ef i gymmyndeb yr eglwys. Ac *Anianol* hefyd, mab gwrthryfelgar arall, ag oedd dan gerydd cy- hoeddus, oedd yn bresennol, a doddwyd ac addychwel- wyd wrth glywed *Cyndyn*, a chyd â dagrau lawer a ddy- wedodd am rās Duw iddo ef, ac a ddeisyfodd ar yr He- nuriaid i'w gynnig yntef. Ac felly yr oedd y cyfarfod eglwys nefaf yn llawn iawn, a hwy ill dau a fynegasant eu profiad o waith Duw, a hwy a dderbyniwyd er mawr lawenydd yr eglwys,

CYNDYN a fu byw yn fendith rhagorol i'w rieni ac i'r eglwys; ac *Anianol*, trwy ei rodiad agos gyd â Duw, ei sanctaidd a'i ddoeth gyfeillach, a'i ddiwydrwydd ym mhob dyledswydd, a fu'n offeryn yn llaw Yspryd yr Arglwydd i weithio cyfnewidiad mawr yn ei dad, yr hwn a drowd allan o'r eglwys; ac a dderbyniwyd drachefn.

**THEOPH.** Felly ni welwn i'w profedigaethau, er y'n  
 chwerw, gael eu goruwch-reoli i ddwyn cyffurwr mel-  
 ys. Diolch i chwi *Epenetus* anwyl; ond rhyw amser  
 beth heibio, chwi grybwyllafoch am brofedigaethau oddi  
 wrth ddynion yn dal yn ystyfnig rhyw biniwnau niw-  
 cidol; ac i *Yefan*, yn ei ymweliadau gael peth gofid  
 ganddynt: a ydych chwi'n cofio hynny?

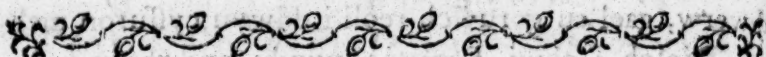
**EPE.** Ydwyf, ydwyf; yr oedd dau fath o honynt  
 yn tyfu i fynu. Y cyfryw ag oedd yn gwadu gogon-  
 tant Person Crist, a'i waith cyfryngol; a'r rhai a wad-  
 ent yr angenrheidrwydd o ufudd-dod i gyfraith Duw.

**THEOPH.** A gawn ni y tro nefaf, trwy gennad Duw,  
 hanes yr eglwys yn gwilio rhag y pethau hyn?

**EPE.** Os yr Arglwydd a'i myn, ac os na bydd rhyw  
 beth arall mwy angenrheidiol i ymgynnig. Felly an-  
 wyl frodyr, gym'dogion, a chyfeillion, pob gwir gyf-  
 fur a'n canlyno ni a'n heiddo.

**YMDDIIDD.**





## YMDDIDDANIAD IX.

<p>Un o'r cyfarfodydd dirgel yn cael ei aflonyddu gan ddynion cyfeiliornus, <i>Deddfol a Digyfraith.</i> Eu llythyrau dichellgar at gristion ieuangc.</p>	<p>Galw'r cyntaf o flaen-yr Henuriaid: darllen ei lythyr. Y mae e'n gwadu cyfiawn- der cyfrifol, iawn Crist, ei ddwyfol natur, &amp;c.</p>
---	--

## CHRISTOPHILUS.

**G**ROESAW frodyr a chyfeillion! er na bu'm  
yma ond ychydig fynudau, yr oeddwn yn dech-  
reu eu gweled yn hir heb eich cyfeillach.

EPE. Yr wyf yn barnu eich bod yn disgwyl peth  
hanes am dreialon yn yr eglwys yng *Nghaerludd*, am  
berfsonau afiach yn y ffydd.—Mi fynegais fod gan-  
ddynt gyfarfodydd dirgel i ymddiddan am bethau Duw;  
ac a ddangosais eu trefn, yn Ymdd. 4ydd.—Yr oedd  
dau ddyn, enw y naill oedd *Deddfol*, a'r llall *Digyfraith*,  
ac oeddent yn gyffredin yn un o'honynt. Dau o wa-  
hanol farn, a'r ddau yn siaradus, yn treulio llawer o'r am-  
fer i ychydig ddefnydd; a chanddynt feddwl uchel am  
eu cyrraeddiadau'u hunain, ni roddent ffordd i neb.

NEOPH. Oni ddewifid un yn fisol i flaenori yn y cy-  
farfodydd hyn? A allant hwy ddim cadw trefn, neu  
beru distawrwydd?

EPE. Nid hawdd gan dymherau balch i ymoſwng. Hwyl dybient y gwyddent pa beth a pha bryd i lefaru, ac y dylai eraill eu gwrandu'n amyneddus.

NEOPH. Yn ficer, ni allai y fath gyfarfod gael ei gynnal yn hir.

EPE. Yn wir, llawer o'r crifst'nogion fyml a'i gadawfant dros amser, eraill a aethant iddo o ran cywreirwrydd. Ond i attal terfysg, yr oedd *Diwyd*, un o'r henuriaid, yno'n wastadol; ac o barch iddo, dewifid ef yn aml i *ſlaenori*.

NEOPH. Attolwg, pa fodd y gwnaeth?

EPE. Fel mae ei le ef yn aml oedd gweddi, fe alarai'n wastadol mewn gweddi am eu terfysg, a achwynai wrth Dduw am eu colled trwy hynny, ac a lefai am y doethineb fydd oddi uchod, ag fy'n bŵr, yn heddychol, yn foneddigaedd, ac yn hawdd ei thrin; ac ar i Dduw trwy ei Yspryd grafol i helaethu cariad, sefydlu heddwch, ac arwain i bob gwirionedd.—Fe gyfryngai ym mhoethder eu dadl, fe oerai eu nliwydau cyffrous, ac a ymdrechai eu heddychu â'r gwirionedd ac a'u gilydd. Yn aml fe ddywedai wrthynt yn ddwys, yn y modd canlynol:

“ Frodyr, fe wyr amryw o honom y fath hyfrydwch  
 “ a chyffur a gawfom lawer tro yn y lle yma. Ni a  
 “ doddwyd wrth draed ein Prynwr mewn galar, ac a  
 “ lanwyd â gorfoledd yn ei Iechydwriaeth. Ond y  
 “ mae ein *gagoniant* yn y llwch: y mae y Gelyn wedi  
 “ dyfod i mewn arnom fel afon: y mae cariad yn dech-  
 “ reu oeri; arwydd ficer fod anwiredd yn amllau! Yn  
 “ ein holl ymrfaelion ynghylch y gwirionedd, nid yw  
 “ Yspryd y gwirionedd yn ymddangos. Y mae cŵyn  
 “ rhwng yr Arglwydd â ni, ac y mae yn addas i ni  
 “ alaru ac edifarhau. Gadewch i ni gyttuno ar fod ein  
 “ cyfarfod

“cyfarfod nesaf, yn gyfarfod gweddi yn *unig*, i'r diben  
 “hynny. Pwy a wyr pa beth a wel ein Duw yn dda i  
 “wneud erom ni.”

YR amser a ddaeth, ac a gadwyd mewn gweddi gyd  
 â llawer o ddagrau ger bron yr Arglwydd. Nid oedd  
 na *Deddfol* na *Digyfraith* yno: ond ni chollodd y gwir-  
 ionedd ddim wrth eu habfenoldeb. Yr oedd dyn ieu-  
 angc yn bresennol a'i enw *Hygar*; crïstion hoff iawn,  
 ac ymofyngar hynod ar ôl y gwirionedd. Ymdrechodd  
 y ddau yn eu cylch, i wneud profelyt o hono. A chan  
 eu bod ill dau yn absennol, ac felly yn diystyru yr  
 oedfa hon o weddi ac ymostyngiad, dywedodd *Hygar*,

“DADAU a brodyr, yr wyf yn ddiolchgar am yr  
 “oedfa hon: oblegid yr wyf yn gobeithio fod Duw  
 “mewn gwirionedd yn ein plith. Fe waredodd fe en-  
 “aid rhag anghydwyl a'm traed rhag llithro. Y mae y ddau  
 “ddyn saingar hynny fy absennol, trwy ddiystyru  
 “gweddi, wedi dangos pa adnabyddiaeth fy ganddynt  
 “ar Dduw; ac yr wyf yn meddwl yn oftyngedig na  
 “ddylem wraido arnynt yn ceccreth ond hynny.  
 “Hwy daennasant rwyd, pob un yn ei dro i mi; ond  
 “cadwodd Yspryd yr Arglwydd fi yn drugarog. Y  
 “mae gennyf lythyr oddi wrth bob un o honynt, a ddi-  
 “chon ein parchedig Henuriad *Diwyd*, os gwel yn dda,  
 “eu darllain yn ein clyw ni i gyd.”

YN ganlynol darllenwyd hwynt, a'u cynhwysiad a  
 ffeiddwyd gan bawb. A phenderfynwyd, yn nerth yr  
 Arglwydd, i ymddiogelu yn erbyn eu hysgrifenwyr  
 fel dynion peryglus.

NEOPH. Os yw bosibl mynegwch eu cynhwysiad.

E.F.E. *Deddfol* a ysgrifennodd fel hyn: “Anwyl  
 “*Hygar*, Gyd â llawer o hyfrydwch yr wyf yn ystyr-  
 “ied eich cyrhaeddiadau anghyffredin, eich diwyd  
 “ymof-



“ ymfynniad am wifionedd, eich fêl dros rinwedd,  
 “ ac i goroni y cwbl, eich ymarferiad hardd ac enfam-  
 “ plaidd. Yr ydych yn codi fy nisgwyliadau, a gob-  
 “ eithio na wnewch chwi byth eu fionmi.—Yr ydych  
 “ yn bûr hysbys o nattur ac anghenrheidrwydd gweith-  
 “ rediadau moesol, neu weithredoedd da; a phe na b’ai  
 “ rhinwedd i’w gwobrwyo a gogoniant yn ol llaw, y  
 “ gwnae pob dyn doeth ei chanlyn: pa faint mwy, pan  
 “ yr ydych yn sicr, os parhawn hyd y diwedd; y cawn  
 “ o’i herwydd helaeth fynediad i drag’wyddol wynfyd!  
 “ *Da was da a ffyddlon, dos i mewn i lawenydd dy Ar-*  
 “ *glwydd.* Ond y rhai na b’o ganddynt weithredoedd  
 “ da i’w dangos yn y diwedd, a anfonir i’r tywyllwch  
 “ eithaf. Fe gaiſſ pawb dderbyn yn ol yr hyn a wnaeth-  
 “ ant yn y corph. Dylem, yn wir, roddi i Grist ei  
 “ ogoniant llywodraethol, am ei fod uwchlaw’r angyl-  
 “ ion. Fe ofododd *esampl* dda o’n blaen ac a roddodd  
 “ i *gyfraith* gymmhedrol. Ni ddylêm gyfrif *grâs* iddo  
 “ hefyd, am dderbyn ein difrifol ufudd-dod o ffydd, er  
 “ yn amherffaith; am ei gyfrif i ni yn gyfiawnder yn  
 “ ol ei gyfraith dirion a grasol, a chori ei rhinwedd  
 “ parhaol â gogoniant. Oh, y fath *râs* yw hyn! Pa  
 “ gyfattebiad fy rhwng ein ufudd-dod a’r wobrwy!—Y  
 “ mae gennyf lawer i gyfrannu i chwi pan fo cyfleus;  
 “ ond wrth yr hyn a ’sgrifennais yn fyr, chwi allwch  
 “ wybod pa farn i lunio am addysg yr *Athraw* a’r *Bugail*.  
 “ Nid yw eich *Rheswm* ddim yn rheol i’w diystyru:  
 “ ymgynghorwch a chydsynniwch â hi, a chwi a an  
 “ rhydeddwch yr hwn ai rhoddodd, ac a sicrhewch  
 “ drag’wyddol wynfyd i chwi eich hun. Hyn yw taer  
 “ ddymuniad eich eiddo mewn cywir serch, &c.”

NEOPH. Wele, y fath beth rhwydol ydoedd! Ang-  
 hearhaid yw i gristion wilio a gweddio.

D d

THEOPH.

THEOPH. Ie, oblegid y mae llawer yn cynllwyn i dwy-  
llo. Y mae yn y llythyr amryw bethau yn debyg i wir-  
ionedd; ac etto o gymmeryd un rhan o'hono yn ei gyf-  
fulltiad priodol, y mae yn milwrio yn erbyn y gwir-  
ionedd fel y mae yn yr Iesu. Ac y mae llawer o'r fath  
athrawiaeth yn ein dyddiau ni; ac yn fwy peryglus o  
herwydd ei gwisgo mor gyttunol â blâs yr oes.—Ond  
rhoddwch i ni lythyr y llall.

EPE. *Digyfraith* a ysgrifennodd fel hyn: "Anwyl  
"Hygar; y mae y sylw mawr yr ydych yn rodddi i'r  
"hyn a ddywedwyf yn ein cyfrinach, yn fy annog i'ch  
"annerch. Oddi ar fy adnabyddiaeth gyntaf o honoch,  
"yn wir, mi feddyliais mai grâs Duw oedd eich hyf-  
"rydwch; ac felly finneu: ac nid oes arnom eisieu  
"clywed dim arall; oblegid trwy râs yr ydym yn gad-  
"wedig. Cywir gariad fy'n fy nghymmell i ysgrifennu  
"attoch, rhag i chwi mewn un modd gael eich dal dan  
"iau caethiwed. Yr hyn y mae dynion yn alw ein *pech-*  
"*odau*, rhoddwyd iawn am danynt er ys talm, ac yn ol  
"cyfammod Duw ni chofir mo honynt mwy. Crist,  
"trwy offrw m ei hun un waith, a berffeithiodd yn  
"dragwyddol y rhai a sancteiddiwyd, neu a *neilltuwyd*  
"iddo ef. Pa fodd y perthyn i ni alaru a chyffesu ein  
"pechodau, pan nad oes neb yn briodol yn eiddo i ni?  
"Beth bynnag yw'n difflygiadau, y maent fel *pob peth*  
"yn gweithio er daioni i ni. Bu'm gynt mewn rhwy-  
"mau a gofid, o herwydd nas gwyddwn yn amgen.  
"Yr wyf yn awr mewn pessaith orphwysdra, a pha  
"beth bynnag a wnelwyf neu a esgeuluswyf, nid yw  
"yn fy aflonyddu. Nis gwn am un ddeddf yr wyf  
"dani, am hynny nid wyf yn drosoddwr. Cariad yw  
"fy holl gyfraith, ac y mae perffaith gariad yn bwrw  
"allan osn. Yr wyf yn tosturio wrth rai cwynfannus,  
"a alwant

“ a alwant eu hunain yn grist’nogion ; gobeithio eich  
 “ bod chwi o dyfiad arall. Y mae ein *Hathraw* yn divedyd  
 “ llawer peth yn dda ; ond yn wir y mae y *Bugail* yn  
 “ fynych yn fy ngofidïo. Oh, na bai yn gweled fel  
 “ myfi ! Ond gellwch wybod wrth hyn, pa fodd i far-  
 “ nu am danynt ill dau. Gobeithio, rhyw gyfleustra  
 “ arall, i roddi gwybod mwy o’m meddwl i chwi :  
 “ canys, mewn awydd mawr am eich heddwch sefyd-  
 “ log, Ydwyl eich, &c.”

NEOPH. Wele, dymima lythyr dichellgar, cyfrwys ;  
 ond nid mor fagledig a’r llall : oblegid y mae pob rhin-  
 wedd yn cael eu helgeuluso yn hwn, ac edifeirweli yn  
 cael ei fathru.

THEOPH. Yr oedd yn hwn ledrith dengar iawn.  
 Crist yn dwyn ein pechodau ; yn rhoddi perffaith iawn  
 am danynt, &c.—Yn fyr, iawn y gallasai y rhai a  
 glywsant ddafllain y ddau lythyr ffeiddio eu tueddiad ;  
 oblegid er eu bod fel llwynogod *Samson*, gynffon yng  
 nghynffon, a chanddynt wahanol olygiadau, yr oedd ffag-  
 lau tân rhyngddynt.—Pa fodd gorphenodd *Diwyd* yr  
 oedfa?

EPE. Fe roddodd y cyngor goreu a allai i *Hygar* yn  
 eu gwydd hwynt oll ; a thrwy ei gennad, a gadwodd y  
 llythyrau.

NEOPH. Attolwg, pa gyngor a roddodd ef iddo ?

EPE. Ar ol rhai sylwiadau ar y llythyrau, fe ddy-  
 “ wedodd, “ Fyanwyl *Hygar* ! Hollalluog rās a’ch gwa-  
 “ redodd rhag y fath egwyddorion distrywgar ag oedd y  
 “ ddau lythyr yn gynnwys. Gellir profi’n hawdd fod eu  
 “ hawdwyr yn gwadu yr Arglwydd a’u prynodd. O’r  
 “ fath achos fy gennych i fendithio Duw ! Tannwyd  
 “ rhwydau i’ch enaid, ond chwi a ddiangasoch. Gob-  
 “ cithio y cynnorthwya Yspryd yr Arglwydd chwi i



"chwilio'r ysgrythurau, ac i gydmaru pethau ysprydol  
 "â phethau ysprydol; i weddio'n ddibaid, ac i ddilyn ol  
 "y praid. Dichon pethau dengar ymddangos ar lwyb-  
 "rau gau, ond eu diwedd fydd i'w gwgar. Fel y gochel-  
 "ech y bach, gochelwch yr abwyd. Dygwch pob tyb,  
 "pwy bynnag a'i dalio, at y gyfraith ac at y dystiolaeth.  
 "Etto chwi wnewch yn dda i ymgynghori â chrifnogion  
 "o sefydliad, ac o enw anrhydeddus, yn enwedig â'ch  
 "Bugail a'ch Athraw. Ymdrwfiwch â gofyngeidd-  
 "rwydd; canys y mae Duw yn rhoddi grâs i'r gofyn-  
 "edig. Os gwna neb ei ewyllys ef, fe gaiff wybod am yr  
 "athrawiaeth pa un a'i bod o Dduw: ac yr ydym yn  
 "sicr, fod dirgelwch yr Arglwydd gyd â'r rhai a'i hof-  
 "nant ef, ac efe a ddengys iddynt ei gyfammod."

THEOPH. Pe cymmerai'r holl broffeswyr y cyngor  
 hwn, y fath eglwyf heddychol blodeuog fyddai gennym!  
 Ond y mae gormod o rai yn chwennych bod yn *hynod*;  
 a hynny ni allant gyrraedd heb fod yn *neillduol*; yna gan  
 na allant gyrraedd eu diben ar hyd ffordd fathredig,  
 hwy drawant allan i lwybr o'r neilldu, lle y maent yn  
 sicr o rai i'w mawrygu, y cyfryw yw cyflwr gresynol  
 dyn fyrthiedig.

CHRIST. Y mae amcanu at bethau an-arferol, yn  
 fawredd enaid gyd â hwy. Nid yw pethau cyffredin  
 yn eu porthi. Rhai o honynt a ganniattant i fod ein  
*Diwygwyr* cyntaf yn ddynion onest; ond etto yn adnabod  
 ond ychydig ar wir ryddid meddwl, a hyfforddiadau  
 disglair rheswm. Eraill a haerant mai dynion o oleu  
 bychan iawn oeddynt. Ond oh! fy mrodyr, boed i'r  
 Yspryd bendigedig a lewrchodd mor ddisglair ynddynt  
 hwy, fod gyd â proffeswyr y dydd hwn! Boed i ni gael  
 gweled eu crefydd, eu sancteiddrwydd, eu gofyngeidd-  
 rwydd, a'u fêl, yn adfywio! An-aml y mae dynion yn

fawr

fawr f  
 mawr  
 NE  
 redwr  
 Duw  
 iadau  
 drefn  
 E  
 au i'r  
 am y  
 chyt  
 neb  
 fol y  
 P  
 dech  
 yr A  
 pon  
 yl,  
 pres  
 ar i  
 A  
 "el  
 "d  
 "te  
 "n  
 "y  
 "r  
 "j  
 "c  
 "f  
 "f  
 "f  
 "f

fawr fy'n tybied eu hunain felly; ac etto, yn hyn y mae mawredd yr oes *bresennol* yn gynnwysedig.

NEOPH. Dyweded fy nghalon byth wrth fy Ngwaredwr, *A'th gyngor i'm harweini.* Yr wyf yn benditho Duw am addewid o Yspryd y gwirionedd a'i weithred-iadau; ac am fy mod yn trigo yn *Potheina.* Ond pa drefn a gymmerasant â'r ddau ddyn hyn?

EPE. Y diwrnod nefaf, dangosodd *Diwyd* y llythyr-au i'r Bugail a'r Athraw, y rhai yn ddioed a anfonasant am yr henuriaid eraill. Galarasant dan eu treialon, a chyttunasant i ymgysfardod *fel Henuriaid* (heb warafun neb o'r aelodau) i geisio Duw, ac i ymrefymmu â *Deddfol* ynghylch ei egwyddorion.

PAN ddaeth y diwrnod, a *Deddfol* yn bresennol, dechreuodd *Yefan* gyd â gweddi. Galarodd ger bron yr Arglwydd eu byrddra yn y weinidogaeth, wrth efonio a chadarnhau gwirioneddau bendigedig yr efengyl, yr hyn a allai fod yn un achlyssur o'r gofidiau presennol. Ymbiliodd yn daer ar ram y brawd camfyniol, ar iddo gael ei argyhoeddi a'i adferu, &c.

AR ol gweddi, *Dewi* a ddywedodd "Frodyr, ymae gan "elynn ein heddwch a'n cyffur amryw ffyrdd a lwyf "ddychmygion, i aflonyddu ac attal gwaith bendigedig "teyrnas ein Prynwr. Am hynny y mae arnom angen "mawr am holl arfogaeth Duw. Y mae ein grasol Dad "wedi rhoddi i ni *reol* fendigaidd i brofi pob Yspryd; a "rhoddodd ein Harglwydd ei hun i ni elampl pa fodd "i orchfygu temtasiwnau y gelyn, sef, *Ysgrifennwyd.* "Cawfom rai treialon oddiwrth rodiadau anumunol; a "thrwy râs ni gawfom lwyddiant yn ffordd ein dyled- "swydd danynt. Ychydig y feddylfom ein bod mewn "perygl oddiwrth dybiau cyfeiliornus; ac am hynny, o "bofbl, nid oeddem wedi ymddiogelu yn ddigonol yn

“eu herbyn. Ond yn awr yr ydym yn effro o’n diosfal-  
 “wch, ac yn cael ein galw i amddiffyn yr efengyl dra-  
 “gywyddol, ac i arfer ein holl ymdrech, dan Dduw, i  
 “adferu y cyfeiliornus. Trwy drefn rhagluniaeth, ni  
 “raid i ni ymholi ynghylch yr hyn fydd gennym yn  
 “erbyn ein brawd *Deddfol*, yr hwn fydd yma’n bresen-  
 “nol; y mae gennym o dan ei law ei hun, yr egwydd-  
 “orion mae e’n ddal, ac yn ymdrechgu tynnu eraill  
 “iddynt.” Felly fe ddarllenodd y llythyr. “Ni ym-  
 “drechuwn ystyried cynnwysiad y llythyr yng oleu’r  
 “ysgrythur. Ond, y brawd *Deddfol*, a ydych chiwi yn  
 “arddel y llythyr hwn? Aca ydyw e’n cynnwys eich  
 “barn bresennol chiwi?”

*DEDDFOL.* Ydwyf, fy llythyr i ydyw; ond nid  
 wyf yn ei gyfrif yn ddeg iawn i’w wneud fel hyn yn  
 gyhoeddus, heb fy nghennad. Pa fodd bynnag, yr wyf  
 yn addef ei fod yn ol fy marn bresennol.

*DEWI.* Dieu mai dyledswydd y neb a’i derbyniodd,  
 “oedd gofyn cyngor arno; i’r un modd, os barnid yn  
 “angenrheidiol, i’w wneud yn gyhoeddus. Yr ydym yn  
 “dinnad fod eich daliadau chiwi yn gyfeiliornus ac o  
 “ganlyniad peryglus; am hynny dyledswydd *Hygar*  
 “oedd eu hyspylu i ni; a gwybyddwch mai eich dyled-  
 “swydd chiwi yw ymrithod a’ hwynt.”

*DEDDFOL.* Pan brofir i mi eu bod yn gyfeiliornadau,  
 ni raid dweyd wrthyf y dylwn eu gwrthod; ond cyd ag  
 y meddylwyf eu bod yn wirioneddau, mi fyddaf yn  
 draffeddwr yn eu gwrthodiad.

*DEWI.* “Pan roddasoch eich hun yn *weledig* i’r Ar-  
 “glwydd, ac i ninnau mewn cymdeithas eglwysig, chiwi  
 “broffesasoch yngwydd llawer o dystion—Na allsech  
 “ddim tu ag at gyflawni cyfraith torredig Duw, na  
 “beddloni cyfiawnder anfoddiog am beched;—fod

“Crist



"Crist yn Iachawdwr cyflawn, yr hwn trwy ei Yspryd  
 "a'ch gwnaeth yn ewyllysgar i'w dderbyn ac i bwyfo  
 "arno ef yn unig, am sancteiddrwydd ac iechawdwr-  
 "iaeth: Ond yn y llythyr hwn y mae'n ymddangos fod  
 "hyn oll yn cael ei daflu ymaith."

DEDDFOL. Nid yw pob peth fel y dichon *ymddangos* ar  
 yr olwg gyntaf. Ond i fod yn eglur, pa beth bynnag  
 a allwn ddywedyd gynt, os nad oedd yn cydfeyll â  
*rheswm*, dylwn yn ddioed ymadael âg e', a dangos fy  
 hun yn ddyn. Os syrthiais i'r ffordd gyffredin, heb  
 ystyriaeth aeddfed, nid yw ond peth y wnaeth eraill  
 o'm blaen; ond y mae'n llawn bryd iddynt hwy a min-  
 neu i ddewis llwybr barn.

DEWI. "Pa un ai dewis ai *gadael* llwybr barn y  
 "wnaethoch, yn y peth yr ydych yn alw'n ystyriaeth  
 "aeddfed, ni gawn, gobeithio ei ystyried yn deg ac yn  
 "ddiduedd. Dywed yr ysgrhythur i'n *cyfiawnhau*, yn  
 "rhad trwy *râs*, trwy y *prynedigaeth* sydd yng Nghrist  
 "Iesu. Ond yr ydych chwi yndadleu, fod cyfiawnhad  
 "i'w ennill trwy *rinwedd* a *gweithredoedd da*."

DEDDFOL. Ond nid wyf yn meddwl gweithredoedd  
 ymhob ystyr yn *berffaith*, yn ateb i gyfraith *lym* na  
 oddef ddim *lleihad*; canys yr wyf yn gwybod na  
 dddichon felly un cnawd gael ei gyfiawnhau.

DEWI. Y mae i chwi bob rhydd-did i'ch egluro eich  
 hun.

DEDDFOL. Nid wyf yn meddwl na mwy na llai,  
 na'n bod yn cael ein cyfiawnhau yn yr un modd ag  
*Abraham*, am yr hwn y dywedir, ei gyfiawnhau trwy  
 weithredoedd. Ei *Ffydd*, fel gweithred, a gyfrifwyd  
 iddo'n gyfiawnder. Trwy *râs* fe *laeswyd* llymder y gyf-  
 raith, a rhoddwyd i ni ammodau mantaifiol.

DEWI. Pa beth a *bwrcaffodd* Crist i ddyn syrthedig?

DEDDFOL. Ammodau tirion a grafol o fywyd a gogoniant ; y mwyaf cyfiawn gymmwys i'w ystâd bresennol.

DEWI. Pa beth a wnaeth Crist, mewn trefn i bwrcaffu y cyfryw ammodau tirion a grafol ?

DEDDFOL. Fe wnaeth pa beth bynnag a ofynnodd y Tad ; a thrwy hynny fe ddaeth i fod ein grafol Arglwydd a'n Deddfwr : *Hwn yw fy anwyl Fab, yn yr hwn i'm boddlonwyd ; gwrandewch arno ef.*

DEWI. Pa beth yw'r ammodau tirion a grafol hyn ?

DEDDFOL. Dim ond ffydd, edifeirwch, ufudd-dod diragrith, a pharhad.

DEWI. Pa ddeddf yw yr hon sy'n gofyn hynny ?

DEDDFOL. Yr efengyl.

DEWI. Pa beth yw ffydd ?

DEDDFOL. Cydsynniad diragrith â gwirionedd yr hyn oll a dystiolaethir am Grist.

DEWI. A pha fodd y mae ffydd yn cyfiawnhau ?

DEDDFOL. Fel gweithred o'n ufudd-dod i orchymyn yr efengyl. Ond bydded ffydd mor ddiragrith ag y byddo, heb weithredoedd eraill, yn mae'n farw, ac ni ddichon gyfiawnhau.

DEWI. Attolwg, a ydych chwi wedi'ch cyfiawnhau ?

DEDDFOL. Ydwyf, mor belled, a chyhyd ag y cyflawnwyf yr ammodau gofynnol ; ond nid oes *gyflawr* gyfiawnhad hyd dydd y farn.

DEWI. A pha fodd yr ydych yn disgwyl cael eich cyfiawnhau y pryd hynny ?

DEDDFOL. Yn yr un modd a'r awr hon, ond gyd â chwanegiad o'r ammod o barhad mewn gwneuthur yn dda.

DEWI. " Ni chaf ofyn dim ychwaneg yn bresennol. " Ond oddi wrth yr hyn a ddywedafoch eisioes, rhaid i mi fel eich bugan, yn y lle cyntaf, eich cyhuddo o  
wydroi

“ŵyrdroi yr ysgrythurau. Yr ydych yn haeru oddi  
 “wrth *Iago*, i *Abraham* gael ei gyfiawnhau trwy *weith-*  
 “*redoedd*, a hynny yn *hollol* : ac i ochelyd gwrth-ddy-  
 “wedyd *Paul*, sy’n sicrhau i *Abraham* gael ei gyfiawn-  
 “hau trwy *ffydd*, yr ydych yn dadleu fod y *ffydd* hon  
 “yn *weithred*. Nid ydym yn bresennol, fel y gwydd-  
 “och, yn ystyried, pa beth a gyfiawnha ein *ffydd* ni ger-  
 “bron dynion ; ond pa beth a gyfiawnha ein *personau*  
 “ger bron Duw, yr hyn yr oedd *Paul* yn faentumio  
 “yn erbyn ddeddfwyr, Rhuf. iv. 3. 6. fel ag oedd *Iago*  
 “yn amddiffyn y cyntaf yn erbyn y penrhydd, *Iago* ii.  
 “20, 23. Rhaid, yn ol *Paul*, fod *ffydd* yn meddwl rhyw  
 “beth gyferbyn â’n gweithredoedd ni, os amgen y mae  
 “ei ymresymiad yn berffaith an-nealladwy.”

DEDDFOL. Ond y mae *Iago*, wedi gwirio i gyfiawn-  
 hau *Abraham* trwy *weithredoedd*, yn dywedyd, fel y cyf-  
 lawnid yr ysgrythur, sy’n cyhoeddi, *Credodd Abraham i*  
*Dduw, a chifrifwyd iddo yn gyfiawnder.* \*

\* “Y mae’n hawdd deall cyfrifiad *ffydd* i *Abraham*  
 “yn gyfiawnder, yn gyffon â chyfiawnhad trwy gyfrifiad  
 “cyfiawnder *Crist*, hynny yw, ein cyfrif gan *Dduw* yn gy-  
 “fiawn, er mwyn yr hyn a wnaeth ac a ddioddefodd ef :  
 “oblegid, er mae hyn yw’r achos haeddiannol o’n derbyn-  
 “iad gyd â Duw, etto dichon *ffydd* gael ei chyfrif i ni  
 “mewn trefn i ni gael ein cyfiawnhau. Fel yr ydym yn  
 “ddyledwyr yn llyfr Duw, yr hyn a wnaeth *Crist* yn cyf-  
 “lawni pob cyfiawnder erom ni yw troiad mawr tafol y  
 “cyfrif : ond fel yr ymddangosai ein hawl i hyn, yn ol  
 “tiler yr efengyl, gosodir yn llyfr Duw ein bod yn Gredin-  
 “wyr : ac ar yr ymddangosiad o hyn, fe’n grasol rhydd-  
 “hair ac fe’n gwobrwyir, fel pe buafem yn berffaith ddi-  
 “nizwaid ac ufudd.” DODDRIE, ar Rhuf. iv. 9.

DEWI.



DEWI. " I *Abraham* gael ei gyfiawnhau trwy *weith-*  
 " *redoedd* oedd wirionedd mawr, yn yr ystyr a fwriad-  
 " odd *Iago*, fef yngwydd dynion; ond nid yw y cyf-  
 " iawnhad ger bron Duw, y mae *Paul* yn sôn am dano,  
 " yn llai felly. Ac y mae'n eglur i *Abraham* gael ei gyf-  
 " iawnhau ger bron Duw yn hir cyn iddo offrymmu ei  
 " fab, am yr hyn y mae *Iago* yn crybwyll. Y mae *Paul*  
 " yn trin y pwngc o gyfiawnhad yn fwy *aml* ac yn fwy  
 " *llawn* nâ *Iago*, ac megis yn *broffesedig*; am hynny ni  
 " ddylid esponio gwiriad *Paul* wrth eiddo *Iago*, fy'n ei  
 " grybwyll ond un waith; eithr dylid egluro *Iago* yn  
 " ol geiriau *Paul*."

DDWYLL. " Gyda'ch cennad, barchedig Fugail, yr  
 " wyf yn cyhuddo *Deddfol* âg uniawn-gyrch wrthwy-  
 " rebiad i fendigaidd gyfraith Duw. Y mae e'n dweyd  
 " ei bod wedi ei *llaesu*, yr hyn fy'n cyffinio ar gabledd.  
 " Y mae e'n haeru ein bod dan fath a'r gyfraith, nad  
 " yw yn gofyn *perffaith* ufudd-dod; yr hyn fy'yr un  
 " peth a sefydlu *anwiredd* trwy gyfraith, a hyn yw'r  
 " gwaith mae efe'n briodoli i'n Gwardwr. Y mae'r  
 " gyfraith yn sanctaidd, yn gyfiawn, ac yn dda. Rhaid  
 " yw na niweidir y perffeithiadau dwyfol; felly nis  
 " gellir *llaesu* y gyfraith Ddwyfol. Y mae perffaith  
 " gyfraith Duw, yn uniawn ddarluniad o hanfodol gyf-  
 " iawnder a sancteiddrwydd y natur Ddwyfol; ond  
 " nis dichon cyfraith wedi ei *llaesu* fyth fod felly. Ym-  
 " mhellach, heb gyfiawnder ym mhob ffordd yn *attebol*  
 " i dragywyddol gyfraith foefol Duw, nid oes myned  
 " i'r nef; ac y mae'n sicr i fod gennym y cyfryw yng  
 " Nghrist. A dyledswydd pechaduriaid, a glywsant  
 " am Grist, yw credu ynddo; a hyn y mae perffaith  
 " gyfraith Duw yn ofyn. Y mae fy nghnawd yn cry-  
 " nu i glywed dynion yn dirymmu cyfraith Jehosa, ac  
 " yn gosod un o'u dychymmyg eu hunain yn ei lle."

DEDD-

DEDDFOL. Attolwg, Syr, ym mha le y mae y gyfraith foefol yn gofyn ffydd ac edifeirwch?

DIDWYLL. Rhoddwch gennad i mi yn gyntaf i ofyn i chwi, pa un yw y gorchymryn mawr yn y gyfraith?

DEDDFOL. Yr wyf yn ateb yng eiriau ein Harglwydd; *Ceri yr Arglwydd dy Dduw a'th holl galon; ar ail fy gyffelyb iddo, Câr dy gymmydog fel ti dy hun.*

DIDWYLL. "Os ydwyf yn rhwym i'w garu felly, yr wyf yn ogyfuwch rwyf i gredu ynddo; a hefyd i edifarhau, os pechaf i'w erbyn. Ac os wyf yn rhwym i garu nghymmydog fel mi fy hun, yr wyf yn rhwym i'm caru fy hun, ac felly i gofleidio pob peth a ddichon wasanaethu fy ngwir lesiad: yna, pan glywyf fod Crist yn Iachawdwr pechaduriaid, yr wyf yn rhwym i'w gofleidio ef."

DEDDFOL. Ond y mae dyn yn ei ystâd presennol yn sefyll mewn eisieu cyfraith *dynyrach*; a dieu fod yr efengyl yn ateb y cyfryw ddiben.

DIDWYLL. "Yna ni all'fai Paul byth faentumio, fod ffydd yn cadarnhau y gyfraith;—eithr bod yr efengyl yn dylei y gyfraith: canys rhaid i gyfraith newydd gau allan yr hên. Gall'fai ddweyd, Y mae deddf wedi ei rhoddi, a all rododi bywyd, a bod cyfiawnder trwy y cyfryw ddeddf; ond y mae efe'n gwirio y gwrthwyneb, Gal. iii. 21. Heblaw hynny; y mae eich cyfraith ddych'mygol chwi, yn wrth-ddywediad mewn geiriau, ac yn ei distrywio ei hun: y mae yn canniattau ufudd-dod *amherffaith*, hynny yw, *anufudd-dod*. A pha fath ddeddfwr sy raid bod yr awdwr o honi?"

YEFAN. Attolwg, *Deddfol*, beth yw eich rhesymau am ystyried yr efengyl yn *brindol* yn gyfraith?

DEDDFOL. Syr, se'i galw'r felly yn fynych yn yr ysgrythur.

yfgrhythur. Yr ydym yn darllain y byddai yr ynysoedd i ddisgwyl am gyfraith Crist. Gorchymmynir i ni gyflawni cyfraith Crist. Ac, attolwg, pa beth a feddylir wrth ddeddf ffydd? a deddf yspryd y bywyd yng Nghrist Iesu? Mewn gair, oni bydd yn rheol y farn yn y diwedd, ac am hynny'n gyfraith?

YEF. Y mae'r gair *Cyfraith* o amrywiol ystyr. Wei-  
 "thiau yn arwyddo gorchymmynion i ddynion, gyd â  
 "bygwthion cospawl; yr hyn sy'n briodol yn gyfraith.  
 "Ond wrth y gair *cyfraith*, y mae i ni yn fynychi ddeall  
 "athrawiaeth neu addysg. Felly yn yr ymadrodd, Yr  
 "ynysoedd a ddisgwyliant wrth ei GYFRAITH ef: A'r  
 "GYFRAITH a â allan o Seion. Yn yr ystyr hwn, gellir  
 "galw'r efengyl yn gyfraith; ond nid yw'n gynnwys  
 "edig mewn corph o orchymmynion, gwarafynion, a  
 "bygwthion. Yr ydym yn addef ein bod dan y ddeddf  
 "i Grist; ond wrth gynnal beichiau ein gilydd, ac  
 "felly i gyflawni cyfraith Crist, ni amcanir dim ond  
 "ymdlygiad tyner a charedig at ein gilydd, mewn dil-  
 "yniad o Grist yr hwn a ddygodd ein beichiau. Ddeddf  
 "ffydd, yw athrawiaeth y ffydd. Y mae anufudd-dod  
 "i'r efengyl yn gynnwysedig mewn anghredu ei hath-  
 "rawiaeth, ac mewn gwrthod plygu i'r gorchymmyn  
 "moesol, sy'n gofyn cariad at Grist o galon bŵr, a chyd-  
 "wybod dda, a ffydd ddiragrith. Rheol y farn ddiw-  
 "eddaf, fydd tragywyddol gyfraith foefol Duw. Y  
 "gwaredigion a ryddhair, ar gyfrif eu dwyfol Fach-  
 "nydd: y gwrthryfelwyr a drinir â llymder cyfateb-  
 "ol i'r graddau o ddatguddiad a fwynhafant. Yr holl  
 "rai a geir yng Nghrist ddydd y farn, fydd ganddynt  
 "gyfiawnder cyfatebol i holl ofynion y gyfraith."

DEWI. "Y mae rhyfymmau digonol, pa ham na all  
 "yr efengyl fod yn gyfraith newydd; canys y mae, a  
 "rhaid



“rhaid bod, y gyfraith a'r efengyl yn ddosparthiol wa-  
 “hanol. Os yw'r efengyl yn briodol yn gyfraith, pa  
 “fodd y mae pechodau i'w herbyn yn cael eu *maddeu*?  
 “A oedd Crist dan y gyfraith *honno*, i waredu y rhai  
 “fydd dani? Neu a ydynt yn boddloni cyfiawnder eu  
 “hunain am eu pechodau i'w herbyn?”

NEOPH. Anwyl *Epenetus*, yr ydych yn fy synnu!  
 Yr oedd y dyn hwn yn *Gyfreithwr-newydd*! Ni feddyl-  
 iais i fod y dyb hon mor hên.

EPE. A ddarllenafoch chwi ddim erioed am y *Phar-  
 ifeaid*? Nid oeddent hwy yn gosod eu cyfiawnder mewn  
*perffaith* ufudd-dod, ond yn yr hwn a gyfrifent yn  
*ddiragrith*. Oni ymdrechasant i osod cyfiawnder byr o  
*berffeithrwydd*, yn yr hwn yr oeddent yn ymddyried?  
 Yr oedd athrawiaeth *Paul* yn cael ei chyfrif yn ben-  
 rhydd, gan y *deddfwyr newydd* hynny. Ac y mae, nid  
 yn unig yn gyfeiliornad *hên*, ond *niweidiol* iawn hefyd;  
 fel y mae'n eglur oddi wrth Epistolau *Paul* at y *Rhuf-  
 einiaid* a'r *Galatiaid*. (Y cyntaf ym *Mrydain* a ledodd  
 y cyfeiliornad peryglus hwn, o droi yr efengyl i *ddeddf  
 newydd*, oedd yr Heretic *Morgan*, a alwyd *Pelagius*.)

—Ond yr oeddwn yn myned i fynegu i chwi, wedi  
 i *Dewi* ddywedyd—“A ydynt hwy'n boddloni  
 “cyfiawnder eu hunain, am eu pechodau yn erbyn y  
 “*ddeddf newydd* hon?”—*Diwyd* a ddywedodd,  
 “Gyd â'ch cennad fy mharchedig *Fugail*, nid yw  
 “*Deddfol* am *foddloni* cyfiawnder *Dwyfol* am un rhyw  
 “bechod. Y mae hyn yn amlwg oddi wrth eiriau ei  
 “lythyr, *I fod Crist wedi gwneud pethau mawrion trof-  
 “om*, trwy roddi i ni *esampl* dda a *chyfraith* union. Ac  
 “er fy ngofid mi a'i clywais yn dirmygu y gair *boddlon-  
 “rwydd*, ac yn dweyd ei fod *islaw* daioni *Duwi*'w ofyn,  
 “ac yn *amkosi*bl i *Crist* i'w reddi, pe buasai yn sefyll  
 “am ei gael.”

YEPAN.

YEFAN. "Yr wyf yn ofni ei fod. Y mae cyfeilior-  
 "nadau yn gyffredin yn fwpp ynghyd: Pan ddelo un  
 "i mewn, y mae saith yn ei ganlyn. I wadu boddlon-  
 "rwydd am bechod, fydd i'n yspeilio o'r gwahaniaeth  
 "gogoneddus fydd rhwng y grefydd gristianogol a phob  
 "rhyw grefyddau eraill yn y byd. Yn hyn y mae  
 "Duw yn enwedigol yn canmol ei gariad tu ag attom,  
 "pan yr oeddem ni etto'n bechaduriaid i *Grist i fario*  
 "*drofom*. Yn hyn y mae cariad, nid i ni garu Duw,  
 "ond iddo ef ein caru ni, a danfon ei Fab i fod yn *iawn*  
 "*dros ein pechodau ni*. Sef Iesu, yr hwn a'n gwaredodd  
 "*rhag y digofaint fydd ar ddyfod*. Efe a wnaethpwyd  
 "yn bechod *drofom*; efe a'n llwyr-brynodd oddi wrth  
 "*felldith y ddeddf*. Efe a'n carodd ac a roddodd ei hun  
 "*drofom*, yn offrw m ac yn aberth i Dduw o arogl per-  
 "aidd.—Pa beth, *Deddfol*, gwadu hyn oll, a phroffessu  
 "bod yn *Gristion*! Rhoddwch i ni eich meddyliau'n  
 "eglur ar y pwngc pwysfawr hwn."

DEDDFOL. Y mae'r ysgrythmr yn sefyll yn fawr ar  
 gariad Duw i'r edifeiriol, ac ar ei *râs* yn maddeu eu pe-  
 chodau. Ond os rhaid iddo dderbyn *iawn*, ymha le y  
 mae'r grâs yr ydych yn fynych yn ein galw i'w ryfeddu?

YEFAN, "Nid oes le i'r perffeiddiadau dwyfol gael  
 "colled. Y mae Duw yn anfeidrol *gyfawn*: ac fe  
 "fydd felly wrth *gyfawnhau*, neu ni chyfiawnha neb  
 "byth. Beth am hynny? A ydyw'n amhosibl iddo fod  
 "yn *rafol* hefyd? Neu, a ydy'n amhosibl i drugaredd  
 "a gwirionedd gyfarfod ynghyd yn iechedwriaerh pe-  
 "chaduriaid? Fe'n cyfiawnhair yn rhad trwy *râs*, ond  
 "y mae hyn *trwy'r brynedigaeth* fydd yng Nghrist Iesu.  
 "Ai nid *grâs* anfeidrol a drefnodd ffordd ein iechedwr-  
 "iaeth; a sefydlodd ar *Grist*, a gyfammodd âg ef, ac  
 "a'i rhoddodd ef i ddioddef yr hyn oeddem ni yn haeddu.  
 "Yn hyn y mae cariad yn wir!"

DEDDFOL.

DEDDFOL. Y mae'n sicr, nad oes dim yn amhosibl gyd â Duw : ond yr ydym yn cyfiawn barchu y dynion a faddeuo droffeddiadau yn rhad ac yn hael, heb ofyn iawn, fel rhai o wir fawredd ; ac y mae'r ysgrythur yn dywedyd mai *Ei gogoniant yw myned heibio i fai*. Llawer mil a'i gwna, ac a haeddant glod. Ac a allant hwy, yr hyn ni all Duw ! Os ydy'n wir fawredd ynddynt hwy i faddeu'n rhad, pa beth yw yn Nuw i ofyn iawn ?

YEFAN. " Ni ddichon Duw wneud dim fy'n cyn-  
 "nwys gwendid neu ddiffyg : *ni ddichon fod yn gel-  
 "wyddog*, am hynny ni ddichon faddeu pechod er ni-  
 "waid i'w gyfiawnder a'i wirionedd. Y mae'n fynych  
 "yn ganmoladwy mewn dyn i newid ei feddwl ; ond  
 "y mae Duw yn berffaith ac nis dichon gyfnewid. Y  
 "mae yn wir fawredd yn Nuw i'w gyhoeddi ei hun, Y  
 "GORUCHEL A'R DYRCHAFEDIG ; ond gwis fawredd  
 "yn y goreu o ddynion yw dywedyd, *yr wyf yn llai  
 "nâ'r lleiaf o'r holl saint*. Y mae Duw yn Farnwr  
 "pawb, ac ni wna ddim ond yr hyn sydd union ; ac er  
 "y maddeu dynion droffeddu personol ac mewn sef-  
 "yllfa ddirgel, etto, pa fath Farnwr y cyfrifid un a rei  
 "heibio y gyfraith a chyfiawnder, heb ofalu, fel *Galie*,  
 "am y pethau hyn ?"

DEDDFOL. Ond a ydyw'n bosibl i Dduw i ofyn iawn felly gan bryf gwael, a bod mor greulon a gweini cosp ar y diniwaid !

YEFAN. " Nid ydym yn dweyd ei fod yn gofyn  
 "iawn gan bryf gwael ; ond ei fod yn yr efengyl yn  
 "datgan gogoniant ei ddoethineb, ei gariad, a'i gyf-  
 "iawnder, yn gofyn, yn darparu, ac yn derbyn aberth  
 "am bechod, na all'fai y byd o ddynion ac angylion  
 "byth ei gynnyg na'u ddychymmyg. Hwn yw ei an-  
 "wyl



“wyl Fab, ar yr hwn y gosododd ein hanwiredd ni i  
 “gyd: Rhýngodd bodd i'r Arglwydd ei ddryllio.—  
 “Na ddywedwch ei fod yn greulonder; offrymmiad  
 “rhydd ac ewyllysgar ein Prynwr ydoedd: Wele fi'n  
 “dyfod i wneuthur dy ewyllys, a'th gyfraith fydd o  
 “fewn fy nghalon.”

DEDDFOL. Os rhoddwyd *iawn* am fy mhechodau,  
 ni raid i mi ofalu pa fodd i fyw nac i weithredu. Pa  
 raid i flino fy mhen ynghylch ffydd, edifeirwch neu uf-  
 udd-dod, gan fod pob anufudd-dod wedi *ddileu*? Cyhyd  
 ag y carwyf ufudd-dod, rhaid i mi gafau y fath athraw-  
 iaeth.

YEFAN. “Yn ol eich ymadrodd, nid ydych yn caru  
 “ufudd-dod oll: oblegid pe baech yn ddiogel rhag  
 “cosp, ni feddyliech fod ufudd-dod yn angenrheidiol.  
 “Yr ydych yn meddwl na roddwyd iawn am eich  
 “pechodau, *am hynny* chwi ufuddhewech, a thrwy  
 “hynny rhoddi boddlonrwydd am danynt: priodoli  
 “i'ch cyflawniadau gwael eich hun, yr hyn a wrthod-  
 “wch i'r Gwaredwr. Am dano ef y dywedir, Iddo  
 “roddi ei hun drosom, *fel y gwaredai ni, oddiwrth bob*  
 “*anwiredd*; a chwi a ddywedwch, pe baech wedi'ch  
 “gwaredu, chwi ymhelaethech mewn pob anwiredd.  
 “Yr ydych yn gwrthwynebu sanctaidd ddibenion y  
 “brynedigaeth; yn hyderu yn eich tosturus gyflawn-  
 “iadau eich hun; ond yn anhyderu yn, ac mewn effaith  
 “yn gwadu yr hwn sy uwch law pawb yn Dduw  
 “bendigedig yn oes oesoedd. Ond os nid diben mar-  
 “wolaeth Crist oedd boddloni dwyfol gyfiawnder;  
 “attolwg pa beth ydoedd?”

DEDDFOL. Fe fu farw fel merthyr gogoneddus dros  
 wirionedd ei athrawiaeth, ac i roi esampl i'w ganlynwyr,  
 pa beth i wneud mewn cyffelyb achlysur.

YEFAN.

YEFAN. "Ai hyn yn unig a feddylir, wrth ei bryn-  
 "iad o honom oddiwrth felldith y ddeddf, gan ei wneuthur  
 "yn felldith drofom? Wrth ein golchi oddiwrth ein pech-  
 "odau yn ei waed ei hun? Ai er hynny yr oedd trymder  
 "ei enaid? A lefodd ei ganlynwyr a oddefasant fer-  
 "thyrdod, Y mae fy enaid yn drist iawn hyd anghyfeirddod? Ai  
 "eu gogoniant fuafai llefain allan, Fy Nuw, fy Nuw,  
 "pa ham i'm gadawaiſt i?—Yr ydym yn addef, fod ei  
 "amynedd, ei fwynder, a'i barodrwydd i fyned dan holl  
 "ewyllys Duw, yn eſampl i ni; ond yn gwadu mai hyn  
 "oedd diben pennaf ei farwolaeth, tra b'o yſtyr i iaith  
 "yr yſgrythur."

ADDFWYN. "Gyd â'ch cennad, fy mharchedig Ath-  
 "raw, y mae gennyf un peth o bwys i'w ſylwi. Yr  
 "wyf yn meddwl nad yw Deddfol yn credu Duwdod yr  
 "Arglwydd Ieſu; hyn y mae'r yſgrythur yn alw yn  
 "hereſt diniſtriol. Y mae'n dywedyd yn eilythyr, Fod  
 "Crist yn berſon mawr uwchlaw dynion ac angylion;  
 "yr hyn, fel y mae'n ſefyll yn y llythyr hwnnw, ſydd  
 "wadiad o dragywyddol Dduwdod. Dymunaf iddo  
 "gael ei alw i ddweyd yn eglur ar yr erthygl bwyfig  
 "hon."

DEWI. "Erthygl bwyfig yn wir! Tynnwch ymaith  
 "Nattur Ddwyfol Crist, chwi adewch ein ffydd heb  
 "ſail; canys ni faeddwn ni ymddiried yn neb ond yn  
 "yr Arglwydd JEHOFA, yn yr hwn y mae cadernid  
 "tragywyddol. Y mae Nattur Ddwyfol ein Gwardwr  
 "yn cael ei gwirio yn yſgrythurau'r gwirionedd yn eg-  
 "lur ac yn fynych." Clywch dyſtiolaeth y Tad: "Dy  
 "orſedd di, O Dduw, ſy yn oes oesoedd," Heb. i. 8.  
 "Clywch ei dyſtiolaeth ei hun: "Cyn bod Abraham yr  
 "wyf fi," Ioan viii. 58. Hefyd, "Myfi a'r Tad UN  
 "ydym," Ioan x. 30. A hefyd, Myfi yw y cyntaf a'r

“diweddaf,” Dat. i. 17. Clywch dystiolaeth yr *Yspryd* :  
 “Yn y dechreuad yr oedd y Gair—a Duw oedd y  
 “Gair,” Ioan i. 1. Drachefn, Mawr yw dirgelwch  
 “duwioldeb, Duw a ymddangosodd yn y cnawd,”  
 1 Tim. iii. 16. A “Hwn yw y GWIR DDUW a’r bywyd  
 “tragywyddol,” 1 Ioan v. 20. “A chlywch dystiol-  
 “aeth yr *Angylion*,” Dat. v. 11,—14.—“Diddiwedd  
 “fyddai rhifo tyftiolaethau yr *eglwys* filwriaethus, o  
 “*seintiau* yr hen destament a’r newydd.”

“FEL y dywedodd fy mrawd *Yefan* ar achos arall,  
 “minneu ddywedaf ar hwn; Pa beth, *Deddfol*, gwadu  
 “hyn i gyd, a phroffesu bod yn gristion!”

DEDDFOL. Yr wyf yn llwyr gredu fod Crist yn  
 wir fawr a gogoneddus, tu hwnt i’r hyn a allaf fynegu. Ni  
 chydmarir neb o feibion y cedyrn iddo ef. Y mae Ang-  
 ylion a thywyfogaethau dan ei draed. Nid yw’r cwbl a  
 gyfrifir yn fawr, yn alluog, yn ogoneddus yn y byd  
 hwn, ond megis defnyn o gelwrn neu fân lwch y clor-  
 iannau, mewn cydmariaeth iddo ef. A phe b’ai y byd-  
 oedd disglair fry, yn llawn o drigolion o oruwch ogon-  
 iant, byddai Crist yn anrhaethol uwch. Ie, pe b’ai  
 miliwnau o fydoedd, yn fil o weithiau mwy ardderchog  
 nâ dim a allom feddwl, rhaid iddynt fod nid yn unig  
 mewn darostyngiad iddo ef, ond yn ddiddim mewn cyd-  
 mariaeth iddo. Mae’n wir, fod Angylion y goleuni yn  
 greaduriaid gogoneddus a galluog, ond nid oes neb ym-  
 hlith y boreuol ser hyn, fel Haul y cyfiawnder. Y mae  
 e’n gwneuthur ei Angylion yn yspriedion, a’i weinidogion yn  
 fflam dân. Y mae ei natur, pa beth bynnag yw, yn  
 oruwch angylaid; ac fel y mae ef uwchlaw’r angylion,  
 felly yr oedd ef o’u blaen oll. Yn fyr, ni allwn ganniattau  
 iddo unrhyw ogoniant, ond anfeidrol, tragwyddol,  
 hunan Fod, a hunan ymddibeniad. Y mae yn amhosibl  
 fod



fod mwy nâg *un* o'r *fath*. Mawr a gogoneddus fel ag yw ef, rhaid fod iddo ddechreuad.

YEFAN. "Y mae hyn yn llefaru'n amlwg, ond yn "aethus iawn. Rhaid meddwch chwi, er ei faint, fod "iddo *ddechreuad*. Yna pa fodd y gellwch dderbyn yr "hyn a ddywedir am dano, Fod pob peth wedi "gwneuthur trwyddo, ac hebddo na wnaethpwyd "dim ar a wnaethpwyd? A'u bod wedi eu gwneuthur "*erddo* yn gyftal a *chanddo*?"

DEDDFOL. Y mae rheswm yn rheol dragywyddol, trwy ba *un* y mae'n esponio'r ysgrythur. Y mae fy rheswm i yn dweyd, na ddichon fod ond *un* hunan Fod.

YEFAN. "Felly y dywed datguddiad. Ond y mae "y Bod anfeidrol, tragywyddol, diwahanol hwn, sy'n "adnabod ei hun oreu, yn dweyd i ni, fod yn ei *UN* "HANFOD, DRI, y Tad, y Gair, a'r Yspryd Glân; a'r "TRI hyn *UN* ydynt. Pa beth, os na ddichon eich rhes- "wm amgyffred hyn; onid yw yn hollol rhesymmol i "chwi gredu'r hanes a roddodd Duw am dano ei hun?"

DEDDFOL. Ond gelwir Crist yn wâs y Tad; a dy- waid ef ei hun, *Y mae y Tad yn fwy nâ myfi*.

YEFAN. "Fel Cyfryngwr, yn ein natur ni, y mae "ef felly; ond yn ol ei natur ddwyfol nid oes anghyf- "artalrwydd."

DEDDFOL. Pa sawl natur gan hynny sy ganddo?

YEFAN. "Dwy natur wahanol, y ddwyfol a'r ddy- "nol?"

DEDDFOL. Yna y mae ef yn ddau berſon.

YEFAN. "Ni chymmerodd berſon dynol, ond natur "ddynol, yr hon ni hanfododd erioed yn wahanol oddi "wrth y dwyfol?"

DEDDFOL. Y mae y pethau hyn yn *ddirgeledigaethau* i gyd.

YEFAN. “Felly y dylent fod: Canys, yn *ddi-ddadl* “*mawr yw DIRGELWCH duwioldeb, Duw a ymddangos-* “*odd yn ycnawd, 1 Tim. iii. 16. Dichon llawer o beth-* “*au fod uwchlaw ein rheswm ni, ac etto fod yn gwbl* “*rhesymmol; ac nid oes dim yn fwy afrhesymmol, nâ* “*gwrthod tyftiolaeth ddwyfol.——Y cyfiawn fydd byw* “*trwy FFYDD.*”

GRUFFYDD. “Gyd â’ch cennad fy mharchedig Fug- “*gail, y mae’n ymddangos i mi fod Deddfol yn ddi-* “*eithr iawn i fywyd ffydd. A ydy’r dyn a arddel gyf-* “*iawnhad trwy weithredoedd, yn byw trwy ffydd? A* “*ydy’r dyn a wado iawn Crist, yn byw trwy ffydd?* “*A ydy’r hwn a wado natur ddwyfol y Gwaredwr, yn* “*byw trwy ffydd?*”

DEWI. “Hyd yn hyn, *Deddfol*, yr ydych yn dal “*perthynas â ni, mewn aelodaeth weledig; ond pe dan-* “*gosafech ar y cyntaf y fath egwyddorion ag yr ydych* “*yn awr yn broffesu, ni fuafem yn ei gyfrif yn ddyled-* “*swydd i gau’r drws yn eich erbyn. Ond fel y gel-* “*wir chwi yn frawd, gobeithio y galluogir ni i gyf-* “*lawni’r ddyledswydd sy arnom i’n Harglwydd, i chwi,* “*ac i’n hunain. Yn y gyffes a wnaethoch ar eich der-* “*byniad i’n plith, chwi addefasoch yr egwyddorion* “*yr ydych yn awr yn wadu. A thros gryn amser, ni* “*wyddom eich bod yn datgan boddlonrwydd yn yrath-* “*rawiaeth yr oeddech ynglywed, yn ymddangos fel un* “*yn mawrygu grâs, ac yn sefydlog yng nhyndeithas* “*y faint.—Pa le yn awr y mae’r dedwyddwch y dywed-* “*asoch a n dano? Pa le y mae’r ffydd honno yng* “*Nghrist a broffesasoch? Pa le y mae’r cariad hwnnw* “*at yr eglwys a’i heddwch?—Wyf eich Bugail trall-* “*odus, ac fel y cyfryw, gyd â’m cyd-henuriaid, yn eich* “*ceryddu,*

“ ceryddu, fel y byddoch iach yn y ffydd.—Yr ydym  
 “ yn eich cyhuddo oddal cyfeiliornadau niweidiol, ang-  
 “ hyfflon â gwir grist’nogaeth; ac yn eich galw i *edifar-*  
 “ *hau* ac i *gredu* yng Nghrist. Os adnabuafoch ef erioed  
 “ mewn gwirionedd, yr wyf yn sicr eich bod wedi  
 “ gwrthdroi yn ddwfn oddi wrtho. Na foed i chwi yn  
 “ hwy ei ddi-anrhydeddu ef na blino’r eglwys.”

CHRIST. Er eu bod yn ofidus, hwy a nerthwyd i  
 gyflawni eu dyledswydd: am hynny yr oeddent yn y  
 ffordd i ogoneddu Crist.

EPE. Rhaid i chwi edrych ar yr hanes a roddais fel  
 fwm a sylwedd yr hyn a fu; ond yr oeddent yn neilltu-  
 ol iawn ac agos. Oh, yr ydoedd yn ddydd o gadarn-  
 had mawr i’r holl dduwiolion ag oedd bresennol! Wedi  
 darfod ymresymmu â *Deddfol*, *Dewi* a oiphennodd trwy  
 weddi gyd â dagrau lawer.

THEOPH. Attolwg, *Epenetus*, beth oedd diwedd hyn?

EPE. Yr wythnos nesaf, hwy ymdriniasant mewn  
 cyffelyb fodd â *Digyfraith*, heb sawr lwyddiant; ar  
 hynny hwy wnaethant y peth yn hyfypys i’r eglwys:  
 ac, ar ol taer weddi ar Dduw, hwy gyttunasant i anfon  
 llythyrau at chwiorydd eglwyfi, i geisio’u cynnorthwy.

NEOPH. O, anwyl *Epenetus*, rhoddwch i ni neilldu-  
 ol hanes.

EPE. Rhyw gyfleustra arall, os gwelwch yn dda.  
 Y mae ein hamfer wedi myned, ac y mae dyledswydd-  
 au cartrefol yn galw am danom.

PHILA. Pan glywom am ddynion yn gadael y *gwir-*  
*ionedd*, y mae achos gennym, y rhai trwy râs ydym yn  
 sefyll, i wilied rhag i ni syrthio, a chael ein harwain  
 ymaith gyd âg amryfysedd yr annuwiol! Y fath achos  
 fy gennym i lefain ar Dduw yn barhaus, *Anfon dy oleu-*  
*ni a’th wirionedd*, *arweinient hwy nyni*, *a dygent ni i’th*  
*fyndd sanctaidd*.





## YMDDIDDANIAD X.

Ymdrin â *Digyfraith*.  
Mae efe'n gwadu awdur-  
dod gorch'mynol cyfraith  
Duw.

Ynerbyn cyffesu pechodau  
a galaru.

Yn cael ei argyhoeddi.

Ystad y ddau'n cael ei osod  
o flaen yr eglwys.

Cyttuno ar gyfarfod Cen-  
nadau.

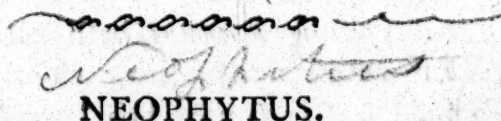
Anfon llythyr i *Lletty'r-  
dwr*.

Peth hanes y Cyfarfod.

Cyngor i wneud â hwynt  
fel *Hereticciaid*.

Cymmundeb eglwyfi.

Llythyr o ollyngdod, &c.



**D**EUWCH, anwyl *Epenetus*, gobeithio y cawn ym  
bresennol beth o hanes y dyn cythryblus arall  
hwnnw, *Digyfraith*. Attolwg, pa drefn a gymmerodd  
yr eglwys tu ag atto?

**EPE.** Yr wythnos ganlynol, fel y crybwyllwyd, ar  
ddydd pennodol, hwy wnaethant yn fanol iawn âg ef.  
Wedi ymgynnull o'r *Henuriaid* a rhai brodyr, *Dewi* yn  
ostyngedig a weddiodd am gyfarwyddyd a bendith  
Duw. Yna

**YEFAN** a ddywedodd, "Fy anwyl Frodyr; y fath  
"anrhaethol drugaredd yw, fod gyd â ni y gair 'sgriflen-  
"nedig ifynedatto, ar bob achosion! Y mae'n oleuni'n  
"llewyrchu mewn lle tywyll, ar ba un da y gwnawn i  
"ddal. Ni gyfarfuom â rhai treialon na ddisgwyliasom

"ar

“ar y cyntaf; ac a ryfeddasom beth all’fai fod diben yr  
 “arfogaeth a ddarparwyd! Ond wedi hynny, ni gaw-  
 “som achos i addef doethineb ein Duw yn ei darparu.  
 “Nid oes un rhan yn ormodol, nac un rhan heb ei ddar-  
 “paru; canys nid oes i ni byth i droi ein *cefnau* ar y  
 “gwrthwynebwr.—Bendigedig fyddo Duw am yr  
 “helm, y ddwy-frogneg, y cleddyf a’r darian, a’r lleill  
 “i gyd! A bendigedig fyddo Duw i ni gael ein cyn-  
 “northwyo hyd yn hyn, i sefyll yn y dydd drwg! Y  
 “mae Tywysog ein iechydwriaeth gyd â ni, ac y mae  
 “bloedd Brenhin yn ein plith; a’r hwn a waredodd, ac  
 “fy’n gwaredu, yr ydym yn hyderu a’n gwared o hyd.  
 “Aethlud oedd ymosodiad fatan trwy *Ddeddfol*, yn er-  
 “byn *Person*, *gwaith*, a *grâs* Crist: ac, o iawn ystyr-  
 “ied, nid llai aethus yw ei ymosodiad trwy *Digyfraith*,  
 “fy yma’n bresennol. Y mae ei lythyr at *Hygar* yn  
 “cynnwys amryw o gyfeiliornadau niweidiol; yr hwn  
 “a ddarllenaf yn awr yn wahanredol ac yn bwyllog,  
 “fel y galloch ffurfio iawn farn arno.”—*Felly fe’i dar-*  
*llenodd.*——“Y mae’n aethus gweled cynnifer gwir-  
 “ionedd pwyfig yn cael eu cam-arfer, a chynnifer eg-  
 “wyddor niweidiol yn gynnulledig mewn mor ychydig  
 “leiniau.—*Digyfraith*, a ydyw’r llythyr hwn yn cyn-  
 “nwys eich barn bresennol?”

DIGYFRAITH. Ydyw, Syr: ac yr wyf yn synnu  
 eich bod chwi, a glywais i mor fynych yn dyrchafu  
 grâs Duw, yn dywedyd ei fod yn cynnwys cyfeiliorn-  
 adau niweidiol; gan nad yw fy llythyr ond tyftiolaeth  
 gyffon dros rad râs.

YEFAN. “Pa mor gyffon dyftiolaeth yw am rad râs,  
 “a ellir ei ystyried cyn darfod. Yn yr un pryd yr  
 “wyf yn eich dwys gyhuddo o wrthwynebiad union-  
 “gyrch i holl râs Crist.”

DIGYFRAITH. Syr, yr wyf yn rhyfeddu fod hyn yn cael ei ofod yn fy erbyn fel bai, gan mai trwy rês yr ydym cadwedig.

YEFAN. "Ond y mae grâs Duw, sy'n dwyn iech-  
 " ydwriaeth, yn dysgu dynion i ymwadu âg annuwiol-  
 " deb a chwantau bydol, ac i fyw yn sobr, yn gyfiawn, ac  
 " yn dduwiol, yn y byd sy yr awr hon, Tit. ii. 11, 12.  
 " Felly y mae y grâs Duw hwn yn ei wneuthur yn an-  
 " genrheidiol, i weinidogion i egluro beth yw annuw-  
 " ioldeb a chwantau bydol, er mwyn eu gochelyd; a pha  
 " ddyledswyddau sy'n perthyn i sobrwydd, cyfiawnder  
 " a duwioldeb, er mwyn eu hymarferyd."

DIGYFRAITH. Fel y dywedais o'r blaen, yr wy'n hoffi clywed am rês. Y mae fy holl wynfyd o rês; ac os o rês, nid yw mwyach o weithredoedd. Y mae ddyledswyddau'n weithredoedd; ac er nad wy'n chwen-nych dwndro a bod yn gythryblus, i ddweyd i chwi y gwir, nid da gennyf glywed am danynt. Yn fynych, pan gyffurid fi wrth glywed athrawiaeth grâs, cyn dibennu y bregeth fe'm hanner lleddid wrth glywed sôn am ddyledswyddau. Oh, sain grâs sy'n fy llonni i, a rhaid i mi ail-ddweyd, nid wyf yn caru dim arall.

YEFAN. "Pa fath lonniad yr ydych yn gael, nis gwn  
 " i; ac nid wyf yn chwennych yr adnabyddiaeth hyn-  
 " ny ar rês ag sy'n cau allan ac yn diystyru dyled-  
 " swyddau. Yr wyf yn edrych ar bob dyledswydd  
 " fel trugaredd enwedigol oddi wrth Dduw i'm henaidd;  
 " a pha fwyaf yr wyf yn adnabod Duw, fel Duw pob  
 " grâs, mwya' i gyd i'm arweinir i ymhyfrydu mewn  
 " pob dyledswydd tu ag atto. Yr wyf yn ymhyfrydu yng  
 " nghyfraith Duw yn ol y dyn oddi mewn, ac yn profi  
 " fod i gadw ei orchymmynion ef wobwr mawr. Y mae  
 " undeb gogoneddus rhwng grâs a dyledswyddau; ond  
 " yr



“yr ydych chwi fel yn gwahanu yr hyn a gyfulltodd  
 “Duw, ac yn proffesu’ch hyfrydwch yn unig yn y  
 “GAIR grâs.”

CHRIST. Yr ydych yn dwyn i’m cof i mi glywed  
 un yn pregethu oddiwrth y testyn, *Trwy râs yr ydych*  
*yn gadwedig*—ac arferodd y gair grâs, o bosibl, gan waith  
 yn ei bregeth. Dywedodd mae grâs mawr a gynhyrfodd  
 y Tad a’r Mab i lunio cyfammod o brynedigaeth, mewn  
 trefn i ddwyn dyn fyrthiedig i ystad *achubol*;—i Dduw  
 er mwyn pechaduriaid anheilwng i *laesu* gofyniad ei  
 gyfraith;—i fod Duw’n ymostwng i gynnig ymrwym  
 mewn cyfammod o râs â dyn!—fod yr *ammodau* o hono  
 mor esmwyth a gweddol, i’w cyflawni hefyd trwy ei  
 gymmorth grafol;—ac, ond parhau yn y cyflawniadau  
 bychain ac anghyfattebol hyn, drag’wyddol bwys gogon-  
 iant. Wele, ebe fe, *râs* yn hyn i gyd! Yr oedd yno  
 Gristion onest yn cael ei effeithio’n fawr gan y bregeth,  
 ac wrth gyd-ymdeithio oddi yno fe ddywedodd wrthyf,  
 wele, dymma rad râs yn wir! Mi a *foddlonwyd* yn fawr i  
 glywed yr hyfryd lais.—Dywedais fy mod yn gobeithio  
 ei fod *ef* yn garwr grâs Duw mewn *gwirionedd*, a bod  
 fy holl hyder inneu hefyd ar râs. Ac yna dywedais y  
 modd a pha ham y cefais inneu fy mawr *anfodloni* â’r  
 bregeth.—(Yr oedd holl râs y gwr yn *ammodol*; a’i  
*esengyl* yn *gyfraith newydd*.)

THEOPH. A minneu glywais weinidog yn pregethu  
 oddiwrth ciriau yn yr un bennod:—*wedi ein creu yng*  
*Nghrist Iesu i. weithredoedd da*. Fe ddangosodd *nattur*  
*gweithredoedd da*;—o ba le ymaent yn *tarddu*; i ba le  
 ymaent yn *tueddu*; a’r *angenrheidrwydd* a’r *defnyddioldeb*  
 o honynt. A mi a gefais fy moddloni a’m llonni yn  
 fawr i’w glywed ef. Ond yr oedd yno wr onest o’m  
 cydnabod, ag oedd yn gwrandu yn anesmwyth; ac ar ol  
 yr

yr oedfa, fe ddywedodd wrthyf ei fod yn credu fod y dyn am *ewyllys-rydd* ac am gyfiawnhad trwy *weithredoedd*. Mi atebais, fod yn ddrwg gennyf iddo dybied hynny; ac a ymdrechais brofi iddo, ei bod yn bregeth werthfawr o *rad-râs*, er nad oedd y gair rhad-râs gym-maint ag un waith ynddi.

PHILA. Y mae crist'nogion druain, dan y fath *wendidau*, i'w tosturio yn fawr ac i weddio drostynt. Ond y mae arnaf ofn i fod y dyn y mae *Epenetus* yn sôn am dano, yn fwy *drygionus* nâ gwan.—Ond ewch rhagoch.

EPE. Ar ddywediad *Yefan* ei fod yn gwahanu yr hyn a gyssylltodd Duw, ac yn boddio ei hun yn unig â'r GAIR grâs; efe atebodd,—A chyd âg ymostyngiad y dyweder, yr ydych chwi fel yn cyssylltu'r hyn a ysgarodd Duw dros byth; sef grâs a gweithredoedd, y credadyn a'i bechod.

YEFAN. "Mi ystyriaf yr hyn a ddywedafoch, pan "y dangosoch i mi ddyn yn gwir adnabod grâs Duw, "yn wrthwynebol i weithredoedd da; neu pan y dan- "gosoch i mi gredadyn heb ddim pechod yn perthyn "iddo."

DIGYFRAITH. Syr, gobeithio eich bod yn gweled eich gwafanaethwr. Y mae gennyf wir adnabyddiaeth ar râs, ac nid yw gweithredoedd gennyf oddim gwerth; yr wyf yn gredadyn, ac nid oes un pechod yn perthyn i mi. Y mae Duw ei hun, yr hwn sy'n gweled pob peth, yn dweyd nad yw ef yn gweled un; ac er iddo chwilio nid yw yn ei gael.

YEFAN. "Y mae'r ysgrythur yn mynegu i mi, na "allwch fod yn gyfrannog o wir râs, heb ei ddangos "trwy eich gweithredoedd da: ac y mae'n beth hyn "na ddichon Duw weled pechod ynoch, pan yr wyf "abwydlyn gwael, na welaf fawr, yn ei ganfod."

DIGYFRAITH

DIGYFRAITH. Yr ydych yn gweled trwy gau gyfrwng, sy'n twyllo eich golwg: a chwi ellwch fod yn sicr o hynny, am fod yr ysgrythur yn dywedyd, *Ni wel efe anwiredd yn Jacob, ac ni wel drawfedd yn Israel.* Am hynny sicr yw nad oes un, onid ê fe a'i gwelai.

YEFAN. "Teyrnafodd *anwiredd* a *thrawfedd*, eilun-  
" addoliaeth ac ysgelerder, ym *Moab*; ond Duw oedd  
" Brenhin Israel. A'i *gyfraith* ef oedd rheol y llwythau  
" o ran eu rhodiad a'u haddoliad, am hynny nid oedd  
" anwiredd a thrawfedd yn *oddefol* yno."

DIGYFRAITH. Ond ni welir pechodau credinwyr;  
canys, yn ol yr ysgrythurau, y maent wedi eu dileu a'u  
cuddio.

YEFAN. "Ac, yn ol yr ysgrythurau, y maent yn  
" *weledig* hefyd:——*Yn dy erbyn di y pechais, ac y*  
" *gwnaethum y mawr ddrwg hwn* YN DY OLWG, Salm  
" li. 4. Yr wyf yn canniattau nad yw Duw yn *crassu*  
" ar anwiredd yn ei bobl â llygad ei *gyfiawnder dialeddol*,  
" onid ê pwy a faif: Ond i lygad ei *ragluniaeth* y mae  
" pob peth yn noeth ac yn agored. Y mae ein meddyl-  
" iau dirgelaf yn wastadol yn ei olwg; ac fe ddichon  
" beidio a bod yn Dduw, mor briodol ag anghofio un  
" o'n beiau afrifol."

DIGYFRAITH. Wele, nid wyf yn hoffi y iaith hon,  
ac nis gwn pwy ddichon a byw. Pa beth! Duw yn  
gweled pechod ynnof fi! Y mae yn farwol, ym mhob  
ystyr.

YEFAN. "Yr wy'n ofni, er eich holl hyder, eich  
" bod yn gweled pethau ynoch eich hunan nad ydych  
" foddlon i Dduw eu gweled; a bod *calon euog* yng  
" waelod eich egwyddor, onid ê chwi gosleidiech y  
" gwirionedd wyf fi'n ddadleu drosto, gyd â gostyng-  
" eiddrwydd a llawenydd."

DIGYFRAITH.



DIGYFRAITH. Beth bynnag aller ei alw fy mhechod i, a rhoddwyd ar Grist a ddaeth yn eiddo iddo ef, ac a beidiodd a bod yn eiddof fi; ac am hynny ni ddichon y Duw holl-wybodol mo'i gweled fel fy mhechod i.

YEFAN. "Y mae'n llwyr hyspys, fy mod yn edrych "ar yr athrawiaeth o gyfrifiad pechod i Grist, ac o gyfrifiad cyfiawnder i'w bobl, fel gogoniant fy mywyd "a'm gwaith. Etto, er i'r Arglwydd roddi arno ef ein "hanwiredd ni gyd, *nyni* a grwydrodd, a'n hanwiredd "ni ydoedd. Y mae barn Duw yn wastad yn ol gwirionedd; am hynny fe ŵyr na phechodd Crist erioed, er "cyfrif ein pechodau ni iddo. Rhaid fod Duw yn "gwybod mai *nyni* yw'r troseddwyd, pan na bo'n cyfrif pechod i ni. Er i Grist *ddwyn* ein pechodau yn "ei gorph ar y pren, etto ein pechodau *ni* oeddynt. Ac "onid ydym i'w cyffessu fel *ein* pechodau'n feunyddiol, "a galaru drostynt o flaen yr Arglwydd?"

AR hyn, *Diwyd* a ddywedodd, "Fy mharchedig Athraw, rhoddwch gennad i mi tylwi, i *Digyfraith* gael "ei alw'n fynych i weddio, yn ein cyfarfodydd dirgel; "ni chlywais i ef erioed yn cyffessu pechod, neu ei alaru "o flaen yr Arglwydd. Yr oedd ganddo yn wir lawer "adroddiad da yn ei weddiau, ond yn amlaf yr oedd fel "un yn pregethu, yn hytrach nâg yn gweddio: yn lle "faru wrth y bobl yn hytrach nâg wrth Dduw. Dan "gosai weithiau lidiawgrwydd mawr yn erbyn tybia "gwahanol i'w eiddo'i hun, ac achwynai ar dywyllwedd "a deddfoldeb dynion *eraill*; ond yn fy holl adnabyddiaeth âg ef, ni chlywais erioed mo hono'n cyffessu "lygredd ei *hun*, yn galaru am ei amherffeiddrwydd "hun, nag yn ymbil am edifeirwch efangylaidd; "welais i ef erioed yn colli dagrau galar am bechod "bron Duw; ac mi allaf ddangos y dyn a'i gwelodd

“ yn gwawdio am ben cyffesiad tyner o bechod, ac a’i  
 “ clywodd yn gwatwar cristion wylofus fel enaid gwan  
 “ diystyr â mennydd glwyb ganddo.”

DIGYFRAITH. Nis gwn i gyd â pha olwg i’m cy-  
 huddir fel hyn, ac nis gwaeth gennyf o lawer. Yr wyf  
 yn cofio’r amser pan oeddwn yn cyffessu ac yn galaru ;  
 ond ni wyddwn y *pryd hynny* ddim amgenach. Yr wy’n  
 profi math o dofturi at greaduriaid truain, fy fel yn cym-  
 meryd plefer mewn llefain, achwyn, a chyffessu, megis  
 pe b’ai llawer iawn o grist’nogaeth yn hynny : ond o’m  
 rhan i, yr wyf wedi gadael fy nghaethiwed ; a chan fy  
 ngalw i ryddid yr wyf yn chwennych sefyll ynddo. —  
 Y mae yn go ryfedd fod cristion o’m tyfiad i, yn cael  
 ei alw i gyfrif gan rai o dŵf isel, na allant weled fel y fi.  
 Yr wy’n goddef gyd â chwi oreu y gallwyf, er bod eich  
 cyffesiadau a’ch drylliadau yn faich i mi ; ond y chwi,  
 fel plant digofus, ni allwch oddef gennyf fi, a fynnw  
 eich dwyn ymlaen i ystâd o wroldeb mewn crefydd.

YEFAN. “ Pe mesurech eich hun wrth air Duw, yr  
 “ wy’n meddwl na fyddai gennych y tybiau mawr hyn  
 “ am eich cyrhaeddiadau. Y rheol a roddir yno yw, i  
 “ *dybied ein gilydd yn well nâ ni ein hunain*, Phil. ii. 3.  
 “ A hyn a ddangosodd yr apostol *Paul* yn rhagorol, pan  
 “ ddywedodd ei fod *yn llai nâ’r lleiaf o’r holl saint*,  
 Eph. iii. 8. Ac fel hyn y cyhoeddodd y disgybl an-  
 wyl—Os *cyffesswn* ein pechodau, ffyddlon yw efe a  
 chyfiawn i faddeu ein holl bechodau, ac i’n glanhau  
 oddi wrth pob anghyfiawnder—os dywedwn *nad oes*  
*ynom bechod*, yr ydym yn ein twyllo’n hunain, a’r  
 gwirionedd nid yw ynom, 1 Ioan i. 8. Mor wahanol  
 feddwl ’roedd yr apostol hwn oddi wrthych chwi !  
 —Apostol arall a ddywed, mewn llawer o bethau yr  
 ydym bawb yn llithro, Iago iii. 2. Ac, er eich holl  
 “ frys,

“frys, yr ydych yn un o'r *llithrwy* hyn; ac er p'mor  
“rhagorol yr ydych yn eich tybied eich hun, nid yw  
“is eich llaw i'w gydnabod.”

NEOPH. Wele, a oedd hyn ddim ychydig yn rhy  
lym? A fuasai dull mwy *parchedig* o lefaru ddim yn  
debygach i lwyddo?

THEOPH. Na fuasai yn wir, fy anwyl gyfaill. O  
bosibl nad ydych yn adnabyddus iawn â phersonau o'r  
cyfryw egwyddorion: llefarwch yn barchedig wrthynt,  
a hwy a ymfroftiant yn fuan, mai o herwydd cydnabod  
eu rhagoriaeth yr ydych yn gwneud felly. Mi gefais  
mwy nâg un achlysur i wybod hynny. Dylid eu cer-  
yddu'n llym, fel rhai wedi ymchwyddo gan eu mhedd-  
wl cnawdol eu hunain.

CHRIST. Anwyl *Neophytus*, eich trugaredd yw cael  
bod yn an-adnabyddus â'r fath ddynion i ddiwedd eich  
dyddiau. Y mae'r Apostolion, *Pedr* a *Judas*, yn rhoddi  
hanes eglur iawn am danynt. Y maent yn llefaru  
chwyddedig eiriau, ac yn sôn llawer am râs; ond rhaid  
eymmeryd eu *geiriau* am hynny: canys pe buasai *Bar-  
nabas* yn ymweled â hwynt, ni all'fai weled grâs Duw.  
Y mae llawer o honynt yn twyllo â geiriau denu; ond  
boed i chwi a phawb sy'n pryfio cydwybod dyner, gael  
nerth i lwyr wilio rhagddynt. Ond anwyl *Epenetus*,  
esguswch ni.

EPE. Wedi ei gyfrif, fel y dywedais, ymhlith y trof-  
feddwyr, se lefodd allan—Yn enw rhyfeddod a synned-  
igaeth, pwy ac ym mha beth yr wyf yn tramgwyddo?  
Yr wyf yn sicrhau nad wyf yn tramgwddo fy nghyd-  
wybod fy hun. Os dywedwch fy mod yn rhoddi tram-  
gwydd i *chwi*; attolwg pa ham y tramgwyddwch wrth  
yr hyn sy'n cyd-weithio er eich daioni? Os dywedwch  
fod *Duw*'n cael ei dramgwyddo, yr ydych yn mawr gam-  
fynied

fynied



fynied ; canys y mae efe'n dweyd fy mod i " oll yn  
 " hawddgar ac nad oes arnaf frychewyn."

YEFAN. " Yr wyf yn dychrynu i'ch clywed yn  
 " dweyd, nad ydych yn tramgwyddo'ch *cydwybod* ! Pe  
 " na b'ai eich cydwybod wedi ei mhogu neu ei serio, hi  
 " hedai yn eich wyneb am bob gair a ddywedafoch. Yr  
 " ydych yn wir, wedi'n tramgwyddo *ni*, a chwedi ein  
 " blino, ac ni a wyddom y try y blinder hwn er ein da-  
 " ioni ; ond, a ydy'ch tybiau gwael a'ch arferiadau o  
 " herwydd hynny yn ddiniweid ? Yr oedd gwerthiad  
 " *Joseph* yn weithred ddrygionus, ond Duw ai bwriad-  
 " odd er daioni : ond a wnaeth diben grafol Duw gweith-  
 " red ddichellgar ei frodyr yn ddi-bechod ? Cafodd  
 " fyrthiad *Adda* ei goruwch-reoli gan anfeidrol rās er  
 " daioni ; ond ni tharddodd ein iechydwrriaeth o'r fyrth-  
 " iad hwnnw. Er fod Duw yn goruwch-reoli ac yn  
 " darostwng ein llygredd, a thrwy ei Ysryd yn  
 " gweithio ynom edifeirwch ac ymostyngiad am dan-  
 " ynt, etto nid oes dim o hyn yn tarddu oddi wrth  
 " bechod : Y gair uwchaf ddichon hwn gael yw, ei  
 " fod yn *dra phechadurus*. Am ddywediad Duw wrth  
 " ei eglwys, *Yr ydwyf oll yn hawddgar, heb arnaf frych-*  
 " *ewyn*, yr wyf yn sicrhau nad ydyw'n bresennol yn  
 " perthyn i chwi. Ond, mor hoccedus yw'ch gwen-  
 " iaeth, nad oes dim perygl yn natur yr hyn yr ydym  
 " yn alw'n bechod."

DIGYFRAITH. Syr, onid yw *colyn* angeu wedi ei  
 dynnu ? Onid yw *melldith* y gyfraith wedi ymadael ?  
 Ac, attolwg, a ydym ni etto *dan* y gyfraith ?—Ond y  
 gyfraith oedd *grym* pechod ? Ac os yw grym pechod  
 wedi myn'd, onid yw y *perygl* o hono wedi ei symmud.  
 Heblaw hynny, pa fodd y gall fod perygl yn yr hyn sy  
 er ein mwyn ? Canys y mae pob peth er ein mwyn, ac

am hynny hwn. O'm rhan i, yr wyf yn credu i'r hwŷ a roddodd i ni fuddugoliaeth dros y ddeddf, wneuthur *diwedd* ar bechod : yr hyn lleiaf mor bell ag nas dichon niweidio.

DIDWYLL. "Oh, fy anwyl frodyr, pa iaith yw hon ?  
 "A ddichon Cristion ei gwrando heb ddychryn a syn-  
 "dod ! Hwn yw y dyn o oleuni, y dyn o faintioli  
 "mawr, y cristion o uchel dŵf ! Ac ai am *hyn* y mae e'n  
 "prifio'i hun mor uchel ! Boed i bawb fy'n ofni Duw,  
 "ei ochelyd ef a'i egwyddorion annuwiol ! Pa beth,  
 "dim perygl mewn pechod ! Y mae yn union wrth-  
 "wyneb i natur sanctaidd Duw ; ac a oes dim niweid  
 "ynddo ? Oh, aruthr ! Y mae'r Yspryd Glân, trwy'r  
 "apostol, yn galw chwantau pechadurus, yn *niweidiol* ;  
 "ond yn ol y dyn hwn y maent yn *ddiniweid*. Trwy  
 "ba yspryd y mae e'n llefaru ? Y mae'r Arglwydd yn  
 "dweyd, na wnewch y peth *ffiaidd* hwn y mae fy enaid  
 "yn *gasau* ; ond dywed y dyn hwn ei fod er ein mwyn,  
 "neu o dueddiad *da*."

DIGYFRAITH. Pan ddywedwyf fod pechod yn gweithio er daioni, yr wy'n arfer y gair *pechod* mewn cydffurfiad âg iaith yr amseroedd ; ac wrth hynny yr wyf yn meddwl, y gweithredoedd yr ydych yn alw'n bechadurus. Pe ystyrid pethau'n fanwl yn ein plith ni gredinwyr, yn y goleu yr wyf fi'n fwynhau, ni all fod un pechod ; canys nid ydym dan y ddeddf : a lle nid oes ddeddf, ni all fod camwedd. Gawredodd Crist ni o dan y ddeddf, ac yr ydym yn farw iddi : nid oes a wnelo hi â ni, na ni â hitheu.

YEFAN. "Sicr yw, ein bod trwy râs wedi'n gwa-  
 "redu o dan y ddeddf fel *cyfammod o weithredoedd*, a  
 "fymmudodd Crist ei mhellidith oddiwrth ei bobl ; ond  
 "nid yw y ddeddf trwy y grâs hwn yn myned yn ddi-  
 "rym,

“ rym, ond yn cael ei chadarnhau, fel rheol bywyd. Am  
 “ hynny dywed yr apostol, nad oedd yn ddi-ddeddf i  
 “ Dduw, ond dan y ddeddf i Grist : a bod gwir grefydd  
 “ yn gynnwysedig mewn cadw gorch’mynion Duw,  
 “ 1 Cor. vii. 19. Rhoddodd Yspryd Duw y gorchym-  
 “ myn hwn i weinidog yr efengyl, *Y rhai sy’n pechu,*  
 “ *cerydda yngwydd pawb* ; ac yr wyf finneu yn ei enw  
 “ yn eich ceryddu chwi, fel pechadur hynod, ewyllyf-  
 “ gar, a phwyllog. Cariad at anwiredd, ymgais at hyn-  
 “ odrwydd, balchder meddwl, a chwant i fod yn enwog  
 “ rhyw ffordd, yw y rhaffau sy’n eich rhwymo : ac er  
 “ eich bod yn addo rhyddid i chwi eich hunan, yr wyf  
 “ yn sicrhau i chwi eich bod yn debyg iawn i wâs llyg-  
 “ redigaeth.”

NEOPH. Pa fodd y safodd dan y fath gerydd llym ?

CHRIST. O’ch, *Neophytus*, y mae’r fath bobl yn  
 brofedig yn erbyn y cwbl. Y maent yn cyfrif piccell-  
 au fel foff, a hwy chwarddant am ben ysgydwad gwayw-  
 ffon. Pan un waith y meddyliont nad yw cyfraith  
 Duw yn ynganyd wrthynt hwy, pa ryw geryddon a  
 ddichon ei effeithio ?

THEOPH. Dywedodd dysgawdwr wrth fy wyneb,  
 nad yw Duw yn *gofyn* dim gan ei bobl, ond yr hyn y  
 mae’n eu *nerthu* i gyflawni ; ac yna, *Neophytus*, pa le fy  
 i geryddu ? A’r un gwr a ddywedodd yn gyhoeddus,  
 nad ydym dan bwer *gorchymmynol* y gyfraith, yr un  
 peth a dal nad yw y gyfraith yn dweyd dim wrthym ;  
 ac os felly, ni ddichon bod na phechod nag ufudd-dod.

EPE. Ar y cerydd llym a roddwyd, dywedodd *Di-*  
*gyfraith*, Syr, er i’m gwaredu i o dan bwer gorchym-  
 mynol unrhyw gyfraith ddwyfol, rhaid eich cyfrif  
*chwi* yn droffeddwr, wrth y gyfraith yr ydych yn bro-  
 fffesu fod dani. Pa ham y bernu dy frawd ; neu pa ham



y dirmygu dy frawd? Yr ydych yn fy marnu ac yn fy ngondemnio i.

GRUFFYDD. “ Eich camfynniad yw hynny. Ni  
 “ wnaeth ein parchedig Athraw, i’r hwn y dylasech  
 “ ddangos mwy o barch, na’ch barnu na’ch condemnio:  
 “ ni chyffyrddodd â’ch *yftâd*, ond â’ch egwyddorion llyg-  
 “ redig a niweidiol.—Os yw *Deddfol* yn gwadu fod Crist  
 “ yn *Iachawdwr*; ni channiattewch *chwithau* ei fod yn  
 “ *Arglwydd* i chwi; canys ni channiattewch iddo neb  
 “ cyfreithiau: a hyd yn oed ffydd, yr hon y mae *cyf-*  
 “ *raith Duw yn ofyn*, nid yw yn ol eich egwyddorion  
 “ chwi yn *ddyledswydd* arnoch. Os gellir cynnull eg-  
 “ wyddorion o ganlyniadau mwy dychrynllyd o’r fag-  
 “ ddu, yr wyf yn mawr gamfynnied.”

ADDFWYN. “ Ein dyledswydd yn ddieu, a’n gogon-  
 “ iant, yw dangos tynerwch a mwynder tu ag at bawb;  
 “ ond y mae yr egwyddorion a faentumir gan *Digyf-*  
 “ *raith* yn cynnwys cymmaint o annuwioldeb, na ddi-  
 “ chon eglwys i Grift, fo’n selog dros ei ogoniant, mo’u  
 “ goddef.—A all ef fod yn grifftion, yr hwn yn y ’*stâd*  
 “ amherffaith bresennol, ni wel *bechod* ynddo’i hun?  
 “ Yr hwn fy’n elyn i *alar* duwiol, ac yn haeru nad oes  
 “ *ddrwg* mewn pechod? A’r hwn a gyhoedda âg eon-  
 “ dra annuwiol, nad yw cyfraith Duw yn dweyd dim  
 “ wrtho ef? A ddichon hon fod yn iaith credadyn yn  
 “ y Prynwr sanctaidd?—O’m rhan i, yr wyf yn oftyng-  
 “ edig feddwl mai’n dyledswydd yw ei alw i edifeirwch  
 “ di-ragrith.”

DEWI. “ Nid oeddym yn disgwyl am dreialon o’r  
 “ fath hyn, er fod yn ysgrifennedig, O’ch plith chwi  
 “ eich hunain y cyfyd dynion yn llefaru pethau *gwyr-*  
 “ *draws*.—*Digyfraith*, yr wyf yma’n eich cyhuddo  
 “ o *gasineb* at Dduw, trwy wadu ei holl-wybodaeth, tra

“ y

“ y gwadoch fod Duw yn gweled eich pechod mewn  
 “ un ystyr. Ah, druan! fe wyr eich ffolineb, ac nid  
 “ yw eich pechod guddiedig rhagddo.—Yr wyf hefyd  
 “ yn eich cyhuddo o *an-edifeirwch*: yr ydych wedi ym-  
 “ chwyddo, fel y dywed yr apostol, ac ni *alarasoch* yn  
 “ hyttrach. Nid ydych yn prifio y truan a'r cystudd-  
 “ iedig o yspryd, sy'n crynu wrth air Duw.—Fel y  
 “ mae eich ystâd yn beryglus iawn, yr wyf yn eich galw  
 “ i edifeirwch.—Ymhellach; yr wyf yn eich cy-  
 “ huddo o *gariad at anwiredd*; canys haerasoch gyd âg  
 “ condra arlwydus, nad oes dim niweid mewn pechod,  
 “ eithr ei fod yn gweithio er daioni: Iaith erchyll! yn  
 “ pledio dros drwg y drygau.—Un waith ychwaneg;  
 “ yr wyf yn eich cyhuddo o ormod tebygoliaeth i blen-  
 “ tyn *Belial*, heb iau, heb gyfraith. Hyn yw mam eich  
 “ holl ffeidd-dra.—Yr wyf hyd yn hyn yn *Fugail* i  
 “ chwi, ac yn enw'r Arglwydd, yr hwn wyf yn waf-  
 “ anaethu; a than gyfraith yr hwn yr wyf yn addef fy  
 “ hun, yn eich galw i wir edifeirwch.”

Ar hyn, *Yefan* a weddiodd gyd â goftýngeiddrwydd  
 a serch mawr; gan geffessu a galaru am y pechodau a  
 ddygodd y fath dreial. Taer ddymunodd am faddeuant  
 o'r cwbl, ac am fwy o wiliadwriaeth rhagllaw, pob un  
 yn ei le. Ymbiliodd gyd â helaethrwydd mawr am fen-  
 dith y nefoedd ar eu hymdrechiadau, er cadarnhau y  
 ffyddloniaid, ac er dychwelyd y cyfeiliornus; ac ar i  
 Dduw mewn mawr drugaredd i'w cyfarwyddo, pa fes-  
 urau i gymmeryd ymhellach, yn fwyaf ér ei ogoniant ef  
 a'u cyffur hwythau. Felly terfynwyd y cyfarfod.

NEOPH. Wele, yr wyf yn credu fod y dyn hwn yn  
*Antinomian*! Ni feddyliais fod y *prif eglwys* yn cael eu  
 haflonyddu gan y fath ddynion o'r fath egwyddorion:  
 canys mi ddarllenais i'r *Seft antinomaedd* gyfodi yn Ger-

*many* yn amser *Luther* ; ac mai un *Ioan Agricola* a'i cyfododd, ynghylch y flwyddyn, 1520.

PHILA. Pa beth ! a ddarlennasoch chwi erioed o epistol *Iago* ? Onid yw e'n dadleu â'r fath bobl ? Ymffroftient eu bod yn gredinwyr, ac ni wnaent gyfrif o weithredoedd : fe'i galwodd hwy gan hynny yn ddynion *gwag*, gan ddweyd wrthynt fod y ffydd yr oeddent yn ymffroftio o honi, yn ffydd *farw*.——Dywed *Pedr* yn ei ail epistol, wrth grist'nogion, fod rhai yn eu plith ag oeddent yn *frychau a meslau*, yn ymddigrifo yn eu twyll eu hunain, tra y gwledent gyd â hwynt. Y rhai, er eu bod yn llefaru chwyddedig eiriau gorwagedd, ac yn addo *rhyddid* i'w mhawrygwyr hydoledig, ni pheidient â phechod, eithr yr oeddent yn weision llygredigaeth. A *Judas* a ddwed eu bod yn “gymylau heb ddwfr,” ac yn “brennau di-wraidd.” Yr wyf yn sicrhau eu bod, yn *Antinomiaid* y dydd hwnnw : sef yn *erbyn y gyfraith* fel rheol bywyd.

NEOPH. Diolch i chwi, anwyl *Philaletes* : gwareder fi byth oddi wrth gyfryw berſonau ac egwyddorion.

THEOPH. Anwyl *Neophytus*, os meddyliwch un amſer y bydd yn fuddiol i broſi un ar y pwngc hwn, dygwchef at dragywyddol gyfraith Duw, ſy'n gynnwysedig yn y deg gorchymmyn ; a goſynwch iddo, a ydy' ef yn edrych ar gyfraith Duw fel *rheol* ei fywyd ? Os gwad e' hynny, gochelwch ef ; os ateb e'n wyl ac yn gyfrwys, gochelwch ef ; os dywed ei bod yn rheol dda, ond yn un *dioddefol*, gochelwch ef etto ; os dywed nad yw ef dan ei hawdurdod *gorch'mmynol*, trowch oddi wrtho. Ond os dywaid, ei fod yn ei chymmeryd fel *ewyllys datguddiedig* Duw iddo ef, yn addef ei hawdurdod ar ei gydwybod a'i ymarweddiad ; os bydd yn anadlu ar ol ufuddod hollol iddi, yn galaru am ei fyrdra, ac yn ffoi at

GRIST



GRIST am bardwn a heddwch, cofleidiwch ef fel cyfaill a chydymmaith.

CHRIST. Pan welwyf ddynion yn blino ar yr hên wahaniaethiad rhwng y gyfraith fel *cyfammod*, a'r gyfraith fel *rheol* bywyd, ac i Grift i'n gwaredu oddi dani yn yr ystyr *flaenaf*, ond iddo'i chadarnhau yn yr olaf,—yr wyf yn ei hammeu.

NEOPH. Fy anwyl gyfeillion, yr wyf yn mawr ddiolch i chwi. Ond pa fodd y gwnaed â'r dynion hyn ymhellach.

EPE. Nid yw'r hanes a roddais ond byr ac amherffaith; ond hwy ymresymasant gyd âg helaethiad a fêl: a'r sylwedd a gymmerwyd i lawr gan ysgrifenwyr buan. Y cyfarfod eglwys nesaf oll, ar ol taer ymbyliau am ddoethinêb a ffyddlondeb, gosodasant fwm o'r cwbl o flaen yr eglwys.—Galarasant lawer dan bwys y brofedigaeth hon, a bwriadasant anfon llythyrau at yr eglwyfi o fewn i'w hadnabyddiaeth; yn taer ddeisyfi arnynt i anfon *cenhadau* i fod yn bresennol ar ddiwrnod pennodol; i ymgynghori gyd â hwy o flaen yr Arglwydd yn y matterion pwyfig hyn, ac i roddi eu cyngor.

PHILA. Y mae esampl hynod o'r rhan hyn o gymmundebyr yr eglwys, yn Aët. 15ed. Eglwys *Antioch*, dan aflonyddiad gan athrawiaeth beryglus, a anfonodd *Genhadon* at yr eglwys yn *Jerusalem*, y rhai a dderbynwyd yn addas: a'r holl eglwys yno a anfonodd *Genhadau* yn ol, a llythyr at y brodyr, yr hwn, pan ddaeth y lliaws ynghyd, a roddwyd ac a ddarllenwyd. Ac ni roddwyd y farn ar y ddadl trwy awdurdod apostolaidd yn unig.

NEOPH. Onid cystal fuasai i'r *Henuriaid* yn unig i anfon at *Weinidogion* eraill, i geisio eu cymmorth carodig ar y fath amser, heb fod un eglwys yn anfon at yr eglwyfi?

*lwyf*? Onid yw dyn doeth yn abl rhoddi cyngor pan nad yw'n gennad, yn gyftal a phan y mae? Canys ni all ei *anfoniad*, chwanegu at ei alluoedd.

SYLLO. Ni wyddoch mo hynny. Oni ddarllenafoch, pan fyddai addoliad pobl yn ol rheolau dynion, y gwnai yr Arglwydd ryfedd waith yn eu plith? Y difethai ddoethineb y doethion, ac y cuddid synwyr y dyallus? Pan y mae dynion allan o ffordd Duw, dichon eu doethineb fethu. Pan wrthodant air yr Arglwydd, pa ddoethineb fy ynddynt?

NEOPH. Ond, oni ddichon fod cyfarfodydd *gweinidogion*, a elwir *seneddau* neu *gymmanfaoedd*, heb eu bod wedi eu hanfon fel *Cenhadau* yr eglwyf?

THEOPH. Dichon, yn ddieu, ac i ddibenion da iawn, os defnyddir hwy'n dda. Gellir helaethu adnabyddiaeth grist'nogol, cariad a defnyddioldeb, wrth hynny. Yn unig rhaid edrych ar y cyfryw gyfarfodydd fel yn *ddewisol*, nid o ddwyfol osodiad.

NEOPH. Ac oni ddichon yr eglwyf ofyn eu cyngor mewn achosion o anhawfder?

THEOPH. Diammeu: ond os na wna'r *eglwys* ofod yr achos ger eu bron, ac anfon ei *chenhadau*'n fwyddol, rhaid edrych ar y gwaith fel ymgynghoriad caredigol yn unig; yr hyn, rhaid addef, ddichon fod o ganlyniadau da; ond ym mhob anhawfdra dylai'r *brif arferiad* gael ei dewis.

NEOPH. Ond a ydyw'r *cyngor* a roddir yn ol y *brif drefn*, yn *rhwymu*, fel y bydd yn rhaid i eglwys i ufuddhau, neu bechu yn erbyn Duw?

THEOPH. Dylai yr eglwys a *gynghorir*, i fod yn ddiolchgar i'w Gwaredwr am gariad a chymmundeb ei eglwyf; ond os ymddengys iddi un peth yn hynny fo'n groes i *ewyllys datguddiedig* ei Harglwydd, nid ydynt yn rhwym i ufuddhau iddo.

NEOPH.

NEOPH. Yna, i ba ddiben yr ymgynghorir oll â hwynt, oni bydd awdurdod rhwymol yn canlyn y cyngor?

THEOPH. Yn wir, fy nghyfaill ieuangc, *llawer* • weision Duw, yn *ffordd* Duw, a allant ganfod rhyw ran-nau o'i ewyllys yn yr ysgrythurau, yr hyn na wel ond ychydig o rîf, se allai dan anfantaision. Ond y mae y rhwymiad awdurdodol yn sefyll yn unig yn, *Fel hyn y dywaid yr Arglwydd*. Awdurdod dros frodyr, a dŷf yn rhywiog yn anlawdd natur lygredig. Y mae yn chwynun ffaidd sy'n llenwi y byd. Ond trueni ei fod yn cael tyfu yn y *gerddi*.

NEOPH. Y godidog *Theophilus*, gobeithio na feddyl-iwch fy mod yn ymgais ar ol y fath awdurdod: esguf-wch fi yn ymholi er mwyn addysg. Pa fodd bynnag, y mae'n rhaid bod awdurdod mewn eglwys, onid ê nis gallfent ymdrin âg aelodau tramgwyddus.

THEOPH. Dim ond awdurdod Crist, a hynny er ad-eiladaeth, nid er dinystr.

NEOPH. Y mae'r holl *Seneddau* a'r Cymmanfaeodd yn ei ymhonni.

THEOPH. Ond, dichon eglwys *gyn'lleidfaol* i Grift ddangos ei *chommisiwn* a'i rheolau.—Gwel Ymdd. 1 taf.

NEOPH. *Epenetus* anwyl, esgufwch fi. Yn awr, trwy gydsyniad fy *henach*, dymunaf gael clywed cynnwysiad un o'r llythyrau a anfonwyd at yr eglwys.

EPE. Gallwch gosio'r hanes a roddais am râs Duw yn cyrraedd rhai o drigolion *Lletty'r dwr*, a elwir yn awr *Rhydwey*: a gwaith teyrnas y Gwardwr a lwyddodd yn fuan yno i eglwys flodeuog. At yr eglwys hon, ymhlith eraill, anfonwyd llythyr fel y canlyn:

“*Eglwys Crist yn ymgynnull, i addoli yn agos i'r Dwr—*  
“*borth yng Nghaerludd, at eglwys Crist yn ymdeithio*  
“*yn Lletty'r dwr, yn dymuno pob grâs a heddwch.*”



“ ANWYLYD YN YR ARGLWYDD,

“ Yr ydym yn fynych, gyd â'r ferchiadau tyneraf,  
 “ yn bendithio'r Arglwydd am eich gwaredu o fedd-  
 “ iant y tywyllwch, a'ch fymmudi deyrnas ei anwyl fab;  
 “ a chyd â rhyfeddod sanctaidd yr ydym yn meddwl  
 “ am y moddion a arferodd i amgylchu y fath waith  
 “ gogoneddus! Ein taer ddymuniad anwylyd, yw i  
 “ chwi i fawr ymnerthu yn y grâs fy yng Nghrist Iesu;  
 “ —i chwi gynhyddu mewn cariad at y gwirionedd ac  
 “ at eich gilydd;—i fod eich rhodiad ger bron yr Ar-  
 “ glwydd yn oftyngedig ac yn sanctaidd iawn;—fod  
 “ eich cymmundeb a'ch cymdeithas yn rhagorol yf-  
 “ prydol a llonnedig;—fod eich tystiolaeth dros Crist  
 “ yn ddisglair, yn gysson, ac yn llwyddiannus;—ac  
 “ ymhob ystyr i chwi gynhyddu gan gynnydd Duw.—  
 “ Am danom ein hunain, yr ydym yn bresennol dan  
 “ dreialon anghyffredinol; am ba rai yr ydym yn ei gyf-  
 “ rif yn ddyledswydd i fynegu i chwi. Y mae dau ae-  
 “ lod o honom, yn rhoddi i ni drallod mawr: mae un yn  
 “ gwadu Duwdod a grâs Crist; a'r llall yn gwrthod cyf-  
 “ raith Duw, llywodraeth y Prynwr, a'n dyledswydd nin-  
 “ neu. Yr ydym trwy râs wedi ffyddlon ymdrech eu  
 “ hadferu o faglau satan; ond er ein galar yno y delir  
 “ hyd yn hyn. Y mae gennym achos mawr o ddiolch-  
 “ garwch nad yw'r pla yn ymdannu; ac yn meddwl  
 “ mai ein dyledswydd etto yw arfer pob moddion bosibl  
 “ er gwaredu y twyllledig o gyfeiliorni eu ffyrdd. Ar  
 “ ol erfyniau ger bron Duw, ac ymgynghoriadau yn ein  
 “ plith ein hunain, ymroifom i alw eglwyfi eraill i'n  
 “ cynnorthwyo trwy eu *cenhadon*; fel ym mhresennol-  
 “ deb ein Prynwr yr ymgynghorom ac y gwnelom yn  
 “ ol y cyngor goreu, er ei ogoniant ef.—I'r gwaith  
 “ difrifol hwn yr ydym wedi sefydlu ar y *ddegfed-dydd*

“ o'

“o’r trydydd mis, ar dydd canlynol os rhaid fydd; a  
 “thrw y hyn yn deisyf arnoch, anwylyd, i anfon eich  
 “*cenhadau* i gyfarfod y rhai o eglwysf eraill gyd â ni  
 “y dydd pennodol, i’n cynhorthwyo. Yr y’m yn go-  
 “beithio y bydd i gyflawnder bendith efengyl Crist i  
 “weini arnom, ydym

“*Eich ferchiadol a’ch gofidus frodyr.*”

“*Yn ein cyfarfod eglwys y 7fed*

“*dydd o’r mis cyntaf.*”

ANFONWYD llythyrau i’r un diben i eglwysf eraill :  
 a dymunodd *Cyndyn* druan, gael bod y cennadwr o  
 hono.

CHRIST. Ah druan ! ewyllyfiodd weled ei hên gyf-  
 eillion, i ba rai y gwnaed ef mor ddefnyddiol yn nydd  
 ei drallod ! A mor dderbyniol rhaid ei fod ganddynt !

EPE. Y diwrnod a ddaeth, a holl genhadau y wlad  
 oeddent yno ddiwrnod neu ddau ymlaen llaw ; ac yn  
 eu plith yr oedd *Ffyddlon* onest, ’nawr mewn gwth o  
 oedran, ac yn aeddfed i’r nef. Ni buasai yng *Nghaer-  
 ludd* rai blynnyddoedd, ond a dderbynnyd gyd â’r  
 parch mwyaf, a dagrau o lawenydd.

CHRIST. Oh ! yr oedd yn ferchiadol, i weled *Ffydd-  
 lon* un waith drachefn, eu tad yng Nghrist ! Mor hyf-  
 ryd raid bod ganddynt i adrodd a chlywed drachefn,  
 hanes y gwaith gwerthfawr yn *Hyfrydle* ! A rhyfedd-  
 odau grâs o’r cyntaf yng *Nghaerludd*.

EPE. Pan ddaeth yr amser, *Dewi* a ddechreuodd trwy  
 daer weddi, am fendith ar amcan y dydd. Ynâ holl  
*Genhadau’r* eglwysf a gymmerasant eu lleoedd, a dew-  
 isasant yr anwyl *Ffyddlon* yn Gymmedrolwr. Dew-  
 iswyd gwr cymmwys i ddarllen byr hanes o’r achos, o’i  
 ddechreuad ; a gosodwyd dau *ysgrifennydd* i osod i lawr  
 ymadroddion, dadleuon a phendderfyniadau y *senedd*  
 Crist’nogol hon.

AR

Ar hyn, *Yefan* a ddarllenodd, Aët. xv. 6. *A'r apostolion a'r henuriaid a ddaethant ynghyd i edrych am y matter yma.* Wedi sylwi ar wir *nattur ymgynghoriad* crist'nogol, ac ar *ddoethineb a daioni* ein Prynwr yn *gofod* a gorchymmyn yr arferiad o hono mewn achosion o anhawlder a gofal cyffredinol,——rhoddodd iddynt hanes fer o'r ymofyniadau a'r achosion yr oeddynt i'w hystyried;——ac yna dymunodd neillduol gymmorth Yspryd Crist, fel y gallent lynu'n ffyddlon wrth y 'igrifennedig air. Pa achos neu ymholiad bynnag oedd ganddynt i'w ystyried, a ddodwyd i lawr gan y 'igrifennyddion, ac a roddwyd i'r Cymmedrolwr.

YNA gofynnwyd i *Deddfol*, pa un a bod y llythyr a ddarllenwyd yn eiddo iddo ef, ar byr hanes o'u hymddiddan, yn gywir? Attebodd, eu bod.——Ar hyn, ystyriwyd pob erthygl ar wahan; pob cennad yn rhoi ei farn mor oleu a threfnus ag a allai, ynghyd â'r rheswm neu'r ysgrythur a barodd iddo i farnu felly: ni rwystrodd neb y llall, ac ni lefarwyd ddwy waith ar yr un peth, heb ganniattad. Ac ni phallwyd canniattad i *Deddfol*, o'i ofyn i'r *Cymmedrolwr*, neu i ateb i unrhyw beth a ddywedyd gan y Cenhadon; hyd nes rhoddai y *Cymmedrolwr*, yr hwn a lefarai'n olaf, ei farn yntef. Felly yr aethant drwy yr hyn oedd yn perthyn i *Deddfol*, yr hyn a gymmerodd i fynu y diwrnod hwnnw. Ac *Yefan* a orphennodd yr oedfa trwy weddi, a rhybuddiwyd i gyfarfod yno y dydd nesaf.

NEOPH. Byddai da gynnyf glywed *beth* a ddywedodd pob un o honynt, a pha *gyngor* a roisfant i'r eglwys yn achos y dyn hwnnw.

EPE. Ni chydaisf y peth cyntaf â diben yr hanes, gan y cymmerai ormod o amser; ond am y *cyngor*, cytunasant oll fod *Deddfol* yn *heretic* gwrthnyfig a chyn-

dyn

dy  
ar  
m

Ff  
sha  
rha  
rhy  
ym  
olch  
oed

N  
hwn  
E

mery  
piau  
hwyn  
â'u H  
ddyn

fel He

Ne

pa raid

PHI

heb hy  
wrthod

Hefyd-

SyL

yddol,  
i'w cha

wneud

yn tyfu

Heretic



dyn, ac mai dyledfwydd yr eglwys oedd ei rybuddio, ac ar ei an-edifeirwch i'w dorri ymaith: a dododd y *Cemmedrolwr* ei law wrtho.

NEOPH. A pha fodd y gwnaethant â'r dyn *arall*?

EPE. Yn yr un modd; a'r *cyngor* oedd yr un. Yna *Ffyddlon* a bregethodd oddi wrth 1 Cor. xi. 19. *Canys rhaid yw bod hefyd herefiau yn eich mysg, fel y byddo y rhai cymmeradwy yn eglur yn eich plith chwi.* Ar hyn, rhybuddiwyd *Deddfol* a *Digyfraith* gan yr holl eglwys, ym mhrefennoldeb y Cenhadon. Ac ar ol rhoddi diolch yn gyhoeddus i'r Cenhadon, gorphennwyd yr oedfa trwy fawl a gweddi.

NEOPH. Attolwg, pa fodd y terfynodd y matter hwn?

EPE. Mi ddywedais i osod ysgrifenwyr buan i gymmeryd y cwbl i lawr yn ffyddlon. Ysgrifennwyd copiau o'r swm o hono, i'r Cenhadon i gael adref gyd â hwynt i'w perthynafol eglwysi; a llettyâ'r hanes gyd â'u Henuriaid erbyn y byddai achos.—Am y ddau ddyn cyfeiliornus, ar ol *ail* rybudd, hwy a wrthodwyd fel *Hereticiaid*.

NEOPH. Ond gan eu bod yn *foefol* yn eu rhodiad, pa raid oedd eu ysgymmuno?

PHILA. Ni allai yr eglwys byth gadw deddfau Crist heb hynny; canys y mae'r gorchymmyn yn eglur, i wrthod y cyfryw ar ol un ac ail rybudd, Tit. iii. 10. Hefyd—*Cilia oddi wrth y cyfryw*, 1 Tim. vi. 5.

SYLLO. Y mae eglwys Crist yn gymdeithas grefyddol, yn rhwym trwy ddatguddiad a rheswm i ymgais i'w chadw'i hun yn bŵr; a pha fodd y mae'n bosibl iddi wneud hyn, heb ofalu na b'o un gwreiddyn chwerwedd yn tyfu fynu ac yn llygru llawer?—Yr y'ch yn sôn am *Hereticiaid* yn rhodio'n foefol! A ydych yn ystyriaid  
yr

yr hyn yr ydych yn ddweyd? A ellwch chwi farnu y dyn yn foelol sy'n gwadu priodol Dduwdod Crist; sy'n haeru mai cyfraith wedi *llaesu* yw ei reol o ufudd-dod; ac yn dweyd nad ydyw dan awdurdod gorch'mynol y gyfraith foelol? Y mae ei hathrawiaeth yn athrawiaeth cythreuliaid; ac i'w goddef i *aros* yn eglwys Crist, yw i *roddi lle* i ddiabol.

NEOPH. Yr wy'n cyfaddef fod fy ngwybodaeth yn fas iawn; canys yr wy'n ammeu a wn i beth yw *Heretic*.

THEOPH. Yn ol 2 Pedrii. 1. *Heretic* yw un sy'n gwadu yr Arglwydd yr hwn a'i prynodd. Sy'n gwadu natur *ddwyfol* Crist;—sy'n gwadu natur *ddynol* Crist;—sy'n gwadu *undeb* y ddwy natur mewn un person;—sy'n gwadu *grâs* neu *gyfreithiau* Crist.

PHILO. Yn ol ystyr y gair, *Heretic* a ymhyfryda mewn crefydd o'i ddyfais ei hun:—fe *gymmer i fynu* ac a leda ei fympwy dirgel ei hun, mewn gwrthwynebiad i broffes gyffredinol yr eglwys, a heb gynhaliad o air Duw.

NEOPH. Ond nid wyf yn deall, beth y mae'r apostol yn bennodi'n rheswm, pa ham y dylid gwrthod *Heretic*: Canys fe ddywaid fod y cyfryw ddyn wedi ei wŷrdroi, ac yn pechu, gan fod yn ei gondemnio ei hunan. Attolwg pa beth sy yn *briodol* i *Heretic* fel y cyfryw, yn hyn?

THEOPH. Dim oll—ac nis mynegu'r gyd â'r fath olwg; ond i ddangos fod *Heretic* (pa fodd bynnag y dichon fod mewn pethau eraill yn ddiniweid, ac o bosibl yn rhinweddol) yn droseddwr mor ddrygionus â neb arall, ac am hynny fod yn rhaid ei wrthod. Y mae e' gymmaint wedi ei wŷrdroi a phe troiai yn yspeiliwr y ffordd, ac yn tynnu condemniad arno'i hun gymmaint ag unrhyw droseddwr anfad.

NEOPH.

NEOPH. Diolch i chwi anwyl *Theophilus*. Ond y mae gennyf un ffafr ychwaneg i ofyn : a oes dim arall yn perthyn i *gymmundeb eglwys*?

THEOPH. Oes, oes; megis *cymmundeb achlysurol* yr aelodau, naill a'i trwy lythyrau canmoliaeth, neu heb hynny os byddant yn digon adnabyddus;—*gollyngdod* aelodau, a'u derbyniad i gyflawn *gymmundeb*;—a rhoddi a derbyn *cynhorthwy* o natur dymhorol, &c.

NEOPH. Llythyr canmoliaeth am *gymmundeb achlysurol* dros amser, y goelai, yw rhoi tyftiolaeth o un eglwys i'r llall, yn arwyddo fod y cyfryw un yn aelod eglwys, a bod ei rodiad yn addas, &c. Ond pa beth yw *gollyngdod*?

THEOPH. Attolwg, *Epenetus*, a allwch chwi ro'i sampl o un?

EPE. Gellwch gosio hanes un *Alfred*, dyn ieuangc yn perthyn i *Hyfrydle*, a aeth gyd â *Efyddlon* y tro cynaf, i *Gaerludd*, ac a arosodd yno. Y dyn ieuangc hwn, m mhen amser a ddeisyfodd ei ollyngdod, yr hyn a gaddodd fel y canlyn:

*Eglwys Crist yn ymdeithio yn Hyfrydle, at eglwys*  
 “ *Crist yn ymdeithio yng Nghaerludd, ac yn cyfarfod i*  
 “ *addoli gerllaw y Dwrborth, ynghyd â'u Hefsgobion*  
 “ *a'u Diaconiaid; yn dymuno pob grâs a heddwch.*

“ ANWYLYD YN YR ARLWYDD.

“ RHYNGODD bodd i Dduw pob grâs i'ch dwyn at-  
 to'i hun, a'ch ffurfio'n eglwys yn ol ei air; ac yn rhag-  
 uniaethol i fymmud ein hanwyl frawd *Alfred* oddi  
 ma i'ch cym'dogaeth chwi, yr hwn yn awr sy'n  
 chwennych *gollyngdod* o'n cymdeithas ni i'ch eiddo  
 chwi. Gan i'r holl-ddoeth Dduw, yr hwn sy'n pen-  
 tu terfynau ein preswylfod, i'w dueddu fel hyn, gan  
 ei iddo olygiad hyfryd o fantais ysprydol yn eich  
 ymdeithas chwi; yr ydym yn golygu fod ei gais yn  
 “ rhes-

NEOPH.



"rhesymmol iawn, ac mai ein dyledswydd yw canniat-  
 "tau hynny. Am hynny, yr ydym fel eglwys i Grift  
 "yn cyflwyno ac yn gollwng ein hanwyl frawd Al-  
 "fred, rhodiad pa un oedd anrhydeddus tra bu yn ein  
 "plith, i'ch cymdeithas yn yr Arglwydd; gan ddat-  
 "gan, pan dderbynoch ef, y bydd ei aelodaeth yma yn  
 "peidio. Yr ydym yn dymuno i chwi ac yntef olud  
 "helaeth lawenydd llongar Crist, ac yn y ferch crist'no-  
 "gol tyneraf, Ydym

"*Eich brodyr yn y rhwymau goreu.*

"*A orchymmynwyd yn ein cyfarfod eglwys,*

"*—y cyfryw ddydd.*"

NEOPH. Ac ymha ddull y derbyniwyd ef? A gadd  
 ef ei gynnig? A anfonwyd rhai i ymweled âg ef, ac i  
 ymholi ynghylch ei rodiad? Ac a alwyd arno i fynegu  
 ei brofiad, &c.

EPE. Na, ni bu dim o hyn. Yn unig ddarllenwyd  
 y llythyr, ac ar hynny derbyniodd yr eglwys ef i gym-  
 deithas.

NEOPH. Dieu fod buddioldeb mawr mewn cym-  
 munedb yr eglwyfi; ond a oes y fath beth ag ysgym-  
 muno eglwys?

THEOPH. Nag oes; nid oes un rheol i hynny.  
 mae eglwyfi yn gyd-radd. Trwy ddal y pen, mae  
 rhaid eu ystyriaid fel gwir eglwyfi, ac am hynny mae  
 eymdeithas. Os meddylir fod eglwys yn afreolaidd  
 dylid arfer doethineb tu agat fymud yr afreolaeth,  
 y modd mwyaf tyner: ond os na lwyddir, ni ddylid  
 di-eglwyso, ond ei hannog yn yr hyn a dybir yn d-  
 Am bethau eraill, dylid eu gadael i ofal tofturiol y  
 gail mawr.

NEOPH. Ond beth os try eglwys yn *Ariaid*,  
 trwy ryw ffordd arall i wadu yr Arglwydd a'u p-  
 odd; neu fyrthio i *halograwdd* ac anfoeloldeb?

THEO

**THEOPH.** Yna nid ydynt yn eglwys i Grift.

**NEOPH.** Beth os derbyn rhyw eglwys aelodau a dor-  
rwyd ymaith o eglwys eraill ; neu rai a wrthgiliafant yn  
afreolaidd o honynt eu hunain ?

**THEOPH.** Y mae hynny yn peru llawer o anrhefn :  
—ond ar y fath achos, dylai yr eglwys a flinir, ddat-  
gan ar gyhoedd, etto'n gall, yn erbyn y fath afreolaeth ;  
ac wrth hynny ei glanhau ei hun, mewn ffordd hed-  
ychol ; er hynny i arddel yr eglwys a roddodd y tram-  
gwydd, fel eglwys mewn cymmundeb. Od oes ar neb  
eglwys eifieu doethineb, gofynned gan Dduw.

**CHRIST.** Ein hanwyl *Epenetus*, y mae eich hanes  
hoff ac adeiladol tebygid yn cynnwys gwaith llawer o  
flynyddoedd.——Yn hanes gwaith *cyntaf* Duw yng  
*Nghaerludd*, chwi enwafoch un *Didwyll*, chwegrwn *Ye-  
fan*, yn un o'r dychweledigion enwog : ac yr wyf yn  
cael ei fod gyd â'r Henuriaid eraill yng nghyfarfod di-  
weddaf y Cenhadon. Sicr ei fod erbyn hynny yn hen  
iawn.

**EPE.** Ydoedd : ond yr oedd gogoniant ar ei benwyn-  
nu. Bendithiodd Duw ef â galluoedd a ffyddlondeb  
mawr, hyd y diwedd. Yn fuan ar ol y cyfarfod hwn-  
nw, fymudwyd y gwr sanctaidd hwn i'w orphwysfa  
dragywyddol.

**NEOPH.** Byddai yn dda iawn gennyf i glywed, pa  
fodd yr oedd gyd âg ef dan ddalfa marwolaeth.

**EPE.** Diwedd y gwr hwnnw oedd tangneddyf. Pan  
ddeallodd fod natur yn prysuro i ymddattodiad, mewn  
llawn gyfarfod eglwys, ar eisteddfa uchel lle'r eisteddai  
yn arferol, llefarodd wrth yr eglwys fel y canlyn :

“ Fy anwyl frodyr, gyd â hyfrydwch mawr yr wyf  
“ yn atgofio'r amser (a hyd yn oed yr ystafell) pan yr  
“ ymaflwyd ynnof gyntaf gan râs. Gallu gwir ddwy-  
“ fol a kyfryd orchfygodd fy enaid. Wedi cymmeryd

" iau Crist arnaf yn eich plith, y mae yn addas i mi  
 " dyftiolaethu i mi ei chael yn esmwyth ac yn hoff.  
 " Gwelfoch yn dda fel eglwys i'm galw i wafanaethu  
 " Crist a chwithau, fel *Henuriaid llywodraethol*; a chyf-  
 " lawniad y fwydd hon, mor belled ag y gallais, oedd fy  
 " hyfrydwch, er bod amherffeithiau galarus yn ei gan-  
 " lyn. Dymunwn yn awr i oftyngedig fendithio Duw  
 " am unrhyw gymmorth a roddodd, ac am eich cariad  
 " a'ch ufudd-dod chwi. Ni bu ordinhadau Crist yn ei  
 " eglwys yn fronnau hefp i mi: mi brofais lawenydd y  
 " byd arall wrth addoli gyd â chwi. Ac yn awr frod-  
 " yr, rhaid i mi gymmeryd fy nghennad oddi wrthych:  
 " canys yr wyf yn dirnad nad wyf yn debyg i ddyfod  
 " mwy i'r lle hwn. Ymwelodd Crist â mi'n fynych  
 " yma, ond yn awr y mae e'n anfon am danaf *atto'i hun*:  
 " ac os nad wyf yn camfynnied, amfer fy ymddattodiad  
 " a nesaodd.—Cadwch *eich* holl arfogaeth i fynu, yr  
 " wyf ar fyned i rod-di fy un i i lawr. Yr ydych yn yr  
 " anialwch, am hynny *gwiliwch a gweddiwch nad eloch i*  
 " *brofedigaeth*. Gochelwch pob *cyfeiliornad* mewn barn  
 " ac ymarferiad: cedwch *gydwybod* dyner: ymddiog-  
 " elwch yn erbyn pob rhith drygioni, a ffeiddiwch bob  
 " peth fo'n tueddu i oeri eich *cariad* at Crist ac at eich  
 " gilydd. Edrychwch ar gadw yn llym pa beth byn-  
 " nag y mae Duw yn ei air yn wneud yn *ddyledswydd*:  
 " ac yn holl lwybrau ei farnedigaethau disgwylwch am  
 " dano.—Trwy räs yr wyf yn ymroddi i Dduw, ac y  
 " mae *Angeu'n* roisawys gennyf. Nid oes ganddo un col-  
 " yn; oblegid fy mhechodau amal a faddeuwyd. Cyf-  
 " iawnder Crist yn gyfrifol i mi yw fy ngwisg briodaf-  
 " ol; ac yr wyf yn llawn o'i gariad. Er ein bod yn  
 " awr yn ymadael, ni gyfarfyddwn ar fyr yn y nef gyd  
 " â'n anwyl Arglwydd, heb ymadael byth mwy;  
 " canys



" canys ni gawn fod gyd âg ef byth, a bod yn debygidde,  
 " canys ni gawn ei weled ef megis ag y mae ef. Iddo ef,  
 " mi gaf yr un waith hyn etto, gyflwyno fy hun a chwi-  
 " thau."

AR hynny, gyd â serch mawr gorphennodd trwy weddi a diolchgarwch, gan fwrw ei hun a'r eglwys ar oludog, rhad, a goruchel rās Duw yng Nghrist—a'r holl eglwys mewn dagrau!

CHRIST. Mewn dagrau! iawn y gallent fod, i glywed a gweled eu hanrhydeddus Henuriad yn cymeryd ei gennad oddi wrthynt yn y fath fodd!

EFE. Yna derchafodd ei lef a dywedodd, " Y Duw tragywyddol a fyddo'n noddfa i chwi, a thanoch y " byddo'r breichiau tragywyddol!" Wedi dweyd hyn fe ymgrymmodd, ac ni lefarodd yn yr eglwys mwy.

THEOPH. Y fath ymadawiad bendithiol oedd hwn!

EFE. Ei wās a'i tywyfodd adref—yna cymmerodd luniaeth, addolodd Dduw, a chynnorthwywyd ef i'w wely. Wedi cael ychydig orphwyfter, edrychodd o'i amgylchi, a gwelodd Yefan a'i wraig yn yr ystafell: pa beth, eb efe, Yefan, fy mab, a'm tad! a wyt ti yma! Bendigedig fyddo Duw i fy merch erioed dy weled! Oh fy anwyl Araf! nag anghosfa fyth ryfeddol ragluniaeth, a holl-orchfygol rās Duw! Yr wyf yn myned, fy anwyl blant, yr wyf yn myned at Grift. Y mae ei iechydwrïaeth yn werthfawr i mi, ac yn ei gariad 'rwyf yn byw. Yr wy'n hiraethu i fod gyd âg ef; ac yr wy'n bendithio ei enw y mae efe gyd â fi yn y dyffryn hwn. Nid oes yma ddim fy ddychrynlyd na thrallodus i mi. Y mae dattodiad fy naearol dŷ o'r babell hon yn hyfryd i'm ffydd; ac nid yw mewn un ystyr yn gyfyng iawn. Yr wyf yn myned i adeilad gan Dduw tragywyddol yn y nefoedd! Anwyl Yefan, gweddiwch gyd â fi, ac yna

G g

ewch

" canys

ewch adref a gorphwysfych. Gadewch i mi eich gweled y foru os byddaf yn fyw, ynghyd â'm anwyl Fugail, *Dewi*, a'm Brodyr yr Henuriaid a'r Diaconiad.—*Yefan* a weddiodd ac a gymmerodd ei gennad, ond *Araf* ei wraig a arosodd gyd â'i thad trwy'r nos : a noswaith hyfryd ydoedd, er y teimladau angenrheidiol o ferchiadau naturiol.

Y diwrnod nesaf ei holl blant a'i wŷrion a ymwelasant âgef; ac efe a orchymmynodd rodiad agos iawn at Dduw yng Nghrist i bob un o honynt. Dywedodd wrthynt mor werthfawr iddo yr oedd Iesu Crist yr unig ffordd at y Tad; ac mae'r tragywyddol gyfammod grâs oedd yn awr ei anrhaethol gyffur. Ac, ebe fe, yr hyn yr wyf yn fuan i fyned trwyddo, fydd i mi yn un o'i fendithion.

NEOPH. Y fath gân fendigaid yw'r un a ddarparir i gredadyn tlawd—*Oh, Angeu, pa le mae dy golyn!*—Ond dywedafoch fod yr Henuriaid i ddyfod yno.

EPE. Do; ac felly y gwnaethant: ac efe ddeisyfodd ar *Dewi* i fyned i weddi; yr hyn a wnaeth gyd â dagrau lawer. Yna *Didwyll* a eisteddodd yn ei wely ac a ddywedodd:

“Fy anwyl Frodyr, mawr yw'r anrhydedd a roddodd eich Prynwr arnoch, a mawr yw'r ymddiried a roddodd ef i chwi. Galwyd chwi i borthi eglwys Dduw yr hon a bwrcafodd efe â'i briod waed: a gobeithio y cewch eich nerthu i wilio arnoch eich hunain ac ar yr holl braidd. Porthwch y defaid, porthwch yr ŵyn; gwnaeth yr Yfpryd Glân chwi'n olygwyr ar y ddau. Na fydded i chwi i syrthio i esgeulusdra pechadurus o'ch dyledswydd tu ag at *blant* yr eglwys. Y mae arnaf ofn, oddiwrth yr hyn a welais, yr esgeulusa eglwys yn yr amser a ddaw y gofal hyn.—Ymgedwch yng—  
“hy

“hyd yn rhwymau tynaf cariad ac undeb. Gwiliwch  
 “rhag pob rhith o anfoesoldeb a chyfeiliornad dinystriol.  
 “Pa amser bynnag y gwelwch wreiddyn chwerwedd  
 “yn tyfu i fynu, nag oedwch ei symmud, rhag iddo  
 “lygru llawer. Cadwch olwg yn wastadol ar rai a ym-  
 “ddangoso i flino ar hen wirioneddau, a llwbr tram-  
 “wyol crist’nogaeth, gan hoffi pethau newydd mewn  
 “crefydd: argyhoeddwch hwynt mewn pryd fel bydd-  
 “ont iach yn y ffydd.—Boed i’r *ddisgyblaeth* otododd  
 “Crist yn ei dŷ, gael ei gweini yn ddiwyd, yn ffyddlon,  
 “ac yn ddiuedd. Chwi’m esguswch yn cymmeryd y  
 “rhyddid hyn yn fy oriau ymadawol: trwy rās, cariad  
 “at Grift, at ei eglwys, ac attoch chwi, fy’n fy  
 “nghymmell.”

DEWI. Ein hanwyl a’n anrhydeddus frawd, yr yd-  
 ym yn bendithio Duw pob grās am y cyffur yr ydych yn  
 awr yn fwynhau yng olwg angeu, ac am eich cyngor  
 gwerthfawr. Bu eich defnyddioldeb yn ein plith yn  
 fawr iawn; eich cymdeithias yn yr efengyl yn werth-  
 fawr rhagorol; a’ch rhodiad a’ch gweithredoedd trwy  
 rās yn enffamplaid.—Bydd eich mantais chwi yn golled  
 i ni.

DIDWYLL. “Nage, fy mharchedig *Fugail*,—ni  
 “bu’m ond tlawd a diffwrth: ac nid yw fy nghyffur  
 “presennol yn ymgodi oddi wrth yr ystyriaeth o’r gradd  
 “leiaf o berffeithrwydd mewn un cyflawniad o’m hei-  
 “ddo i. Y mae gynnyf achos da i’w cyfrif oll yn golled,  
 “ac i ymddiried yng nghyfiawnder Crist yn unig. Oh,  
 “hynny yw fy mywyd. Yr wyf yn profi cyfiawnhad  
 “trwy gyfrifiad yn hyfryd, yn wyneb angeu; fel y prof-  
 “ais mewn bywyd, oddi ar fy nghyfnwidiad. Yr wyf  
 “yn hyderus, trwy rās, fod marwolaeth yn elw, am fod  
 “Crist yn fywyd i mi: ond o ran eich colled chwi, od



“oes dim, fe wna Crist hynny i fynu'n helaeth. Dis-  
“gwiliwch wrtho, a rhodiwch gyd âg ef.”

HÆLIONUS. O fy anwyl barchedig Henuriad, a  
ydych chwi'n ein gadael? Mawr yw fy ngofid; nis  
gwn pa fodd i'w oddef!

DIDWYLL. “Pa beth, un o'n hanwyl ddiacconiaid!  
“Na ofidiwch am hynny; ni âd Crist byth mo honoch,  
“a'r tlodion fydd gyd â chwi bob amfer. Galwodd  
“Duw chwi a'ch brodyr i waith anrhydeddus iawn, i  
“wneud cynnyrcholiad o'i drugaredd, y briodoledd  
“werthfawr yn yr hon y mae'n ymhyfrydu. Ni wn i,  
“mewn rhyw ystyr, nad oes gennych fantais arnom  
“oll, am eich bod yn arfer â dyledswyddau fy'n ar-  
“wain eich meddyliau'n wastadol o newydd, at drugar-  
“redd a thoſturi Duw. Yr wyf yn caru y rhai fy'n  
“neillduol dan eich gofal, ac wedi i mi ymadael, chwi  
“welwch beth yr wyf yn adael i chwi i rannu'n ddi-  
“duedd rhyngddynt. Byddwch dyner iawn, firiol a  
“ffyddlon yn eich gwasanaeth. Yr hyn yr wyf yn a-  
“dael er cynnal ac annog ein *ysgol grist'nogol*, a ofalir  
“am dano gan y rhai yr ymddiriedais iddynt.—Bla-  
“gured teyrnas y Gwaredwr!”

YEFAN. Fy anwyl dad, pa fodd y mae gyd â chwi?

DIDWYLL. “Y mae y dyn oddi allan yn amharu,  
“a'r dyn oddi fewn a adnewyddir. Y mae Crist yn ty-  
“wallt i'm henaid helaethol flas o ogoniant. Yr wyf  
“yn llawn o lawenydd. Dywedwch i'm hanwyl fro-  
“dyr, yr eglwys, fy mod i yn marw; ond Duw a ym-  
“wel â hwy yn sicr! Nac ofnent, er i'w trallod gyn-  
“hyddu, a'u treialon helaethu i erledigaeth a merthyr-  
“dod: Duw a fydd gyd â hwynt yn y tân ac yn y  
“rhyferthwy. Yn unig nâ fydded iddynt yn y mesur  
“lleiaf i wadu Crist ger bron dynion. A thra byddoch

“byw

“byw, fy anwyl fab, pregethwch rās Duw, fy’n dysgu  
 “dynion i ymwadu âg annuwioldeb a phob anghyf-  
 “iawnder; ynghyd â’m anwyl *Fugail*, mynegwch holl  
 “gyngor Duw.”

DIWYD. O’r fath dreial fy’n awr yn ein bygwth!

DIDWYLL. “Treial! Digonodd Duw fi â ddyddiau,  
 “a dangosodd i mi ei Iechydwriaeth! Os yw hyn yn  
 “dreial i chwi, beth fydd pan alwo Duw ymaith eich  
 “Bugail a’ch Athraw! Bydd *hynny*’n sicr fel ym-  
 “chwydd y *Iorddonen*. Wele, nid ydynt i fyw byth;  
 “ond y mae y Bugail mawr yn aros: ac efe a ddarpar  
 “i chwi, gobeithio, rai o rās a galluoedd mawr, cadarn  
 “yn y ffydd, a felog yng waith yr Arglwydd.—Ond  
 “fel *Henuriaid*, boed eich Arglwydd gyd â chwi, i’ch  
 “arwain a’ch cyfarwyddo yn eich holl gamrau o flaen  
 “ac ymhlith y praid! Gofalwch yn ddiwyd am eich  
 “gorchwyl, a llywodraethwch yn dda. A dywedwch  
 “wrth *Henuriaid* chwaer eglwyfi, fod ei mharwol gyfaill  
 “yn cael yn ei galon y cariad anwylaf attynt hwy a’u heg-  
 “lwyfi, a’r dymuniadau gwresoccaf am eu llwyddiant.”

THEOPH. Y fath yspryd godidog oedd hwn!

EPE. Rhagorol. Ond hwy ymddiddanasant ych-  
 waneg ynghylch teyrnas Crist yma, a gogoniant y seint-  
 tiau fry;—harddwch a sancteiddrwydd, a’r cyflawn he-  
 ddwch a gaiff Seion ei sicr fwynhau, &c.—Yna dau  
 o honynt a aethant i weddi, a deisyfodd *Didwyll* arnynt  
 ganu y 115 Salm; yr hyn a ymdrechasant i wneuthur;  
 a chyd â dagrau lawer a ymadawsant âg ef dros y nos  
 hono.

NEOPH. Attolwg, *Epenetus*, gadewch i ni gael y  
 diwedd am dano.

EPE. Y diwrnod nesaf yr oedd *Dewi* ac *Yefan* yno’n  
 brydlon: cawsant e’n wan iawn; ond wrth ei eiriau,  
 yr

yr oedd ei ffydd yn ymddangos yn gryf iawn. Aeth-  
ant i weddi: yna efe a ddywedodd—"A chariad trag-  
"ywyddol i'm carodd, am hynny tynnodd fi â thruga-  
"redd. Yr wyf ymron cartref: mae fy phiol yn llawn.  
"I'th orphwysfa, i'th orphwysfa, O fy enaid, canys yr  
"Arglwydd a fu da wrthyt." Ei eiriau diweddaſ yd-  
oedd, "Blagured Seion—fy anwyl Waredwr, 'rwyf  
"yn dyfod."—Ac felly y crifftion rhagorol hwnnw a  
hunodd yn yr Arglwydd; a Dewi ac Yefan a gauafant  
ei lygaid.

NEOPH. Wele, gwerthfawr yng ngolwg yr Ar-  
glwydd yw marwolaeth ei faint ef! *Y Tad*, dywedai  
Crist, *y rhai a roddais i mi, yr wyf yn ewyllysio, lle yr*  
*wyf fi, fod o honynt hwythau hefyd gyd â myfi, fel y gwe-*  
*lont fy ngogoniant!* Ond, attolwg, pa fodd yr oedd gyd  
â Dewi ac Yefan, yn eu horiau diweddaſ? Byddai'n  
dda gennyf gael eu hanes.

EPE. Yn rhyfeddol fawr y disgleiriodd gogoneddus  
râs ynddynt, yn enwedigol yn un o honynt. Ond yr  
wyf yn oftyngedig feddwl, nad yw'n fuddiol yr *amser*  
*hwn* i ddechreu ar yr hanes honno; oblegid wrth hynny,  
ni adawem yreglwys heb *Fugail* ac *Athraw*; neu, caem  
ein harwain yn annocheladwy i hanes *newydd* yn ordeini-  
iad eraill—yr un mewn sylwedd ag yr aethom drosti o'r  
blaen.—"Gweddiwch am heddwch *Jerusalem*; y rhai  
"a'th garant di a lwyddant. Boed heddwch o fewn dy  
"furiau, a llwyddiant o fewn dy balasau. Er mwyn fy  
"mrodyr am ceraint y dywedaf yn awr, boed heddwch  
"o'th fewn. O herwydd tŷ yr Arglwydd ein Duw,  
"y ceisias it' ddaioni, *Amen*."

CHRIST.





CHRIST. Yr Yspryd tragywyddol a'n llanwo; a  
 lanwo ein teuluoedd; a lanwo ein eglwys; ac a fryf-  
 io'r amser i lenwi yr holl ddaear â gwybodaeth o ogon-  
 iant ein Prynwr, megis y mae'r dyfroedd yn toi'r môr,  
 Amen.

*Waverley*



# DIWIGIADAU.

Tu Dalen.	Llinell.	Geiriau beius.	Modd y dylent fod.
9	13	cymmer	cymmeryd
12	26	gadewch i ni	gadewch i ni gael
15	2	duwol	duwiol
23	12	i ddamnio'r	i ddamnio'r byd
46	13	ddysgant	ddygasant
61	4	yn ymu	ymgrymmu
61	24	yn	yn credu
88	16	neillduad	a neillduad
117	4	galw	golwg
119	1	esponi	esponio
119	7	hwy	drwy
136	2	ynddynt	yn ddyn ?
159	26	tra	tro
160	5	daethant	ddaethant
179	25	ddwdey	ddywedyd
224	33	fwynhau	fawrhau
240	21	enwedig	yn enwedig
242	30	delio	yn delio
252	21	gwnaethum	gwnaethom
283	1	harddid	hardded
290	2	meistr	nieithr
314	4	wag	wagter
321	18	i gyfraith	i ni gyfraith

Am un rhyw Lyth'rennau camfynniol, dichon  
Darllenydd yn fodd eu deall.





*fod.*

*gael*

*yd*

*ichon y*